

य रघुपति राघव रामाराम अहिंसा पतित पावन सीताराम य

Impadla ...

Impadla
 मम मोदनाम व दूरी राम है
 मम राम है ममोदनाम वम हि
 मम वम - 11-12-1950
 N. 11-12-1950
 मम वम

॥ श्रीश्वर अल्ला तेरे नाम ॥ श्रीश्वर सवका सम्मति दे भगवान ॥ श्री

प्यारा बापू

No. 11-12

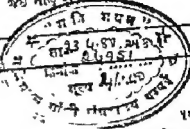
परी २ परी. २ - 19/11/50 संपादक :- नवीन गांधी - अंक १

વિરાજી હૃદયના માતાની બોલ
કેને નહિ લાગે! અમે બાનો મીડો
પ્રેમ અનુભવ્યા હોના, હવે એ
સંજામાના માના વિગેલો બોલેર-
માં કોના દરોનું કરવા રંગો!

વિરાજી હૃદયની માતાના
આત્માએ સ્વદેશને છોડીને કરેડો
સંતાનોના હૃદયમાં વાસ કર્યો છે.
હવે એ અમર આત્માને કોઈ લઈ
જઈ નહિ શકે.

૨૮ ફેબ્રુઆરી ૧૯૪૮

વિષયસૂચી

૧ અર્થ તાલ કશી વસ્તુનો નથી	ગાંધીજી ૧
૨ નિવેદન ૨
૩ અર્થના પ્રિય અર્થનો ૩
૪ અર્થના પ્રિય અર્થનો ૪
૫ અર્થના પ્રિય અર્થનો ૫
૬ અર્થના પ્રિય અર્થનો ૬
૭ અર્થના પ્રિય અર્થનો ૭
૮ અર્થના પ્રિય અર્થનો ૮
૯ અર્થના પ્રિય અર્થનો ૯
૧૦ અર્થના પ્રિય અર્થનો ૧૦
૧૧ અર્થના પ્રિય અર્થનો ૧૧
૧૨ અર્થના પ્રિય અર્થનો ૧૨
૧૩ અર્થના પ્રિય અર્થનો ૧૩
૧૪ અર્થના પ્રિય અર્થનો ૧૪
૧૫ અર્થના પ્રિય અર્થનો ૧૫
૧૬ અર્થના પ્રિય અર્થનો ૧૬
૧૭ અર્થના પ્રિય અર્થનો ૧૭
૧૮ અર્થના પ્રિય અર્થનો ૧૮
૧૯ અર્થના પ્રિય અર્થનો ૧૯
૨૦ અર્થના પ્રિય અર્થનો ૨૦
૨૧ અર્થના પ્રિય અર્થનો ૨૧
૨૨ અર્થના પ્રિય અર્થનો ૨૨
૨૩ અર્થના પ્રિય અર્થનો ૨૩
૨૪ અર્થના પ્રિય અર્થનો ૨૪
૨૫ અર્થના પ્રિય અર્થનો ૨૫
૨૬ અર્થના પ્રિય અર્થનો ૨૬
૨૭ અર્થના પ્રિય અર્થનો ૨૭
૨૮ અર્થના પ્રિય અર્થનો ૨૮
૨૯ અર્થના પ્રિય અર્થનો ૨૯
૩૦ અર્થના પ્રિય અર્થનો ૩૦

જગતમાં સર્વથા નરશ કશી વસ્તુનો નથી

ગાંધીજી

‘ધ્રુવમ્ જન્મ મૃતસ્ય ચન્તિ અર્થ’ હું બેમાડું છું તે ૧૯૪૮ ના ૨૪મી જાન્યુઆરી ના રોજ
એ સભ્યે, પણ એનો અર્થ આત્મા અને દેહ બન્નેનું સાથે જાય પડાય. અર્થેહિત આત્મા નથી
જન્મનો નથી મરતો. પણ જે તેને મરનારો નથી છે, તેથી તેને ફરી જન્મવાળો મા-યે જ છુટકો.
કેમકે આ જગતમાં સર્વથા નરશ કશી વસ્તુનો નથી. જોકે, દેહને પણ નથી. દેહ એક રૂપે મરી
બીજું રૂપે અવતર્યો. તેનું રૂપંતર થયા બાકરવાનું. દેહ ૦૨મ થયાં મરી પણ તેના પરમગુ રૂપે
પણ રિયત નથી. રહે કેમકે પરમગુનું પણ રૂપંતર થાય. જેને જાણનાર પ્રિયો, પછી નામરૂપ ગુણવાં
અને તે હેમનું હેમ હોય? આ કઈ ગમે ઉતરે છે? વિનેશની શેરીમાં અણ છવ ભયો છે ને
તેથી તે રમ ઉપજાવો શકે છે પણ હું એ પ્રિયેય કાર આપ્યો છું. કે ગીતાના અર્થ અનેક થઈ
શકે છે ને તે સવા પણ હોઈ શકે. તેનો જનિ એક જ હોય પછીતેને અનુકૂળ રાગ નેટલા
કાઠવા હોય તેટલા કાઠવા ને બધા પુરવાદનામાં ઘણું વચિત્રો. એના નિકળે છે ને એક વીજની
સાથે બળી બધ તેમ બળે.

(એક અગ્રગટ પત્રમાંથી)

બાપુનાં પ્રિય ભજનો

કર લે સિંગર, ચતુર અલભેલી, માજનકે ઘર ભાતાં હોગા,
મિટ્ટી મિછવન, મિટ્ટી જોડાવન, મિટ્ટીસે મિલ ર્દના હોગા.
નહા લે, ધો લે, મીસ ગૂંથા લે, ફિર વહાં સે નહિ બના હોગા.

આપણે છવ કયા-છે, અને પરમાત્મા વર છે એમ કન્યાને કવિ આપણા છવને કહે છે, 'હે ભિજભાળી મુન્દરી, તું શણગર સજી લે (અર્થાત્ પરોપકારના કામ કરી લે), કેમ કે તારે ત.સ. વરને ઘરે બજાવું છે.

'તારી શંખ્યા માટીની હશે, ને તારું જોડવાનું પણ માટી જ હશે; તારું પ્રિય શરીર માટી માથે મળીને માટીરૂપ જ બનશે.

'આમ વરનું' લેકું આવે તે પહેલાં જ તું નહાઈ ધોઈ લે ને માથું ગૂંથાવી લે (તારાં મનને મેલ ધોઈ નાખ, સ્નાન મનોમતત્યાગઃ -મહાબારત, અને આત્મશુદ્ધિ કરીને મુન્દર-વરનાં દર્શન કરવાની યોચના મેળવી લે). વરને ઘરે ગયા પછી ત્યાંથી પાછા આવવાયું છે, નહિ.

દાનેન પલિરૂ ન ત કંડુશીન, ઓત્ર કાતેનૈવ ન કુપ્તલેન ।

વિભાતિ કાયઃ કુલુપશણ્વાં પરોપકારે. ન. તુ ચન્દનેન. ॥

આપણે હાલ દાનથી શોભે, યોતીની જગડીએ મહિત્ર આપણા કાન ધર્મની વાતના સવણથી શોભે, એરિંગથી નહિ. માણુમની કાયા પરોપકારથી શોભે છે, ચન્દનના લેપથી નહિ.
ર.વા.

—પુણ્ય સ્મરણમાં—

મારા જીવનમાં બા તાણાના પાંચ લખી ન હતી” — ગાંધીજી

[અ નીચેના પાંચ ૧૯૦૮માં બાપુ દક્ષિણ આફ્રિકાની પ્રિટેરીયા જેનમાં હતા, અને બા મબીર માદામીમાં મૃત્યુ પામ્યાના ત્યારનો છે]

વહાલી કમ્તુર,

તારી તબિયતનો તાર મી વેરે આજે
મોકલ્યો છે માનુ હૈયુ કૌતરાય છે હું
હું પણ તારી આકરી કરવા આવું તેવી
સ્થિતિ નથી સત્યાગ્રહની લડતમાં મે
બધું અર્પણ કર્યું છે મારે થી તો અવાય જ
નહિ હું તો નજ અપાય તું જરા હિંમ
ત રાખે રીતમર ખય તો માનુ થઈ નહે
શે છતાં મારે નમીએથી તું જશે જ એમ
હશે તો હું તને એટલું જ લખુ છું કે તું
વિયોગમાં પણ મારી હયાતીમાં જ આલી
ભય તેમાં એટલું નથી માનુ હેત તારી
ઉપર એટલું છે કે તું મરશે છતાં મારું મન
જવશે તારો આત્મા અમર છે તું ઇશ્વર
ઉપર આનંદ રાખી પ્રાણ તજજે તું મરી
શ તો તે પણ તારો સત્ય મહને ભોગ છે
મારી લડત તે માત્ર રાજદ્વારી નથી ત
લડત ધાર્મિક છે એટલે અતિ શાંતિથી છે
તેમાં મરવું તોયે શું જીવવું તોયે શું ? તું
મરી નહીં છું — મોહનદાસ

પણ એમજ મની જર એ એણે નફિ લાગે એવી મારી ઉમેદ છે એવું તારી પસેથી હું
મની નહીં છું

પૂન બના મૈત્ર્ય પત્રી તેમના પુનવધુ શ્રીમતી સુશીલાબહેન ગાંધી આફ્રિકાથી
પૂન બાપુને મળવા આવેલા બાપુ સાથે વાતો કરતા એકવાર પૂછ્યું ‘બાપુ, આપ એકલવાંયા
લાગો છે બાપુએ જવાબ આપ્યો, ‘મારા જીવનમાં બા તાણાવાળા પેઠે લખી ગઈ હતી તે
જતા હું ખાલી થઈ ગયો છું’ બીજા એક પ્રસંગે બા વિરે વાતો નિકળતા બાપુ કહે, ‘મે
મન્યો હતો તેન રૂપતા બાનો વિયોગ વધારે વસમો લાગે છે’

વાત્સલ્યમયી બા

શુ. મ.

જગતમાં માતા પ્રત્યુના પ્રતીકરૂપ છે. મહુદી લોકોના ધર્મશાસ્ત્રમાં એક સ્થળે પ્રબુ પોતે જ કહે છે: 'મારી ઇચ્છા થઈ કે કું જગતમાં સર્વત્ર દાહર રહું એટલે મેં માતાએને જન્મ આપ્યો.'

પ્રત્યેક માતા પોતાનાં બાળકોને વદાહ કરે, તેઓની સેવાવ્યવસ્થા કરે. એ તો સ્વાભાવિક છે. પરંતુ જ્યારે તે માતા બીજાનાં બાળકોની પોતાનાં જ બાળકો હોય એમ સેવા કરે છે ત્યારે એ માતા પોતાનાં જ બાળકોની માતા રહેતી નથી પરંતુ એ તો જગત-માતાની પ્રતિબિંબ બને છે.

આ કસ્તુરબાએ દક્ષિણ આફ્રિકામાં, ત્યારપછી ન્યૂઝલેન્ડમાં એકઠે નગરોમાંને પોતાના જ બાળકો હોય એમ ગણમાં દત્તા અને એ જ બાવે તેઓની સેવા પણ કરી હતી. જેમ મા પોતાના બીજા બાળકની સેવામાં ખાતું પીતું બધું વીસરી જઈને રાતદિવસ માંડી પડે છે, તેમ આશ્રમમાં ઠાંઈ માતૃ પડે તો જાને જાણે સ્વભાવ જ પડી ગયો હોય એમ સમજે એન પડે નહીં અને તેઓ તેની સેવા કરવામાં શૈકાઈ જતા કે દિવસથી જાએ આવે બાવ દાખવવા માટે ત્યારથી તેઓ પોતાના જ બાળકોના મા ન રહ્યાં પરંતુ જગદબા-જગતમાતા-ના પ્રતીક સમાં બની ગયા.

અને એક પ્રશ્ન વાદ આવે છે યના પગેની આ વાત છે. સેવામાંમાં ભે દિવસ ગઈને કુ શાંતિનિકેતન જ્યાં નીકળે જતી વખતે મેં જણુને પ્રશ્ન કર્યો, બીજા જણને નમસ્કાર કર્યો અને છેવટે કું બાને પ્રણામ કર્યા ગયો. મેં જાના ચરણસ્પર્શ કર્યો, તેમણે અને આશિષ આપી અને કું આજનો થયો.

પણ કહ્યું કું રસ્તા પર પહોંચ્યા નહેતો ત્યાં તો જા પાછળથી આવતા દેખાયા, અને ખૂબ પાડીને પોતાના ક્યું. કું જરા આશ્ચર્યમાં પડ્યો. જ્યારે જા પાસે આવ્યા, ત્યારે મેં કુલ્લકાથી જાને પૂછ્યું, "બા, ક'ઈકામ છે?"

જાએ અને નાનકડી પાટલી આપી અને ક્યું: "શાંતિનિકેતન તો કાલે સાંજે પહેંચથી તે! ત્યાંથી રસ્તામાં આવતું તો એઈએ, કું બે પાઉરેલી છોડી છું તે રસ્તામાં જાનો દોડી તમને ખબર તો છે કે જાણુએ અદિવા પાઉરેલીના પ્રયેજ ચર કર્યો છે. આ પાઉરેલી મેં જાને જનારી છે.

આ સાંજળીને મારી આંખમાં દુધનાં આંકડાં આવી, અર્થાં અને અને મારે જ એમ સાચું અનુભવહિતી અને અનન્ય પ્રસાદ આપી રહ્યાં છે. મારી નુજરમાં તે વખતે જા એક બક્તિગત બા ન રહ્યાં પરંતુ પાટલી આપતી વખતે જાએ એમણે જગતધામીનું સ્વરૂપ ધારણ કર્યું હોય એવી પ્રતીતિ થતી હતી.

આ વાતનો જો બાલકોએ અને બુદ્ધિપૂર્વક વિચારે કરીએ તો આ વાત નજીર જ સામે પરંતુ એની પાછળ જે સંવિચલ વાત-વચાવટાગતોય છે એનો વિચારે અને એનું માપ ઠાંઈ જ કરી શકે એમ છે. રશિયને પોતાના પુસ્તક *Sesame and Lilies* - સિમસ અને લિલિસ - માં એક સ્થળે ક્યું છે કે 'શેડી' શબ્દનો અર્થ જે બીજાને શરણી આવે એવો સામ છે અને રશિયન હજી છે કે પ્રત્યેક બીજે આ જ અર્થમાં 'શેડી' શબ્દની અભિપ્રાય સેવરી એઈએ આ અર્થમાં આવેલું કહી શકાએ કે જા 'ભારતજામિતં પ્રથમ શેડી' - *First lady of the land* - હતી, જેમ જાણુ 'ભાનુજામિત' પ્રથમ સદગદરથ' - *First gentleman of the land* - હતો.

છને એનું સંચાલન કરવા સારુ મોકલ્યા.

(૩) ૧૯૪૦માં દેશની પરિસ્થિતિ વિકટ હતી. બાપુજીને થયું કે એ સમયે સામુદાયિક સત્યાગ્રહ કરવામાં ઔચિત્ય નથી. તેથી વ્યક્તિગત સત્યાગ્રહ બાપુજીએ શરૂ કર્યો. એના પ્રથમ સત્યાગ્રહી તરીકે શ્રી ૦ વિનોબા ભાવે જાહેર થયા.

આમ વિનોબાજીને બાપુજીએ જનતા મમક્ષ ધર્યા અને એમના ઉદાત્ત આત્મની સૌરભને પોતાના અંતરમાં પ્રસારી હિંદને જનસમૂહ સુધન્ય બન્યો.

વિનોબાજીનાં પુસ્તકો પણ મનનીય છે. એમના પુસ્તકો આ પ્રમાણે છે. - મધુકર - મૂળ ઉચોગ; કાતણે - સ્વરાજ્યશાસ્ત્ર - વિચારપોથી - ગીતાઈ - એકનાથાંચી ભજને - જ્ઞાન દેવાંચી ભજને - નામદેવાચી ભજને - ઈશ્વારચોપનિષત્ - અભંગ મતે - ગીતા પ્રવચને - જીવનદષ્ટિ - શ્રાદ્ધના તેર દિવસ - ધર્યાદિ.

વિનોબાજીનું શરીર એટલે કોર શ્રમશીલ તપસ્યાની તાવણીમાંથી નિર્જીવાયેલું દુર્બળ શરીર. બાપુજીએ એકવાર એમને પૂછ્યું : “આટલા દુર્બળ હોવા છતાં આટલું મારું કામ શી રીતે કરી શકે છે ?”

મિતભાષી વિનોબાજીએ ઉત્તર આપ્યો : “શ્રમ કરવાની ઈચ્છાશક્તિને બળે.”

* * * * *

બાપુજીના અવમાન પછી એમનું અધૂરું રહેલું કાર્ય પણ અવમાન પામે એ વિનોબાજીથી તો સહન ન જ થઈ શકે. માળવરમતી આશ્રમ છોડ્યા પછી ૧૯૨૧થી વિનોબાજી સેવાશ્રમમાં જ રહ્યા. સેવાશ્રમથી પાંચ માઈલ દૂર આવેલા પૌનારઆમ - “પરમધામ” - માં હરિજનસેવાનું કાર્ય હાથમાં લઈને તેઓ ત્યાં વસ્યા હતા. પરંતુ બાપુજીના અકાલ અવસાન પછી તેઓ એમના અધૂરાં રહેલા કાર્યને આગળ ધપાવવા દિલ્હી ગયા. એકાંતસેવી સાધક પરિશ્રાજક બન્યા. ભગવાન બુદ્ધ પછી એમના અનુયાયીઓ ચારે દિશામાં એમના સંદેશાને ચિરંજીવી કરવા પરિશ્રમણ કરવા નીકળી પડ્યા તેમ બાપુજી પછી વિનોબાજી પરિશ્રમણ કરવા નીકળી પડ્યા છે. જેઓ ‘હરિજન બંધુ’ વાચતાં હશે તેઓ એમનાં પ્રાર્થના પછીનાં પ્રવચનોનું વાચન કરતા જ હશે. બાપુજીનો જીવનપ્રદીપ સર્વત્ર એનું તેજ પ્રસારતો હતો. આપણે સૌ નિશ્ચિંત બની એ પ્રકાશમાં વિહરતા હતા. પરંતુ જીવનપ્રદીપ હોલવાતા બધે અંધકાર પ્રસરી ગયો. શું કરવું અને શું નહીં એની કોઈને પડી નહીં. આવા કટોકટીના સમયે બાપુજીનાં સૂરને જીવંત રાખવા એમના કાર્યને આગળ ધપાવવા હિંદની જે થોડી વ્યક્તિઓએ વિવાદના ભારને અંતરમાં સમાવી દઈ કમર કસી, તેઓમાંના આચાર્ય વિનોબાજી એક છે. બાપુનો આ પરિવર આજે બાપુ-વિરહિત હિંદને યોગ્ય માર્ગ-દર્શન કરી શકે એમ છે. આ પરિવારમાંથી આજે વિનોબાજીનું સ્મરણ કરતાં બાપુજીની યાદ આંખ મામે આવીને ખેંચી થાય છે. મન કહે છે ‘આટલું તો મધુ’ તો બસ છે.’

(મહાપુરુષનું હૃદય માતાનું હૃદય જેવું હોય છે. એ જ કારણે એમની પાસે સ્ત્રીઆ સ્વેચ્છાએ અને નિર્બંધપૂર્વકે જાય છે અને પોતાનું હૃદય એમની પાસે વિના સંકોચે ખુલ્લું મૂકી દે છે.)

બાપુના જીવનમાં પશુ એક જ ઘણું એમના સંપર્કમાં આવીને ટળેલો, બદલેલો પોતાના જીવનની અંતે મુશ્કેલીઓને ઉકેલી છે. એનું પ્રમાણ તે બાપુના બહેનો પરના પત્રો છે.)

[વર્ષો પહેલાં સાબરમતી આશ્રમમાં રહેલી બહેનોના શિક્ષણને માટે ૫૦ બાપુજીએ સવારે ૭થી ૭-૪૫ સુધીના એક વર્ગ શરૂ કર્યો હતો. પ્રથમ તેમાં બહેનોની આર્યના ધર્મી બાપુજી તેના અર્થ અને પછી ગીતાજીનો રાજ એક એક ટુકડા લઈ શુભ ઉચ્ચાર, લેખન, શ્રુતિપત્ર અને સંપ્રદાય શીખવતા. કેટલાક અકવાડીઆ સુધી તે આ વર્ગ નિયમીત ચાલ્યો. પણ પછી જ્યારે તેમને બહારગામ જવાનું થયું ત્યારે મુસાફરીમાંથી બોધપ્રદ પત્રો લખી વર્ગ ચાલુ રાખ્યો. બહેનો જે લખી રાખતી તે બાપુજી મુસાફરીમાંથી આવ્યા પછી તપાસી જતાં આ રહ્યા તે પ્રાર્થના અને બાપુજીના પત્રો.- છ. જી. ગાં.]

"ત્રીઓ તો ત્યાગની મૂર્તિ છે"

આજે પણ ખાઈને તમારું સ્મરણ કરું છું. બરોબર ૬-૫૦ મિનિટ, ઘડી છે. એટલે તમારો પ્રાર્થનાનો વખત થયો. બધું ભૂલીએ; પણ આ ન ભૂલીએ. એમાં એકબીજાનો અને બધાનો ઇશ્વર સાથેનો સહકાર રહ્યો. એ ખરું સ્નાન છે. શરીર ધોયા વિના શરીર બગડે તેમાં હૃદયને પ્રાર્થના વતી ધોયા વિના આત્મા જે સ્વચ્છ છે તે મલિન દેખાય. તેથી તે વસ્તુ કદી ન હોઈએ. સવારના ચાર વાગે બધાને વચ્ચે સહયોગ છે. અને તે પ્રાર્થનામાં બધી બહેનો આવવા અશક્ત હોય છે. સાત વાગ્યાની પ્રાર્થનામાં બધી બહેનો વચ્ચેનો સહયોગ છે. તેમાં બધી આવી શકે છે. અને બહેનો વચ્ચેનો સહયોગ એટલી આવશ્યક છે.

અહીં જે અમેરિકન બહેનો જે ત્યાં પંકે રહી ગઈ હતી તે આવી હતી. ત્રણ દિવસ રહીને કાલે ગઈ તે મા દીકરી છે. દીકરી કુટુંબિકા છે. પચીસ વર્ષની ઉંમરની છે. અને પાંચસો બાળાઓના મહાવિવાલયમાં એક કોચ બોલીની શિક્ષિકા છે. દુનિયામાં નીતિ શિક્ષણ કેવી રીતે અપાય છે તે જોવાને તેના આચાર્ય તેને ઓકેલી છે તેની મા તે કુમારિકાના

કિલ્લાય છે કે એકવાર ભગવાન ઇશુ ખ્રિસ્ત ઉપદેશ આપી ગયા હતા ત્યારે ગ્રામ્યે આરીને એમને કયુ કે એમ 11 માતાપિતા એમને મળવા આયા છે 1 યુએ પૂછુ માગ માતાપિતા વળી કાણ છે ? પડી થોડી વાગ ગ્હીને એમને પોને જ જવાન એ પો મારા માતાપિતા ભાઈભા તે તેઓ જ છે જે પ્રભુની ઇ જાતુ પાનન કરે છે

એરી જ રીતે ગાંધીજીના મયા કુ મીંગનો એ જ છે જેઓ એમના આદર્શો અનુસાર પોતાનુ જીવન ધરી ત્યા છે અને જે નરતિઓ માયુએ પોક સવા અથે આગ ભ કરેની તે ચનારી ગ્હા છે આ નેખમાગામા ગાંધીજીના એવા કુદરિજીનેાનુ આધુ રેખાચિત્ર જાલવા મળશે)

મુકદ્દમા

શ્રી૦ વિનોબાજીનુ નામ ઉચ્ચારતા જ પ્રાચીન ઋષિનુ સ્મરણ થઇ આવે છે પ્રાચીન ઋષિઓએ પ્રશ્ન પૂછ્યો 'મ ભગ કૃત તિથતિ' (એ પરમ શક્તિ કયા રહેની છે?) બહુ જ ઊંડા, પ્રખર ચિંતન પછી ઉત્તર જડ્યો 'દેવે મહિમ્નિ' (પાતાના જ મહિમામા) શ્રી૦ વિનોબાજીની પરમ શાંતિ એમન ઉદાત્ત ન્યાયનાશીલ આત્માના મહિમ મા જ મમ થેની છે બ પુણ્યે માજરમતીમા સ્વરામકુશમની સ્થાપના પડી હતી એ સમય દરમિયાન વિનેબાજીને બ પુણ્ય માથેનો પગિ નય પ-તુ એમનુ તપર્ચીગમ્ જીવન વોકપ્રતિષ્ઠિથી દ- જ રહ્યુ

મુખર્ષ પ્રાતઃમા આવેલા મેવ મા જિત્વાના માગે ય ગામમા વિનેબાજીનુ બાગપણ પૂન થયુ એમનુ અંખુ નાન શ્રી૦ વિનાયક નરહરિ ભાવે છે તેઓ ૧૦૦મા વગદન 15 સૂતમા દાખવ થયા પજુ બિર્ધગામી મનોચેત્રમા ડાંચ ઉ યન કન્યા મયતા એમના આત્માને એની પ્રગતિને રૂધી ન એ

(1૯૪૮)

એવી શિક્ષણમણ્ડલિકામાં પુરાઈ રહેવાનું લગારે ગમ્યું નહીં. તેથી કોઈપણ ડીપી દીધા વિના જ ૧૯૧૬માં એમણે અભ્યાસ છોડ્યો. આસપાસથી કૌટુંબિક વિદ્યાર્થીઓ ઉપસ્થિત થઈ. પરંતુ એમનાં હૃદય અને બુદ્ધિ ગીતામૈયાનાં હૃદય, પર જ અધિક પોષણ પામ્યાં છે એવા વિનોબાજીને તો ભગવાનના શબ્દોનું સ્મરણ ચતુર હતું:

‘તત્માત મર્વેષુ કાકેષુ મામનુસ્મરે મુધય ચ’

(તેથી મર્વ કાકે મરુ સ્મરણ કર અને જગડતો રહે) ‘મદા મદ્બલમગત:’ (નર્વદા મારામાં જ સુમાઈ જત.) તેથી ઈશ્વર-પ્રેમથી અતર્બાહ રંગીને એ રંગને પૂજાના છવનમાં ઘસાવવા મથતા વિનોબાજી એ જે ગૃહ માર્ગદર્શકની શોધમાં ગ્રંથ મંથવંછી અને તીવ્ર મનોમથન કર્યા પછી ૧૯૧૬માં ઘર છોડ્યું અને કારણી ગયા. ત્યાંથી બાપુજીને પત્ર લખ્યો. પરંતુ પત્રના ઉત્તરની રાહ જોવા વિના જ વિનોબાજી બાપુજીની કૂંકાળી છાયામાં આવીને બેસી ગયા. બાપુજી તો હતા કુશળ હીરાપરચુ આવા અમૂલ્ય રતનને જતું ક્યાંથી ફરે? બાપુજીને તો યશુ, આ તો આર્ય-પરજોની અનંત મૂર્તિ જાણે નાનકડું સ્વરૂપ ધારણ કરીને એમની મામે આવીને જોખી. બાપુજીના નિવસમ્યાનની બાલુમાં જ નાનકડી ચોરડીમાં વિનોબાજી રહીને પોતાનો આત્મવિકાસ સાધવા લાગ્યા એ નાનકડી ચોરડીમાં જ વિનોબાજીએ પોતાનું છવન પાથેલ પ્રાપ્ત કર્યું. અત્યામહાએમની ઉપાસના-ભૂમિ પર બાપુજીએ કેટલીયે વાર સાથ પ્રાર્થના પછી વિનોબાજીને-મુખે ગીતામૈયાનો સાબળ્યા હતા. આજે એ ભૂમિ એ રપ’દનોને ભક્ત કરે છે. હમણાં વિનોબાજી થોડો અમય રહી ગયા બાપુજીના નિવાસસ્થાન ‘હૃદયકુંજ’માં એમને ઉતારો હતો. પરંતુ અમે જ્યારે વિનોબાજીને દર્શન ગયા, ત્યારે એ જ નાનકડી ચોરડીમાંથી વિનોબાજી બહાર નીકળ્યા અને ઉપાસનાભૂમિ પર જઈ પોતાના ચિંતનમાં મગ્ન બની અંદા મરવા લાગ્યા. શું વિનોબાજી ભૂતકાળને તાલે કરતા હતા? ભૂતકાળમાં સૂબડી મારતાં બાપુજીનું સ્મરણ થવા વિના રહે ખરું? એ પુનિત સ્મરણથી એમને સાધનારીતિ આત્મ પણ ગદ્ગદિત ન થતો હોય? થાય જ મુરુરેવે કહું છે કે દરેકમાં બાળક-હૃદય મમાયેલું છે પ્યારા બાપુની ભૂતકાળની એ ભૂમિ પરની યાદથી વિનોબાજી એ બાળક-હૃદય કયા સ્થાનેમથમાં મગ્ન બન્યું હશે?

આત્મનિમજ્જનમાં આનંદ માણતા વિનોબાજી મર્વદા લોકમસિદ્ધિથી પોતાને લેમણ જ રાખવા મથતા હતા. વિનોબાજી તો છે પ્રાચીન ઋષિઓ જેવા ઉમ સાધના કરનાર સાધક. તેમણે તો પોતાને સ્વાનાત્મક કાર્યોમાં જ પૂરી દીધા હતા. તોયે એમનું નામ બાપુજીના અવસાન પહેલાં ત્રણેયાર બેહાર પડ્યું.

(૧) ૧૯૨૩માં મધ્ય પ્રાંતની મરખારે રાષ્ટ્રીય ધ્વજના સન્માનની ઉપેક્ષા કરી અને માગપુરમાં જંઘા સત્યાગ્રહ શરૂ થયો. વિનોબાજીને એનું સુકાન સોંપવામાં આવ્યું. પણ સરકારે એમને એ પહેલાં જ લેશમાં પૂરી દીધા.

(૨) ૧૯૨૪માં દૂર દક્ષિણમાં કેરલ મુકામે હરિજનોએ અદિરમ્પેશ માટે સત્યાગ્રહ શરૂ કર્યો. હરિજનો પણ પ્રભુનાં જ બાળકો. તેઓને પ્રભુનાં દર્શનથી વિમુક્ત થા માટે રાખવા બેઠાં છે? શું તેઓ માનવી નથી? બાપુજીનું હરિજનવેલું હૃદય વ્યાકુળ બન્યું. તેમણે

રક્ષણાર્થે સાથે કરે છે. બન્ને નિર્ભયતાથી આખી દુનિયામાં ફેરી રહી છે. આવી નિર્ભયતા અને પેલી બહેનના જેટલી સેવા નિષ્ઠા આપણામાં આવે તો કેવું સારું?

મીરાંબહેનનું જીવન તો બધી બહેનોને વિચારવા જેવું થઈ પડ્યું છે. તેના હિન્દી કાગળ આવે છે તે ઉપરથી હું જોઈ છું કે તેણે પોતાની સાદાઈથી ને પ્રેમાળ 'પ્રકૃતિથી' યુરુકુળની બાળાઓનાં મન હરી લીધાં છે. બાળાઓમાં ખૂબ ભળી ગયેલ છે. તે તેઓને 'પીંજવા કાંતવાનું' બરોબર શીખવી રહેલ છે. પોતાની એક પગ પછી નિરંક નથી જવા દેતી. આ નિષ્ઠા, આ ત્યાગ, આ પવિત્રતાની આશા હું તમ બહેનો પાસેથી રાખું છું. તમે પાવરધા થઈ પવિત્ર જીવન ગાળી આપા ભારતવર્ષમાં ફેલાઈ જાઓ એ આશા કાંઈ વધારે પડતી છે કે? ક્ષણે ક્ષણે હું સ્ત્રી સેવિકાઓની જરૂરિયાત જોઈ રહ્યો છું. ત્યાગી પુરુષો ભેવામાં આવે છે. ત્યાગી સ્ત્રીઓ બહાર પડતી થોડી જ ભેવામાં આવે છે. સ્ત્રી તો ત્યાગની મૂર્તિ છે. પણ અત્યારે તેના ત્યાગ કુટુંબમાં ગમ્યાઈ નથી. જે ત્યાગ તે કુટુંબને સારુ કરે છે તે ત્યાગ તેનાથી વિશેષ દેશને સારુ કા ન કરે? છેવટે તો જે ધર્મપરાયણ અને તે વિશ્વને મારુ કરશે. પણ દેશ એ પહેલું પગથીયું છે. અને અત્યારે દેશ હિત વિશ્વ હિતનું વિશેષી ન હોય ત્યારે દેશહિન ભેવા, આપણને મેક્ષ પ્રતિ જ્ઞાત જનાર બની શકે છે. આ વિચાર સૌ બહેનો કરતી જાઓ એ આ અકવારિયે માંગણી. તમે તમાર-માંથી એક પ્રમુખ નીચો એમ ઇચ્છુ છું.

બાપુના આશીર્વાદ

બહેનોના વર્ગની પ્રાર્થના...

[બહેનોની પ્રાર્થનાના શ્લોકોનો સંક્રાંતિ નીચે પ્રમાણે છે. આ પ્રાર્થનાના શ્લોકો બાપુએ જાતે જ પઠાઈ કરી, હંડી કાઢેલા, અનેક વેળા બાપુ બહેનોને આ શ્લોકોનું મનન કરવા મમનવતા.]

હે ઠારિકવાળી ગેવિંદ, હે ગોખીઓને પ્રિય, કૃષ્ણ, કૌરવોથી—હુદ વાસનાઓથી—ઘેરાયેલી મને તું કેમ નથી જણાવતો?

હે નાથ, રમાના નાથ, મજનાથ, હુંબને નાગ કરનાર જનાર્દન! કૌરવરૂપી સસુદ્રમાં ફોલેલી જે હું તેને તું ઉદ્ધાર કર.

વિશ્વાત્મા! વિશ્વને ઉત્પન્ન કરનાર મહાયોગી કૃષ્ણ! કૌરવોની વચમાં હતાશ થયેલી અને તારે શરણે આવેલી મને યથાવ.

ધર્મનું આચરણ કરો, અધર્મનું નહિ; મત્ય બોલો, અસત્ય નહિ; દીર્ઘ દષ્ટિ રાખો, દૂરી નહિ; ગંધી દષ્ટિ રાખો, નીચી નહિ.

હિંસા ન કરવી, મત્ય બોલવું, ચોરી ન કરવી, પવિત્રતાનું પાલન કરવું, ઇન્દ્રિયોને કાબૂમાં રાખવી; ચારે વર્ણનો આ ધર્મ મુક્તિપ્રદ મનુષ્યો છે.

હિંસા ન કરવી, સત્ય બોલવું, ચોરી ન કરવી, વિષયેચ્છા ન કરવી, ક્રોધ ન કરવી, લોભ ન કરવો પણ જગતનાં પ્રાણીઓનું પ્રિય અને હિત કરવું; આ બધાય વર્ણનો ધર્મ છે.

વિદ્વાનોએ જે સેવ્યો હોય, મતોએ જે સેવ્યો હોય. નિત્ય સર્વદેવથી યુક્ત એવા વીતરાગી પુરુષોએ જે સેવ્યો હોય, અને જે પોતાના હૃદયથી મમનથી હોય એવા ધર્મને તું જાણ.

ધર્મનું રહસ્ય માંભળો અને માંભળીને હૃદયમાં ઉતારો. તે [અનુમધાન પૃ. ૨૨મે]

શ્રી ગુરુવાસ મહિત્તક

જે ઉઠેલા શબ્દો માનવી અંતક લે ઉઠ્યારે છે, તેમા એના જીવનના સર્વ આદરો અને ઉદ્દેશોના સાર મમાયેલા છે.

“હે રામ !” એ બાપુજીના ઉઠેલા શબ્દો હતા. તેથી આપણે એમ અનુમાન કરી શકીએ કે એમણે પાતાનું જીવન રામની શોધમા જ બતીત કર્યું હતું બાપુજીને રામના ઉર્ધ્વ તથા હરો કે કેમ એ તો રામ જ જાણે. પરંતુ એટલું તો નિશ્ચિત છે કે રામની ઝાંટી કરવાની ઉચ્છા એમના અંતરમાં અહોરાત મગગતા અગ્નિની જેમ પ્રભવચિત હતી.

સવારે ઉઠતાં, “હે રામ !” બપોરે આરામ કરતાં, “હે રામ !” સાંજે પાર્શ્વનાં સમયે, “હે રામ !” શોને સૂતી વખતે, “હે રામ !” કામ કરતા, “હે રામ !” જમતાં, “હે રામ !” જિંદગી, “હે રામ !” જાગતાં, “હે રામ !” એમના આખા જીવનમાં આ જ મંત્રનો જપ સતત ચાલતા હતા.

પરંતુ હરેક વખતે “હે રામ !” ના ઉઠ્યારણ પાછળ જુદો જ ભાવ રહ્યો હતો. સવારનાં, “હે રામ !” પાછળ અપેક્ષાનો ભાવ હતો: “હે રામ, આજનો દિવસ અને એમાંની મર્વ ક્રિયાઓ હું તને અર્પણ કરું છું.” આરામ કરતી વખતે ઉઠ્યારેલા “હે રામ !” ની પાછળ ભાવ હતો: “હે રામ, મારો આ સમય હું તને ખામ બોલાવવા માટે જ રાખું છું; કમલકે હું જ્યારે ‘હે રામ’ બોલું છું, ત્યારે મને ખરે આરામ મળે છે. કામ કરતી વખતે, ‘હે રામ !’ એટલે; “હે રામ, તારી હાજરીમાં જ હું ખુબ કામ કરી રહ્યો છું. એટલે આરાથી જેટલી સારી રીતે થઈ શકે એમ કરી રહ્યો છું.”

આ પ્રમાણે “હે રામ !” નું ઉઠ્યારણ દર વખતે બાપુજીને માત્ર પ્રભુના નામસ્મરણની મનાનો એકેક મણકો હતો, અને એ માળા હમેશ ચાલુ જ હતી.

એક વખતે એક ભાઈને બાપુજીની નજીક એકવાર સુવા મળ્યું. એ ભાઈ એક ભાઈ હતા. તેમણે મને કહ્યું: “શોને બાપુજી શ્રીએ શ્રીએ એ ‘હે રામ !’ ‘હે રામ !’ નો ખવન સાંભળ્યો.” આ કંઈ એમની કલ્પના નહોતી. એમણે વારંવાર કાનને મરવા કરીને “હે રામ !” “હે રામ !” પ્રત્યેક શ્રીએ સાંભળ્યું હતું.

સાધનાની એક પદ્ધતિ છે જેને 'માફી ભાવ' સાધના કહે છે. એમાં દરેક કામ કરતી વખતે સમને માફી રાખીને જ પ્રારંભ કરવો પડે છે બાપુએ આવી સાધના જીવનભર કરી હશે. અને "હે સમ !" નું નિરંતર ઉચ્ચારણ, મોટેથી અથવા મૌનમાં, એ એનું પ્રમાણ છે એમ સ્પષ્ટી શકાય.

દિવને તો બાપુની 'નામ માળા' ચાલતી જ હતી, પણ રાતે ઊંઘમાંયે ચાલતી હોવી બેઠેએ, નહીં તો એમના શિર પર જે આતરિક તેજ દેખાતું હતું તે એટલી ઝટપે વધી શક્યું ન હોત. કોણ બલે, જ્યારે તેઓ ખુલ્લા આકાશ તળે સૂતા હશે, ત્યારે તારાઓ એમને કહેતા હશે, "મોહન, તું માળા જપતા જપતા ધાકી ગયો છે હવે તું સૂઈ જા. અમે એ માળાને જપ ચાલુ રાખીશું."

: ઈશ્વર-વિશ્વાસનો કિલ્લો :

લગભગ એક હજાર વર્ષ પહેલાની વાત છે યુરોપમાં ઝિટ્વન નામે એક ઈશ્વર વિશ્વાસુ મહાત્મા થઈ ગયા તે ઘણાજ ઉદાર, નિર્ભય અને અત્યપરાયણ હતા એક વાર કોઈએ તેમને પૂછ્યું "જો ધર્મદ્રેષી લોકો આપના પગ આક્રમણ કરી જેને તો આપ શું કરશો ?" તેમણે સહજ ભાવથી કહ્યું "મારો કિલ્લો ઘણાજ મજબૂત અને અતટ છે હું તેની અંદર સુરક્ષિત જેમી રહીશ." તેમની આ વાત અમુક રીતે ધર્મદ્રેષી લોકોના કાનો સુધી પહોંચી ગઈ તે ઘણાજ અજ્ઞાન, કૂર અને દુશ્ચારી હતા. તેઓને મહાત્માના આ વચનોમાં મિથ્યાભિમાનની ગંધ દેખાઈ. એટલા માટે તેઓ મહાત્માના ઈશ્વર-વિશ્વાસને તોડવા માટે એક દિવસ છનામાના આવ્યા અને મહાત્માને ચારે બાજુથી ઘેરી લીધા તથા આજો આંધીને બંધથી પૂછવા લાગ્યા— "અતાવો, ભગતણ! ક્યાં છે તમારો તે મજબૂત અને અતટ કિલ્લો ?"

મહાત્માએ તરત છાતી ઠોકીને કહ્યું "અહીં છે મારો મજબૂત અને અતટ કિલ્લો આની પર કોઈવાર કોઈ આક્રમણ કરીજ શકતું નથી આમા મર્વશક્તિમાન મારા પ્રભુ જેસે છે. તમે મારા નશ્વર અને ક્ષણબંધુ શરીરના ટુકડે ટુકડા કરી શકો, પરંતુ પરમાત્માના અશરૂપ તથા તેમના મકાશથી અમરતા મારા આત્માને અર્થ પલ્લુ કરી શકશો નહિ મને તમારા આ હિંસક હથિયારોની જરા પણ બીક લાગતી નથી. જ્યાંસુધી મારો આ ઈશ્વર-વિશ્વાસરૂપી અલેઘ કિલ્લો સુરક્ષિત રહે-અને આ કોઈવાર અરક્ષિત રહેતો નથી-ત્યાંસુધી હું પૂર્ણવચનથી સુરક્ષિત છું તમે લોકો આ અવસ્થામાં મારું શું બગાડી શકો છો ?"

મહાત્માના આ તેજપૂર્ણ અને વિશ્વામયી ઓતપ્રોત થયેલા નિર્ભય વચનો સાંભળીને ધર્મદ્રેષી લોકોનું માહમ તૂટી ગયું, અને તેઓ આશ્ચર્યચકિત થઈને ચાલ્યા ગયા
[વિ દી પરથી]

પુરોહિતમ. ૬. પૃથ

જાને પત્રો

[જાપુ અને જા દરેકના પત્રવ્યવહાર તેઓના આદર્શ દાખલ પ્રમતી મુદ્દતમ પ્રતિમા છે. એ પત્રો પરથી ગૃહસ્થશ્રમ પણ કેવી રીતે જીવન-સાધનાનું એક મહત્વનું અંગ બની શકે છે એ સ્પષ્ટ જણાઈ આવે છે. આ પત્રો થી મહીલાવભાઈ ગ્રામીણ આભાર સાથે જાપુના બંને પત્રોમાંથી પ્રગટ કરીએ છીએ]

બા — નને મેં લાંબો કાગળ ગમે સોમવારે લખ્યો હતો તે મળ્યો હશે. આ સોમવારે સીતા-નમસ્કારમાં છીએ, સીતાનગરમાં આદ્યવર્ગને કિનારે છે. નાનડકું મામડું છે તેમાં આશ્રમ છે. આદ્ય દેશમાં છે. મામડું છે તેથી ખુબ જાણ છે. અમે દેહાદીમાં બેસી આવ્યા છીએ. નદી પાસે છે તેથી તેમાં નાનડકી સ્ત્રીમરો જમ થઈ છે. મદામ જઈ આવ્યા ત્યાં ત્રણ દિવસ ત્યાં રહી સંગીર સારું છે. ફરી બે દિવસે મદામમાં તપાસ્યું હતું. એટલે મારે વિષે ચિંતા કર્યા જેનું કદજ નથી. કાચીબેનના દાન સુધારા કે તને 'ભમે જમગૌ' મટે છે ના? ને 'પ્રવચન' જેનું મામડું છે. એમનો આને આપવું જોઈએ ને.

...જે અને બજે છે તે અને પામે છે...

આજના ગીતાના અધ્યાય ૬-૧૦-૧૧-૧૨ હતા. નવમો અધ્યાયમાં ભગવાન કહે છે કે જેઓ મને બજે છે તે મને પામે છે. આરમ્ભ અધ્યાયમાં ભકત કેને કહેવા તે બતાવે છે. ખુબી એ છે કે એમાં એવું કોઈ લક્ષણ નથી કહ્યું કે જે માવ અભાસમાંથી ન દેખાઈ શકે, જે કુત્રી કે પુરુષ પોતાની કોળે કોળી મહા વિદ્યા મોડેલતા કહે તે બહુલ શકી શકે એટલે ભગવાનને પત્રો શકે. લક્ષણ આટલાં કહ્યાં છે. કોઈના દેખ ન કરે, પ્રાણી માત્રની સાથે મૈત્રી રાખે, બધાને વિષે કયા રાખે, જેને મારું એવું કંઈ નથી, જેને અહંકાર નથી, જેને સુખ દુઃખ સરખાં છે, જે સમાવાળ છે, જે હમેશાં સંતોષી છે, જે સચર્મ વ્યંજ છે, જે પ્રતિજ્ઞા પાળે છે, જેણે પોતાનાં મન અને બુદ્ધિ ઈશ્વરને અર્પણ કર્યા છે, જે દેહને દુઃખ ન હોય, જે ભય ને ચિંતાથી મુક્ત છે, જે કચાની આશા ને ઈચ્છા નથી રાખતા, જે પવિત્ર છે, કાર્યકુશળ છે, જેણે બધો ત્યાગ કર્યો છે, જેને શત્રુ સરખા છે, માન અપમાન સરખાં છે, જે દાહ તડકો સહન કરે છે, નિદ્રાસ્તુતિ જેને ગમાન છે, જે ન્યાં

રોય ત્યા ઘર માની રહે છે, અથવા જેને ઘર જેવું કંઈ છેજ નહીં, જે વગર કારણે બોલતા, નથી અને જેનું મન ઠેકાણું છે તે મારા લક્ષ્ય કહેવાય આ તમે બધા ફરી ફરી વિચારી બાંધો તો માનુષ પડશે કે જેને ઈચ્છા છે તે કોઈની મદદ વિના લક્ષ્ય થઈ શકે

બધાને આપુના આશીર્વાદ

આ — તો ગમે વખતે પ્રવચન લખ્યું છે તેની તૃપ્ત મેલનારે તારો કાગળ આજે જ મળ્યો. આ કાગળ મેનવાગને દિવસ લખ્યું છું ગમવાયું અને ભાગવત વિશે તજ્જીજ મ્હં છું પ્રેમથીનામેનની પામ મગાવતા જગત મકામ ન કરતી તારે મગાવવાનું શું હોય? જે થોડું જોઈએ એ તેઓ જેનથી મોકલ્યો પણ ઉતાવળથી જે ન જોઈએ તે મારી મારત મગાવશે તો બધું છે મ્હં તજ્જીજ કરી તપાસ દાન વાળી શકે છે કે લાલ પાણીના કાગળા કંઈ છે?

આશ્રિતશ્રી મુમાફરી ગીજી તારીમે પુરી થાય છે પત્રી મેનુ જવાનું થશે હું હોઉં ત્યા ધમાન તો રોય જ રા મારી પત્ર રોય અને તો મદુ મલાળી વેળ છે એડેને દાડમારી ઓછી જ લાગે. શ્રીજીમા શ્રીજી માખન મી ખાંદેન જોઈ લેય છે એટલે અને મુમાફરીની અગવડ રહેતી જ નથી. તું મુનાકાત છોડે તાજ મારી પસંથી દર અવાડીને કાગળ પામશે. હું તો પ્રવચન દર અવાડીને મોક પાજ કરીશ. મુનાકાત મીજી બહોળી વેરાય તેથી મતાપ તાખજ પણ તારી ઈચ્છામા આવે તેમ કે જે તું મુતામત ઈચ્છે જ તો મારા આવવા તો ધન્યાય તૈયાર થય ઈચ્છે પણ ખજ તાખી જોમને મનાકાતો ઓછી ગમવાનો રિવાજ પા તો છે પણ તું જે ઈચ્છે તે વગર નરોયે જલાવશે

કિશોરમાને હળુ તાપ છેડાતો નથી. પત્ર ચિતાનું કાન્ય નથી માર મેન દમશા ગવિવારની ગમે શર થાય છે એટલે સોમવારે ગત લગી બોલવાનું જેનું નથી આજે ગમે ૧-૧૦થી મેન છૂટશે એટલે કોઈની સાથે બોલવાનું ભાજેજ રહેશે કેમકે જાડી તો સુવાનો વખત થશે સરીંગના ત્રણ વાગે તો ઉવાનું ગહે છે દવે પ્રવચન —

ત્યા ઈર્થાર્પણ છે ત્યા અર્થને આન જ નથી

ગમે વખતે લક્ષના લક્ષણ લખ્યા નેવા વિના બખ્તિ ન થાય એ પણ સુચવ્યું આ વખતે નેવા કેમ થાય એ લખ્યું કેમકે ઘણી વાર એ પ્રવચન લોકો કરે છે કોઈ કહે છે નેવા અમુક સ્થિતિમા જ થાય કોઈ મ્હં છે અમુક અવસ્થા કરીએ તે જ નેવા થાય આ બધી લમણા છે એનું તો ગમે અડવડિયે બતાવું ગમે તે ચિનિમા રહેતા છતાં મળુન નવા કરી શકે છે આપણી પાને જે બધી શક્તિઓ હોય તે બધી કૃષ્ણાર્પણ મગીએ એમ્હે આપણને પૂરા હોડકા મળે જેની શક્તિ મરોડ આપવાની રોય અને તે નાપો કુદોડજ આપે તો તેને પચાન હોડકાથી વધારે નહિ મળે પણ જેની પાને બક દમડી જ છે અને તે દમડી આપે છે તેને રોયેમો હોડકા મળે. એમ્હે તમે ત્યા જેટલી જોરે તમન સબધમા અવતી બહેનો અથવા અમલદારો એડે આ રીતે વર્તો તો તમે નેવાધર્મ સાચવો છો. અમલ દારો એડે સેવાભવથી વર્તેનું એમ્હે તેનું કદી ખરામ ન હજીવું, તેની નાથે વિનય વાપરેના, તેને છોરવા નહિ નિયમેનું થાવન હજી તેમજ તમારા પ્રવચનમા આવતી સુનાને નાહુ સજ્જ બો. ભવતી બહેનો પ્રયે તજી બહેન જેવું વગન નખો. તેની ઉપર તમારા પ્રેમની છાપ પડે, તે તમારી પવિત્રાને ઓગળે એ પણ નેવાધર્મનું પાલન નભાય. બન્નેમા જેનું નાક હોયો

ચારી તો કરીએ જ છીએ. જ્યારે સ્વાર્થ માત્રનો ત્યાગ કરીએ ત્યારે જ પૂરો યજ્ઞ કર્યો કહેવાય. સ્વાર્થનો ત્યાગ કરવો એટલે હુંપણું-મારોમણું છોડવું. આ મારું ને પેલું પારકું, આ મારો છોકરો ને પેલો પારકો. આવો ભાવ મનમાં રહેવો જ ન જોઈએ. આમ તો તે જ કરી શકે જે પોતાનું બધું કૃષ્ણાર્પણ કરે છે. તેમ જે કરે છે તે બધું ઈશ્વરને દરમિયાન રાખીને તેના સેવક તરીકે જ કરે છે ને એવા ભાવથી કરે છે. આવા મનુષ્ય નિત્ય સુખી રહે છે, નિત્ય શાંત રહે છે તેને સારુ મુખ દુઃખ સરખાં છે. તે પોતાનું શરીર, મન, બુદ્ધિ, ધન જે કંઈ હોય તે બધું પરમાર્થને મારુ જ વાપરે છે. આવો પૂર્ણ યજ્ઞ આપણે મહુ નથી કરી શકતા. આખા જગતની સેવા થાય તો કરીએ. એવી ભાવના મનમાં હોય ત્યારે એવું કયું કાર્ય છે કે જે ઘણા માણસો આખા જગતની જેમ સેવા આવવી હોય એવું કરે. આમ વિચારતાં કાંતાણુ ક્રિયા નજરે ચઢી. પરમાર્થની દૃષ્ટિએ આ કામ અમંજ્ય માણસો કરી શકે. એટલી મહેનત જગતને અર્થે કરી ગણાય. પણ આ તો મેં દાખંદો આપ્યો. મારે મમજા-વવાનું તો યજ્ઞનો અર્થ ને તેનું મહત્ત્વ હતા એટલું ને આમાંથી મમજાવી શક્યો હોઉં તો બસ.

બધી ગહેનોને બાપુના આશીર્વાદ.

બા.—આજે અમે ક્યાકુમારીકા છીએ. તારો કાગળ મળ્યો છે. તું અહીં આવી ગઈ છે. આ હિન્દુસ્તાનનો છેડો છે. દિમાસય માથું છે. એટલે આ ભાગત માતાના પગ કરીએ ને મમૂદ તેને રોજ ધોવા કરે છે. અહીં વસ્તી નથી એટલે શાંતિ જૂથ છે. હું આજે દિગ્મામાજ નહાયો.

રામદાસ અને નીમુના કાગળ દમણાજ મળ્યા. રામદાસનું મન હજુ ઝિંથ નથી થયું પણ હવે થઈ જશે. ચિંતા ક્યાનું કમ કારણ નથી એટલું બધાને વાદ રાખવાનું છે કે મનની અમર શરીર ઉપર સારી પેઠે પડે છે. જેમના માણસને વધારે વિચારો આવે છે. તે રોકતાં ગીતનું જોઈએ. સર્વ સ્થિતિમાં મમભાવ વળે તો માણસ સુખમાં રહી શકે. મેં બધી બહેનોને થોડું થોડું કહ્યું છે. હવે પ્રવચન.—

...આપણે આ જગતમાં એકલા આવ્યા છીએ ને એકલા જઈશું...

ભગવદ્ગીતા કહે છે કે ઈશ્વરના ભક્તે એકાંત સેવક થવું જોઈએ. એ વાત બહુ મમજવા જેવી છે. આપણે આ જગતમાં એકલા આવ્યા છીએ ને એકલા જઈશું, તો પછી જન્મ અને મરણની વચ્ચેનો જે અનિશ્ચિત કાળ છે તેમાં આપણે કેમનું માથની ઝખનતા કેમ કરીએ? જો કે એકલા જન્મીએ છીએ છતાં એકલા નથી એમ પણ જોઈએ છીએ. માતાપિતાનો સાથ હોય છે. તે ન હોય તો એક લાલુ પણ ન જીવીએ. મોટાં ઘરેએ છીએ ત્યારે સામાન્ય રીતે પરણીએ છીએ. ત્યાં પણ માથ તો તે મિત્રોનો પણ હોય છે. આત્માની ઉત્તતિને મારુ પણ એવા આશની કેટલેક અંશે જરૂર છે એમ છતાં એકાંત સેવવાની ભલામણ કેમ? એ વિષે મમજાવો. જેટલા સાથીનો વિચાર કરીશું તો આપણે જોશું કે તે આપણી પરાધીનતાના સૂચક છે. માતાપિતા, ધણી, ધણિયાણી, મિત્ર બધાય આપણે થોડે ઘણે અંશે પરાવલંબી કરે છે. પણ જો ઈશ્વરના ભક્ત છે તે તો દયાળુ છે. તેને અવલંબન માત્ર ઈશ્વરનું હોય છે. ઈશ્વર એક જ માત્ર ખરો સાથી છે ને મારથી પણ છે. એને જેનો સાથ છે તેને બીજું શું જોઈએ? તેથી ગીતામાતા કહે છે કે એકાંત શોધજો. આનો અર્થ

એ નથી કે મનુષ્યના સંગથી ભાગવું. એના અર્થ એજ કે મનુષી અપરાધ ન સમજી ન હોય ત્યારે ભગવાન નહિ ને કૌંટીની વચ્ચે પડ્યાં હોઈએ તો પણ મનસિક એકાંત ભાગવવી ને કંઈરની નિકટતા અનુભવવી. “દેહીનાં સ્નેહી સકળ સ્વાસ્થીયાં, અતે અગગાં રહેશે,” એ ભજન યાદ છે ના? એકાંત સેવનાર કયાંય દુઃખી ન જ થાય, કેમકે એ તો સર્વત્ર વિષ્ણુને જ દેખે છે, ભક્ત પ્રહલાદે ધગધગતા સ્તંભ માપણુ 1વપણુને બોલ્યા આ એકાંત સેવનની ભાવના પ્રથમથી બધા સિદ્ધ કરી શકે છે. એ ત્રિદશી જલદી કરવાની તક તમને બધાને સહેજે પ્રાપ્ત છે. સિદ્ધ કરજો.

બાપુના આશીર્વાદ

ખા.—નારો કાજજ મળ્યો છે. બિહારનું નું લખે છે એ ખગખર છે. મણુ માણુમેા મરી ગયા અને હવે આ હાદમાં હજારો વરનાગ વિનાના છે. નવેશથી મુખ મદદ ભવ છે.

વિવાયનમાં એના આશ્રમમાં કૃ ઉતર્યો હતો તે મુરિઅવ બિન્ટો કાદે મને મળશે. કસનમ્ક એ કિન્નમ કિન્નિકમાં ગ્દી આન્યા મુજગનમાં ને બીજી જગ્યાએ હીમ પડવાથી થશે પક્ક સાથ મળી ગયેલ હીમ મણુ સખત પધુ ને લાણુ ચાલુ. હીમ જેમ મળે તેમ રહેવાનું મણુ. વળ્યભાઈને રીક છે. ‘દિન્ડુ’ પવ મહાભાઈ નીકળે છે; એ ભખીલ છે. નેના અધિપતિ મુજરી ગયાનો તાર આજે મળ્યો છે. શે’ અગમરનો તાર મોકલ્યો છે આવતી કાલે મારા અદિથી ઉપરીને ને ગળજીને મળીશ હવે પ્રવચન -

“એક પથ ઔર હો કાજ”

‘એક પથ ઔર હો કાજ’ એવી આપણામાં કહેવત છે. એવો કયો પથ છે કે જે હેવાથી હમેશાં ‘હો કાજ મરે.’ હો કાજ એટલે જેજ કાજ એમ પણ ન અમજવું અહિં દોનો અર્થ એક ક્રવતાં વધારે’ એટલે એક પથને સો કાજ પણ કહેવાય બિહારમાં હજારો માણુમેા એક મિનિટની અંદર કટાઈ ગયા. એ ઉપરથી સહેજે વિચાર આવે કે આપણે એક મિનિટ પણ એજે ન જવા દઈએ. ‘આજનો લાંબો દીટીએ રે કાલ દેલે દીટીતી’ એમ મીરાંએ ગાયું છે. આપણને તો મિનિટની કે યગની પણ અજર નથી. જગાનું ખાતા ચાલી નીકળીયે. ત્યારે એવો સોનેરી પથ કયો કે જે કરવાથી બધા અર્થ સહે એ મારાં કેવળ પરાપકારને છે. એટલે પટ્ટાશી સેવા એનું બીજું નામ પરમાર્થ. પરમાર્થ એટલે ઉત્તમ અર્થ. એનું ત્રીજું નામ હરિભક્તિ. તે કઈ માળા ફેરવે કે તિલક કયે’ કે અંગા સ્નાનથી નથી થતી એમ આપણે નરસિંહ મેતાના પ્રભાતિયામાં આદ્યએ હીએ. એ ભક્તિ તો શીશ તણું મારું છે એમ આપણને બકતો રીખવે છે એટલે આપણે શેજ ખાતાં, પીતાં, ઉડતા, બેસતાં, જેલમાં, જેલ બહાર આખા જગતનું કલ્યાણ હૃદયીએ અને તે અર્થે આપણે હાથ જે સેવા આવે તે કરી છુટીએ. આજે આટલું બમ છે ના?

બાપુના સદુને આશીર્વાદ.

બાપુ ક્યાં છે?

શ્રી ગુ. મ.

“યદા યદા હિ ધર્મસ્ય ય્વાનિર્ભવતિ ભારત :

અજ્યુત્યાનમધર્મસ્ય તદાત્માનં સન્બન્ધુભૂ” ॥

આમ યુગો યુગોથી માનવ-વિકાસના ઇતિહાસનો આ સુર વારંવાર ઊઠ્યો છે. એ ઇન્દિરનો અવાજ છે.

ગાંધીજી ધર્મના કિરણના એક અંશરૂપ જ છે. જ્યારે સમગ્ર જગત યાંત્રિક અને શારીરિક શક્તિના ગર્વને લીધે જન્મેલા મોહાંધકારમાં ડૂબી ગયું હતું, ત્યારે ગાંધીજી તારકની પેઠે સત્ય અને પ્રેમના ઉજ્જ્વળ માર્ગથી સ્પષ્ટિત બનેલી માનવતાને એવું જ્ઞાન કરાવવા માટે દૃષ્ટિએ પડ્યા.

યુગો પહેલાં વનસ્પતિનું પ્રથમ અકુર બૂમિના હઠકાયાં વિરોધ મામે બાપુ બીડી રહ્યું હતું, ત્યારે અણુ-પરમાણુઓનું વિશ્વ જીવનના આ પ્રમાણુ અને વિજયથી હુર્ષ પામ્યું.

‘વૈશવ્યસાધને મુક્તિ, એ મારી નહીં’ એ એમને ઉત્તર હતો, જ્યારે આપણે એમને પૂછ્યું કે શા માટે તમે હિમ-ધવલ પવિત્રતાના શિખરેથી ઉતરી આવી અમારી શેરીઓની ધૂળ અને ગંદકીમાં તમારો યાત્રિકનો જીવો રગડોળો છો.

તેઓ આગળ કહેવા લાગ્યા, “મારો સ્વામી તો ખેડૂત જ્યાં જમીનને ખેડી રહ્યો છે અને પથરા ભાંગનારા પથરા ભાંગી રહ્યા છે ત્યાં છે. એનાં વસ્ત્રો પરિશ્રમની માટીથી ધૂળવાળાં થયાં છે. મારા દેશબાંધવોની સેવાયે કરેલા પરિશ્રમને લીધે ધૂળથી અંકિત મારાં પણ વસ્ત્રો થયાં બેઠાં ને.”

અને તરત જ તેઓ હુળ અને ચરખો, સાવરણી અને ટોપરી હાથ લે છે. રાતદિવસ તેઓ જગતકતિને સાક્ષી રાખી ત્યાગમય પ્રવૃત્તિમાં મંડી પડ્યા. પરિણામે, એમની સ્વચ્છ પોતડી આસપાસની ગંદકીના ઊંડેલા છાંટાને લીધે લાઘવાળી થઈ ગઈ.

પરંતુ આ કાઠા તારાઓની પેઠે ચમકવા લાગ્યા, અને જેના પ્રકાશમાં હજારો જણ જીવનપથ કાપવા લાગ્યા.

તેથી આજે દુષ્કાંડખીડિત લોકો છોટે ન્યાં ખેડૂત સખત જમીનને ખેડી રહ્યો છે, નમાવસ્થામાં રહેલાં લોકોનાં શરીરને ફાંકવા માટે ન્યાં વણકર કાપડ વણી રહ્યો છે, ન્યાં કચડાયેલો માનવી ગર્વિષ્ઠ સત્તાની સોયે હિંમતભેર જિલો રહ્યો છે, ન્યાં યાત્રિક સત્યના મંદિર ભણી લઈ જતી વાંકીયૂઠી કેરીએ માંદાં ફેંપી રહ્યો છે અને ન્યાં શીશુની શક્તિથી આચ્છાદિત એવી સ્ત્રી મનુષ્યને સત્યની એકી રૂબરૂમાં જાગૃત્તવા પ્રેરણા આપી રહી છે. ત્યાં ગાંધીજી છે.

ગાંધી-ગુરુ

શ્રી. ગુરુદયાલ મલિહ

(જમતના મહાપુરુષો નો એક કુટુંબના હોય છે, પરંતુ વર્ણવાત તેઓના અનુયાયીઓ પોતપોતાના મુકતે સૌથી ઉચ્ચે સ્થાને સ્થાપવાની અભિલાષા મેળીને જીવન મુરજીને તે નીચે પડવાના પ્રયત્નો કરે છે. પરિણામે અનુયાયીઓ વચ્ચે અસીતિ જન્મે છે, વધે છે, આવી વિસ વાહિયા મહાપુરુષોને હમારે મમતી તરીકે 'સમજાવવાનું' મહાનુભાવ મહામાઓને શા રીતે કરે ?

મળી નથી. 'સમરો'વિધુતા' મદાનુભવ મદામાઓને શા રીતે ખર્ચે
'ગોળી-ગુસ્સ' સેખમાળામાં ગોળીઈ અને મુરદેવ ગવિદનાથ મુરુર એ બંને મદાપુરનો રતેલમી
ઈચ્છી દશન રતના તેઓએ રહેના મામતાના રપ હતને જ વહેતુ મુખમાં આપ્યું છે.)

માધીજી અને મુરદેવ બંને સ્વદેશીના ઉપામક અને પ્રચારક હતા. તેનું કારણ આપણે સમજી શકીએ છીએ. જે ટાઈ એકવાર પોતાના 'સ્વનું' અર્થાત આત્માનું અને તે આત્માના જે જુદાં જુદાં પાસા છે તેને ઓળખી જાય છે તે પોતાનું મનમાન જેની રીતે જાણે છે એવી રીતે દેશનું મનમાન જેને આપણે સ્વદેશી કહીએ છીએ તેને જાણવા વગર મહેતો નથી જેને પોતાની બહાર આત્માની ઝાંખી થઈ છે તેના માટે તે આત્માનું પહેલું પાલક સ્વદેશ પોતાનો પાડોશીજી છે. એટલામાં જ નહીં એક મહા-પુરુષે કહ્યું છે અને બીજા કણ્યા ધર્મ-સારથીમાં પુણ્ય એવો વિચાર પ્રગટ કરવામાં આવ્યો છે કે પહેલાં માણસ, પ્રજાને આલે અને પછી ચાહે પોતાના પાડોશીનું પ્રભુ અને પાડોશીનો એકજ વખતે જોડેખ કરવામાં એક વિશેષ અને મૂલ હેતુ સમાયેલો છે, જેને જુલમમાન થયું હોય, એની સાચી પરીક્ષા કરવી હોય તો એકજ પ્રાન એને પુણ્યથી થઈ શકે છે—તે પ્રાનને પોતાના મનમાન પ્રતિનિધિ તથા પોતે તો એવો છે—એમ તમે કહો છો—પણ તમે તેજ પ્રશ્ન તમારા પાડોશીમાં પ્રતિનિધિ તથા પોતે તો એવો છે? ને એ કહેતા હોય હા અને તે આપણે હોય તો તે પ્રશ્ન એમ પુણ્યમાંથી સમજી છીએ કે એને આજમાન થયું છે અને તેનું આજમાન કરતાં એની પોતાની કલ્યાણ નથી.

એવી રીતે જે કોઈ જાણ દાખા કરે છે કે એ તો મનુષ્ય જાતિને પ્રેમ કરે છે તો એની પરીમા પશુ એક જ પ્રાણી થઈ શકે છે. તમે કહો છો, કે તમે મનુષ્યજાતિને પ્રેમ કરો છો. તો શું તમામ દેશના મોકાને પ્રેમ કરો.

ઉઠો, જાગો, હું વહાણાં પંખીયાં,
ઐશ્વર્યનો પાસે જ જ્ઞાન પ્રાપ્ત કરો.

[મહાપુરુષની મહાનતાનું એક માપ છે બાળકો માટે એમનું વહાલ. ગાંધીજીને બાળકો માટે પ્રેમ અગ્રાધ અને અદ્વિ માપૂર્ણ હતો. તેઓ જ્યારે બાળકો વચ્ચે હોય, ત્યારે કેટલાક લોકોની આંખ મામે પશ્ચિમના એક વિખ્યાત ચિત્રકર્તા ચિત્ર આંખોને ખુલુ થતું. એ ચિત્રમાં પુરુષની આરેખાત બાળકો ઊભા છે. ગાંધીજી બાળકોની માથે બાળક જેવા થઈ જતા. તેમનો બાળકો સાથેનો એકાત્મભાવ તેમણે બાળકો જે ને પત્રો લખેલા તેમાં સારી રીતે બિંદત યાચ છે.]

જાણી શકાય તે, નું લખી શકાય

એટલે પહેલાની જેમ તમારે બંધાને: સાડુ
પણ એક કાગળ દર અહવારિએ લખવાનો
પ્રયત્ન કરીશ જે વાતો તમને મળીને

૧૮ (૧૯૪૯)

મહાગાવધ ની મારી ઉમેદ હતી તે હવે
લખીને કરવાનો ઇશ્વરો છે. પાર પડવા એ
તો ગલવાનના હાથમાં છે. તે આપણને જેમ
સાથે તેમ આપણે રહીએ અને તેમ રહેવામાં
મુખ માનીએ. તેથીજ આપણે પહેલું નરમિંદ
રહેતાનું ભજન ગાઈએ છીએ “સુખદુઃખ
મનમાં ન આવીએ છટ સાથે રે ઘડિયા.”

હવે વાત કરું. પહેલું તો ટોરિમ બહેનની
નિશાળની વાત કહેવા ઇચ્છું છું. આપણે
ત્યાં મ્યુરિચલ બહેન રહી ગયાં હતાં તેના
બહેન ટોરિમ. તેણે પોતાનું જીવન બાળકોને
અર્પણું છે. આ બાળકોને માડુ મુદર નિશાળ
ટોરિમ બહેન ચલાવે છે. પુરુષ શિક્ષક કોઈ
નથી બધી શિક્ષિકાઓ જ છે. નિશાળ ને જ
માળ છે અગાશી મોટી છે તેમાંના થોડા ભાગ
ને છાપડ છે તેની નીચે વરસાદ હોય ત્યાં
બાળકો રમે, સુવે ચિ. એક વાત મેં ત્યાં બેઠું
એ મને ગમી. બાળકોને બધાને રોજ બપો-
રના અડધા કલાક સુવાટે છે તેને સાડુ નાન-
કા ખાટલા, વાળી મૂઠ્ઠી શકાય એવા સાથે છે.
યાદ રાખો કે આ બાળ બાળાઓ આઠ વર્ષ-
ની અંદરના હોય છે. જેટલાં કામ બાળકો
પોતાને હાથે કરી શકે એવા હોય તે બધાં
તેને હાથે જ કરાવે છે. રમતમાં શિક્ષિકા
તેઓની સાથે જ રમે છે. બાળકોને હાથ
મ્હો ધોવ નું ઘાંત સાફ કરવાનું પણ બદાખર

શિક્ષકાઓ શીખવે છે એની, એક પણ
બાળકોની ક્રિયા નથી કે જેની ઉપર શિક્ષકોની
દેખરેખ નથી આ બધા ગરીબ મા બાળકો
બાળકો છે તેઓ ફી કઈ નથી આપના
રમનો, કમરત, ઉદ્યોગ તો છે જ આ બાળકો
તમ રી જેમનું મારી માથે ભગી ગયા હતાં.

તેઓએ મને વર્ષગાંઠને દિવસે રમકડા મોક-
લેલા ને આવ્યેનીને તમારે સારું લાગ્યો છું.
પણ હવે તો થાય તે અરૂ આજે આટલું
બમ તા. ૨૫ ૧ ૩૨

બાળકોના શિક્ષક

આ ચિત્રમાં બાપુ ક્યાં છે? શોધી કાઢો.

(આ ચિત્રમાં સોળામથાળી)

(૧૯૪૬) ૧૨

છો? તમને બીજા દેશોની વસ્તુ અને વિચારો પસંદ છે પણ શું તમે તમારા દેશની વસ્તુઓ અને વિચારોને પણ પસંદ કરો છો? જો એ કહે હા તો સમજવું કે એની મનુષ્યભક્તિ માટેની લાગણી સાચી છે.

જે કોઈ વ્યક્તિ ધર્મપરાયણ હોય છે તે પહેલા પોતાની આસપાસના લોકોની સેવા કરવાને વધુ હોશ મેળે છે એટલા માટે ગાંધીજી અને ગુરુદેવ ઘણીવાર જે વસ્તુઓ, પહેરવાની અને ખાવાની જ્યારે તેઓ રહેતા ત્યાંની જ વાપરતા. જે કે ગુરુદેવ કોઈકોઈ વાર મોદરવ વસ્ત્ર ધર્મ (કાગળ કે તેઓ તે કળાકાર અને કવિ હતા નો) વિદેશની વસ્તુઓ અને વિચારોને પણ વધારે પસંદ કરતા. ગાંધીજી દેશની બનાવેલી વસ્તુમાં કોઈ વસ્તુને કદાચ ખામી કે અપૂર્ણતા જોતા તો તે ખામી અને અપૂર્ણતા પોતાના દેશ માટે અને દેશના લોકો માટે જે તેઓ લાગણી ધરાવતા તેનાથી તે વસ્તુને પોતાની નજરમાં સુદ બનાવી દેતા અને જોતો ચીકાર કરી લેતા.

સંસ્કૃતિ અને વિચારોની દૃષ્ટિથી પણ સ્વદેશીનું મૂલ્ય છે કાગળ કે અમે અમુક દેશમાં જન્મ્યા છીએ તો તે દેશની સંસ્કૃતિનું જ્ઞાન અને તે દેશની વિચારોધારાની માહિતી આપણા જે પૂર્વજન્મના સંસ્કાર છે એની પુષ્ટિ માટે અભ્યંતર છે. શુનામીનું મૈથી લખકર પરિણામ છે શુભામને પોતાની સંસ્કૃતિનું ભૂલી જવું. એ સંસ્કૃતિનું આપણને જ્ઞાન થાય એટલા માટે ગાંધીજી અને ગુરુદેવ બંને પોતાની ભાષામાં ભોલનાનું, લખનાનું, પોતાનું માહિત્ય વડવાનું અને પોતાની કન્યાને શ્રવિત કરવાને માટે સ્વદેશીની ધોણણા કરી હતી.

સ્વદેશીનો અર્થ એ નથી કે વિદેશી વિચારો અને વસ્તુઓની ધણી કરવી પણ જ્યાંસુધી માણસ પોતાની સ્વદેશી સંસ્કૃતિ અને આચારવિચારની બરોબર ખુબી નથી જોતો ત્યાંસુધી તે વિદેશી સંસ્કૃતિને આચારવિચારમાં એની સાચી ખુબી નથી જોતો. જેમકે એક નાના બાળકને આપવાનું શીખવવું હોય તો આપણુગારી અથવા તો એના કોઈ વડીલના હાથના ઝેડની જરૂર પડે છે એવી રીતે દરેક માણસને જન્મતમા માથુ ઉપુ કરીને આવી શકે અને વળી શકે એના માટે એના દેશની સંસ્કૃતિની માહિતીની બહુ જરૂર છે.

એક અવસ્થા એની જરૂર આવે છે જ્યારે માણસ સાચી રીતે અદરથી એવું અનુભવે છે કે આખી વસ્તુમાં એકજ કુદૃષ્ટ છે જેમાં પોતાના અને પારકાનો બેદબાવ નથી મળે. પણ એવા અનુભવો જન્મતમા બહુ ઓછા છે. સાધારણ માણસની દૃષ્ટિ પોતાની નાત અથવા દેશ સુધી સિમાબદ્ધ હોય છે. સ્વદેશીનું સેવન માણસની દેશભક્તિનું એક માથું માપ છે.

* [અનુમધાન પૃ ૧૦૪ી] એ કે જે પોતાને પ્રતિકૂળ હોય તે બીજા પ્રત્યે ન આચરવું. જે કરોડો ગ્રંથોમાં કહેલું છે તે ૬ અર્ધા શ્લોકમાં કહીશ. તે એ કે બીજા પર ઉપકાર કરવો એ પુણ્ય છે, અને બીજાને પીડા કરવી એ પાપ છે. સૂર્ય, ચંદ્ર, વાયુ, અગ્નિ, આકાશ, પૃથ્વી, જલ, હૃદય, યમ, દિવન અને રાત્રિ, અને સવાર, અને ધર્મ પોતે મનુષ્યનું આચરણ બજાવે છે, એટલે મનુષ્ય પોતાનો બી શકતો નથી.

એને અવિવાહ

કર્મ યોગનો ભાવ

સંપાદકો

લેખનકુમાર નીલકંઠ

નંદલાલ બોગીસાલ સાહુ

[પૂર્વમ ખાપુછના મયસમયજીની જાણે આગલી કરતુ હોય તથા એમના કર્મયોગનુ રહસ્ય સ્વયંવતુ હોય તેનું આ કાવ્ય હિન્દના અધારકાળમા જન્મ્યુઆરી ૧૯૪૪મા લખાયુ હતુ]

કામને આવકારે ને એને કામ બધી રીતે
કામ ઉઠેલવા ચોખ્ખુ આપે મી સફળ છુદિ તે!
કામ ઉઠેલતાં એને આવડે પૂરું પામકું
મુશ્કેલી કામની એને ચોખ્ખાવી ના રહે કસુ.
આરે જાણુ તણી કામે જાણે લાગે અસહયતા
હાલમાવત નો જે ને, એસી તેથી રહે ન લા.
પોતાનાથી થતું ને ને કામ ઉઠેલવા જણ
કે છે ચિત પ્રીત, આં વિચારી કામ હેતુ.
પાસા સા પડના લાગે કામના અવજા જાને
નામીપામ જતા તેથી કોઈ રીતે નહી થશે.
કામને વળગી ને રે' કામપૂરું થતાં સુધી
નિરાસા રી પછી એને રહે કોઈ પ્રકારની.
કામમયથી નિરાસા જે લાગે એને હરે કરી
પાર એ પાડવા કામ એને રહે લાગી તો નથી.
વાંછા કેળવવા જોડી, કામને પાડુ પાડ્યા
કોડું રસા વિના કામે તમના પાડી ચાલુ જા.
જણાવા કામનો હેતુ કામ સૌ કરતી પછે
નેતીમાં જાવના રે' છે હેતુ એને.

હેતુ જણાવવા માર, અનિચ્છા હોય, કામ તે
આવે છે કંપાનું કે, સવે ત્યા ખેદ ના થશે.
આમીને જાણુ એવક કામે લક્ષ પરાવીને
પ્રેમભાવ વધુ રાખી કામ ઉઠેલવું થશે.
જતા ઉઠેલવા એવુ કામે નિષ્ફળતા મળે
એવી નિષ્ફળતા ત્યારે વધારે ચેતના હશે.
ચેતનાશક્તિ રી જીમ તેજસ્વિયપણે થશે!
કામ ઉઠેલવા પોને એને સવું ઉપાય તે
ને ને કે સમી એને વિચારી એવી ચોખ્ખતા
કરી જોવા વિના એવો રે' રે ના. કોઈ રીતે ત્યા
પોતાની લાવની આડે ને ને વચ્ચે જાણુ હશે
આવી જોવાં કરી એવો લાચ જોડી ન એમશે.
પોતાના લાવથી જાણી જાવના પ્રસરાયતી
જોઈ, હોઈઅંતો એને લાગે, વિચારમે મથી
પ્રજુની પ્રાચીનામાં મો એવો લાગી જશે હશે!
ઉકેલાઈ જવા ગૂંચ આતંત્ર્ય પ્રકારમે
પોતાને વેળાનું સૌ ચામચાવે કરી હશે
ગાતરીને સ્વીકારી લે આગ્રહિતા થવા દર.

પોતાથી બનતું સર્વ જો ક્યાં ના જતા રહે
 હેતુ તે કામનો પૂરો પોતાને ત્યા વિચારશે
 પોતાની ભૂમિકા યોગ્ય થવા કાળે બધી રીતે
 જીડુ જીડુ વિચારીને તેણે ત્યા શો મથ્યા જશે
 શા પ્રયત્નરો જોશે પ્રેવાણ ને હદે જશે
 શક્તિ વધારના એવો મમે આકૃતિ આપશે
 પ્રભુને બારણે એવો પોતાની ધા શી નાખશે
 હોમના સર્વ પોતાનું એને ઉઠડતા થશે
 અધીરો ના થશે પાછો સ્વસ્થતા ના મુખાપશે
 વિચારી સર્વ બાબુથી રાખે છે તોડવાનું તે
 વગી ના મૂમકો એવો જોયિતો મારશે કો
 મોખ્યામોખપણુ ત્યા ત્યા પોતાનું જીડુ માપશે
 પ્રભુદાસે પડેના છે પોતાને એમ માનીને
 જાત બચાવવા એને જરાડે ના પડી હદે
 ભૂમિકાને ધરા યોગ્ય પોતાના મો મમપંજો
 એવો તો જીવતો ભાવ જોડે શો રાખતો હદે
 એવા મમપંજો દેવા બીજાના તે દસાવશે
 નીજ ને તે દસારીને આદાનીથી ચલાવશે
 સદ્ભાવ પ્રેમ કેવો ને કેટલો આપજો હશે

તે જાઈ તે જશે ત્યારે એવાના તે સમપંજો,
 પોતાના જીવને એવો સર્વ માનવ જાતને
 જોને શો લાવવા કેરા ચક્ષો આદરતો, જીવે
 પોતાને એકનો માને, પોતાનામા ધણા વણા
 એ રીતે વતંતો એવો સર્વ—ક પાણુમા સદા
 કામમા યજનો ભાવ પડેલી કામ સાંધવા
 ઇતિજીવી હદે રાખે કામમા તે જશે રાખા
 કામથી કામનું થાય કામમા સૌ સમપંજુ
 સર્વ પ્રકારનું શ્રમ એ મમ પ્રજુતપંજુ
 જીવનું મરનું એને બન્નેમા ભાવ એક શો
 પ્રજુ માટે બધા એના જે તે સર્વ પ્રકાર તો
 પ્રજુનો પ્રમ એવાને નેસગિક પહે હદે
 એને સમપંજાવે શો! ઉઠેની કોણુ તે શકે
 વિશ્વ ઉત્કાંતિનો વગ કેવો ચારે સનાતન
 હોમાય આદિથી એમા કેવા ઉત્કૃષ્ટ જીવન
 જતા હા! માનની જાત એરી ને એરી પામ
 વડે પાછી પડે નીચે, એનો શો મૂક એ કમ
 પ્રજુને પાદ ધા મારી ' એને સૌ જાજીતું થય
 જે તે બને ચતુર ' જે એને માટે જગ સદા

મુધારો — 'બાપુ ક્યાં છે?' પાનું ૨૦ આ પેજમા ત્રીજી કઠિંગામા 'વિજયથી દર્પ' પાનું" ત્યાં નીચેનો ભાગ ઉમેરીને વાંચવું.

એરી જ રીતે જ્યારે માધીજી જીવન-સત્વના અવનૌકન-શિખરથી ઉતરીને આપારી વચ્ચે આંધ્ર તારે અમે એમની મુખ તરફ જોયું અને અમારા જીવનમા પૂનર્જન્મ અને આક્રમણી ઉત્તમિ આ આનન્દ અનુભવ્યો.

(કેને મહાપુર હોય? આ પ્રશ્નનો ઉત્તર બિન્ન બિન્ન રીતે આપી શકાય છે પરંતુ એક વિશેષ મહાપુરમાં હોય છે, તે એનું ઊંડું અને મુવિશાલ માન એ માન સર્વદા નહીં સ્વરૂપે વહેતું હોય છે. એ નદીના જળથી પ્રાચેક જળ પોતાની આનન્દિક અને આત્મિક તૃષ્ણા ઝિંશવે છે.

એ જ નદીમાંથી બહી, પ્રાચેક અંકમાં, થોડા નિદુઓ જિજ્ઞાસુઓની તરસ ઝિષાવવા આપવામાં આવે છે.)

આધીન

જો મનુષ્ય અધ્યાત્મિક માન્ય બતાવે છે, એટલે અધિકારી રહ્યો છે, તો ઉભરે કુછ ન કુછ દોષ હોય છે.

અગર હમ સોચે ફિ હમારે પાસ બહુત કામ હૈ તો હમ ઘટ્ટાહટમે પડ જાયેગે એટલે કુછ નહીં હોગા. અગર હમ ચાંત રહકર પહાલ છતને કામકા બી એકબાર શુકર હૈ તો દિન પ્રતિદિન આસાન હોગા એટલે ખતમ હોગા.

અપને દોષ હમ કેળના નહીં ચાહતે હૈ ફક્ત કે જેબને મે હમે મંગ આતા હૈ બહુત જ તો ઈમી આદતસે પેદા હોગા હૈ.

સત્યાગ્રહી કહવાનેમે મનુષ્ય સત્યાગ્રહી નહીં બનતા હૈ. શુદ્ધ સત્ય કા પાલન કરને મે હી મનુષ્ય સત્યાગ્રહી બનતા હૈ.

ફક્ત જહર હૈ તો ફક્ત હૈકને હૈ ઉસી તંત્ર હ અચ્છે કે સચ પાખંડ જહર હૈ તો ઉસે હૈકો.

કરુણરસ કહતે હૈ મુખ્યસ્થિતિ સંસ્થાનેમે ધનસે ઉદય નહીં મના જતા હૈ લેજિન લોગ એટલે લોગનામક કી પવિત્રતા હી ઉમડા સંસ્થા મન હૈ.

મન દો પ્રકાર કા હૈ. એક ઉર્જે હૈ બળ હૈ, ફક્ત નીચે ઈસે હમ બરાબર સોચે એટલે પહચાને.

જેસે હમારી પીડ ફક્ત આદમીની હી હોય સકતા હૈ, હમ નહીં. ઉસી પ્રકાર હમારે દોષ બી-હમ નહીં હોય સકતે હૈ.

સંતો-ભક્તો-શાહીદો

(મતોનુ જીવન પાઠસમજી જંવુ છે જે કોઈ એમના મમાગમમાં આવે છે અને જેને મંત્રો રૂપમાં થાય છે, એનુ જીવન સુખજીમય બની જાય છે એથી જ આપણાં દેશમાં મતમ ગતે માપનાનું એક મુખ્ય અંગ ગણવામાં આવ્યુ છે.

આ હેતુને લક્ષમાં રાખીને પ્રત્યેક મહિને કારને કોઈ મતના જીવનની રૂપરેખા આપવાનું ઉચિત ગણ્યું છે.)

તપસ્વી અહમદ હર્ષ

અહમદ હર્ષ એક મહાન માધક, વૈરાગી અને જ્ઞાની પુરુષ હતા. તેઓ પ્રાયઃ નેશા પુરમાં જ રહેતા. તપસ્વી હયાદાએ એકવાર પોતાના મિત્રોને કહેવું કે “હું મરું” ત્યાંદે મારું માથું તપસ્વી અહમદ હર્ષના ચરણમાં નમેવું હેય એવી મારી અ.કાંક્ષા છે.

નેશાપુરમાં ખીજે એક અહમદ નામનો વ્યાપરી હતો. તપસ્વી અહમદ હર્ષ જેવા ધાર્મિક હતા તેથી જ તે વેપારી અહમદ સ્વાથી હતો. એ વેપારીની વાત પછી કરીશું.

અહમદ હર્ષ અણાહના રહણમાં એવા તહીન થઈ જતા કે તેમને ખીજ કોઈ વસ્તુનું ખાન ન રહેતું. એક દિવસે તેઓ હજમત કમવતા હતા અને મુખથી અણાહના નામનો ઉચ્ચાર મતન કર્યા કરતા હતા. ઉચ્ચાર કરે એટલે હેડ તો ફફટે જ. હજમે તપસ્વીને અરજ કરી કે “એકાદ જે શણ હોઈ ફફડાવવાનું બધ કરે તો હેડ ઉપરના વાગ બાગવીને દૂંકા કરી લઉં.”

અહમદ સાહેબે ઉત્તર આપ્યો કે ‘જું તોડું કામ કર્યાં કર, હું મારું કામ કર્યાં કરું છું. હજમતની ખાતર મારા વહીવટા અણાહનું નામ ને બોલું એ કેમ બને ?’

તેમણે જપ ચાલુ જ રખ્યો. હજમે પર્વ પે.તોનું કામ ચાલુ રાખ્યું. પગિનુ મ એ આવ્યું કે તપસ્વીના હેડ ઉપર ત્રણ ચર સ્થળે સજ કાપા પડ્યા. તે છતાં અણાહનું બજન ન મૂક્યું.

એક વાર તપસ્વી અહમદ ઉપર તેમના કોઈ એક મિત્રે કાગળ લખ્યો. તપસ્વીએ તેનો જવાબ લખવા મહીવાર મનમુજો કર્યો, પણ લખવાનો લેખ ન મળ્યો. એથી રીતે કેટલાંય દિવસો નીકળી ગયા. એક વાર તેઓ નમાજ પઢવા બિજા રથા અને પેટા પત્રની યાદ આવી.

તેમણે પોતાના શિષ્યને હુકમ કર્યો કે, 'અત્યારે ને અત્યારે પેલા પત્રનો જવાબ લખી નાખ અને તેમાં લેખા કે હવે પછી મહેરબાની કરી અને પત્ર ન લખે અને કોઈના પત્રનો જવાબ લખવાની કુરસદ નથી.' અઢાઢમાં જ સૌ તહીન રહે એમ ઈચ્છું છું. છેવટે મારા સલામ લખી પત્ર બીરી દેજે.'

એક વાર અહમદની માતા એક યાળીમાં કુકડનું રંપેકું માંસ લઈ આવ્યા અહમદને કહ્યું કે 'બેટા, આ કુકડો આપણે ઘરે જ પળ્યો હતો, એટલે તેને આહાર કરવામાં કંઈ વિધિ વિરૂદ્ધ નથી.'

અહમદે કહ્યું કે 'એ એક દિવસે એ કુકડાને આપણા પંચેશીના આગણામાં દાણા ચણીને ભેળ્યો હતો. અને માતુશી, આપ જાણો છો જ કે આપણું પંચેશીએ કંઈ ન્યાય કે નીતિથી નથી કંભાતા. અન્યાય કે અનીતિથી કમાએલા દાણા જેના પેટમાં ગયા છે એવા કુકડનું હું માંસ ખાઉં તો મારી ભુદ્ધિ પણ જાદુ થયા વિના કેમ રહે? મારાથી એનો સ્પર્શ પણ ન થઈ શકે.'

હવે પેલા સંસારી—વ્યાપારી અહમદની તહીનતા જોઈએ. તે ધનને ભારે લાલચુ હતો. પૈસાને અઢાઢ જ સમજી તેની પૂજા કરતો. પૈસાની પાછળ તે પોતાનું આનંદન પણ બૂલી જતો.

એક વાર તે બહારથી ઘરમાં જતા જ યોત્તી ભીડયો કે 'કેવળ હાજર છો? જલદીથી આવો.'

ભોજનને આવતાં જરા વાર લાગી એટલે તે પોતાના ચોપડા ઉઘામવા અને ઘેટીમાંના પૈસા ગણવા મંડી બેઠો. એક દાસી ભોજનની યાળી લાવી. પણ શેઠને મોટા હિસાબી કામમાં શુશ્રુષ્ણા ભેટ, કંઈ પણ જોડ્યા વિના ચાલી ગઈ. થોડી વાર પછી બીજી વાર યાળી લઈને આવી. આ વેળાં તેણીએ બે ત્રણ વાર જોરથી બૂમ પાડીને શેઠને જોડાવ્યા, પણ શેઠ સાહેબના ધ્યાનમાં વાત ન ઉતરી. વસ્તુતઃ તેઓ પૈસાને હિસાબ કરવામાં એવા મેજાન બની ગયા હતા કે તેમને બૂમ તરસણું કંઈ ભાન ન રહ્યું. બીજી વાર દાસી નિરાશ થઈ ચાલી ગઈ. ત્રીજી વાર આવી ને શેઠને જોડાવવા છતાં કંઈ જવાબ ન મળ્યો એટલે યાળી લઈને ચાલી ગઈ. થોડી વાર અલીને જોડાવ્યા. પણ ઉત્તર ન મળ્યો એટલે દાસીએ શેઠની પાસે બાગીને બેસી, યાળીમાંના રસાની બે ત્રણ આંગળી શેઠને ચટાડી. શેઠ સાહેબ ધ્યાન આપ્યા વિના દાસીની આંગળી ચાટી ગયા, પણ રૂપિયાના વિચારમાંથી તેમનું ચિત્ત ન ચળ્યું. થોડી વાર પછી હિસાબી કામ પૂરું થતાં તેઓ ધ્યાનમાંથી બચ્યા અને-એકું-તો હોડ ઉપર ભોજનની એક થોડી રહેલી. તેમણે માની લીધું કે ભોજનવિધિ તો કચારનીયે પૂરી થઈ ગઈ છે. ભીડને કોમળા કર્યાં અને પાછા હિસાબી-કામમાં વળગી ગયા. પોતે પૂરેપૂરું ખાધું છે કે નહીં તેણે પણ ભાન ન રહ્યું.

તપસ્વી અહમદને એક પુત્ર હતો. તે ભારે વ્યસની, ફરાચરી અને અવિવેકી હતો. એક વેળા નેશાપુરના કેટલાક પ્રતિષ્ઠિત મૂંહરો અહમદ સહેબને ત્યાં મળવા આવ્યા. પેલો એકરો દારૂમાં

આચાર્ય

— આ નવા વર્ષથી અંક હવે ૬૨ માસની ૩૦મી તારીખ પ્રસિદ્ધ થશે —

આચાર્ય

આ માસિકમાં મુખ્યત્વે ગાંધીજીનાં તત્ત્વજ્ઞાનના સંખ્યાબીજોના લેખો, મંદમરણો, ગાંધીજી તથા ગુરુદેવની વિચારશ્રેણીનો અભિવ્યક્ત કરી અને ઉપાસકોની આંખરી દ્વેયની માધનાના મનનીય લેખો, ધર્મ, કળા અને સંસ્કૃતિનું આક્રિત્ય, ગાંધીજીના અમૂલ્ય અગ્રગટ પત્રો, છબીઓ, ચિત્રો તેમજ આપણાં જોઈએ છીએ છબીઓના પ્રકોને ચર્ચાની બોધક વાર્તાઓ ઇત્યાદિ વિભાગો દ્વારા દ્વેયજ્ઞની સામગ્રી આપવામાં આવશે.

સૂચના

- * ૬૨ માસની ૩૦મી તારીખે અંક પ્રસિદ્ધ થશે.
- * અગ્રગટ તારીખ પછી દસ દિવસમાં અંક ન મળે તો ટપાલમાં તપાસ કર્યા પછીજ કાર્યાલયને જણાવવું.
- * મરનામાંનો ફેફસાં તરફ જણાવેલ કે જેથી અંક ગેરવર્તેલ બંધ નહિ.
- * આચાર્યમાંનાં મૂલ્ય ચિત્રો અને છબીઓ કેપીસાઈટથી સજિત છે.

લવાજમ—

દેશમાં	— રૂપિયા ૪૫
પરદેશમાં	— બાર શિલિંગ
છાત્રક નંડલ	— દસ આના

આચાર્યમાં અંગેના સંઘના પત્ર-વ્યવહારનું મરનામું—

આચાર્યમાં કાર્યાલય

‘રૂપાલયન’

૪૫, નંદરુ રોડ, વિલેપારલે

મુળક—૨૪

આચાર્યમાં નવાજમ નીચેના સ્થળોએ

ભરી શકાશે.

શ્રી. કુમુદભાઈન આધી

રાષ્ટ્રીય શાળા

રાજકોટ

શ્રી. ગોવિંદભાઈ કરસનદાસ

કે. બાઈડ મકનજીની દુકાને

ગોવિંદ ભાઈ, મુળજી ભાઈ મારકેટ

મુંબઈ ૨

શ્રી. નેણશીભાઈ ભેડાલાલ

એસ. અમૃતલાલ કુ.

મોસરજી ગોવિંદદાસ મારકેટ

કાલ્યાણદેવી મુંબઈ

શ્રી. રમણીભાઈ મેઘાણી

કે. એસ. કે. મેઘાણી

૧૪ અમરેશ્વર સ્ટ્રીટ

કાલ્યાણ

આફ્રિકામાં આ અફ્રિકાનું લવાજમ શ્રી.

પ્રમુદાસ ભે. વજરીઆ, પો. બો. ૧૨૬, મેરોલી

કે. કે.કે. ભરી શકાશે.

— શ્રી. મોતીલાલ તુલસીદાસ રમારક તરફથી —

પ્રકાશક અને મુદ્રક, શ્રી. રામ ગો. આચાર્ય

નંદરુ રોડ, વિલેપારલે.

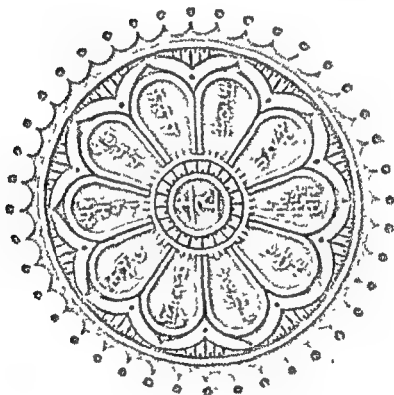
અકાદશ વ્રત.

અહિમા મન્ય અમૃતેય પ્રહાર્ય અર્ચ્યકૃત્ ।

શરીરશ્રમ અપ્યાદ નર્વત ભયવર્જન ॥

મર્ચધર્મી મમાનત્ય ન્વદેશી -પગૌલવના ।

હી એકાદશ નેવાવી નમ્ર-યે મતનિશ્ચયે ॥

વિષદો નેવ વિષદ નયદો નેવ મય

વિષદિ-મ-ળ વિષ્ણુ-મયજ-વિષ્ણુમનિ-

વિષનિગ્ધો નાથી વિષતિ નથી, અને મુચનિ નાથી
નયનિ નથી, પણ વિષ્ણુ-વિષ્ણુ એ જ વિષનિ છે, અને
ન-વિષ્ણુ મય એ જ નયનિ છે

બા.પુ.નાં પ્રિય ભજનો

મામિ હા હરિનાં હર છે, તૂ કયોં રહ્યા નિહર છે?
 જાહિયા ગાન ફલ મિત મળેશ મનમે' રાખ ફિકર છે.
 મેં ક્યાં કહે મગ હી કર છે, મિર પર કાલ જળર છે.
 માંસ પ્રાપ્તિ ગાન પર ભૂલા, તાન જાયેગા જર છે.
 મનમે' જ્ઞાન પકડ કર થીરો, કાઠે બહુલ કસર છે.
 હરિ માજ હરિ માજ હરિ ભજ આની, હરિકેા ભજન તૂ કર છે.
 મનમે' માજ મનમે' નોકા વ્યઠ, ભવમાગરકો તર છે.

સરોજિનીદેવી ગયાં !

મુકુલભાઈ

'My Father do not rest Do not allow us to rest'
(પિતા ! તું જ પોતા ના, અમનેય જ પવા દેતો ના.)

બાપુજીના અવસાન પછી ત્રીજે દિવસ

બાપુજીની 'ભુલભુલે' પોતાના કમળ સુખે જગત ભરખ રૂપકિત કરી, એ હૃદયવીણાના આત્માન-નભમાં ઉદ્ગારોની પાછળ ડોલુ ભૂંચે કેટલી બિટી વ્યથા બાપેલી હતી. બાપુ જતા સોને કુ ખ વધુ, મૈને એમનો વિરહ સાદ્યો, પણ જેઓ એમની નિકટમાં હતા તેઓની દશા તો અંતર્ધર્મી જ ભૂંચે ! સરોજિનીદેવીએ બાપુને શાંતિથી જ પવા ના પાડી પોતે પણ જ પથા નહી. પોતાની અવસ્થા પ્રગુનિ હોવા છતાં દિ દના-વિશ્વના કડીએ તો વે જોડુ નથી-પ્રતિદામમાં અનંદ એવા સ્ત્રી-અવનરને સ્થાને રહી દેશને કોઠકીના સમયમા-થી ઉભારવા તેઓ સધ્યાં પણ ચતુર્યત્રી સકિત મથાકિત છે, અને એમાં પ્રેમની ઉચ્ચ ભાવના-માંથી સર્જન બાપી જતી વિરહ-બધા હૃદયને અકળાવી થૂંકે છે, જ્યારે જ્યારે બાપુજી ઉપવાસ કરતા ત્યારે ત્યારે મરોજિનીદેવીને ચિતા થતી 'બાપુજી આમ કર્યાં દુર પ્રદેશમાં ઉપવાસ પર

થકી બાધવા જમે તો કુ ત્યા રી રીને પહોંચી શકીમર" પરંતુ જાને એમના હૃદયને એ આવ જ કેલ દેતી શકિતએ સાંભળ્યો હોય એમ બાપુજીના યજ્ઞાખગા ઉપવાસના મમયે મરોજિનીદેવી બાપુજીની સારવાર કરવા, એમની બધામાં કપવા, એમનું મનોરંજન કરવા તેમજ દર્શનરવા અને ભક્તિભાવ-યેલા મોડેથી બાપુજીને મલાજવા થકુ કરીને દાજર જ હોય.

આના સમયે તેઓ ખૂબ કષ્ટ રાંતિ વર્તતા. 'બાપુના જીવર'નું બિરહ એમને અમઝનુ મળુ નથી ઉપવાસ પછી એ વાર બાપુજીનો ભુલુમાં નિવાસ હતો ગ્રામીના ગમયે પછી માનવમેદની મેરે દિવસે પમ.મે. કી બાપુ અળી થકી કડી હતી સરોજિનીદેવીથી એ મહન ક્યાથી ચકર તેમજો તો બધાનો જતનમર ક્રેપડો લીચો બાપુએ એમને આમ કર્યાં વેકવા પ્રવળ કર્યો. મરોજિનીદેવીમાં વમેનુ માનુદદય ડીઝી કાલુ.

'કુ કંઈ જમાનથી રૂ' એરી નથી તમે જો મામ નાનાકા હોકા હોવ તો માનવની મનાવનુ ઉત્તરધન કપવા બદલ તમને એક ઘણદ એરી દેતા.'

બાપુજીના અન્નવસતીઓની કુલજાને હૃદયમાં બાપુએ કંટુ કીડું વર કુડું રાજા ના.પુડનુ ભોને કોઈ પણ નિમિત્તે અને એને તે રાંતિ અવમાન થયું એની એમને પછી નથી, પણ "દિવસ અને

સરોજિનીદેવીનું નામ ગાર્ગી,
પ્રેરેથી સરસ્વતી, મીરાંબાઈ વગેરે
ભારતની મહાન વિદુષી અને કવિ-
નીઓની ભાગમાં સેવાયે.

-ક્રિ.ધ.મ.

તેમની ખોડ સુમેશ સાવશે જ
એમના આપણા પ્રત્યેના પ્રેમના
આપણા પર આશીર્વાદ હો, અને
આપણે તે પ્રેમને લાયક રહીએ.

-ક્રિ.ધ.મ.

પૃષ્ઠ ૨

૩૦ માર્ચ ૧૯૪૯

અંક ૨

વિષયસૂચી

૧ જ્ઞાનુ ઔપધ આત્મશુદ્ધિ છે.	ગાંધીજી ૨૯
૨ જ્ઞાનુના પ્રિય ભાવનો	.. ૩૦
૩ મરોનિનીદેવી ગવાઈ	.. મુકુન્દભાઈ ૨૧
૪ જોષાજન	.. ગાંધીજી ૩૩
૫ જ્ઞાનુની ચરણરજ	.. જી. મ. ૩૪
૬ જ્ઞાનુને પાં વાગ	.. અદ્યક્ષરેશુક ૩૭
૭ વહાણાં પખીડાં	.. ગાંધીજી ૩૯

૮ જ્ઞાનુના પત્રો	.. ૪૦
૯ બહેનો વચ્ચે	.. ગાંધીજી ૪૩
૧૦ જ્ઞાનુ અને નારી જગત	.. રાધેશ્વરી નહેરુ ૪૪
૧૧ કેરી મુકરે આવનાં	.. નીલા ગાંધી ૪૬
૧૨ ગાંધી-શુક	.. શુદ્ધવાસ મદિમક ૪૭
૧૩ મ નો ભકતો સમીક્ષા	.. દે. વા. ૪૯
૧૪ એ હાલમાં	.. (જી.વી.) કે.જી મહેશ્વરી

‘જ્ઞાનુ ઔપધ આત્મશુદ્ધિ છે’

ગાંધીજી

પિતાજીનો તાપ પ્રેમપૂર્વક સહન કર્યો. ને ... પોતે દુઃખ ન બતાવી શકે તો તેનો
અચાચ કરવો અશક્ય માનું છું. આત્મા આત્માનો મિત્ર છે અને શત્રુ પણ છે. પેલા
ભગવિવાહ બાબતમાં જે ચોખ્ખા પ્રયત્ન થાય તે કરીને શાંત રહેવું ઘટે છે. અધા અન્યાયોને
પહોંચી શકાનું નથી કૌટુંબિક સામાજિક મમત્વાનો નિકાલ એ સ્વસજ્જથી નિમ્ન -વસ્તુ
નથી. પ્રત્યેક સ્તરમાં થતો સુધારો આપણને સ્વસજ્જ લાગી લઈ લાય છે. ભગવાનની રીયા-
સતમાં જે ઉપદ્રવ થાય છે તે જાહેર કારભારીને રીતમર કહેવાતું હોય તે કહેવું તેનો
ઉદ્ધાપોહ કરવો ને શાંત થવું લોકોમાં આદોલન થઈ શકે તે કરવું ઘટે. જ્ઞાનુ ઔપધ
આત્મશુદ્ધિ છે. ને આત્મા માત્ર એક છે તે વિશાળ સમયો કે આત્મશુદ્ધિથી આખા
જગતનું કલ્યાણ થાય છે. આપણને પણ અમુક પ્રમત્તે કર્તવ્યનું જ્ઞાન તુરત થાય છે.
આપણે એટલે તપ છે. તપવત્ત વિષે ભગવત્કાંડમાં તું ... સ્તુતિ છે તે વિચારી જવી.

[અમર પત્રમાથી]

બાપુનાં પ્રિય ભજનો

આણિ તૂ હરિશોં કરે, તૂ કથોં રહ્યા નિકરે ?
 ગાફિલ મત રહ્યો ચેત સચેરા મનમેં સાખ ફિકરે.
 જો કુછ હરે બેગ હી કરે લે, મિર પર કાલ જખરે.
 કાલે ગોરે તન પર ભૂલા, તન ભયેઆ જરે.
 ધમકે ફત પકડ કરે ધીસે, કાલે બહુત કસરે.
 હરિ ભજ હરિ ભજ હરિ ભજ માની, હરિકે ભજન તૂ કરે.
 મજકિશોર પ્રભુપદ નોકા ચઢ, ભવસાગરકો તરે.

હે શુભ, તું ભગવાનથી ઠરીને ગીધે માર્ગે ચાલ. જલ્દી ભગવાનની તને
 ખીક જ ન દોય એમ તું કેમ વર્તે છે ? તું ભાન ભૂલી જા મા, ઝટ ઝટ ચેતી
 જા, અને મનમાં ખટકો મળ. મેવા તથા પશોપકારના શામ તારે કરવાનાં છે
 તે ઝટપટ કરી લે; કારણ તારા માથા ઉપર કાળનું વિકરાળ ચક્ર નિરંતર
 ફર્યા કરે છે. કાળ કે કાળજી તારા શરીર ઉપર તને મોહ થાય છે, પણ એ
 શરીર એક દિવસ અગ્નિમાં આહુતિકૃપ થઈ પડવાનું છે તેની તને ચરત નથી
 રહેતી. યમરાજના ફત તને પકડીને બોંધ ઉપર દરજ્યો, અને તે ફરેલાં
 એકેએક પાપને કારણે તારે શરીરે પીડ તથા મનમાં દુઃખ ભોગવવું પડ્યો.
 એટલે તું દોષે ભરાવું સહેવા દે, પરદુઃખભજનરૂપ દેવસેવા કર, અને એ
 સેવાને પ્રતાપે ભગવાનના ચરણકમળરૂપ નાવ ઉપર ચડીને ભવસાગર તરી જા.

દ. પા.

સરોજિનીદેવી ગયાં !

મુકુલભાઈ

"My Father do not rest Do not allow us to rest
(પિતા ! તુ જ પતે ના, અમનેજ જ પવા દેતા ના)

બાપુજીના અવમાન પછી ત્રીજ દિવસ

બાપુજીની 'હુમહુમે' પોતાના કુળ મુન્ને જમત ભરખ રૂપરિત કર્યાં. એ હૃદયસીંહાના આશ્રામે નમખી ઉદારતાની પાછળ કોણ જાને કેવલી ધ્રુવી બાથા બારેથી દત્તિ બાપુ જતા મેળે દુ ખ ચલુ મેળે એમનો ચિત્ત સાથે. જલુ જેઓ એમની નિમલતા દતા નેએની દશા તેા જાંતવાની જ જામે. સરોજિનીદેવીએ બાપુને શાંતિથી જ પવા ના પાડી પેતે પજુ જ પવા નહી. પોતાની જીવનરથ પ્રક્રિય દોવા છતાંયે દિ દના-વિચના જીએ તેા મે બોલું નથી-હતિદામમાં જાનેડ એવા સ્ત્રી-વચનરને રથાને રહી દેશને કોટકીના મથપમા થી ઉદારવા નેએ મધ્યા પજુ મનુષ્યની રક્તિ મવાંદિત છે, અને એમા પ્રેમની હાથ અવના-માંથી મવ'જ બાપી જાતી વિરહ-બાથા હૃદયને અજગરી મૂકે છે. જગરે જગરે બાપુજી ઉપવાસ કરતા ત્યારે ત્યારે મરોજિનીદેવીને ચિતા જાતી 'બાપુજી આમ કરાકે દૂર પ્રદેશમા ઉપવાસ પર

મહી મ જા જાતે તેા કું રવા શી રીતે પડેલી રાજીમા" પરતુ જાને એમના હૃદયને એ મવ જા કોઈ દેરી રક્તિએ સાજાથે દોષ એમ બાપુજીના ધર્માખરા ઉપવાસના સમયે મરોજિનીદેવી બાપુજીની સ રવાર કરવા, એમની જીવરથા કરવા, એમનુ મનોરજન કરવા નેમજ કરાંતરના અને અક્તિઆવ-ધેશા મેકોથી બાપુજીને મંજાળવા બાપુ જીને દાજર જ દોષ.

આવા સમયે નેએ જુજ કાકે રીતે વળ'તા 'બાપુના જેન'નુ જિન્દ એમને અમનુ બાપુ નથી ઉપવાસ પછી એ વાર બાપુજીને જીવમા નિવ મ દાને, કાકેના મથપે પળી ખાનખેદરી એક રિવમે જમરો કરી બાપુ બાપી ધમી રહી દત્તિ મરોજિનીદેવીથી એ મદન કરાંતરી જવ' સમયે ને. અપના જરાજર કાકેરા શીધા, બાપુજી એમને આમ કમ્મા રોડવા પ્રવળ કર્યો મરોજિનીદેવીમા વમેનુ' માનુદેવ પાછળ કાકુ.

હુ કં' તમ.નથી કં' એવી નથી તમે જે માથે જાનજી હોજન દોલ તેા દાનની મર દનુ' ઉત્તવન કરવા જાદવ તમને એક ચપટ ચેરી દેત"

બાપુજીના અનંતસીદ્ધિની 'હૃદય'ના હૃદયમાં બાપુએ કેટલું 'સિદ્ધ' કરે કંઈ' જનુ! બાપુજીનું બનેને કોઈ' પજુ નિમિષે અને મથે ને રીતે અવમાન થયું' એવી એમને પછી નથી, જલુ અવિયમ અને

(કોને મહાપુરુષ કહેવા જોઈએ પ્રવ્રજનો ઉત્તર બિન્ન બિન્ન રીતે આપી શકાય છે પણ તે એક વિશેષ ગુણ મહાપુરુષમાં હોય છે, તે એનું શ્રદ્ધા અને સુવિશાસ તાન, એ તાન સર્વજ્ઞા નદી સ્વરૂપે વહેતું હોય છે. એ નદીના જળથી પ્રત્યેક જન્મ પોતાની આત્મિક અને આત્મિક તૃપ્તિ પામે છે.

એ જ નદીમાંથી અહીં, પ્રત્યેક આકાશ, ધોણ ભિદ્ધો જિજ્ઞાસુઓ તરફ વિધાયકતા આપવામાં આવે છે.)

નાંધીય

દેવ કા કોઈ જી નામ હો લેકિન ઉચ્ચે દેવ કે ગુણ હો તો હમ ઉમે અવગચ નમસ્કાર કરે.

તમ દેવ કેમા હો ? નિરજન નિરકાર, તો જી મજ ગુણો કા ભડાર ચોર મળ ગુણ હોતે હુએ જી નિવિકાર. તમ દેવ પુલિંગ કથો ? ચલ આકરણ કી બાન હુધ, હમારા દેવ નિરકાર હોને કે કારણ વલ ન પુરુષ હે ન સી

મનુષ્ય જળ એક નિયમ તોડતા હૈ, તો ક્રમરે નિયમ અપને આપ દૃઢ ભાતે હૈ

અમેજી કહાવત હીક હૈ કિ મનુષ્ય સચ્ચી મૌન સે કમ મરતા હૈ, લેકિન ઉર કે મારે કોઈ રોજ મરતે હૈ, કોઈ રોજ નહીં તો બ્યરબાર, મરતે હૈ. મૈને ધનાયા હૈ કિ સચ્ચી મૌન તો અશાંતિ મેં સે સુજિત હૈ, દરસે મરના અશાંતિ બહાના હૈ, ચોર મનુષ્ય કા હાલ બૂગ હોતા હૈ.

જીંદગી ગુલામ કે સમાન માની બની હૈ, જીંદગી મેં બી કાંટા બસ હૈ ઇસલિયે.

સચ કહે તો દર એક જી હોના ચાહીએ, વલ હૈ મૈલા યા લૂક કહીને સે દરના.

કચ્ચા ધાન ફેંકને લાયક હૈ એસા જી કચ્ચે કામકા સમજના.

કયા બાત હૈ, આકમી સચ કહીને ચોર કરને સે ડરના હૈ જૂઠ સે નહીં.

૭. મ.

“બા, હું પણ અજે મેળામાં જઈશ. તારાને બા ?” અગિયારેક વરમના એક છોકરાએ મવારે ઉઠતા જ પાતાની માને કહ્યું.

“હીકરા, મેળો ક્યો ને વાત કમ ? તને વળી જો કોણે કહ્યું ?” બાએ છોકરાને પામે લેતા પૂછ્યું.

“જેને બા, ગઈ કાલે માજે જ્યારે હું ક્રવા પર પાણી ભરવા ગયો હતો, ત્યારે આપણા ગામના પટેલ આપણા પાટોશીને કહેતા હતા કે આજે સાંજે અહીંથી જો જાઉં છો ગાંધી મહાત્મા આવવાના છે અને એકાદ કલાક લોકોને કાઈ ઉપદેશ કરીને બીજે ઠેકાણે જશે. એ મેં બધું સાંભળ્યું છે. મને થયું ગાંધીજી અહીં સુધી આવે ને હું દર્શન ન કરું એ કેમ જાન ? ક્રવા પરથી આવીને તને એ વાત કરવાનો હતો પણ કોણ જાણે કેમ હું વિમરી ગયો. બા, હું ત્યાં જઈ ને ?”

“જોઈ દીકરા, પુરીથી જાણે.” બાએ છોકરાના માથેવ હાલભર્યા હાથ દેવતા કહ્યું અને કંઈ વિચારમાં પડી ગઈ.

“પણ બા, તું પણ મારી માથે આવે તો કેવું સાચું ? મને પણ થોડી નિરાંત રહે અને તને ગાંધીજીના દર્શન થાય.” છોકરાએ બાના મુખ લાણી નોમને ઉમંગથી કહ્યું.

બાની આંખ લીની થઈ ગઈ. લુગડાના છેડા વતી આંખો લૂછીને બા કહેવા લાગી, “દીકરા, તારી વાત તો સાચી છે. પણ હું શી રીતે આવું ? બહાર પહેરી જવા જેવું મારી પાસે એકાદ લુગડુયે નથી. દીકરા, તારા બાપુ જતા આપણી બટ કંકાડી હાલત થઈ ગઈ છે. રાતદિવસ મહેનત મજૂરી કરી માંડમાંડ આપણે પેટનો ખાટો ભરીએ છીએ. કેટલા મહિનાથી આ ફોટેલો જૂનો સાડલો પહેરીને હું ચલાવું છું.”

આવા ફોટો અને મઠા સાડલામાં હું રી રીતે આવું ? તું જ કહે ને ?”

છેકરો જરા મૂંઝાયો. તે બેઠ્યો, “બા, તારી વાત તો સાચી છે. પણ મારી આ ધોતી પણ ફોટોથી જ છેને ? હું તો આ ફોટોથી ધોતી પહેરીને જ મેળામાં જઈશ બા, હું તારે માટે મેળામાંથી કંઈ મારી વસ્તુ લઈ આવીશ અને તને બધી વાત કહીશ.”

છેકરો નાહી ઘોઘને મેળામાં જવા માટે તૈયાર થઈ ગયો. બાએ રસ્તામાં બાવા માટે બે બાજરીના રોટલા અને થોડી ડુંગળી બાધી આપી અને હાથમાં ચાર આના મૂક્યા. છેકરાએ બાને નમન કર્યું. બાને એના માથા પર આશિષબર્યા હાથ મૂકીને કહ્યું, “મારા વહાલા દીકરા, સંભાળીને જજો હો! મેળામાં બીડ ઘણી હોયે મેળામાંથી કંઈ ચીજ લઈ ખાતો નહીં. બહારનું ખાશે તો માદો પડશે બૂબ લાગે તો આ લાથુ ખાજે અને નદીનું મીઠું પાણી પીજે.”

“બા, તું કહે છે એમ કરીશ બા હવે જઈને?”

બાથી છૂટો પડી છેકરો ચાલતો ચાલતો મેળામાં મધ્યાહ્ન સમયે પહોંચ્યો. લોકોની ભારે ઠંડ જમી હતી. એક ખુણામાં મંચ બાંધ્યો હતો અને તેના પર મહાત્માજીને બેસવાની વ્યવસ્થા કરી હતી. બામુમાં ત્રિરંગી જંડો ફરકી રહ્યો હતો. બાપુજીને આવવાની હજી વાર હતી. ચારેક કલાકનું હજી અંતર હતું બાપુજીની જનતા તો ક્યાંની આવીને ત્યાં બેઠી હતી. લોકો માહોમહે બાપુજીની સુલગાથાનો અખૂટ રમ લૂટતા હતા.

પેલો છેકરો તો થાકીને એવો લોથપોથ થઈ ગયો હતો કે એક વૃક્ષની શીંગી છાયા હેઠળ જરા લપ્પળું ત્યાં તો નિદ્રાધીન થઈ ગયો. જ્યારે એની આંખ ઉઘડી ત્યારે ત્રણેક વાગ્યાનો સમય થયો હતો. ઉઝગાટ ઘડ્યો જ હતો એથી એને થયું લાવને જરા નદીએ સ્નાન કરી આવું.

સ્નાન હજી પૂરું થયું નહોતું ત્યાં તો “મહાત્મા ગાંધીજી કી જય”ની ગગન ભેદી ઘોષણા થવા લાગી. પેલા છેકરાએ સત્વર સ્નાનવિધિ પૂરી કરી, કપડાં પહેરી, મંચ ભળી જવા પગલાં માંડ્યા. લોકોની એવી શીડ હતી કે તે મંચ આગળ જઈ શક્યો નહીં.

થોડી વારમાં ગાંધીજી ત્યાં આવી પહોંચ્યા અને મંચ પર તેઓ બેઠા એટલે બધે શાંતિ પ્રસરી ગઈ. બાપુજીએ પ્રવચન શરૂ કર્યું. બાપુજીએ લોકોને રેડિયા સલાવવાની, અસ્પૃશ્યતા નિવારણની, સત્યનું પાલન કરવાની, સેવાધર્મને જીવનમાં ઉતારવાની સલાહ આપી. “મન્ય માદો પર્મ એ અને અહિંસા તેની સિદ્ધિનું સાધન છે.” અથ એમના આખા પ્રવચનનો મર્મ હતો.

પ્રવચન પૂરું થયું અને લોકો દુર્લભતાં બની ‘મહાત્મા ગાંધીજી કી જય’ના ધ્વનિને વાતાવરણમાં ગૂંચતો કરીને નિષ્કેરવા લાગ્યાં.

ગામડીયા બાજકે બહુ જ હસિાસાવથી પ્રવચન સાંભળ્યું, પણ ગાંધીજીની પાસે જઈને એમના ચરણસ્પર્શ તો ન જ કરી શક્યો! એનું મન આનંદથી ભરાઈ ગયું.

ધીમે ધીમે લોકો ઘર બહી જવાં લાગ્યાં, પણ બાજક તો હજી રસ્તા પર ગાંધીજી

જે દિશામાં ગયા હતા એ ભણી વિચારમગ્ન નેત્રોએ જોઈ રહ્યો. એ કંઈ વિચાર કરી રહ્યો હતો. ‘મારી બા માટે શું લઈ જઈ?’ એ મવાલ એના મનને ઉદ્ધિગ્ન કરતો હતો. એ ત્યાં જ બેસી રહ્યો

સાજ પડી. જે મેદાનમાં મેળો મળ્યો હતો એ સ્થળ પણ નિર્જન થઈ ગયું. ગમે શાંતિ પ્રસરી ગઈ હતી પેલો છેકરો હજી ત્યાં જ બેસી રહ્યો હતો પામેના ગમડાના મદિરમાં આરતી ટાણે ઘંટારવ થયો એના મગગમય અવળે છેકડાના મનમાં ભક્તિવેદા ભારતના સનાતન મંત્રારો ભગી ઊઠ્યા પગપૂર્વથી આપણને વાગ્દામાં મળેલી, આપણા લોહીમાં ભળી ગયેલી ભક્તિનું ઝરણુ એના હૃદયમાં વહેવા લાગ્યું. એ છેકરાના મુખ પર સ્મિતની આછી રેખા અડાઈ ગઈ. એનામાં જાણે નવા પ્રાણનો નવાર થયો. બાપુજી જે ભૂમિ પરથી પમાર થયા હતા ત્યાંથી તેણે અત્યંત ભક્તિભાવે, વિમગ્ન આનંદે, નિર્દોષ મુગ્ધતાથી ધૂલી ઉપાડી અને પોતાની ધોતીને છેડે ગાંધી દઈ પોતાના ઘર ભણી ઉતાવળે ચાલવા માંડ્યું.

ત્યારે એ છેકરો ઘેર આવ્યો, ત્યારે રાતના નવેક વાગ્યાનો નમય થયો હતો. એની વસ્ત્ર ભા રાહ ભેતી બારણે ઊભી હતી નીકરને જોઈને એના શ્વસમાં શ્વસ આવ્યો ‘આવ્યો મારો વહાલો!’ એવા હર્ષના ઉદ્ગાર એના મુખમાંથી સરી પડ્યા અને તે ઠોડતી જઈ ભેટી પડી. આનંદભર્યા મધુર શબ્દોમાં એણે પૂછ્યું, ‘બેટા, મેળામાંથી મારે માટે શું લઈ આવ્યો?’

છેકરાએ બહુ જતનથી ધોતીની ગાઠ છોડી અને એમાંની માટી બાને આપતા કહ્યું, “બા, તારે માટે ગાંધીજીની ચરણજી ભેટ તરીકે હું લઈ આવ્યો છું”

પછી તેણે બાને બધી વાત કરી. બાએ મુગ્ધ ભાવે ગધુ માલમ્યુ. વાત પૂરી થતાં બા બોલી, “બેટા, હવે તું સંઈ જા તું ખૂબ થકી જયો હશે”

બાના બોળામાં બાળક માથું મૂકી ઊઠી ગયો. બાએ બાળકને પથારી પર સુવાડ્યો અને તે પોતે પણ સૂવાની તૈયારી કરવા લાગી. પણ આજે એને નીંદર આવતી નહોતી. વારે વારે તે બાપુજીની ચરણરજનો પોતાની આંખે સ્પર્શ કરતી હતી અને અવર્ણનીય આનંદ અને શાંતિ અનુભવતી હતી.

સવાર પડી. છેકરો હજી ઊંઘતો હતો. એ એકું લઈ ફૂલે પાણી ભરવા ગઈ.

પાણી કાઢતાં કાઢતાં તે ભાવધેલી બની ગાવા લાગી

‘આજ મેં એક અમૃત્ય રતન, પાપો મેં એક અમૃત્ય રતન,
સતન કી ચરણ-ધૂલી હું એક અમૃત્ય રતન’

ગાપુજો પરિવાર

કિલેવાય છે કે એકવાર ભગવાન ઇશુ ખ્રિસ્ત ઉપદેશ આપી રહ્યા હતા ત્યારે કોઇએ આવીને એમને કહ્યું કે એમના માતાપિતા એમને મળવા આયા છે. ઇશુએ પૂછ્યું, “મારા માતાપિતા વળી કોણ ?” પછી થોડી વાર રહીને એમણે પોતે જ જવાબ આપ્યો, “મારા માતાપિતા, ભાઈભાડુ તો તેઓ જ છે જે પ્રભુની ઇચ્છાનું પાલન કરે છે.”

એવી જ રીતે અંધીજનો સાથે કુટુંબીજનો એ જ છે જેઓ એમના આદર્શો અનુસાર પોતાનું જીવન ધરી રહ્યાં છે અને જે પ્રતિભાઓ આપુએ લોક-મેના અર્થે આપેલ કરેલી તે ચતારી રહ્યાં છે. આ લેખમાળામાં આંધીજનો એવાં કુટુંબીજનોનું આશુ રેખાચિત્ર ભણવા મળશે.]

તત્ત્વચિંતક કિશોરલાલભાઈ

ચંદ્રગંધર્વ પ્રાકૃશંકર શુક્લ

કિશોરલાલભાઈના પિતાશ્રીનું નામ તો ઇચ્છારામ, પણ તેઓ પિતાશ્રીનું નામ ધનરામ લખે છે, તેની પાછળ એક બોધદાયક પ્રસંગ રહેલો છે. તેમના બળપણમા તેમનું કુટુંબ બાકોચે રહેતું. થોડા

અળખીતો વેપાર, એટલે એક ઓરડામાં અળખીતો. માટે દય કરેલો. જોકે બીજો બોરડો, વચગી બીંત સાવ ફાટી. એ જ બીંતની લગોતજ બીજા ઓરડામાં બાળકનું પારણું રહે. એકવાર અળખીતો દયાવાનુ દલાણુ એટલું ધણું કે બીંત ધસી પડી દોડાદોડ ને જૂમરાણુ ચડી રહ્યાં “અરે, આં તો પારણું હતુંને તેમા બાણુ દનોં નુગુ પણુ આવી જ રમતો દનોં” માળપને યધુ છેતરા ગયા. પણ શુ આશ્ચર્ય! ધરને ધારી નેકર બહારથી બાણુને માળ્યો, ને જ્યુ કેરી ખાતો ખાતો આબોર માળપે પોતાના છેડરા તો ગયા જ માળપા હતા. આ તો ભગવાને મોકલ્યા. એટલે એવા કહેવાય તેથી જ ને છેડરા-ઓના પિતાનું નામ “ધનરામ” લખવું. (સદગનનંદ સ્વામીનું નામ પણનું નામ) રાખ્યું. જમણે દને તો પડી થોડે વખતે સંસાર માંથી વિદાય લીધી, ને બાણુ તે આપણા કિશોરલાલભાઈ.

કેદા. જાગે. હે વદાસાં પંખીડા.
કેદા-જાગે પાસે જાત જાત પ્રામ કરે.

[મદાપુરની મેદાનનાં એક માપ છે જાગડો મારે એમનું પહેલુ માંદીજનો નાગડો મારે પ્રેમ અગાધ અને અદિ-માપુજી દત્તે. તેઓ જ્યારે જાગડો પાસે હોય, ત્યારે કેવલકે એકોની આપ માને પશ્ચિમના એક વિષ્ણુના ચિત્રકારનું ચિત્ર આપીને ખડુ થકુ એ ચિત્રમાં ઈશુની ચારેપાસ જાગડો કીલા છે. માંદીજ જાગડોની માથે આપકે જેવા થઈ જતા. તેમનો જાગડો માથેનો આકાશવાન નેમજે જાગડો પા ને પડે. બમેના તેમાં સાગી રીને વ્યક્ત થાય છે.]

અલ્પજાગેનું અલ્પ થયું.

તમને હમણાં લાખા કાગળો લખાય તેમ નથી તકલીની નવી રીત પરમરામજીને આપડે છે. બાઉના જેટલી તેની ગતિ તો નથી પણ કદાચ શીખવી શકે

નારણદાસનું કહેવું છે કે ખાદીકામ, મુથારી, ખેતી, ચર્મલેખ, દુ-ધાલય વિગેરે માંથી જે પસાર થાય નહિ તે શીખ્યો જ નથી એ માવ બરેહજ છે. હજુ લગી તમે બધા અક્ષમની એક વિશેષ વાત સમજ્યા છે એમ જણાતું નથી એ આ છે ખેતી, મુથારી વિગેરે પણ કેળવણી છે અને તેથી બુદ્ધિનો અને સાચે સાચે બીજ કેટલીક ઈંદ્રિયોનો વિકાસ થાય છે. અને જો આ ધધા કેળવણીના અગ તરીકે શીખવવામાં આવે તો તેની કીમત અક્ષરજ્ઞાન કરતા વધારે છે એ હું આક્ષમમાં મોકલેલા કેઈ કાગળમાં બનાવી મૂક્યો છું. એ વાત થાઈ ન હોય અથવા એ લખાણ તમારા હાથમાં નરત ન આવે પૂછજો એટલે ફરી લખીશ

• કેમકે તમારે બધ.એ એ સમજવા જેવી વાત છે. આ લખવાનો એવો કેઈ અર્થ ન કરના કે અક્ષરજ્ઞાનને હું ઉતારી ખાડવા માત્રું છું અક્ષરજ્ઞાનની કીમત હું બરેહજર મમજનારો છું. મારા કરના તેનો વધારે મારો ઉપયોગ કરનારા ઘણા માણુનો એકાએક નજરે નહિ ચડે. મારો હેતુ ધધાઓના શિક્ષણને અક્ષરજ્ઞાનની હરેહર મૂકવાનો છે. આટલી વાત જેઓ મમજ હે તેઓ ધધાઓના શિક્ષણને બેગે અક્ષરજ્ઞાન શીખવાનો લોભ કદિયે નહિ કરે. આવાનું અક્ષરજ્ઞાન વધારે દીધી નીકળશે એટલું જ નહિ પણ પ્રામને એનો વધારે લાભ મળશે. આ વાત બરાબર સમજી ગયા હશે તો ઘેર ચરવવા તમે બધા તત્પર રહેશો

બાપુના અશીર્વાદ

(૧૯૧૬) ૩૮

જાન્યુઆરી ૧૯૫૪ નો અનુક્રમ
 મંદ પ્રતિષ્ઠાને મારેલી
 રીતો છે. પણ જો
 આ દલીલ ગણે ઉપર
 તમારું નહીં તો મોંઘે
 તમારો મજબૂત

માનવ જીવનને કાપી
 તમે રાખો છો જુનો
 મં. પ્ર. ને તમારો
 બાળક
 બાળક

ચિંતિ ચિંતનશાલ

પુના ૧ ૧૦ ૪૫

તમારો દાગળ મળ્યો. તમને જેટલું ઠીક લાગે તેટલું ચંદ્રપ્રકાશને સારું પાસ કરજો. એ
 કરકમરથી તે કામ કરે છે પણ કરકસરની માથે જ્ઞાન ન હોય તો તે મોંઘી પડે છે, મેં ચંદ્ર
 પ્રકાશ પાસે લાવિશ્ય ભાખ્યું છે કે જ્યાં સુધી આખો કમળ પહેલેથી છેલ્લે લગી હાથ નહીં
 કરે ત્યાં લગી એ કઠી કળાકાર કુશાર નહીં થયે ને હંમેશા કુશારના ચુલામ રહેશે. એની
 તો હરકત નહીં પણ કુશારની સેવા નહીં કરી શકે તમે મગનલાલનો ઇનિહામ બુઢી
 મથા લાગે છે. મગનલાલ જ્યારે ખીના ગોડવનાર, મરીનીસ્ટ, માગી, પીજારા, કાલનાર,
 વજીનાર, ન થયા ત્યાં લગી તે તે જાણુ ઉપર કાપ્યું ન મેળવી શક્યા. ચંદ્રપ્રકાશ તેમા અપ
 થાઈ નથી. ખીજા કાળસા મારી પાસે છે આજ કાળજનો તરજુઓ ચંદ્રપ્રકાશને મોકલી શકે
 છે. પણ જો આ કઢીક ગળે ઉતરે તો જ નહીં તો મેં તો તમને અપત્યાર આપ્યો છે
 તેનો અમલ કરી શકે છે. હું નોખો ચંદ્રને નથી લખતો. આપુના આશીર્વાદ

...જ્યાં એ બંધાની કળા હાથ નથી ત્યાં તે બંધા કળાજ જ રહેવાના.

ચિંત

૨૬-૧૦-૩૨

મીલની કેટલીક રીતો કેવળ વેપાર લુદ્ધિને અગે ઘડાયેલી છે અને કેટલીક મોટા
 પ્રમાણમાં વસ્તુઓ ઉત્પન્ન કરવાને અગે રચાયેલી છે. તે આપણા આશ્ચર્ય ધ્યાને અગે કે-
 વળ નકામી હોય છે. અને કેટલીક અનુસરણ કરવા લાયક પણ હોય છે વિવેક દૃષ્ટિ વા
 પરીને આપણે કોંપી લેવું રહ્યું. મહાદેવનું ઝીલુ સૂતર ક્યાસને લીધે જ ન વણાય એવું
 લાગે તો તેનું અપકીન કરવાની મારી ભગતમણ છે. એકાંકી સૂતરને લગતાં રચકણી
 આપણી પાસે ન હોય એથી ન વણાય એમ હોય, એમ લાગે તો રચકણી પેદા કરવાં
 ભેદ્યો. આમાં રામજનો અનુભવ કદાચ આપણને બહુ મદદ ન કરે કેમકે એટલા ઝીણા
 સૂતરને પહેલી વખત જેટલી લુદ્ધિ-શક્તિ એની પાસે ન હોય. એને સાડુ તો અમલ
 વાદમાં બહુ ઝીલું વણનાર કમળીઓ છે એની પાસે તમારે પહેલાંયું ભેદ્યો. એવો પણ
 મંજવ છે કે અત્યંત ઝીણા સૂતરનો કમ જુદી રીતે નીકળતો હોય અને એને સાડુ
 કોઈ વિગેરેના માધન ખાસ નાજુક હોય કે જેથી સૂતરની ઉપર થોડામાં થોડી તાણ પડે
 એની પચાવત પણ જુદી હોવી જ ભેદ્યો. વળી એવું પણ બને કે અમલવાદના કસબી

કેવળ જીણુ રેશમ જ વણતા હોય તો એને પણ અત્યંત જીણુ સૂતરની ખજાર ન પડે એમ હોય તો આદ્યદેશમાં અને બગળામાં જ્યાં બહુ જીણુ સૂતર વણાય છે ત્યાંથી માધને પેદા કરવા જોએ અથવા ત્યાં સૂતરનો નમુનો મોકલીને પૂછાવવું જોઈએ તમે આદ્યના વણકરોને કામ કરતા જોયા છે? પ્રદર્શનોમાં આવીને તેઓ પવાયત વિગેરે કરતા હતા એ તમે જોયું છે? પણ મેં આટલું લખ્યું છે તે ઉપરથી તમને દિશા વધારે સૂઝશે આપણે આપણામાં જીણુમાં જીણુ સૂતર આશ્રમમાં વણવાની શક્તિ આવવીજ જોઈએ આ બધા લખાણ ઉપરથી તમે કદાચ એ પણ જોઈ શકશો કે સૂતરની કળાને મૂળપૂર્તાએ તો ચાલિકોજ હાથ કરી શકશે અને તે કળાની ઉપર કાશ્ય મેળવી લઈશું ત્યારે સામાન્ય ખાદી આરામાં સારી કેમ કાઢવી એતો આપણને સાવ મહેલુ લાગશે બીજા ધધાઓ અને તેને લગતી ટંગા ઉપર નજર ફેંવી જશે તો પણ તમે જોઈ શકશો કે જે જે ધધાની કળા જ્યાં લોકો હાથ નથી ફૂટી ગઈ ત્યાં તે ધધા કળાગજ રહ્યા છે અને કળાકોવિદ તો હમેશાં યત્નાર્થે કામ કરનારા જ જોવામાં આવ્યા છે આપણે તેની ઉપેક્ષા કરી એટલે કંઈકોના ઘરઘરાઉ ધધો જોઈ બેઠા હવે તો ભારે તપશ્ચર્યા કરીને યત્નરૂપે તેને ફેળવીએ ત્યારે જ એ ધધારૂપે મજબૂત થાય આ દ્રષ્ટિએ વિચારતા તમે તમારો નિશ્ચય પાકે કરી બેઠા છે અને શાતમય લાગો છે એ મને બહુ ગમ્યું છે

* * * * *

[અનુસંધાન પૃ. ૪૩મી] આપણને દેખાય છે તેથી જ ટ્રાંપરીને વિષે આપણે માઈએ છીએ “બમનરૂપ બધે સ્થામ” જેને જોવા હોય તે આજે તેને રટિયા રૂપે જોઈ લે

હું મારી હૃદ ઓગળી ગયો છું મારે એ પાનાથી આગળ નહોતું જવું અતિ લોભ કરુ તો ન પહોંચાય

મીરાબહેનના કાગળો હું ચિંત્ર મગનલાલને મોકલ્યા કરુ છું તે તમે બધી બહેને ધ્યાનપૂર્વક સાંભળો સમજો ને વિચારો એમ ઈશુ છું મારી નજરે એ અત્યારે આપણી પામે આદર્શ કુમારિકા છે

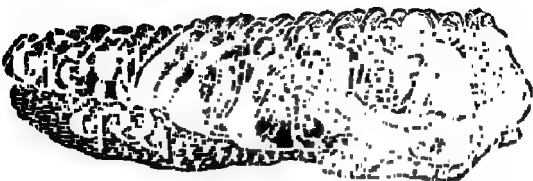
તમને હાસિયાવાળા મારા કાગળ ઉપર લખવાનું કહીને શધાએ મારી ઉપર ઠીંઠી મોકલે મુક્યો છે ઉપાકાય ત્યાં લગી ઉપાડીશ

મારી તબિયત વિષે હું કાઈ લખતો નથી કેમકે તે બહુ નારી છે જમનાલાલજીએ ને બનકીબહેને મને ખૂબ બચાવીને શાંતિ આપી છે મારું વજન ચાર ગ્નલ વધ્યું જણાય છે બદોબર ખાઈ શકાય છે બાએ બનાવેલી પ્રગાદી હમેશાં ચાખું છું તે હજુ લગી ચાલે છે

હું અહીંથી કાલે નીકળીશ મુગઈથી મીઠુબહેન, જમનાબહેન અને પેરિનબહેન ખાદીના કામ સારું આવે છે તેને હું ગોઠિયા લેખો થઈ જઈશ ગોઠિયા કયા છે તે તમારે નક્કીમાં જોઈ લેવું જોઈએ

આગશર સુદ ૧-૮૩

આપના આશીર્વાદ

[મહાપુત્રાનું હૃદય માતાનું હૃદય જેટલું દાય છે. એ જ કાળે એમની પાસે ખીચી અને ગમે અને નિર્ભયપણે ભવ છે અને પાતાનું હૃદય એમની પાસે વિના મકાઈ ખુલ્લું થઈ છે
માપુના જીવનમાં પણ એમ જ થયું. એમના મનમાં આત્મિક દુનિયા જાતેએ પાતાના જીવનની અને મુશ્કેલીઓને ઉઠવી છે. એનું પ્રમાણ તે માપુના જીવનના પત્રો પાઠ કરી.]

સહકર્મીન કવના અક્ષરમાન નકામું છે

બહેનો

તમારી વતી ચિંતિ શાંતાના કામગીરી પહોંચ્યા છે. પૂરતું ગમતોડેન પ્રમુખ નિમાયા એ ચોખ્ખું જ થયું છે. પણ પ્રમુખ નિમાયા પછી તેને તે પદ ચોખ્ખાવવામાં મદદ કરવી રહી છે એ તરફ તમારું ધ્યાન એકદમ નિરક્ષર બહેનને પ્રમુખ નીમીને મદદગારને નિમાયને પ્રધાનપદ આપ્યું છે. એમજ હોયું એકદમ. મદદગારને વિના અક્ષરમાન નકામું છે એ વિષે કદી શંકા ન લાવજો.

પ્રમુખ એટલે મોટી સેવિકા. જ્યાંને હુકમ કરવાના અધિકાર ત્યારે જ મળે છે જ્યારે ને એવા કદાચની શક્તિમાં સદુચી ક્રિયા મળે હોય જે હુકમ તે કરે તે પાતાના અર્થને અંગે ન હોય પણ મમાજના બચાને અંગે આજકાલ તો ધર્મને નામે અધર્મ થાય છે એટલે સદાચો ત્યાગી હોવાને બદલે ચોગી થઈ બેઠા છે અને તે ભોગોને અંગે હુકમ અસાધવા થયા છે પણ તમે તો ગમતોડેનને ધાર્મિક દૃષ્ટિથી પ્રમુખ નીમ્યા છે એટલે તમે બધી સેવિકા થવાનો પ્રયત્ન કરનારી છો તેમાં ગમતોડેન મુખ્ય સેવિકા છે એમ તમે ઠરાવ્યું.

...સમ તો આજે દેશિયામાં જ વસી રહ્યો છે...

સાદ રાખજો કે તમે બધી બહેનો હિંદમાતાને મૂતરને તાંતણે બધાઈ છો સૂતરને બૂલણો તો મેવાને પણ બૂલણો તેમજ રેડિયો ન બૂલણો. સમ તો આજે દેશિયામાં જ વસી રહ્યો છે. એમજ ભુખમરનો દાવાનગ બની રહ્યો છે. તેમાં હું તો રેડિયા નિવાસ બીજો કોઈ આધાર નથી એનો. ભગવાન કાંઈક મૂર્તરૂપે જ [અનુમધાન પૃ. ૪૨મે]

બાપુ અને નારીજગત

શ્રીમતી રમેશ્વરી નહેરુ

સારીજી કહેતા હતા કે કે ફક્ત પુરુષ જ નથી, સ્ત્રી પણ-હુ, મારું અરજુ. અંગે સ્ત્રીનું અને અરજુ પુરુષનું છે, તેથી એક જ જન્મ અને શરીરમાં હું પુરુષ અને સ્ત્રીનો પ્રતિનિધિ છું. બાપુજીના આ કથનનો અર્થ ધીમે ધીમે મારા સમજમાં આવ્યો. સ્ત્રીઓ તરફ એમનો રુનેદ અપાડ દેતો. તેથી અનેક સ્ત્રીઓ એમની તરફ અનાવારે ખેંચાતી હતી. કોઈ પણ નેતાની આમપાસ આટલી સ્ત્રીઓ વિદ્યમાયેલી જોવામાં આવી ન હોય જોડેલી બાપુની આમપાસ દેખાતી હતી. એમાં નાત-જાત, રંગ, અવસ્થા, વર્ગ અને શિક્ષણનો કોઈ ભેદ ન હતો. ખાખરા, યુવતી, વૃદ્ધા, બ્રાહ્મણ, હરિજન, ગારી, કાળી, ધનિક, દરિદ્ર, શિક્ષિત-અશિક્ષિત સૌ પ્રકારની બહેનોને એમના તરફ આકર્ષણ હતું. એમનામાં અપાર વિશ્વાસ હતો. તેઓ પોતપોતાની મમત્વાઓ, પોતાના જીવનની મુશ્કેલીઓ લઇને એમની પાસે આવતી હતી અને બધી બહેનોને પોતાની મુશ્કેલીઓનો માર્ગ બાપુ પમેથી પાખ થતો હતો. એમના માર્ગથી શાંતિ મળતી હતી અને જીવનઅધકારમાં પ્રકાશના દર્શન થતા હતા. આ બંન્ને શા માટે હતું? કારણકે બાપુનો તેઓ પ્રેરક હતો. બાપુ તેઓની સમત્વાઓ સમજતા હતા, સ્ત્રીની શક્તિ અને પ્રકૃતિને તેમણે સારી રીતે સમજી લીધી હતી. સૌ કોઈ જાણે છે કે બાપુનો દિલ્હીમાં એક જુદો જ દિલ્હી હતો. સત્ય અને અહિંસા એમના જીવનના મૂળ આધાર હતાં. તેમણે પોતાના જીવનને આ બે સિદ્ધાંતના ઢાળમાંથી વહાવ્યું છે. તેઓ પોતે તો સત્ય અને અહિંસાના ઉપાસક હતા જ, પણ સાથે સાથે તેમણે ભારત અને સમગ્ર સમાજના અગ્રગણ્યો અને મતભેદોનો સાથ અને અહિંસાના હથિયારોથી ઉકેલ લાવવાનો ઉપાય બતાવ્યો હતો. હિંસક હથિયારો-તોપ, બંદુક વગેરે-નો અહિંસકાર કરીને તેઓ વિરોધીઓને મત્વ અને અહિંસાના બળથી જીતવા માગતા હતા. તેમણે અનેક અળવળો ઉપાડી, મોટા મોટા મોરચા માંડ્યા, પરંતુ એ સૌ અહિંસામય અને પ્રેમયુક્ત હતા. દક્ષિણ આફ્રિકાના સત્યાગ્રહ, ચંપારણનો ચોરસો, ૧૯૨૦-૨૧ ની કોંગ્રેસની ચળવળ, ૧૯૩૦-૩૧ ની દાડીકૂચ એ નો મત્વ અને અહિંસાના સ્વરૂપો હતા. બાપુજીએ પોતાની રચેલી આ નવી મુદ્દ-પદ્ધતિનું નામ મત્યાગ્રહ રાખ્યું અને એમને વિશ્વાસ હતો કે સત્યાગ્રહની ઘડાઈમાં સૌ વધારે ઉપયોગી થઈ શકે છે. તેથી શરૂઆતથી જ તેમણે પોતાની અહિંસક સેનામાં સ્ત્રીઓની ભરતી કરવાનો આરંભ કર્યો હતો. મત્યાગ્રહને માટે જે શુભોની આવશ્યકતા છે તે છે—સ્વચ્છ મન, પવિત્ર હૃદય, અને પ્રેમ અને કુરબાની કરવાની શક્તિ. માધીજીના વિચારો પ્રમાણે અભ્યાસ જ આ શુભો. સ્ત્રીમાં વધારે જોવામાં આવે છે.

૨૪મી ફેબ્રુઆરી ૧૯૪૧ના 'હરિજન'માં એક બહેનના પ્રશ્નોના ઉત્તરમાં બાપુજીએ લખ્યું હતું—“હું પહેલાં લખી ચૂકો છું કે સ્ત્રી અહિંસાની પ્રતિનિધિ છે. અહિંસાનો અર્થ છે અનન્ત પ્રેમ એનો અર્થ છે કુરબાની કરવાની અનન્ત શક્તિ. સ્ત્રી, જે પુરુષની માતા છે, વધારેમાં વધારે આ શુભને દર્શાવી શકે છે. હાસ મુધી બાળકનો અર્થ ધારણ કરીને એનું પાલન ખુશીની માથે સ્ત્રી આ પ્રેમની શક્તિથી કરી શકે છે. પ્રસૂતિના દાગણ કરે કર્યાં વધારે બીજું કંઈ કરે દોષ શકે? પરંતુ સનિ-દિવના પરમ આનંદમાં મગ્ન બનીને નારી પોતાના કંઈને બૂલી નાંખે છે. પત્ની દિવસે દિવસે બાળકના પાલનપોષણમાં એનાથી વધારે બીજું કોણ કંઈ સદન કરી શકે તે ને બતાવી

ભાષ કે તે પુરુષના વિશ્વ-ભાષની મામમી છે અથવા થઈ શકે છે તે તે પુરુષની માતા, એને બનાવનારી, એની પપ્પ પ્રજાનિકાનું ઉત્પન્ન પદ મદદથી કરી શકે છે. તે જ્ઞાનન મમાગને જ્ઞાતિનો પુરુષ શીખી શકે કે અને અપામદની અદિત્યક લગભગ નેના જતી શકે છે આ કામને માટે પુત્રકેટલી શીખેના જાનની આવશ્યકતા નથી. એમાં તે ઉદાર અને વિશ્વજા તપ્ય વેતેદ્યને જે પુરુષની અને શ્રદાથી, જે બની શકે છે તેથી બાપુની પ્રત્યેક ચળવળમાં સ્ત્રીઓએ મારા પ્રમાણમાં ભાગ લીધા અને દલબંધીનું કામ, વિદેશી કાપડની દુકાને બધ કરવાનું કામ તેઓને બાપવચ્ચ આપ્યું હતું. ધોરી-ઝઘા, બાળા-બાળકી, મહેતની ને નામની જથી જે સ્ત્રીઓ દલોરાની મળ્યામાં બહાર પરી ચાલવામાં દાખલ થઈ હતી તેઓએ સાકિઓ બાધી જેવા બેગરી, માટ નક્કન મેં પાનું જે ઉદેશને જાને તેઓ ધરોઝાથી નીકળી હતી તેને મકકમખે વળગી ની આજાદીની નગામાં બાગરી નારીઓએ જે બાજ લીધા એની મુકતકેટલી પ્રશંસા થી વેતેદ્યે.

નાવામદની સમગ્રમાં બાપુછની પ્રેરણાથી જે ભાગ સ્ત્રીઓએ લીધા એનાથી કમ નહીં જે આજાદ નહીં થયો પાનું સ્ત્રી પોતાની આજ્ઞાથી રહેતો મીટી નહી, જૂની દિલોરાના જામને નૂલ્યા અને નારી પહેતી યાજ જે ધરતી ચાર કીવાલોમાંથી બહાર નીકળી, એને માટે એક દલત મનારનું નિર્માણ થયું. ઉપયોગિતાનું, મેવાનું એક નવું ક્ષેત્ર મળ્યું. સ્ત્રીનું આત્મજોગ્ય વધ્યું. તેને પોતાની કુષલેથી મહિતઓનું ક્ષેત્ર વાર ભાત થયું તેને માનમ પડ્યું કે તે અવધ્યા નથી, મારે કમજોર હોવા છતાં તે જ્ઞાતિ અને પ્રેમનો નવો મનાર ગળ્યામાં ધણી કામ આવે છે. આજ મુખી ને પોતાને સ્ત્રીના કૃપમાં જે કંદેલી હતી, હવે તે પોતાને મનાપના કૃપમાં જેવા લાગી દેશનિર્માણના કામમાં, મેવાના ક્ષેત્રમાં-ધારી મળ્યામાં પગ-તેઓ પુરુષની અનુરૂપ મદદદારિણી બની ગઈ.

ગાંધીજી બંગાળ સ્ત્રીઓના પાનું માર્ગ દેશાલ દલા તેઓ સ્ત્રીઓને ઉત્તરમાં ઉત્તર મથાન પગ મામવ: દેશના દલત એક વાર એમને લખ્યું હતું કે માટ મેનું માનવમાં આવે તે કુ ભાગન મનારના ઉત્તરમ સ્થાન પર એક નાનકડી દલિયન બાળકીને કૃષાણી રહ્યું અને જ્યાદરમાંએ કહ્યું કે તેઓ દલિયન બાળકીના નામે એવી રીતે જામન કરે જેમ નારી વચ્ચા મદારાણી વિદ્યારાધિના નામે કૃષકેટલા પ્રધાનમત્રી કતા દલા બપુછ સ્ત્રીને જામનમુકત અને સ્વતંત્ર જેવા જરૂર ચાલના દતા, પાનું તેઓ કડી એમ કુ-જલા ન દતા કે સ્ત્રીઓ પુરુષોનું અનુકરણ કરે. આજકાલની સ્ત્રીઓમાં પુરુષોનું અનુકરણ કરવાની ભાવના બારી થઈ છે આચાર-અવહાર, પદરવેન, વાતચીત-માં તેઓ પુરુષોના હાવબાવને અજબાવવા લાગી છે. આ વાત બાપુછને મમતી ન હતી. એનું કારણ તેઓ એ આવના દતા કે પુરુષ-મનારે મેકાઓથી સ્ત્રીને એવી રીતે દવારી નખી છે કે તે પોને માનવા-લાગી છે કે ને નીકળી અને પુરુષ દાઓ છે તેથી જથી સ્ત્રીઓ વિચારે છે કે પુરુષનું અનુકરણ કરવું તેઓને માટે જરૂરી છે, આ ધાતથી બાપુને દુ:ખ થનું હતું. તેઓ માનવા દતા કે સ્ત્રી-પુરુષને આત્મ એક જે છે તેથી તેઓની આર્થિક અને આધ્યાત્મિક જોગવા એક સમાન છે, તેઓના શરીરની રચના અને શારીરિક જળમ અપરચ હો છે, કાગલુકે એ જ નેનું કામ બિન છે- મારીગિક બળના ભારે કાળે પુરુષે કરવાના હોય છે અને ધર બદાગમાં નાના કામો સ્ત્રીને કરવાના હોય છે ગામના સમાજ-સંઘકલને ગાંધીજી આધ્યાત્મિક માવના દલા તેમને એક વાર લખ્યું હતું કે સેવામાંમમાં મેં જહ્યુ બાનપૂર્વક જેનું છે કે મામ અગ્યા પુદારોનું કામ કોઈપણ સ્ત્રી કરતી નથી. બેનરોમાં તેઓ કામ કરે છે, પરનુ ત્યા પછ્ય અગંભારી કામો પુરુષ જે કરે છે. સ્ત્રીઓ પગ મલાને છે, બાળકોને પાલે છે, ઉપજ થાય એવા કામ કરીને પેના પછ્ય કમાય છે, પાનું ધમને માટે રોહાં.

ક્રમાવાનું' કામ પુરુષનું' જ હોય છે.

આ પ્રકારે કુદરત અને સમાજ બંનેએ મળીને સ્ત્રી-પુરુષના કામની વ્યવસ્થા કરેલી છે, પરંતુ બંનેને શિક્ષણ અને સદગુણોના વિકસના સમાન દક્ક હોવા જોઈએ.

આજકાલ પંબળના કેમ્પોમાં છોકરીઓના-હાથમાં મરકારે બુંદૂક પકડાવી છે. વ્યાયામની સાથે સાથે છોકરીઓને બુંદૂકો વાપરવાનું શિક્ષણ પણ આપવામાં આવે છે. મેં જોયું છે કે આ શિક્ષણ સ્ત્રીઓ અને તેઓનાં માતાપિતાઓને ખૂબ પમદ છે. મોટી સંખ્યામાં છોકરીઓ દૂર દુરથી આને માટે આવે છે. આને અનુકરણને બાપુજી શુ લખે છે તે પણ માલગી લેા:-

“સ્ત્રી-પુરુષને માટે આ શરમની વાત છે કે સ્ત્રીને ઘર છોડાવીને હાથમાં બુંદૂકો આપવામાં આવે જેથી તે પોતાનું રક્ષણ કરી શકે. આ રીત જ નહીં છે અને આપણા અસ્તિત્વનો તાગ કરવાવાળી ધમે.”

બાપુજીનું અવમાન થયું છે. હવે તેઓ અમારી આખોની સામે નથી, પરંતુ એમનો ઉપદેશ અમર છે. એમના સમ્રો અમારા કાનોમા સદાયે ચુંજતા રહેશે. અમારા હૃદય-પટ પર એમની વાત લખાયેલી રહેતી જોઈએ. અમારો પહેલો ધર્મ હવે એ છે કે એમને બનાવેના માંગે અમે જઈએ. એમનાં અધૂરા રહેલા કામોને પૂરા કરીએ, એમના મિહાતો પર અમારા જીવનને ધડીએ. તેમણે અમ સ્ત્રીઓ પર વિશ્વાસ રાખ્યો હતો, અમારા પર સ્નેહ બતાવ્યો હતો, અમારી મેવા કરી હતી. અમને તેઓ ઉન્નતિને માંગે લાઇ ગયા હતા. હવે અમારો પણ ધર્મ છે કે અમે તેમની સાચી અનુયાયિની બનીએ જેથી એમના આપ્માને શાંતિ મળે.

કેવી સુંદર ભાવના !

નીલા ગાંધી

સામાન્ય મનુષ્યો ક્રોધ એક અવશ્ય છે માટે તેનાથી દૂર રહેવા માગે છે. જ્યારે સંતપુરુષો કેવી સુંદર ભાવનાથી ક્રોધને દૂર રાખવા માગે છે તે આપણને નીચેની એક નાની પણ સરસ સારવાળી વાર્તા ઉપરથી સમજાશે.

એક સંતપુરુષ હતા. સંતપુરુષોના લક્ષણ પ્રમાણે તેમાં ક્રોધ તો હોય જ નહીં. એક વાર એક માણસે અચાનક આવીને તેને ગાળો દેવા માંડી અને એવું વર્તન કરવા માંડ્યું કે સામા માણસને ક્રોધ આત્મા વગર ન રહે, પણ આ સંત પુરુષ તો શાંત થિતો અને હસતો સુખે જ બેઠા રહ્યા, અને જેમ પ્રેમ વેરીને પણ વશ કરે છે તેમ તે માણસને પોતાની ભૂલ મમજાઈ અને તે સંતના ચરણોમાં ઢળી પડ્યો, અને આવું ગેરવર્તન કર્યા છતાં સંતને ક્રોધ કેમ ને આવ્યો તેનું કારણ પૂછ્યું. ત્યારે સંતે જવાબ આપ્યો, “ભાઈ! ક્રોધ એક અવશ્ય છે અને તે કરવાથી રખેને મારા બીજા સદ્ગુણો દંકાઈ જશે અને મને ક્રોધ દુર્ગુણી કહેશે એ ભયથી મેં ક્રોધને વશ નહોતો રાખ્યો, પણ ક્રોધ એક અગ્નિ છે અને જેમ અગ્નિ ખુંધવાય તો ખુમારો ચારેબાજુ છવાય છે તેવી રીતે જો ક્રોધને હું મારા હૃદય કમળમાં વામ કરવા દઉં તો તે ખુંધવાયા વગર રહે જ નહીં, અને તેનો ખુમારો મારા હૃદય કમળમાં બીરાજતા મારા પ્રભુને લાગે તે મારા પ્રભુથી કેમ સહેવાય!” પ્રભુની પ્રતિતીની કેટલી ભગૃતિ! કેવી સુંદર ભાવના!

ગાંધી-ગુરુ

ગુરુદયાસ મહિસેક

(જનનના મહાપુરુષો તો એક જ હતા હોય છે પરંતુ વનીવાગ તેઓના અનુયાયીઓ પોતપોતાના નામને મેથી કોમે રથાને રથાપવાની અભિલાષા મેરીને જીવન નુગજનોને નીચે પાડવાના પ્રયત્નો કરે છે. પરિણામે અનુયાયીઓ વચ્ચે અપ્રીતિ જન્મે છે, વર્ષ છે. આથી વિમલાદિતા મહાપુરુષોને લગાડે મમતી નથી. 'મગદો વિવૃત્ત' મહાનુભાવ મહાત્માઓને એ શી રીતે ગમે?

'આધી-ગુર' લેખમાળામાં આધીજી અને ગુરુદેવ રીડનાથ દાકુર એ બંને મહાપુરુષોનું મનેદર્શી દ્રષ્ટિથી દર્શન કરતા તેઓમાં રહેલા સામ્યતાના સ્પર્શને જ વહેતુ મુકાબા આવ્યું છે.)

'નારી' ધમ્મને 'અથ' જીવન-માળામાં હું શીખ્યો છું તે આ છે "ન અરિ" અથવા "શત્રુ નહી." આ ધમ્મને અર્થ બને શમ્ભોકામાં જુદો હોય કારણ કે નારીજીવનની છાપ મનુષ્યજીવન પર મિત્ર મિત્ર પ્રકારે પડે છે એનું નિરીક્ષણ કરતા અને એનો વિચાર કરતા મેં દરવિદ્યા અર્થને પુગાવે મળી રહે છે.

પણ નારી 'અરિ' શી રીતે હોય શકે? નર અને નારી એ બંને પ્રજાના સદાન છે, બંને એને વડાનાં છે અને એની દ્રષ્ટિએ બંને મમાન છે. જેમ ધરમાં ભાઈબહેનો પોતાના માતાપિતાની તબક્કામાં એકબીજાનાં મિત્ર હોય છે, તેમ પુરુષ અને સ્ત્રી, નર અને નારી, એ બંને એકબીજાનાં મિત્ર છે, અથવા એવો માત્ર સંજય તેઓ વચ્ચે ઉદ્ભવે એવી પ્રજાની ધમ્મિકા અવસ્થા દેવી નોંધાવે.

તેથી જુદા જુદા ધર્મોના સામજિક અને સામ્યોપ પુરોહિતોએ વારંવાર નારીને મનુષ્યની દુસ્મન કહી સમોદન કર્યું છે, એ તેઓનો ખમ છે, જૂન છે, મિથ્યાવાદ છે. અને જે લોકો એવો અભિપ્રાય ધરાવે છે, તેઓને હજી એક જ પ્રશ્ન પૂછીએ: "તમે કહે છે નારી એ દુસ્મન છે, પણ તમારી મા પણ એક નારી જ છે ને?" અને જો એ પોતાની માની જ્ઞાનમર્મ પછી એનું કહે કે તે એની દુસ્મન છે, તો માની લેવું કે એના પોતાના વિચારમાં અને દલીલમાં જકડાઈ વિચાર છે.

આ જ વિચારદ્રષ્ટિથી જોતાં સત્વર પ્રતીતિ થાય છે કે શા માટે મહાત્માઓએ અને મહા-ગુરુઓએ નારીને મહાત્મા તરીકે નહીં પરંતુ એનાથી વધુ સ્થાન આપ્યું છે. જો કે પ્રેમની

(મંત્રોનું કવન પાઠ્યમણિ બેસુ છે. જે કોઈ એમના મહાગમમા આવે છે અને જેને સતતા અપરા' થાય છે, એનું કવન મુવમુ'મવ બની જાય છે. એથી જ આપણા દેશમા મનમ અને સાધન નુ એક મુખ્ય અને ગણપતિમા આવડુ છે

આ લેખને શરૂમા રૂપીને પ્રત્યેક મહિને કોઈને કોઈ મનના કવનની રૂપ-રેખા આપવાનું ઉચિત ગણ્યુ છે.)

સાધુચરિત્ર વિગ્નાની આલ્મર્ટ આઈસ્ટાઈન

૬ મા

આલ્મર્ટન ભરિજ્યમની ગાળીને મળવા શ્રમેન્ન આલ્મર્ટ એને ભેમવા ગાળીએ મન થાડી, ને તેડી આલ્મર્ટ નજુપેશપારી અધિકાર્,એને પ્રાકટમા દત્તા, પશુ એના ઉપર આલ્મર્ટાઈનનું પવાન જ ન મધુ, ને એક દાપમા સ્ટોકેન્ન ને બીજામા વામેઈવન ન્હી થયા છે એવી રીતે એ નો ગાળીના ફર્મામદ કોર ચાલી નીકળ્યા. મામા આવેના એકોને સુપ્રમિથ વિગ્નાનીનો કઈ પત્તા સામ્યો નહિ, એટલે એ નો અગત્ય થઈ મથા એટ પાછા આવ્યા ને ગાળીને કયુ કે આલ્મર્ટાઈને આવવા વિષે પોતાનો વિચાર ફેલ્યો હતો ત્યા નો ધણી ગમેલી ગાળીએ માત્ર ઉપર મીમોગી વચાડતો વચાડતો આવ્યો એક ધુળ ધુળ બનકા રૂંધેલો માણસ જોયો. એ કોક રખડુ હતો એવ ફરીને શાળીએ નો એને ભદાર કાઢવાનો હુકમ કર્યો

પશુ દવે 'રખડુ' એરો આવ્યો એટલે ગાળીએ એને ઓળખ્યો, ને કહે, 'કેમ છે, હા આલ્મર્ટાઈન? તમને જ્ઞાન, જ્ઞાન-દ થયો. પશુ મેં ચોટર એકસી હતી તો કેમ ન વાપરી ને આટલુ બહુ દાવતા દાવતા આવ્યા?'

'ગાળીજી, મારે સાગ થાડી એકલી હતો એ વિચાર, જ મને ન આવ્યો હું નો ફેનમાથી ડેનરીને બહાર જ નીકળી ગયો. અને આજમા જુડુ મોજ પડી'

આલ્મર્ટાઈનની જ્ઞાન દોત તો આલ્મર્ટ આપીને ને લેખ લખીને એ ધનાઢ્ય બન્યો હોત, પશુ કામની રકમી એને મન રૂપના થળ ભગવદ છે. એ માને છે કે ધનવાનો ધનનો દુરપયોગ

કરવા જનસાધ છે. પૈસા હોય નો કેટલુ કેટલુ લાલુ થઈ ગયે એમ મિત્રો કહે તો આઈન્સ્ટાઇન કહેશે 'ધનને કોઈ માનવજાત આગળ વધતી નથી એની મને પૂરી ખાતરી છે. મહાપુરુષોનો દાખલો સેવાથી મરમ વિચાર આવે છે, ને શુભ કામ કામ છે મુમ, ઇન્કુ કે ગાંધી આગળ કાને ઝીલીને જેવા ધનના કોથળા હોય એનું તમે કે પી ગઈ હો ?'

આઈન્સ્ટાઇન આગળ પૈસા આવે નો તે બીજાને આપી જ દેતો. એકવાર એ બર્લિનમાં ૧૫૦ કુટુંબોનું ભરણું નિભાવતો હતો એનું એક ભાણજી છાપવા માથું એટલે એક માસિકવાળાએ એને ૧,૦૦૦ માર્ક આપ્યા માથા, પાન એને ૬૦૦ જ લીધા

આઈન્સ્ટાઇન ટેક્સીમાં નહિ પણ બસમાં જ એમે, જેથી કરીને પોતે મહાગંધી નોખો ન પડી શકે. અને ગ્રીન વર્ગમાં જ મુમાફરી કરવાનું પમદ કરે, પણ એની વધુએ બહુ સમજાઓ એટલે બીજા વર્ગમાં એમે છે જ

“ગામેડિયનના ‘આઈન્સ્ટાઇન’ (૬૩) ઉપરથી

* * * * *

[અનુસંધાન ૫૦ પરથી]

પતિની શુશ્રૂષા કરવાનો પતિનો કેવો ધર્મ છે એ વિષે તેમનું જીવન પણ જુલુદપણે બોલી ઉઠતું હતું. એનો એપ તેમણે બીજા પુરુષોને સમાજવાનો પ્રયાસ કર્યો. કાફી કાયમના માદા રહેતા, અનેક ઉત્તરો સુદા વેળાને, અતિશય મહેનત અને કાળજીથી, જેની એમની ગુશ્રા વરસો લગી કાકાસાહેમે કરી એરી શુશ્રૂષા કરનારા હિંદુ પતિ એાગ નીકળશે મેલ ગામતીબહેન માદા હોય ત્યારે કિશોરસાવભાઈ પણ રાધે, અને તોફા મગે નહી, એટલે બંનેના કપડા ને વામણુ ધાવા માજવાના લઇને નદીએ આવે એ ૬૫૫ રસીવાર જેવા મગેયુ. બીજા કોઈને એ કામને આડવા સુદા દે નહી. આ પ્રમંડાની યાદ મેં વાન-વાનમાં દેવદાસી એટલે ગામતીબહેન હમતા હમતા કહે એ વખતે ખારે ખારે જે કંઈ એમણે કયું હશે તેનું વળતર વરસોથી ચક્રવર્તી બ્યાર માથે લે છે તેા” આમ ગામતીબહેન પતિની સેવા કરે જ છે, પણ ક્યારેક તેમના મંત્રી ને મદદનીશ પણ બને છે, ને તેમના નિગંતર વિકસતા વિચારોને મમજવા અનુમગવા પ્રયામ પણ કરે છે એને ખરે ‘સહધર્મચાર’ કહી શકાય એ વસ્તુએ જ અનાધારે એ દ પતિને વિષે મિત્રોના મનમાં ભારે આદર ઉપજાવે દેખાય છે. મુખ્ય મિત્ર કિશોરસાવભાઈના એક નિકટના મિત્ર છે, તે માગ ઉપર પચુ મદલાવ માથે છે. માણુભોની પડિશા કવવામાં કડક છે તેઓ થોડાંક વસ્ત પર મને એક પ્રસંગ વાતવાતમાં કરે ‘ચંદ્રશેકર, એ તોફા ખરેખર મવારે નિરીતે પમ લાગવા જંચુ છે!’

* * * * *

એ હાસ્ય!

[આ અકમા પ્રસિદ્ધ થયેલી ૫૦ બાપુજીની છબી ઈન્સ. ૧૯૪૪માં ડુંગ્રાહાઉસમાં પ્રાર્થના પછી બાળકો સાથે બાપુ વિનમ્ર કરતા હતા ત્યારે ઝકપાયેલી છે.

શ્રીમં કે. જી. મહેશ્વરીજીએ આ લાક્ષણિક છબી લીધી છે ને તેમના આભાર સાથે પ્રગટ કરીએ છીએ.]

[અનુમંદાન ૫૦ કટથી]

ને જાહેરી છે. પણ ઉપાસનાની બાજતમા એમની દૃષ્ટિ દિ-દુધમના વિશાળ પ્રવાહથી બહુ જુદી નથી પડતી. ઉપરની મમે તે નામે ઉપાસના કરે, મમે તે આકારે એને પૂજે, એના મમે તેવાં વસ્તુનો આવે, તેણે એક જ પરમાત્માની પૂજા થાય છે, એવું ગાંધીજી માને છે. માત્રના પારિવેશર કરીને પૂજનારને માત્રી નથી કહી, પણ એની શ્રદ્ધા ફળે છે, એવું ગાંધીજી કહેનાર. વીસ જીવનવાળો ગાયલ કે દાડીના સેવાઓ ગળતલ કે મર્યાદાન વિષય પગે માણુમની કપનાઓ છે, ને અમુક આધ્યાત્મિક અર્થ સ્વયંવચા માટે ને કપનાઓ ને એને લગતી કથાઓ રચાઇ છે, એમ મમજીને એ કપનાઓ ને કથાઓને ઉપયોગ કરવાને કહો વાનો નથી એ ગાંધીજીને વિચાર. એમની, તેમજ મમમ-પગે દિ-દુધમની, આજ દિવસ છે તેવું પ્રતિબિંબ આશ્ચર્યની પ્રાચીનામાં પણ પડેલું છે.

શ્રી. મમરવાળાની દૃષ્ટિ, વિચાર તેમજ આચાર બને પરત્વે, મધ્યમમાગી છે. એને પુરાણે 'જીવનસોધન'માં પણ મમે છે. એક તરફ આત્માચારને પાલના દુરુગ્રો છે, બીજી તરફ 'પાપપુપ્પ જીવું કયું છે જ નહીં' એવું કહેનારા શુદ્ધ વેદાન્તીઓએ જેની નિષ્કારણ વર્તમાનથી કરી છે એવો નિયંત્ર-પ્રહાર છે. એ બે છેડાને છેડી એમણે મદ્યજીવના અનુશીલનનો વચ્ચે રસ્તો બતાવ્યો છે. તે જ પ્રમાણે શ્રદ્ધા એને નાસ્તિકતા આસક્તિ અને વેરાજ વગેરે દેહમાં પણ તેમણે બે છેડાનો ત્યાગ સ્વયંવચો છે. શ્રી મમરવાળાની શુરભક્તિ તેમના પ્રયેક પુસ્તકમાં તરી આવે છે. ગાંધીજીના નિકટના માધીઓમાંથી કાંઈનામે લખાણમાં આ દૃષ્ટિ જેટલી દેખાતી નથી તેટલી એમના લખાણોમાં દેખાય છે. છતાં, જે પોતી શુરભક્તિ ને શુરપૂજા આપણા દેશમાં આલગી આવી છે, ને જેને આપણા દેશ અને મમાજી' લાલુ અદિત કયું છે, તેની માંમે તેમણે નાપમંદગી પણ દર્શાવી છે, અને કયું છે. 'એ જ મદ્યજી પ્રાપ્ત થવા કરતાં અપ્રાપ્ત અને કપનાજમ જ રહે એજ સભવ છે અને તેથી, આ શુદ્ધ શુરભક્તિ, નુ ક્ષેત્ર-આત્મિકિત, પિતૃભક્તિ પિતાદિનાં ક્ષેત્રો જેમ અર્થાદિત છે તેમ-અર્થાદિત જ ગણવું જોઈએ. જેમ માતાપિતાથી ધર્મ' પડે છે, તેમ મદ્યજી પણ ધર્મ' પડે અને વિશેષ છે.'

આવે જ મધ્યમ માગ' તેમણે આચાર પરત્વે પણ બતાવ્યો છે. સાબરમતીના મલામદામમમાં જુદી જુદી અનેક પ્રકારની રૂતિવાળા માણસો રહેતા કેટલાક તપ અને મ વમના ધ્યાન આશ્રી કેટલાક કામ, કામ ને કામની તાણવેથીવાળા કેટલાક પાતાને માટે વિવાદિત જાહમપ' જેવા મનો ફગ્નિઆત ન હોવા છતાં, રેવેંસાએ તે મને લઈનિમ્નાપૂર્વક પાળનારા બીજા કેટલાક સાધારણ મદ્યજીની પેઠે રહી ધમાશક્તિ દેસનેવા કરવાની બાવનાવાળા અધીષ્ઠિત પાતાનું વચ્ચે કડકાઈ તમ્ક ખર; પણ તેમની ઉદારતા અને વિશાળ દૃષ્ટિને લીધે આ બધી રૂતિવાળાને તેમની જાવામાં આશ્ચ મળી રહેતા આમાં ધોડાક દેશના બે જોનાની કિંમતનો જ ખોરાક ખાવાનો અખનરો કેટલેણે વખત થયારેલો બીજા ધોડાક સ્વર્ચ-પાકી, અને ભાખરી જેવી એક જ ચીજ ખાવાના આમદવાળો દના, આ બીજા મદ્યમાના એક જાહને સમજવતા એકવાર શ્રી. મમરવાળાએ કયું 'તમે ભાખરી જેવી એક જ ચીજ ખાઓ તેનાથી તમને આધા-નો સતો થાય નહીં', એટલે વધારે પડતું ખવાઈ જાય, ને જડી માંદા પડાય એનાં કળા અમારી પેા સાદો પણ મામન્ય ખોરાક ખાના હો, તે તમને આધાનો મનોપ યજ ને વધારે પડતું ખાવાનો સભવ જોહો રહે' આ નાનકડા પ્રમંજમ તેમની મધ્યમરૂતિનું વચાઈ પ્રતિબિંબ પડે છે.

'સ્વીપુરુષ અર્પાદ'ના અતિ સચ્ચિદ વિધિયમાં જમુ એમનો ઉપદેશ આવા મધ્યમ માગ'નેજ અનુ-સરે છે. એક તરફ વધારે પડતી છુટ, ને બીજી તરફ વધારે પડતું બંધન, બે નેના સામે તેમને અચુ-ગમો છે. આપણા શિષ્ટસભા જમાં વિવેક અને સમ્મતાની અર્પાદમાં ગણાય એથી વધારે કયું તેમણે એ પ્રસ્તામાં કયું નથી, એવો તેમનો દાવો છે, અતિ સંત રોમમ એ કેપીસન એક વાક્ય છે. 'કાઈ

પણ સ્ત્રી માથે પરિચય મળેો નહીં; પણ મામાન્યપણે સર્વ સારી સ્ત્રીઓ માટે પ્રયત્ન લેવામણ કરે.' (આ લેખક સંન્યાસી હતો, ને તેણે જીવનનો ઘણો મોટો ભાગ મઠમાં ગાળ્યો હતો.) કિશોરશાકભર્યા વિ-
ચાર આને કંટાળે અંશે મળતા છે, એ જાણવા મેં તેમને આ વાક્ય જતાવ્યું, તેમણે વિચાર કરીને મને
લખ્યું 'મને લાગે છે કે એ વચન પૂરેપૂરું બંધબેસતું નથી નિદાન મને શંકા છે. હું કદાચ એમ કહું કે કોઈ
પણ પુરુષ અથવા સ્ત્રીની સાથે અનાવરણ (અથવા ટાળી શકાય એવો) સંબંધ પાળે ન કરે. ખીલું
એ કે મને આવાં આવા વ્યાપક સૂત્રોમાં વિશ્વાસ નથી' એક બાળુથી સ્ત્રીનિંદાનાં-જેવાં કે-એ વા-
ક્ય છે, નાગણ છે ઈલાદિ, બીજી બાળુથી, એ લાવનાપ્રધાન છે, એ ધર્મની રક્ષા કરે છે, પુરુષ
ગણતરીબાજ છે, વગેરે. પુરુષ કરતાં ઘણી વધારે કડોર, ધર્મશુદ્ધિદીન સ્ત્રીઓ હોઈ શકે છે, અને ગણત-
રીબાજ પણ હોઈ શકે છે; શિકારી પણ હોઈ શકે છે, અને સ્ત્રીઓનો શિકાર કરનાર પુરુષ પણ હોય
છે. એમાંથી એકેયને જાપરે ચડાવવા જેવું નથી કે જટલમાં ફેંકવા જેવું નથી. આમ જનના રૂપરે તેમજ
ધર્મો વિશે મારી સમજૂતિ છે. પત્ની રહ્યો દારૂપ્રચાર-આદર વ્યક્ત કરવાનો પ્રયત્ન, તેમાં વિશિષ્ટ પરિસ્થિ-
તિમાં જે વધારે બળવાન હોય તેણે પોતા કરતાં જોજા બળવાનને અગ્રસ્થાન આપવું અને મદદ કરી;
એમાં બહુ દારૂપ્રચાર આવી જાય છે, આનુ મામાન્ય રીતે સ્ત્રીઓ માટે થશે; છતાં અપવાદ પણ હોય.'

શ્રી. મહારાણા વિશે તેમનો પરિચય ધરાવનાર સકુને જે જોડો આદર છે તે એમના વિચારો
કંટાળે આધિક અંશે તેમના 'આદર' ને કારણે છે. એમાંયે તેમનો મૌખિક આકર્ષક શુદ્ધ મને લાગ્યો
છે તેમની ઝલુતા, જે અદિમાનોજ એક અંશ છે. તેઓ 'શુદ્ધિ'ના આગ્રહી છે ખરા, પણ ખરાબ
અર્થમાં 'ચોખ્ખાઈ' કે કડોર જગત નથી, તત્ત્વ માથે વહેવારના મંગેચતી શક્યતા માનતા હોવાથી
તેમણે જેમ 'જીવનશોધન' લખ્યું છે, તેમ (શ્રી. જેઠાલાલ માધી માથે મળીને) 'નામાનાં મૂળ-તત્ત્વો'ની
વિષયી પણ લખી છે. એક કોંણે તેઓ કાવ્યો પણ લખતા, પણ તેમાં ફિલસૂફીનો અંશ વધારે હતો.
એમના લખાણોમાં કાવ્ય નહીં હોય એમ આપણા એક જાણીતા કવિને લાગેલું; પણ 'ગીતામયન'
વાંચી એ જ કવિએ લખ્યું, કે 'વાદ' આમાં તો કાવ્ય છે' તેમનો વાચ્યમ સતત ચાલતો હોય છે, એ
હું અગાઉ જણાવી ગયો છું; તેમ તેઓ ખતવહેવાર દ્વારા પણ અનેક જણના 'જીવનપથપ્રદર્શક' થાય છે.

માદગી એમને વારમામાં મળેલી છે એની યિચિત્તા ચિતનું મત્તવ જાળરીને સતત લેખન,
વાચન, સંલગ્ન, પ્રવાસ કરવા એ એક મોટી મિદ્ધિ મળાની જોઈએ. માદગી પણ જીવનમાં ધણ
શિક્ષણ આપી શકે છે. ટાન્કટોચે તો એટલે રૂપી કહ્યું છે કે 'જે માણસે કદી દુઃખ ભોગવ્યું નથી,
જે કદી મદિા પડ્યો નથી, જે પ્રજા નીરોગી છે, મદા નીરોગી છે, વધારે પડતી નીરોગી છે. તે અ-
સર છે, શ્રી. મહારાણા પોતાના લખાણો ફરીફરીને સંધારનાર વર્તના છે. મરાડી લાવા અપૂર્ણજીવ
લખનારને યોસનાર જે બહુ યોગ્ય શુભગતી છે તેમાં તો એક છે. 'એમણે કદી શત્રુ ઉભા કર્યા
નથી, કેમકે એમનાં તીરમાં એ નથી,' એવું જે વચન માડીને કહ્યું છે તે શ્રી. મહારાણાને
વિશે વાપરી શકાય એમ છે.

સાઅરમતી આશ્રમમાં પ્રગમે જોડે તેમની પત્નીઓ આવેલી તે બધી કંઈ સ્વેચ્છાએ આવી નહોતી.
પણ ઘણીખરી, પ્રયત્ન કરીને પણ, આશ્રમનાં આદરો ને રહેણી માથે દીકરી સમગ્ર થઈ રાખી આ
ખરેનોની કેળવણી પાછળ માધીજીએ પગ જોડા પરિશ્રમ નથી કર્યો. મેં આખાં વર્ષ તો તેમણે દરરોજ
બહેનોના ખામ વગેરે લીધા. સ્ત્રીઓને જેમ પુરુષોનાં કામ કરતાં ગ્રીબંધું, તેમ ખાસ સ્ત્રીઓનાં
ગણતાં કામ કરવાનું તથા ધરકામમાં સ્ત્રીઓને મદદ કરવાનું શિક્ષણ પુરુષોને પણ આપ્યું. સમય આવ્યો

૫૦૩]

પ્રચારના

— આ નવા વર્ષથી અંક હવે દર માસની ૩૦મી તારીખે પ્રસિદ્ધ થશે —

પ્રચારના

આ માસિકમાં મુદ્રિત થતા ગ્રંથોના નિવેશન ના અભ્યાસીઓના લેખો, મરમરો, ગ્રંથોના તથા ગુરુદેવની વિચારધોનીનો સમન્વય કરી બને ઉપાસકોની આખરી ક્ષેત્રની માધનાના મનનીય લેખો, ધર્મ, કળા અને સંસ્કૃતિનું આદિ-ત્વ, ગ્રંથોના અમૂલ્ય અગ્રગટ પત્રો, છબીઓ, ચિત્રો તેમજ આપણાં જોઈતાં જીવનના પ્રશ્નોને અંગતી બોધક વાર્તાઓ કથાઓ વિભાગો ઢાળ છેવટની મામત્રી આપવામાં આવશે.

સૂચના

- * દર માસની ૩૦મી તારીખે અંક પ્રસિદ્ધ થશે.
- * પ્રગટ તારીખ પછી દર દિવસમાં અંક ન મળે તો દરપાસમાં નવામ કથા પછીજ કાર્યાલયને જણાવવું.
- * મગનામાનો ફેરફાર નગ્ન જણાવે, કે જેથી અંક વેરવટલે અથ નહિ.
- * 'પ્રચારના'માંના મર્તે ચિત્રો અને છબી ઓ કોપીંગકટથી મશિન છે.

લવાજમ—

- દેશમાં — રૂપિયા ૭
- પરદેશમાં — બાર સિલિંગ
- ફૂટક નકલ — દસ આના

‘પ્રચારના’ અંગેના મધ્યમાં પત્ર વ્યવહારનું મરનાનું—

‘પ્રચારના’ કાર્યાલય

‘રૂપાયતળ’

૪૫, નહેરુ રોડ, વિલેપારલે

મુંબઈ-૨૪

‘પ્રચારના’નું લવાજમ નીચેના રથોએ બરી શકશે.

શ્રી. કુમુદભાઈન ગાંધી

સાંપ્રીય શાળા

રાજકોટ

શ્રી ગોકળદામભાઈ કરમનદામ

કે બાઉ મકનજીની દુકાને

ગોવિંદ ચોક, મુળજી જેઠા મારકેટ

મુંબઈ ૨

શ્રી નેલુશીભાઈ જેઠાદાસ

એલ અમૃતલાલ કું.

મોગરજી ગોકળદામ મારકેટ

કાલખાદેવી મુંબઈ

શ્રી. રમણીભાઈ મેઘાણી

કે એલ. કે. મેઘાણી

૧૪ અમરવાડ સ્ટ્રીટ

કાલકા

આફિકામાં આ માસિકનું લવાજમ શ્રી.

પ્રમુદામ જે. વજરીયા, પો. એ. ૧૨૬, નેરોની.

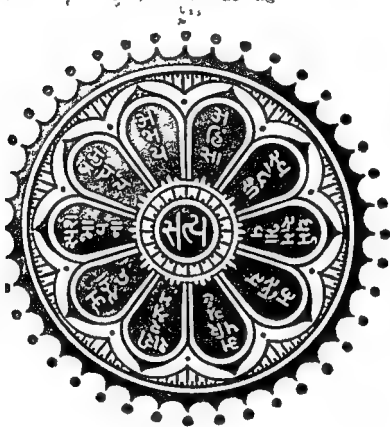
એ કાલે બરી શકશે.

— શ્રી મોલીલાલ તુલસીદાસ સ્વામી દરશી —

પ્રકાશક અને મુદ્રક, પીરેન ગાંધી. ‘પ્રચારના’ મુદ્રણાલય, નહેરુ રોડ, વિલેપારલે.

નિઝમે મીન અમ ખારિ મિહીના મનિ ખિનુ રનિક જિઝમે દુખ દીના ।
 દુર્કે નુભાઉ ન ધન મન માટી જીવન માર નમ ખિનુ નાટી ॥

જળ વિના જેમ માછની તરફડે મણિ વિના જેમ સુખ
 દુખી અને દીન થઈ જાય, તેમ હું કપરહિત અભાવથી મુ
 છું, કે મારું જીવન નમ વિના દરી શકે નહિ

અસત્ય ન વચ્ચ ન કામ રૂચિ, ગનિ ન અહર્કિ નિરમાન ।
 જનમ જનમ નિ નમ પન, યહ બન્દાનુ ન આન ॥

મને ધર્મ, અર્થ કે કામમાં રુચિ નથી હું મોક્ષપદની પણ
 ઝાટા રાખતો નથી, પરંતુ હું એટલું માણુ છું, કે જન્મોજન્મ
 સીતા તથા રામચંદ્રજીના ચરણમાં મારી પ્રીતિ રહે

રધુપતિ રાધવ રાજારામ અહિસા પતિત પાવન સીતારામ

આડે રસ્તે જાણ મળે પ્રેમ રાખવો.
તરી સજારની ને આપણે રાધવે માઈ બુ-
ધરેત ફાંસીને રાખડ માઈ જાણ રાધવે
માઈ જાણ રાધવે.

૮-૭-૩૨ — બપુના રાશિદિ

ઔશ્વર અલ્લા તેરે નામ અથવા સબકો સન્મતિ દે મગવાન

પ્યારા બાપુ

સંપાદક:- નવીન ગોંધી

જે પાનાના દોષાના પાખરી છે
એટલે દોષોને ચુલ્કરે જે બે તેનાથી
તો ઇશ્વર પગ ભાગતો ફરે છે એમ
તુલસીદાસ આપણને શીખવે છે.
૨૭-૮-૩૨ - આપ

આટલે રસને જનાર પ્રત્યે પ્રેમ
રાખવો તેની સેવા કરવી ને આપ-
ણે સીધે જ માર્ગે જવું એટલે કાળે
કરીને આટલે માર્ગે જનાર સીધે
માને આવી જશે. - આપ

વર્ષ ૨

૩૦ એપ્રિલ ૧૯૪૮

અંક ૩

વિષયસૂચી

	પૃષ્ઠ		પૃષ્ઠ
૧. શરીર અને મન	આંધી ૫૩	૮ વદાક્ષા પંખીયા	આંધી ૬૬
૨. 'મારો બાપુ'ના હિમાલય સુરેયુ ધો. માધી	૫૪	૯ જાણના પત્રો	આંધી ૬૪
૩. આશ્રમના ભક્તો	૫૫	૧૦ બહેનો વચ્ચે	આંધી ૬૭
૪. પ્રેમાશ્રમ	આંધી ૫૬	૧૧ માધી-મુરુ	મુરુદાસ મહિલક ૬૬
૫. અદિ માનો જય	મુ. મ. ૫૭	૧૨ વૈશ્વવ-દર્શન	સોમાશાષ્ટ પટેલ ૭૧
૬. આપણો પશ્ચિમ	મુકુલશાષ્ટ ૫૮	૧૩ અતિવાસ અને ઉપશીત વરવિષ કર મહારાજ	૭૨
૭. શીતમધુ એન્ડ્રુસ	૧. બનાસીદાસ ૬૧	૧૪ આપ	(મિત્ર) ધોરેન ગાંધી

શરીર અને મન

આંધી

મનને સાફ રાખવા શરીરને કામે લગાડવું એકાંત

જેમ શરીરને તેમ મનને, શરીર શુદ્ધ થાય તો તેને અતીર્થ કે સાચુ વતી પોષાએ તેમ મન
શુદ્ધિ આર કરે એટલે શુદ્ધ થાય તો તેને સુવિચાર શી સાચુ વતી પોષાએ મનને સાફ રાખવા સાર
શરીરને રોજ કામે લગાડવું એકાંત ને જે કામ કરીએ તેના વિચારથી અને - શરીરે એટલે કાપ
કરવાની આવડત વધે ને મન અરાજ વિચારમાં રોકાય નહીં, એન આજ રોકાએકુ દોષ તેની સાથે
જ તેને રાખનામને મુખ્ય તાર તો લેાય જ, એ આખા મનના મગીને સરમાં રાખે છે ને શરીરને
પગુ નિવમમાં રાખે છે.

શરીર આત્માનું નિવાસસ્થાન છે:— શરીરની અવગણના જે કરે છે તે આત્માનો શોક
કરે છે એમ માનું છું, એ તો આત્માનું નિવાસસ્થાન છે ના? તેથી વધારામાં મોડી માગે છે.

શરીરની રખેવાણી પણ નિયત કર્મ છે:— શરીર અનામત છે એમ સમજને એની રખે-
વાણી કરી ધો છે. તેને વિને બેદરકારી એ શુદ્ધ નથી મેલ. કમ'સ કોલસમ્ એ બધાં નિયત કર્મને
વિને છે. શરીરની રખેવાણી પણ નિયત કર્મ છે. ભગવાને નો એમાં રહેના હુલ્લશુકામાં જ બેવાનો ગ્યો છે.

“આદાબાપુ” માગિકનું ગયા વર્ષના હિસાબનું મરવૈયું

જ	ઉ
૧૫૬૫-૦-૦ બેટ ખાતે	૧૦૧૨-૧૦-૦ સાચાકામ ખાતે
૮૯-૦-૦ લવાજમ મદદ ખાતે	૨૩૩૦-૯-૩ ટાઇપ ખાતે
૫૨૯-૮-૦ લવાજમ અનામત ખાતે	૧૧૮-૧૦-૩ પુસ્તક ખાતે
૬૫૪-૦-૦ માંચાકામ રીઝર્વ ખાતે	૧૦૨૩-૧૩-૧ રૂપાવતન ખાતે
૫૮૪૦-૧૦-૦ સાચાકામ ખાતે	૧૧૦-૦-૦ દિગ્વિજય ન્યુસ પેપર્સ સોસાયટી ખાતે
૬૬૨-૧૦-૦ આનુ વર્ષનો વધારો	૪૦૫-૧ ૦ ઉપરાબ્ધી ખાતે
<u>૧૦,૦૦૦-૧૦-૦</u>	<u>૧૦,૦૦૦-૧૦-૦</u>

“આદાબાપુ” માસિકનો પૂરા થતાં વર્ષનો આવક અચૂનો હિસાબ

જ	ઉ
૧૧૬૩૪-૨-૦ લવાજમ ખાતે	૨૦૯૧-૧-૩ કાગળ ખાતે
	૪૬૦૬-૬-૬ હાથમણી ખાતે
	૧૧૫૦-૧૦-૦ બેંક ખાતે
	૧૧૪-૦-૬ ટપાલ ખાતે
	૧૮૦-૩-૧ અચૂ ખાતે
	૧૦૧-૮-૦ કામદી ખાતે
	૬૬૦-૦-૦ વધારો ખાતે
	૬૬૦-૧૦-૦ વધારો
<u>૧૧,૬૩૪-૨-૦</u>	<u>૧૧,૬૩૪-૩-૦</u>

આશ્રમનાં ભજનો

ઝીની ઝીની ઝીની ઝીની ઝીની ચદરિયા

ઝીની ચદરિયા, ઝીની ચદરિયા (મુવપદ)

કાલે કે તાના, કાલે કે ભરની, કોન તારસે બિની ચદરિયા

ધંગલા પિંગલા તાના ભરની, સુખમન તારસે બિની ચદરિયા

આઠ ફવલદલ ચરખા ઝલે, પાંચ નર ચુન તિની ચદરિયા

ઝોઈકા સીયન ખાસ દમ લગે, ઠોક ઠોકકે બિની ચદરિયા

• એ ચદર સુર નર મુનિ જોડી, જોડીકે મૈત્રી ઝીની ચદરિયા

દાસ કપીર, જતનસે જોડી, જ્યોડી ત્યે ધરી દીની ચદરિયા

આપણું શરીર છે તે ભણે ભગવાને આપણા જીવને જોડાડેલી આદર છે એવી કદપના
ને કપીર કહે છે, ભગવાને આપણે સારું કીધી આદર વણી છે એ આદરમાં તાણો
કે, વળુવાનો કાંડેલા કુચો, અને કયા તારથી એ વણી છે? ઇંડા નાડી જમણે પડખે છે
તાણારૂપ છે, પિંગલા યામે પડખે છે તે કાંડારૂપ છે અને સુખમન મધ્યમાં છે તે
રૂપ છે. દૃઢરૂપી આઠ પાંખડીવાળા કમગના જેવો રૂઢિયો ફરે છે. પૃથ્વી, પાણી,
વાયુ અને આકાશ આ પાંચ તત્ત્વ અને મત્ત્વ, રક્ત તથા તમસ્ આ ત્રણ શક્તિ કરીને
શરીર રચના કરી છે આ આદર વણના ભગવાનને દમ મહિના [ગર્ભવાસના] લાગ્યા
ને જોણે ઠોક મારી મારીને તે વણી છે. આ શરીરરૂપી દિગ્વચસ્ત્ર ફેવના, કાળા માથા-
માનવ તથા મુનિજને જોડાયું છે ને જોડીને જોના ઉપર પાપરૂપી મેલ ચડાવ્યો છે,
તે પાપના પડખવાથી પણ કરીને ચાલનારા ભગવાનના દમ કપીરે એ વચ્ચે બહુ
તન કરી, એને પાપપ કથી ખરકાવા ન દીધું અને ભગવાને જેવું રચ્યું તથા પાણું ફૂલ
વું આપણું હવે જોવું ને જોવું જ અન્તકાળે મૂડી દીધું.

મગમગવર્ણમર્ણલા મૂલીમર્ણલા ન તે નર મગલા ।

જે પાપવર્ણમર્ણલા તે મર્ણલા જીવલોગગ્નિ ॥

‘શરીરધમ કરી કરીને એને દીધે મેર થયો છે તે માણસ મેલા નથી, પણ જેવું
મન પાપપકથી-અમન્ય, અનાચાર, કૂરતા, તથા પરોપકારરહિત ભોગવિકાસથી મેલું થયેલું
છે તે જ મેલાં છે’

(કોને મહાપુરુષ કહેવા ? આ પ્રશ્નનો ઉત્તર લિન્ન લિન્ન ગતિ આપી શકાય છે પરંતુ એક વિશેષ જીવ મહાપુરુષમા હોય છે, તે એનું જીવ અને સુવિશાળ જ્ઞાન. એ જ્ઞાન સર્વદા નદી સ્વરૂપે વહેતું હોય છે. એ નદીના જળથી પ્રત્યેક જીવ પોતાની આત્મિક અને આત્મિક તથા ઊપાવે છે. એ જ નદીમાંથી અહીં, પ્રત્યેક અકમા, ધોડા બિંદુઓ જિજ્ઞાસુઓની તરસ ઊપાવવા આપવામાં આવે છે.)

ગાંધીજી

મુખમે મુખ દેખના હુઝ હૈ, હુઝમે' સે સચ્ચા મુખ નિકલતા હૈ.

મનુષ્ય નિયમબદ્ધ રહતા હૈ. ઉમરે હી ઉમે એ સતોય મિલતા હૈ, વહી ઉમરકા સ્વાસ્થ્ય ઔર આયુ બઢતા હૈ

કૃત્રિમ નહીં લેકિન સ્વાભાવિક હાસ્ય; ભવ્ય ભાવજુ હૈ. ઔર ભાવજુસે ન્યાહા કામ હોતા હૈ.

અભિમાન મનુષ્યકો ખા જાતા હૈ, ઉસકા સમર્થન પ્રતિજ્ઞા હરેક આદમી કો હોતા હૈ.

એક ભી મિનિટ ફૂલ જાતી હૈ સો વાપિસ નહીં જાતી હૈ, યહ ખાત, જાનતે હુએ હમ કિતની મિનિટ ગવાતે હૈ.

નિકરમા શબ્દ ભી મત્તકા ભંગ કરતા હૈ યહી કારણ હૈ કિ મૌન મે હી મત્તકા પાલન આચ્રાન બન સકતા હૈ.

બગેર આદર્શ કી મહેનત નિષ્ફલ હૈ, જેસે બગેર દિશા યા બંધન કા જહાજ નિષ્ફલ ધૂમતા હૈ.

પ્રતિજ્ઞા અનુભવ હોતા હૈ કિ સમતા દા ફલ મીઠા હોતા હૈ.

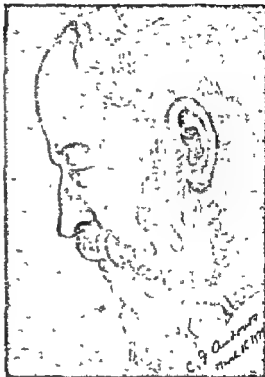
જબ આદમી કુછ પુરા કામ કરતા હૈ શરમિંદા હોતા હૈ, જબ અચ્છા કામ કરતા હૈ તો જાહિર હોના ચાહતા કયો ?

અહિંસાનો જય

શુ મ

૧૬૧૬ની આ વાત છે.

માંજનો અમથ હતો. પનાબમાં આવેલા શુગ્લસનવાલા જિલ્લામાં કામેાદી નામે ગામમાં એક શીખ લખરદાર-ગમના પટેલના ઘરની સામે એક કુકાવર સાહેબ લોકો હોના. એના મુખમાંથી શાંતિ ટપકતી હતી. પરંતુ ગામના લોકો ભયભીત બની એમને એક-ને એમનાથી ફરના ફર રહેવા લાગ્યાં. એ અંગ્રેજો બધાને હાથ એટીને નમસ્કાર કર્યા, તોયે તેઓ એમની જાસે આવ્યાં નહીં. તેથી એમના અંતરમાં ક્રોધ અને પ્રેમ એકમામટા બિભર્યા આવ્યા. કયા એટલા માટે કે માણસ માણસને કેવી રીતે ભયભીત કરી શકે છે અને પ્રેમ એટલા માટે કે પ્રેમની દૃષ્ટિએ બધાં, રાજા અને પ્રજા, રકે અને કીમત, કાળા અને ગોરા, પ્રેમના એક સમન પાત્ર છે.

ઘોડા વખત પછી ઘણી નફતાથી એમણે એક સુવાનને પૂછ્યું, “લાઇ, લખ રદાર સાહેબજી ઘર યેડી હૈ?” પેતા સુવાને જવાબમાં કેવળ ઠોકું હલાવ્યું અને એકપણ શબ્દ ઉચ્ચાર્યા વિના એ ત્યાંથી પોતાના ઘરમાં દાખલ થઈ ગયો.

સહેબે લખરદારના ઘરનું બારણું ઠોક્યું. એક વાર, બીજી વાર, ત્રીજી વાર ઠોક્યું. પછી બારણું કાઢીએ ઉઘાડ્યું જ નહીં. પણ જ્યારે ચોથી વાર બારણું ઠોક્યું ત્યારે અંદરથી કાઢીએ શરૂમાં પૂછ્યું, “કોન હૈ?”

સાહેબે જવાબ આપ્યો, “મેં આપકો મિતના ચાહતા હું.”

આ સાંભળીને લખરદારે બારણું ખોલ્યું પણ સાહેબને એકદમ એ લાલપીળા થઈ ગયો. કારણ કે જ્યારથી એને જલિયાનવાલા બાગના અન્યાયારના દિવસોમાં એક ગોસ્ટ અફસરે ઝાડનાં સાચે ફોર્સ વડે બાંધીને, એનાં કપડાં કાઢીને, ઉઘાડી શરિર પર નેતરના સખત દટકા માર્યા હતા, ત્યારથી એના મનમાં બધા અંગેએ તરફ વિદ્રોહી અને વેર-

ભરી લાગણી ઉત્પન્ન થઈ હતી તેથી જ્યારે માહેમે તેને મળવાની ઇચ્છા પ્રગટ કરી ત્યારે તે ગુસ્સાથી આગની જેમ તપી ગયો અને તિરસ્કારભર્યા અવાજે તેણે સાહેબને કહ્યું, “અલે બલો યહા સે, તુમહાગ મૂઠ્ઠા નહીં દેખના આહતા”

સાહેબે ફરીથી વિનંતી કરી કે તેઓ પાંચ મિનિટ માટે જ એની માથે વાત કરીને પાછા આવ્યા જશે શીખ લખરદાર જરા શાન થયો અને તેણે પૂછ્યું, “તુમકો કયા પૂછના હૈ?”

“આપકો ગોરા અફસરને ખિસ તરફ સતાયા થા?”

આ પ્રશ્નના જવાબમાં લખરદારે પોતાના અગ પર જે કપડા હતા તે ઉતારીને એના શરીર પર પેલા અફસરની મોટીના મરથી જે સોળ ઘા થયા હતા તે બતાવ્યા અને કહ્યું, “હમને સરકાર કી પચીસ બરસ નોકરી કીયી ઉસકા યહ ૧૬ મેહલ દિયા”

પછી થોડીવાર રહીને લખરદારે ક્રોધવશ થઈને કહ્યું, “તુમ અગ્રેજ લોગ સબ બડા બલિમ હૈ”

આ સાંભળીને સાહેબની આખેમા આસુ આવી ગયા અને તરત જ તેમણે લખરદારના પગમાં પોતાનું માથું મૂક્યું પછી એની તરફ જોઈને ઘણી નમ્રતા અને પશ્ચાત્તાપ ના ભાવથી તેમણે કહ્યું, “લખરદાર સાહેબ, અગ્રેજ લોગો કી તરફ સે આપ કી માફી માગતા હું આપ મેરી કૌમ કે માફ કરેા”

લખરદાર તો સાહેબનું આલુ વર્તન જોઈને અને એના વાક્યો સાંભળીને આશ્ચર્ય પામ્યો પછી ઘણા વહાવથી સાહેબને ઉઠાડી તેમને એ લેટ્યો અને જોડ્યો, “જળ તક આપકી કૌમ મે આપ જેસા એક બી આદમી હૈ, તળ તક હમ આજ સે કિસી બી અગ્રેજ કે નફરત કી નજર સે નહીં દેખેગા આપ તો ખુદ કા એક ફ્રીસ્ટા માનૂમ હોતા હૈ”

આ પ્રમાણે માહેબે એક દુશ્મનને પોતાના પ્રેમથી, અહિંસાના બળથી છુટ્યો અને કાયમનો મિત્ર બનાવ્યો

‘અહિંસા પરમે ધર્મ’ ધર્મો મદા જયતે ।

એ સાહેબનું નામ હીનબંધુ ચાર્મ એન્ડ્રુઝ હતું તેઓ એક સાચા ખ્રિસ્તી હતા અને ગાંધીજીને પોતાના સગા ભાઈથી પણ વધારે વહાલા હતા, કારણ કે તેઓ બીજાની પીડ બલુતા હતા અને તેને દૂર કરવામાં સદા તવીન રહેતા

‘વૈષ્ણવજન તો તેને કહિયે, જે પીડ પસાઈ બાલે કે’ એટલે જ તો એમને લોકોએ “હીનબંધુ”ના ઈતકાળ આપ્યો

કિહેવાય છે કે એકવાર ભગવાન હનુ ખ્રિસ્ત ઉપદેશ આપી ગયા હતા ત્યારે કોઈએ આરીને એમને કહ્યું કે એમના માતાપિતા એમને મળવા આવ્યા છે. હનુએ પૂછ્યું, "મારા માતાપિતા વળા કોણ છે?" પછી થોડી વાર પછીને એમણે પોતે જ જવાબ આપ્યો, "મારા માતાપિતા, ભાઈભાણુ તો તેઓ જ છે જે કનુની કમીના પાસન કરે છે."

એવી જ રીતે માધીજના માર્યા કુટુંબીજનો એ જ છે જેઓ એમના આદર્શો અનુસાર પોતાનું જીવન ધરી રહ્યા છે અને જે પ્રશ્નનો આપુએ શોધ-સેવા અર્થે આજ કારેથી તે ચલાવી રહ્યા છે. આ લેખમાળામાં માધીજના એવાં કુટુંબીજનો આપુ રેખાચિત્ર બાંધવા મળશે.

શુક્રસપ્તાહ

જેની છ ફૂલની એકવડી કાચા, ફૂલ ધોળિયુ, કાઠિયાવાડી હનુ કામેલાણું કંઠિયુ, માથે થોડી ટોપી તે ઉપાડા પત્રવાળા મહારાજના દર્શન કરતાં કંઈ થાદ આવતું હોય તો સનેદ-નીવરની ચાલમજમરી ખાનાં તેજા, મહારાજની પ્રેમ વરઆવતી, આજા આજાં રિખતથી સ્તિત્ત અને સ્તિત્ત અને આપણા મૂળ દેહમાં નહીં પણ આપણા અતરમાં છેકે છેકે જીતરી આપણા અલ્પઅલ્પને સ્પર્શનો જમાણી આપો જેણે કોઈ જ તે જ આ વાત મમજી શકે એમ છે.

શુદ્ધ ભગવાને કહ્યું છે —

માના વધા નિર્વં પુનં, આપુમા એકપુત્રમનરૂપે ।

• એવમપિ સન્નવમૂનેમ્, માનમંભાવયે અપરિમાણ્ ॥

(જેમ માતા પોતાના એકમા એક બાળક પ્રત્યે પ્રેમ દાખવે છે તેમ તારામાં અમાપ પ્રેમની આવનાનો સંચાર કરે.)

રવિશંકર મહારાજ અમુકે આ જ આદેશનું અનુસરણ કરતા હોય એમ એમનું દ્યન કરવાથી તેમજ એમનાં સેવાપદચળ કાર્યો નિદાનવાથી સહેજે આપણને થઈ આવે છે. મહારાજનો વિચાર

કરવા માડીએ એટલે મહારાજ ૪૬૫મંર ડગના ભ તા કોઇનો આત્મનાદ સાણીને 'આ હું આપો' એવું કહેતા હોય એમ પ્રવાણ કરતા દૃષ્ટિએ પડે છે અથાક પરિશ્રમ, માથનિષ્ઠ કમયોગ—અને નરી સરળતાના પ્રતીકસર્માં મહારાજને જોતા એમના ચરણમાં દળી પડવાનું મન થઈ આવે મહારાજ તેજસ્વી લોહચુબ્દ જેવા છે એમના પ્રેમળ સસર્ગમાં કોઈ પણ આવે તો તે એમના જ બની જાય સેવાભાનનાને માનની પોતાના વનમાં કેટલી ઉત્કૃષ્ટતા સુધી જીવંત કરી શકે છે એના આદર્શ ૩૫ વિશિષ્ટ મહાત્મા છે

એમના કાયક્ષેત્રનું પ્રધાન કેન્દ્ર છે ધરાણા, બાઝેયા, પાટણનાડિયા એવા વિવિધ નામે ઓળખાતી મેડા જિલ્લાની અને આસપાસના વડોદરા તાલુકાની અબૂધ અને અજાન છતા ખમીરવતી કોમ ૧૮૧૬-૧૭થી માડીને આજનાગી મહારાજ આની કમડોલી, દબામેલી, ત્રામિત જનતાને માનનીની મમાનકલાએ બેસાડવા તનતોડ પ્રવન કરી શકે છે અને એ લોકોને મન મહારાજ 'તમેન માતા ચ પિતા તમેન' જેવા છે

વિશિષ્ટ મહારાજનો જન્મ મવત ૧૮૪૦ ના મહાત્મ યૌદ્ધ તા ૩૫-૩-૧૮૮૪ ને રોજ મેડા જિલ્લામાં માતર તાનુકાના રડુ ગામે એમના મોસાળમાં થયો હતો તેમનું મૂળ વતન મહેમદાવાદ તાનકાનું સરસવણી ગામ છે મહારાજની ઓગણીસ વર્ષની ઉંમર થઈ ત્યારે એમના પિતાશ્રી સ્વર્ગ મિધાવ્યા મહારાજના જીવ પર એમના પિતાજીની ઠાપ બહુ જબરી છે એમના આજના ધાતરનો પડે બાળપણમાં પિતા તરફથી મરેના સરકારે જ છે મહારાજ આનીસ વર્ષના થયા ત્યારે એમના બા પગ ગયા મહારાજ પોતાના માતાપિતા વિગે કહે છે, "આજે પણ જ્યારે જ્યારે મને તેમનું સ્મરણ થાય છે ત્યારે ત્યારે મારું હૃદય લાગણીથી ઉભરાઈ જાય છે"

ન નપણમાં એમના ગામના શ્રી છોટાસલ કપિની પ્રેરણાથી તેઓ આધર્મમાજ તરફ ખેંચાયા ૧૮૧૧માં શ્રી મોહનનાન પાળા-ક ગળી ઓગ-ના સમર્ગમાં આવ્યા ૧૮૧૬-૧૭થી પાળાજીની સાથે મહારાજને જાહેર જીવનમાં રમ લેવા માડ્યો એડા મલામદ કાગે ગાંધીજી એડા જિજ્ઞાસા રથા પરિચય વધ્યો અને ત્યારથી મહારાજ ગાંધીજીના બની ગયા અને આજ સુધીનું એમનું જીવન ગાંધીજી પ્રત્યેની એમની ભક્તિમાં વહી ગયું છે મહારાજ તો છે ગાંધીયુગના પ્રેરક પ્રતિનિધિ

કમયોગી અને સેનાગાની મહારાજ એટલે આપદ-કાળમાં ગુજરાતના જાગ્રત રક્ષક જ્યા કુખ અને આપત્તિની વાત આરી ત્યા મહારાજ દાગર હોય જ મહારાજ જ્યારે પદર-સોળ વર્ષના હતા ત્યારે એડા જિલ્લામાં ભવાનક પેગ ફાગી નીકળ્યો કોઈ કોઈની પામે ન જાય, મુઝા બાગવા જવાની કોઈ દિ મત જ ન કરે, એ સમયે મહારાજ પોતે એ કામ ઉપાડી લીધું અને મીજને પશુ પ્રેરણા આપી ૧૯૨૦માં ગુજરાત આખા ઉપર કુદરતનો કોષ જીતયો બધે પાણી ફરી વળ્યા એ સમયે મહારાજ તો અચૂત-પૂર્વ એની કતબપરાયણતા દાખરી ૧૯૨૮ના બારોડાલી મલામદના પડેના કેદી મહારાજ હતા ૧૯૩૦-૩૨ અને ૧૯૪૨ના સલામરોના એ પ્રાણુત જેલ રેદી હતા ૧૯૩૬માં બોરસદ તાનુકામાં પેગ ફાગી નીકળ્યો ત્યારે મહારાજ મોખરે જ હતા ૧૯૪૧માં અમદાવાદમાં જન્મ કોષી દુલ્લસ થયું બેરે ભય વૈભવમાં વ્યાપી ગયા હતા સિવિન હોરિપટનમાં મુઝા મધાતા પડેના હતા એ સમયે મહારાજ ત્યા પહોંચી ગયા જેમ તેમ કરી અધિકારીઓની પતવાનગી મેળવી પંડી એક ખદગમાં મુઝા ભર્ષા ત્યાર દિવમના મુઝા હાય અગ્રીએ તો પોહી જેની પાણીની શેડ બેરે મહારાજ મુઝાના દગ વન્ને જીલા રથા, નાક ફાદી નાખે એની દુર્ગધા મહારાજે દુધેધગના રમથાને પહોંચી મુઝાને અમિતસ્કાર આપ્યો અમદાવાદનું કનક જન્મે મહારાજ ધાતા ન હોયા અને આજે પણ લાસની [અનુમધાન ૫૦ ૬૮મે]

દીનબંધુ એન્ડ્રુઝ

જાનરરીદાસ ચતુર્વેદી

ને લોકોએ મહાત્મા ગાંધીજી અને દીનબંધુ એન્ડ્રુઝને એવા મળી વાતો કરતાં એવા છે તેઓ આ મનોહર દૃશ્યને જીવનભર વીસરી ગઈ એમ નથી અને આ ધનબાગ્ય અનેક વાર પ્રાપ્ત થયું હતું કોઈવાર શાંતિનિકેતનના તારાજીત છોકરાએ આંકડાની તોળે, ને કોઈવાર મત્તામદાશ્રમના સાબરમતી નળીના કિનારા પર, કોઈવાર કનકલાના ધાંધાદમય વનાવરણમાં, ને કોઈવાર જૂઠ્ઠા ધુલવાના સાગરતટે પર, મે તેઓના દર્શન કર્યાં છે. આ યુગ્ય જોડી જોયે કે બે દેવદૂતોના રૂપમાં આ ભૂમિપર અવતરેલી હોય અને પોતાના અતૌકિક જીજ્ઞાસી દરમો મુખી ભારતભૂમિને પવિત્ર કરતી રહી

દીનબંધુ એન્ડ્રુઝ બાપુજીના અનન્ય ભક્ત હતા અને બાપુજી તેમને અનુજન-પુણ્ય જ માનતા હતા

“ભારતભક્ત એન્ડ્રુઝ” નામના પુસ્તકની ભૂમિકામાં બાપુજીએ લખ્યું હતું :-

“મિત્રદર એન્ડ્રુઝની અને મારી વચ્ચે સખા બાંધ્યો કરતા ખજૂ વધારે ગાદ મળ્યું છે તેથી તેમનાં જીવનની ભૂમિકા લખતી એ મારે માટે કઈ સહેલી ચાલ નથી તોણે ધુળના ન માનો તો, કુ મારો આ વિસ્વાસ લેખબદ્ધ કરવા માગુ છું કે સી, એફ, એન્ડ્રુઝ કરતા વધારે મારો, એમના કરતા વધારે નિયમશીલ અને વધારે દેશભક્ત અસ્તિત્વ ધરાવતો નથી, એમના જીવન પરથી યોષ મદલ કરીને ભારતીય ધુલક પોતાની માનુષ્યમીની વધારે ને વધારે ભક્તિ કરવાને ઉત્સાહિત થાય, એ મારી હાર્દિક અભિનાયા છે.”

પ્રથમ મિશન

દક્ષિણ આફ્રિકામાં અત્યાચેદની ચળવળ ચાલી રહી હતી અને રાજર્ષિ ગાંધીજી એને મારે અખત વિંતાવુર હતા. તે સમયે મિ. એન્ડ્રુઝ સેંટ મીકેલ્સ કોલેજમાં અધ્યાપક હતા અને પોતાની પ્રેમદનો ધર્મોપદેશ સમય ગાંધીજીની સેવામાં વ્યતીત કરતા હતા એક દિવસ ગાંધીજીએ એમને કહ્યું, “આપા મસજી સપૂણું ભારતે એક ચર્ચ જનુ લીધ્યો આ બાબતમાં હિંદવાસી અને ખ્રીષ્ટિયનોના વિચારોમાં કોઈ પ્રકારનો ભેદભાવ ન હોયો એકબે કુ ચાકું છું” કે દક્ષિણ આફ્રિકામાં રહેતા ક્રિદાઓને ન્યાય અપાવવા માટે આ ચળવળમાં થોડા ધરોપિયનોએ ખજૂ આગળ આવવું પડ્યું, શું તમે આવ્યા ક્રીષ્ટિયનોના નામ દર્શાવી શકે છો?”

મિ. એન્ડ્રુઝ જવાબ આપ્યો, “કુ આજે નાને જ કસકતા જવા તૈયાર છું” અને ત્યા જઇને થોડાં બિશપ પાસેથી આ વિષય પર એમની સમ્મતિ લઈ.”

તે જ રાતે મિ. એન્ડ્રુઝ કસકતા જવા મારે સ્થાના થયા અને ત્યાં થોડાં બિશપ મુખી ગાંધીજીને સંકેશ પહોંચાડ્યો તેઓએ તરત જ સત્યાગ્રહના પદાંધ એક પત્ર લખ્યો અને અફ્રિકાવાસી ક્રિદાઓને મદાવતાં કરવા માટે એક હજાર રૂપિયા જનુ આપ્યા

દક્ષિણ આફ્રિકાની યાત્રા

શાંતિનિકેતનથી મિ. એન્ડ્રુઝે ગાંધીજીને તાર કર્યો, “એ તમરી અઘરા હોય તો હું દાલ તરત જ દક્ષિણ આફ્રિકા જવા તૈયાર છું” દિવસી પહેંચ્યા એટલે તરત જ તેઓ ગાંધીજીને મળ્યા નિતાની

માથે જ ગાખવેલ એમને બેગી પડ્યા અને બોલા, "તનાગે તાર તો માટે માટે હારે અમુક્ય હતો. હું જાણું છું કે ધર્મિયર અમ લોકોને મદદ કરી જશે છે તમારો તાર બગાડર સમયમા આવ્યો હતો. તે મમયે દક્ષિણ આફ્રિકાથી પણ તાર આવ્યો હતો કે ત્યાની સ્થિતિ ધાણી ખગળ છે. દક્ષિણ આફ્રિકા જવા તમે કપારે ઉપડશો?"

દીનમધુ એનુંકે કહ્યું 'આજે રાતે જ હું જવાને માટે તયાર છું.'

દીનમધુના મિત્ર મિં પિયમન પણ માથે ગયા હતા આ બને મહાનુભાવોએ મહાત્માજીને કંટની સહાયતા કરી હતી એવું વધાયત વર્ણન કરવાનું જાકી સ્થાન નથી હા, એટલું તો ખરું કે મહાત્માજી અને દીનમધુના પ્રથમ-મિનનના મનોરમ પ્રમગને જાકી દીનમધુના જ શબ્દોમા આપુ તો તે અપ્રમુત ગણારો નહી —

"જ્યારે અમારી સ્ત્રીમર બુમિના કિનારે પહોચી, ત્યારે સમુદ્ર-તટ પર અમને ધણા જ દિદીઓ તજરે પડ્યા આ બધા લોકો અમને તેડવા આવ્યા હતા મિં પોતાકને હું જોખખી ગયો, કારણ કે હું એમને દિલ્લીમા મળ્યો હતો એમને જાકી આવેના જોધને મને આશ્ચર્ય થયું, કારણ કે મારો એવો ખ્યાલ હતો કે તેઓ હજી જલમા જ હશે મિં પોતાકે મને કહ્યું, "બધા નેનાઓ છૂટી ગયા છે" મે એમને તરત જ પૂછ્યું 'મિં ગાધી કયા છે?' બાપુજી એમની પાસે જ બેઠા હતા. તેમણે હમતા હમતા કહ્યું, 'હું જ ગાધી છું' એમના દર્શન કરતા જ મને એરી પ્રેરણા થઈ આવી કે એમની ચરણ-રજ મારા માથા પર લગાડી લઉં તત જ મે એમના ચન્હુને સ્પર્શ કર્યો. મહાત્મા-જીએ ધીમા સ્વરે કહ્યું, 'કૃપા કરી આમ કરશો મા આમ કરવું મને લગિજત કરવા જેવું છે.' ગાધી-જીએ આ સમયે મદદ ધોતી અને પહેરાયું પહેર્યું હતા અને માથા પર મુઠલું કગવેલું હતું. એવું લાગતું હતું કે જાણે તેમણે શોકગ્રસ્ત સ્થિતિમાં ધારણ કર્યા હતા

"આ વાત ચારે બાજુ એરી તો પ્રમગી ગઈ કે મે 'સાર્વેમાય એક ગેમિયાવાસીના ચન્હુને સ્પર્શ કર્યો હતો.' બસ, પછી પૂછા જ શુર યુરોપિયન પેકાએ આ વાતને આમળ ધરી મને કનડગત કરવાનું શરુ કર્યું. આ યુરોપિયનોની દૃષ્ટિએ મે એક મહાન પાપ કર્યું હતું. મે જે પુરખનો ચન્હુ-સ્પર્શ કર્યો છે તે મહાત્મા કે એ વાતનો તેઓને ખ્યાન ગુજા નહોતો. એક સપાદ મહાશયે તો મને ગ્રેસિડેશન પર બોનાઓ અને કહ્યું 'હું આપને કે' તાક પ્રનો પૂછા માગુ છું. કૃપા કરીને મુના મત આપશો' મે એને મારે ના પાડી દીધી એથી એ બાધ મારેન મે થા, 'બહુ માઝ એમા કંઈ નહી. હું આપનું આ જ્ઞાત મારા પત્રમા ગપરા દે-છું છું તેવડ મારેને તમાને પોતાની આગળીઓ એક દિદીના પત્ર નજેની ધુગમા ચેયરી અને પછી એ આગળીઓ નેમણે પોતાના માથા પર કરી"

આ જ્ઞાત તેજે પોતાના પત્રમા ગપરી પચુ દીડુ આ કે મે મહાગુરોના પ્રથમમિનનની વાત એ પછી તો મેદગા બધાઈ અને વધુને વધુ ગાદ જતના વાગી અને મજનન સ્ત્રી. પોતાની નિન્ડ-પદ મેવાબાવના અને અનુપમ ભક્તિથી દીનનનુએ મહાત્માજીના હૃદય પર અધિકાર મેયરી લીધો હતો અને જ્યારે બાધ શ્રીરામજી શર્માએ વર્ધામા મહાત્માજીને પ્રગ પૂડ્યો, "સુચરિય દીનમધુ સાહેમે દિદીની જે મેનાઓ કરી તે તો અનેક છે પરંતુ એમા પચુ મુખ્ય કયા છે?" ત્યારે બાપુએ તરત જ ઉતર આપ્યો, "મારી પસે જે અનમશ હોય તો - એમના મુખમાન જીદગીમર કરે."

જ્યારે શ્રીરામજીએ કહ્યું, "પરંતુ મારા ખ્યાન પ્રમજે એમની આ સેવા મે એજી દતી કે એમજે યોજમા એજી જે વાગ આપતી જીદગી જયારી આપના ઉપવાસોમા ... " ત્યારે મહાત્માજીએ ઉતર આપ્યો.

[અનમધન પં ૭૬૩]

ઉંડા, ભાંગે, હે વહાલાં પંખીયાં.
 યેજી-જનો પાસે જઈ જ્ઞાન પ્રાપ્ત કરે.

[મહાપુરુષની મહાનતાનું એક માંપ છે બાળકો. માટે એમનું વહાલ, માધીજનો બાળકો માટે પ્રેમ અમર અને અદિ સામ્રાજ્ય હોય. તેઓ જ્યારે બાળકો વચ્ચે હોય, ત્યારે કેવલ લોકોની આંખ સામે ધક્કા મેળવતા એક વિખ્યાત ચિત્રકારનું ચિત્ર આવીને ખડું થતું એ ચિત્રમાં ઇશુની ચારેપાસ બાળકો ઊભા છે, આંધીજ બાળકોની સાથે બાળક જેવા થઈ જતા. તેમનો બાળકો સાથેનો એકતમભાવ તેમણે બાળકો પર ને પરતે લખેલા તેમાં સારી રીતે બહન ચાલે છે.]

બાળકોને બાળકો,

નવી મંત્રીએ સરસ અક્ષરે લખેલો કાગળ મળ્યો. હવે નવા હોદ્દાકારો પોતાના કર્તવ્યનું ખસબર પાલન કરશે એવી આશા રાખું છું. આમ જવાબદારી લેતા લેતા તમે ખૂબ આગળ વધશો. મહુ એક બીજા પ્રત્યે ઉદારતાથી વરતે તો જ આવા મહાજો આદી શકે અને આટલું કરતા રીંખી ભાંગે તો મોટા મંડળો શલાવવાની શક્તિ મહેને આવી વધ. અને હરેક અઠવાડિયા ના તમારા કામનો દિમાખ માડકથા કરને કંઈ કામ થાય તો તે વિશે પણ જાણવું કાકાસ ન જ થાય એ ઉત્તમ છે પણ થાય તો મારી પાસે ફાંકવાથી ક્યો ફાયદો ન થાય હું બાલુ તો કહાય તમને દોરી શકું અને મને જાણવડું પડશે એ જ્ઞાન જ કહાય તમને કંકાસમાંથી ઉગારી લેય.

* * * *

કોઈને પણ આપણથી ઉતરતા કે ચડતા માનવામાં પાપ છે, આપણે બધા મરખા છીએ. આલકોટ જાપની હોય, મનુષ્યની કદી ન હોય જે સેવા કરવા ધારે છે તેની પાસે ઉચ્ચનીચ હોય

જ. નહીં ઉચ્ચનીચની માન્યતા એ હિંદુધર્મ ઉપર કલક છે તે આપણે કાદવું નોંધીએ.

* * * *

અભિમાન ખરાબ અર્થમાં વપરાય છે. સ્વાભિમાન સારા અર્થમાં. કોઈ મોટા માણસનો દીકરો છે એમ માની કુલાય તો તે અભિમાની અણુય. પણ તેનું કોઈ અપમાન કરે ને તેના હરથી તે ડરી ન આવે તો તેણે સ્વાભિમાન અથવા સ્વમાન ભાગ્યનું કહેવાય.

[નીચેનો પત્ર શ્રી શાનિદ્વાગ્લાઇ નરોત્તમ મોરારજીના આભાર માથે પ્રગટ કરીએ છીએ આ પત્ર ૧૯૨૬માં આપુ જ્યારે મૈત્રુ થી પા ફરના ત્યારનો છે એ અગ્રમા મોટા નાન્યોમ જે કોઇ રાજ્યે બપુને આમ તજી આપુ હોય તે ને મૈત્રુના મદાગળ જ દત્તા શ્રી શાનિકુમારભાઈના કુટુંબ સાથે મદારાગળને ધણો જુનો અને નિકળનો સબધ હતો આ પત્રમા મદારાગળનો ઉદ્દેશ છે તે મૈત્રુના રાજ સાહેબનો જ છે]

૧૨. શાનિકુમાર ૬-૬-૨૬,
 તમારાં ત્રાગધ મધ્યમજી
 બહાદુરીના પ્રતિદત્તોજા
 માં ધૈર્યથી એ સ્વદેશી સ્વદેશી
 તો સને સાધુ સ્વદેશી બહાદુરી
 હોય ગાંગોતરી મોતીના ખેતન
 રાધા નિત્ય સતીઓ બાધાન
 તો ને સમાન ને સખુ તેજ પનાયે
 બાધ તમા તેજ પાનિહાતમાયે
 તો એ તંબુ મોટી બહાદુરી દર્શો
 બહાદુર દર્શો તમારે તો ગાંગો
 ભગત પ્રભુભાઈ મધ્યમ તંબુદો

ચિ શાંતિકુમાર,

૬-૧-૨૬

તમારો કાગળ મળ્યો છે બહાદુરીના પ્રકાર તો જગતમા ઘણાંયે છે. સ્વદેશી વિક્ટોરિયા કોસને સાડ સ્વદેશી બહાદુરી હોય. ગાગો તેલી પોતાના બેટની સાથે નિત્ય ચકાવો ખાધા જ કરે ને સમાજને સાડ તેલ બનાવે જાય તથા તે સેવા નિષ્કામભાવે કરે એ કઈ ઘેડી બહાદુરી હતો? બહાદુર હોય ત્યારે તો ગાગો બગત પ્રખ્યાત થયા. કાં પેલો ધાંચી 'પ્રખ્યાત' ન થયો?

તમારૂં કામ પેલા ગણે કામોમા છે એટલે કે દરેક પ્રસંગે એ વાતો તમારે મહા-સાજને તથા દીવાનને સંભળાવ્યા કરવી. બીજા અમલદારો એ તમને જલ્દી હોય તેને પણ પગપદા હું બહુ પગપું તે અવિનય ગણાય, તમે પગપો તે મિત્રભાવ ગણાય. મૌનવાર,

બાપુના આશીર્વાદ

[નીચેનો બા ઉપરનો બાપુનો પત્ર થી મહિલાવર્ગમાં ગોળીના આભાર સાથે પ્રગટ કરીએ છીએ.]

બા,—મા કાગળ દેનમણી લખી ગયો છું. તારો કાગળ મળ્યો છે. એટલે કામમાં પડ્યો હતો કે મગજવારે ન લખી શક્યો. આજે સુરવાર છે. હું મરજીમાં આવે તે કામ અને સેવકને. મરજીમાં આવે તે મરાજ પૂછવું. એને હું પડેલી વળીત. પ્રથમ તો કરીશ જ. હરિવાનનું તે પૂછું છે. તે પેટીનેરી ચરો. હવે ત્યાં પગ પમાની બીજા મામી ખૂબ દારૂ પીતો હતો. થોડાક પૈસા મળ્યા પગ

ખરા. હમણાં ક્યાં છે એ ખબર નથી. એનાં એમ જ આવશે, ખબર તેને સન્મતિ આપે ત્યારે, ખરું. એમાં આપણાં પાપપુણ્ય પણ કામ કરે જ ના! હરિવાદનો ગર્ભ રહ્યો ત્યારે હું કેવો મુદ્દા હતો? જેવાં મેં ને તેં ક્યાં દરો તેવું જ આપણે બરવું રહ્યું. હોકાગમોનાં વતનને સારું આમ માખાપ જવાબદાર છે જ. હવે આપણે તો એટલું જ કરી શકાએ કે આપણે શુદ્ધ થઈએ. જે પ્રવચન બંને કરીએ છીએ એટલેથી સંતોષ માનીએ. આપણી શુદ્ધિની અસર જાણ્યે અંગપણે પણ હરિશ્વાસ ઉપર પડતી જ દરો. મનુનો હમણાં કાગળ નથી પણ જગેનાદાસે ખબર આપ્યાં હતાં. સુરેશીલાને લખીશ. લગ્ની તારીખે દેશનાદથી નીકળી હું પટના જવાનો છું. રાજેન્દ્રબાણુ તેમણે છે. બિહારમાં મારી પેટે રહેવું પડશે એવા સંભવ છે. હવે પ્રવચન —

૧. રામનામ એ આપણે હૃદયમાં અંકિત કરીએ તો તરી જઈએ...

‘નામકો આધાર તેરે નામકો આધાર’ ભજન યાદ ન હોય તો જોઈ લેવું. હમણાં એ વસ્તુ મનમાં રમ્યા કરે છે. તુલસીદામજીએ તો નામ મહિમા ખૂબ ગાયો છે. નામ એટલે રામનામ અથવા હૃદયરત્ન નામ. અને તેમણે એમ કહ્યું છે કે રામ કરતાં નામ મોટું. એટલે રામનામે દેહધારી થઈ ગયા તેને તો મર્યાદા હતી, તેનો દેહ નાશવંત હતો પણ નામ અમર છે. રામનામે દેહધારીમાં શુણોની મર્યાદા હતી. પણ રામનામે હૃદયરત્ન શુણની મર્યાદા જ નથી. તેનામાં જે શુણો આરોપવા હોય તે આરોપી સકાય. કેમકે હૃદયરત્ન શુણો અનંત છે તેથી જ તે શુણાતીત છે. એટલે શુણથી ઉપર છે. ગમે તે શુણોનો સરવાળો કરીએ તો પણ હૃદયરત્ન શુણો પુરા ન ગણી સકાય તેથી તે શુણથી ઉપર જ છે ના! એવું હૃદયરત્ન નામ જે આપણે હૃદયમાં અંકિત કરીએ તો ભવમાગર તરી જઈએ એમાં શક નથી. એ નામ લેતાં દુઃખ માત્ર ભાગે એટલે ગમે તે દુઃખ પડે તે આપણે મહન કરીએ. આ લેવાની દેવ આપણને પૂરી જાય તો આપણને બીજી કશી જરૂર ન હોય. તેથી એ ભજન રમ્યાં ને કવિએ ગાણું ‘મારે આધાર એકે માત્ર રામે. નામનો જ છે.’ બાકી બહુ જુદું છે ‘દેવીનાં સ્નેહી’ મક્કળ સ્વારસિયા અંતે અળગા રહેશે રે’ માથે માત્ર નામ લેતા આવડ્યું હોય તો તેજ આવશે.

...ખાતાં, પીતાં, સુતાં, બેસતાં રામનામ રાખું કરે...

મેં નામ મહિમાની વાત ગમે અત્યાગિએ લખી. પણ સવાસ એ ઉઠે છે કે નામ લેવાનું કેમ? હજારો વિચાર આવે પછી નામ લેવામાં શો લાભ? નામ લેવું તો ઉદયથી અથવા ન લેવું. આ બંને બંધ છે ને બંને બંધ નથી. જો લોકોને બતાવવા મારું નામ લેવાય તો-તેમાં કંઈ જ નથી. ઉમડું એ પાપ છે, કેમકે એ દોષ થયો. પણ જે શુદ્ધ દાનવથી નામ લેવા માગે છે એનું નામ લેતાં બીજા વિચારો આવ્યા જ કરે છે. આમ છતાં યાકુ નહિ. વિચારો આવ્યા કરે તો પણ નામ રહ્યા કરવું. એમ કરતાં કરતાં કોઈ દિવસ હૃદયમાં એ અંકિત થઈ જશે. નામનો મહિમા ગાયો છે તેવું કારણ જ એ છે અભયુ ને મુરખ પણ નામ તો લઈ શકે. નામ લેવાનું તો એક પળમાં શીખી સકાય. પછી તો તે જાપ્યા જ કરવાનું. એમ કરતાં તેની દેવ એવી પડી જાય છે કે તે વિના ન જ ગમે. ખાતાં, પીતાં, સુતાં, બેસતાં નામ રાખું હોય જ, એમ જેને દેવ પડે છે તેને હૃદયમાં ઉતરવું. કહેવાય. એવા મનુષ્યો યોગ જ મળી આવે છે, પણ તે દુઃખને તરી જાય છે. આને જ વિશે દનુષ્યાનજીની એક ગુણ વાત આપણા પડિનજીના ગુરુએ એકવાર આશ્રમમાં મંલગાવી હતી તે આવને અત્યાગિએ લખી.

સાહુને આપુના આશીર્વાદ.

[મહાપુરુષને હૃદય માતાના હૃદય જેવું હોય છે. એ જ કારણે એમની પામે સ્ત્રીઓ રવેન્દ્રાએ અને નિર્વપજો તથા છે અને પોતાનું હૃદય એમની પામે વિના સકાર્યે ખુલ્લું થઈ શકે છે.]

[આપના જીવનમાં પણ એમ જ થયું. એમના સપ્તમા આવીને હજારો બહેનોએ પોતાના જીવનની અનેક મુશ્કેલીઓને ઉઠેલી છે. એનું પ્રમાણ ને આપના બહેનો પૂછના પૂછે છે.]

...કળા માત્ર હૃદયમાં માઢી અને સ્વાભાવિક હોય

બહેનો,

આજે તમારો કાગળ સવારના પહેલાંમાં શરૂ કરવાને બદલે દપાલ બધે થવાને મમથે શરૂ કર્યું છે. અહીં દપાલ વહેલી બધે થય છે અહીંનું દરેક બહુ મરમ છે છેક ઘડાપુત્રાને કાઠે અમારી ઝુપડી બાધી છે. કાકનાહેજ તો ઝુપડી ભેડીને જ તેમાં રહેવાનું મન કરે ઉપર ધામનું છપકું છે અહીંના જ વાંચની પડીઓની દિવાલ છે તેને મઠીથી લીધી છે. અને અંદર બધે આમામની ખાલીથી મજા લીધી છે અંદર ખાટલો નથી પણ વામના સાથાની એક ખાટ બનાવી છે એમ કહેવાય. તેની ઉપર વામ ધાથયું છે ને તેની ઉપર અજમ ને બજમની ઉપર ખાટી આ પટ ઉપર હું એમું છું, ખાઉં છું અને મુકું છું. તેની ઉપર ખીલ બાર જણ મુકે શકે એવડી મોટી છે પણ કોઈ સ્ત્રીજ નથી બેઘ ઉપર પણ ધામ પાટરી તેની ઉપર બજમ ને તેની ઉપર ખાટી આવી ઝુપડીમાં રહેલું કોને ન ગમે? હા, એટલું ખડું કે આ ઝુપડીની આવરણ બહુ ટુંકી ધ્યામાસામા તે નકામી પણ તેમાં ખર્ચ થયું હોય. બાંધના બેક દડામ જતા હશે. બાધવામાં બહુ અવરણની જરૂર ન મળે. કળા માત્રનું એમ છે તે હૃદયમાં માઢી હોય અને સ્વાભાવિક હોય.

લેજ અને દાઢ મારી પેઠે છે. જે ખૂબ હાલે ચાલે તે માંદ ન પડે. બીજું તે હપે પડી અને જે તે વેગા થાદ આવે તે.

આપના અશીર્વાદ.

...યજ્ઞ એટલે પરમાર્થ કરેલું કામ...

બહેનો,

આ વખત હજી તમારો માસાહિત કાગળ અને મમથો નથી. આજે અને આતીપતિ- અને લીધેલી જમીન ઉપર બાધાયેલાં નવાં મકાનોમાં છીએ અહીં ઘણાં નવાં મકાનો

બંધાયા છે. તે બધાં નવ મામની અંદર તૈયાર થયાં છે. અહીં હવે ચત્રવડે ખાદી ધોવાનું સફેદ કરવાનું ને રંગવાનું કામ ચાલે છે. ગઈ કાલે અહીં મોટો મેળાવડો થયો હતો. તેમાં ઠીક હાજરી ભરાઈ હતી. મને લાગ્યું કે મારે સભા પાસેથી ઉદ્ધરાણું માગવું જોઈએ. મેં માગ્યું ને લગભગ રૂ. ૩૫૦૦) લેખા થયા.

અહીં જે પ્રમાણે આપણે પ્રાર્થના કરીએ છીએ તે પ્રમાણે યાય છે. પ્રલોકો પણ તે જ મોઢાય છે. આપણાં કરતાં ખેસૂરું વધારે છે તેથી કાનને કઠોર લાગે છે. પણ ધીમે ધીમે એમાં સુધારો થઈ જાયે. હજુ સુધી પેરિનળહેન અને જમનાળહેન સાથે છે. તેઓ પોતાનું ખાદીકામ ચલાવે જાય છે. સાથે લાખ્યાં હતાં તેમાંની અરધી ખાદી તો તેઓએ વેચી નાખી છે.

તમારી પ્રાર્થના નિયમિત ચાલ્યા કરે છે એ ખુદ સાડું યાય છે. હાજરી પણ ઠીક જોડે છે.

કાતવાનો યજ્ઞ છે એ ન બૂલશો. ગીતાજી કહે યજ્ઞ કયાં વિના જે જમે છે તે ચોરી-નુ અલ જમે છે. યજ્ઞ એટલે પરમાર્થે કરેલું કામ. એવું માર્વાજનિક કામ આપણે દિટિયે માન્યું છે.

ખાપુના આશીર્વાદ.

* * * * *

[અનુસંધાન ૫૦ (૬૦થી) આસપાસના પ્રદેશમાં પ્રસરેલા ફાકાળને મદાત કરવા ખડે પગે ઉનાળાના પ્રખર તાપમાં ચોક્કસ વર્ષના મદારાજ સુવાનોને પણ શરમાવે એવા ઉંસાદથી કાય્ ફરી રહેલ છે. સાફ, કટ-સફાઈ અને ખજાન જીવન જીવતા મદારાજની એક વાત મને યાદ આવે છે ત્યારે તો મારી આંખમાંથી રનેદસોત વહેવા માંડે છે:

૩૧મી જાનેવારી ૧૯૪૮નો ફા ખપ્રદ દિવસ હતો. ખાપુજીની મમશાનવાત્રા નીકળી હતી. રેડિયો પર એની આયોજના થતી હતી. ખાપુજી જતાં મદારાજનું ફેસ બચિત થયું હતું. મુખ પડે જ્ઞાનિ પ્રસરી ગઈ હતી. મદારાજે કહ્યું, “મને રેડિયો પામે લાઇ ચાલે. જગા નું સાંભળું તો ખરા.”

રેડિયો પાસે આવતાં મદારાજને કાને રામધૂનનો અવાજ પડ્યો:

‘ઈશ્વર અલ્લાહ તેરે નામ, સમકો મન્મતિ દે ભગવાન.

રઘુપતિ રાધવ રાજરામ, પનિત પાવન સીનારામ.’

એ સાથે સાથે રમશાનવાત્રા ક્યા ક્યાથી પ્યાર થતી હતી એનું સ્વપ્ન થતું હતું.

પણ... પગ... મદારાજ બચિત, તૂટતા અને અશ્રુભૂજ અવાજે બોલી નાંધ્યા, “મારાથી આ ન સંભળાય.” એમ કહી તેઓ બહાર નીકળી ગયા.

મદારાજ! મદારાજ! તમે તો ઉચ્ચ જીવનકળાને મિલક કરી છે. ખાપુજી પછી નિમ્નવૃદ્ધતા જાળવ્યા છતાં બધા પ્રત્યે સમભાવ અને મીઠાશ જાળવવાની કળામાં એમનું ગ્ધાન અપ્રતીમ છે. આવા ઉચ્ચ કોટિના સેવક અને સાધક મદારાજનું આજે મરણ કરતાં હૃદયમાંથી શમ્દો મરી પડે છે:

“આજે અન્ધ પ્રકારે આ માયું નમે,

નખતો સાથે આત્માનો એ તંત્ર જો!”

ગાંધી-ગુરુ

ગુરુદયાસિ અસ્થિક

[જન્મતતા મહાપુરુષો તે એક જ કુટુંબના હોય છે પરંતુ અનુભવર નેઓના અનુવાદીઓ પોતા- પોતાના ગુરને સઘુથી ઊંચે-ચાને સ્થાપવાની અભિલાષા મંત્રીને બીજા ગુરુજનેને નીચે પાડવાના પ્રયત્નો કરે છે પરિણામે અનુવાદીઓ વચ્ચે અત્રીતિ જન્મે છે, વર્ષ છે આવી વિમર્શવિતા મહા- પુરુષોને મચારે વચલી નથી 'સચદેવવિપ્રકત' મહાનુભાવ મહાત્માઓને એ શી રીતે મળે!

'ગાંધી-ગુરુ' લેખક, જાણીતા ગાંધીજી અને ગુરુદેવ રવીન્દ્રનાથ ટાગુર એ બન્ને મહાપુરુષોના નામ- બગી દિગ્વિથી દર્શન કરતા તેઓના રહેતા સામ્પતતાના સ્પષ્ટતાને જ 'ગહેતુ મુકવામાં આવ્યું છે']

"તંદુરસ્તી દલર નેદમત દે" એવી એક દિ દુસ્તાનીમાં કહેવલ છે. એનો અર્થ એવો રાજા વડામાં આવે છે કે તંદુરસ્તી એ માણસને પ્રભુની એક અમુક જાક્ષિમ છે. પણ દુખની પાત નો એ છે કે સાધારણપણે માણસે તંદુરસ્તીની કાળજી અને કદર નોટવી કરી જોઈએ તેટલી કરેતા નથી, જ્યારે તે મરિદ થઈ છે ત્યારે જ એને તંદુરસ્તીની શી કિમત છે તેનું ભાવ થાય છે.

પરંતુ જે માણસ જીવનના પ્રત્યેક હેતુમાં સાધકની જેમ પોતાનું જીવન વ્યવસ્થા કરવા હચકે છે તે તંદુરસ્તીનો પૂરેપૂરો ખ્યાલ મળે છે. કારણ કે તે જાણે છે કે અમર કરીર એ કનાકાની એક મુશ્કર અને સ્વચ્છ જાની-મતિફૂતિ-ના જોડું છે. એનો આત્મા તે અલગીને મળવું, સિવનું, મુદરનું એક દર્શન-Fission-આપે છે. પણ તે દર્શનને જીવન-વચ્ચ આવતું એ એના મન અને કરીર એ બન્નેનું સંકુલ કાવું અને ધમ છે, જેમ કલાકારની પીંછી મોઢવનું એને જે દર્શન-Fission-મધું છે તેને અનિર્માન કરે છે.

ગાંધીજી અને ગુરુદેવ દર્શનાં પોતાની તંદુરસ્તી સાચવતા, અને તંદુરસ્તી સાચવવા માટે 'અન' અને 'મન' બન્નેનો વચાવ ખ્યાલ રાખતા, કરે! બોરાક કરીરની-કપ કિપા માટે હાથેથી અને શુભ છે તે જાણવા માટે તેઓ જાતજાતના પ્રયોગો કરતા. ટૂંકમાં કહીએ તો, ગાંધીજીએ બોરાકની જાળમાં 'સમન-સાચનું' અને ગુરુદેવે 'પીમ-સાચનું' અનુભવનું કપું, સાકસાજી અને ફાંદોમાં જે કુદરતી ગુંજ રચા છે તેનો વાસ રાખવામાં ન થાય, એ મિદ્ધાંત અથવા નિયમનું હિતચેતન ડોહ દિવસ ન થાય એનું તેઓ ખ્યાન રાખતા.

પર ત તદુસ્તીનો આધાર ધ્વજ ‘અન-દુસ્તી’ નથી એનો મીઠો આધાર “મન-દુસ્તી” પણ છે, અથવા મનને દેકાણે તેમજ મીઠું ગમતું એના માટે આધીજ અને ગુરુદેવ પ્રાર્થનામાં ધ્યાન માં નિયમિત બેસતા હતા એનાથી તેઓના મન શાંત થતા અને એ શાંતિ તેઓના શરીરને તદુસ્ત રાખવામાં મદદરૂપ થઈ પડતી આજ કાલે અંગ્રેજીમાં એક કહેવત છે એ મુજબ માણુમનો સદુથી મારો વૈષ્ણ જે વગ છે-મોન્ડ [Diet] અને શાંતિ [Quiet]

પણ માનસિક શાંતિની અમર માણુસના શરીર પર અમક હદ મુધી જ પડી શકે છે તેથી શરીર ને પોતાની શાંતિ મોધની પડે છે એટલે કે એ જે કંઈ અમક મદાય કરે છે તે પચતું નેડુંએ અને માટે માણુસને કસતની જરૂર છે તેથી આધીજ અને ગુરુદેવ બંને નિયમિત કસાત કરતા, દરેકજ કરવા જતા અને પોતાની સગવડ માટે જે કંઈ વસ્તુઓ આપણને માધાન્ય રીતે કની પડે છે તે પોતાના હાથથી જ તેઓ કન્ટા બીજની પાસથી આડુ કામ કગવવામાં તેઓ મર્વાડા સંકોચ અનુભવતા છુદ્ધ ભગવાને એક દેકાણે કથું છે કે તદુસ્તી એ માધુત્વ છે સાધુત્વ એટલે સમગ્રપણું [IVholeness] એનાથી ભાંતક વાક્ય પણ એણું જ માયું છે Holiness or Health [માધુત્વ એ જ તદુસ્તી છે] કારણ કે જે માણુસનું જીવન સંપૂર્ણ છે તે જ સાચી રીતે જોતા તદુસ્ત છે અને સાધુમય છે એટલે જ માયો સાધુ ગ્રન્થ દોષ છે અને માચી રીતે ગ્રન્થ ચિત્ત માધુ હોય છે એનું કાન્ય એ છે કે ગ્રન્થ મેળનના માટે ફક્ત શારીરિક બળની જ જરૂર નથી હોતી પરંતુ મનની શાંતિ અને આત્માનો આનંદ પણ આવશ્યક છે

આત્માનો આનંદ આપને શુદ્ધ દિલનું મુખપણું જેનું મીઠું નામ છે Humour [હામર] જે ચક્રિતમાં એ રમ છે તે શરીરથી દુર્બળ હોવા જતા અથવા નાશિગ્રસ્ત હોવા છતાં તદુસ્ત લી શકે છે આધીજ અને ગુરુદેવના સ્વાગ્રધ્યમાં તેઓના હાસ્યમસનો ધણો મોડો ફાળો હતો

પરંતુ સૌથી મોડો ફાળો મનેની તદુસ્તીમાં હતો કામ અથવા પ્રવૃત્તિનો બંને આગ્યો દિવ્ય પ્રવૃત્તિ રહેતા કારણ કે જેમ માગસના શરીરને મોરાક અને હાપાળીની જરૂર છે, તેમ એના પ્રાણને પ્રવૃત્તિની આવશ્યકતા રહે છે કગમીમાં એક ફરી હતો એને જે કોઈ ભિલા આપનું તેને તે આશીર્વાદ આપતો તને વધારે ને વધારે કામ કરવાનું મોડો મમ વિનાનો માણુમ કુવિચાર તગ્ સહેલાઈથી મેચાય છે અને કુવિચારની હાથ માણુમની તદુસ્તી પર પડવા વિના કળી રહેતી નથી હવે કુવિચારથી બચવા માટે પ્રવૃત્તિથી વધારે ઉત્તમ માર્ગ બીજો કો હો પ્રવૃત્તિ એ જ એકમાત્ર ઉત્તમ ઉપાય છે.

કહેવાનું તાત્પર્ય એણું જ છે કે તદુસ્તી માટે ફક્ત અન-દુસ્તી, “મન-દુસ્તી”, ‘આત્મા-દુસ્તી’ ની જરૂર નથી પણ કામ અને કસતની પણ એની જ જરૂર છે

વૈષ્ણવદર્શન

સોમાશાસ્ત્ર પરિચય

(મધ્ય વર્ષથી શરૂ થયેલી આ લેખમાળા પાછી ચક્ર ચાલુ છે. 'વૈષ્ણવજન તો તેને કહીએ' એ ભજન પાઠળની નરમિંદ મહેતાની કૃપાથી પુ. આપુજીના જીવનમાં કેવી તાદ્દશ્ય થઈ છે તે સોમાશાસ્ત્ર પરિચયના અંતમાં છે. પ્રાણિમાનમાં પીઠા, જ્યોત્સ્ના દર્શન કરનાર ભગવાન જીવ અને ધીમતા દુ. એ પોતાના જાણી જાણ કરનાર રાજ્ય રતિદેવના મુખે જોઈ જવા હવે મન અભિમાન ન આણુ ન આનુશ્રી ભક્તજીની આનંદ ભક્તિના દર્શન કરીએ.)

મન અભિમાન ન આણુ રે

નરમિંદુ: અને સતો! મન અભિમાન ન આણુ રે!

સાચું, માણુજીના જીવનની કપરી કમોટી ત્યારે થાય છે! અહમને પે.વવા જેવા કાર્યો કર્યા પછી, એ કાર્યોમાં સંપૂર્ણ સફળતા પ્રાપ્ત કર્યા પછી પણ માનવીના અતરભા-મનમાં અહકારની-અભિમાનની એકાદ નાની સરખી છાયા પણ ન પડે, એવી વિરલ લિપ્તિઓ આ અવનિ પર ઝોપી દેખા દે છે સતો, એવા એક જ્વલંત પુરુષના આપણને દર્શન થાય છે દશરથનંદન ભક્તમણમાં ભગવાન શ્રી. સમચક્રના ચૌદ ચૌદ વર્ષના વનવાસ દર્શન થાન જ માત્ર નહિ પણ જીવનની એકેએક ખગ એમણે કરેલી સેવાને કાળકે ભગવો મુકેસ છે, મતો, અતિ મુકેસ છે! છતાં આ નિરવાર્ય મેવા કરતાં એમના મન-અતરે અભિમાનનો અકોદ છાટે પણ જીજો નથી. કીર્તિ, માન, આજરુ, ધન, સત્તા—માનવીના અહ ભાવને પે.વનાં એ મો સાધનો મેજવવા માણુસ શુ શું નથી કરતો!

છતાં આપણને થતા આ વૈષ્ણવદર્શનમાં એ અભિમાન દેખાતું નથી. અહીં તો દેખા દે છે આશાની ધાર જેવી લીક્ષ્ણ એક માત્ર સેવાવૃત્તિ! અને એટલેજ સતો આણું આ પુણ્યદર્શન પાવનકારી છે.

[રામ વનવાસને આક્રમે વર્ષ અઘારવેરી એક રાતે પંચવટીની પર્ણકુટિમાં રમુનંદન શ્રી. રામચંદ્રજી અને સતી સીતા ગાઢ નિદ્રામાં પોઢ્યાં છે. પર્ણકુટિની બહાર પીર લક્ષ્મણ ચોકી પહેડા ભરી રહ્યા છે. દરદરથી આવતી હિસક જમ્બીની ત્રડો ને નજીકમાં જિહ્વા તમરાંના અવાજ, મંદમંદ જવનની લહુરોએ ઊંચે હાલતાં પાંદડાંના અવાજ ને નીચેથી ભીડતા

પોતાના પગલાના પડછદા એ મિવાય ચોમેર ગાતિ છત્રાઈ રહી છે અધારી અંડાદશાનુ આકાશ અગણિત તારાઓથી મહાયુ છે આઠ વૈદ વર્ષના ઉપવાસમત અને ચૌદ ચૌદ વર્ષના નગરણુપર્વના એ મતધારીને હૈયેથી માત્ર એક જ નાદ નીકળી ગયો છે મીતા રમની સેવા! સેવામનના એ અભિમાન રહિત ભેખધારીને નીરખીને જાણું કે એ બધા તારા પશુ મલક મલક હુગી રહ્યા છે! અને સગ્ગજનહારની આ અકુળ વીવાના દર્શન કરતા કરતા લક્ષમણુ વિચારી ગયા છે]

લક્ષમણુ (સ્વગત) આજ આર આર વર્ષના વહાણા વાયા! માતાના મોળા જેની અયોધ્યાની એ ભૂમિ ખૂંદે અને ભાડુડા જેવા એના એ પ્રજાજનોને નિદાળે આજ આર આર વર્ષ રીતી ગયા! અઢાઢાઢા! કેવા એ પુનિત સ્મરણુ! આજે એ બધા મારા સ્મૃતિ પે એકઈ રહ્યા છે પિતાના લાડ અને માતાઓના વહાન વિસર્પા વિસરાતા નથી! અયોધ્યાના એ રાજમહેને ને પેને એને રાજદ્વાર, બાળપણના કેડેકેટના સુખી દિવસા એમા ગાળ્યા! ગજમિ હાસને બિતાળેના પુષ્પકનોક પિતાશ અને ત્યા એકા મળેલા રાજકર્મચારીઓ પડિતો ગુરજનો જીવનમા કેટકેટલા જ્ઞાનવારિ ત્યા રેલાતા! રઘુકુળની એ રાજમાતાઓ ને એ કુળવધૂઓ માતા કૈશ વા માતા સુમિત્રા, માતા કૈકયી અને અને સતી સીતા ને ઉ મિ લા!

[ઉમિશ્વાના નામસ્મરણે લક્ષમણુ ધીક તદ્વામા પડે છે! અનેક જૂના સ્મરણે એનું મન ઘેરાઇ જાય છે શુર વિશ્વામિત્ર અને શ્રી રામચંદ્ર સાથે રાક્ષસોના ત્રામ સાથે યજ્ઞની રક્ષા કરતા માગેલા બાળપણના એ દિવસા અને એમના માથમા મેડેને મિથિનાને પ્રવાસ આખે સામે રમી રહે છે અને વળી એ વિચારે ચડે છે]

મિથિશ્વાનગરીના એ નગરએકે તે દહાડે મહારાજ જનકવિદેહીએ યજ્ઞપદ માડ્યુ હતું સતી સીતાનો સ્વયંવર ચોળ્યો હતો ભાગવતવર્ષના એકેએક સિદ્ધામનોના માવિકા મિથિનાને આગણે જિતરી આઘ્યા હતા! સ્વયંવરમડપની મધ્યમા એક ઊંચા આમને ભગવાન શકરનું ધનુષ હતું એની પશુજ ચઢાની ટકાર કરનાર સીતાપતિ ખનવાના હતા! કેટકેટલા રાજનીઓએ પ્રયત્ન કર્યા! બરે કેટકેટલા રાજનીઓ માનજાય થયા! આખરે મહારાજ જનક પશુ આરાજક બનવા માડ્યા ત્યારે કોઠાની એ પો શુરમેયા વડિતનકુ રામચંદ્રએ પશુજ ચઢાની ટકાર કરો! અને મહારાજ જનકે સીતાશને હાથ રામચંદ્રના હાથમા સોપો માથે સાથે મારી સાથે ઉમિશ્વાને પશુ વરાની એ ધીએ એ મજર બાળાની આને કેવા નિર્મળ ભાવ વહેતા હતા! એવા નયનોને ઊંચાણે મારી અદર કેટલી મહા ભમરાતી હતી! એના દેવાને ધનકારે ધનકારે કેટલા કોડ જોતા હતા! પશુ પશુ !

[લક્ષમણુ ધીક થબી જાય છે વિચારનદામા ઊડુ એનું મન દિલોલે ચડે છે, અને લાકડીને ટેકે માયુ છુકારી એ સ્થિર બની જાય છે એક—માત્ર એક જ ઝોકુ એ પળે એને આરી જાય છે પશુ બીજી જ પળે એ જગત બની જાય છે, શિર ઉઠાળી એકદમ એ સ્વસ્થ બને છે અને દૂર દૂર નગર ફેકે છે!] રામની આણુ છે, સખૂર! જે હો તે ત્યા જ થબી જાને

[માનવઆકૃતિ અડકી જાય છે ધીમે પશુ સાવધ પળે લક્ષમણુ એની પાસે જાય છે સાથે જોતેની એક નારીને જોઈ એ વિસ્મય બને છે] કાણુ હો તમે! આઘી આ અધારી રાતે વગડા ખૂદી અઘી આવવાનું કઈ પ્રોજન?

[માનવઆકૃતિ પોતાના મુખ પરનું વસ્ત્ર અણથુ કરે છે એની આંખોમા ભગવતજનનીના માન-

વાત્સલ્યની કસણા જનમર્ષ સ્વી છે એના મુખમંડળમાં હાસ્યભૂને ચાતી સુગિજાના દર્શન થાય છે. સદમણ મરતક નમાવે છે. એને માથે દાઢ મૂકી એ બોલે છે.]

નિદા: મને ન ઓળખી ભાઈ? કું નિદા!

સદમણ: [નમીને] હવે ઓળખ્યા માતા! શા માટે પધાર્યા છો દેવી?

નિદા: ભાઈ, સદમણ, જુલો છે? ધરતીના જન્મ સાથે કું જન્મી ને એમાં અવન પાડયું ત્યારથી મે પ્રધામ આદ્યેઈ! એ વાતને કેટલા વર્ષો વીતી ગયા એના આક્રમ તો મારી પામે નથી, પણ તારા જન્મજીવનની રાત્રિઓ મેં જણી છે!

સદમણ: એ રાત્રિઓ મજબૂનો કર્મ ઉદ્દેશ, માતા!

નિદા: અખડ સેવામતના તે મરિતના તપના દર્શન કર્યો, વીગાં અદ્યુત આપરી જોતી આ ધરતીને પાડ્યે દહ સુધી તો તારા જ્યો સેવામતનો જીતો કેઈ બેખધરી મે જોયો નથી, ભાઈ!

સદમણ: તો આજે મારાં એ જન્મજીવન મત હોડાવવા તો આવ્યા નથીને દેવી?

નિદા: મનમાં દોષ તો છે કે તારા એ મન આજે કું પૂરા કરાડું!

સદમણ: શા માટે માતા!

નિદા: ભાઈ, અવમાનને મારો અંચોઝો ઓઠાડી એના તન-મનને શક્તિ અર્પવાનું મારે તો મન છે! આજ આઠ આઠ વર્ષથી ધરતીને આ જુલો મહામતી પ્રતિભા સરજો, તારા જન્મજીવનને મુખતો નોડ છું. અને કું વિચાર છું કેવી કોર તપમંથા! માતાપિતા જ્યો વડીલ ભાઈ ભાબીની મેવામાં અર્ચનની પ્રતિષ્ઠા અર્પિત કેવો ધરમ તપમંથી! રમુજન થી મમજદગને ચરણે પોતાનું સંપર્ક અર્પી દેનાર કેવો મહાન મોગી!

સદમણ: તમારે ખો પડુ માતા, એનું એનું બોલીને મને લજવડો નહિ! રામચંદ્રને માટે મારાથી કું પણ થયું નથી એનો શોકમાર મારા અંતરમાં ઓઠો નથી! બાપી એ પુરુષોત્તમને આવા અધાર વનના વાત દોષ માતા!

નિદા: ધન્ય છે વીગાં આટઆટી સેવા કરવા છતાં તારા દેવાને તારા મનને અભિમાનના એકાદ છાંયો પણ કાઢ અડ્યો નથી એની તારી વિશુદ્ધતા જોઈ કું રાડુ છું! પણ ભાઈ ધડીવારનો વિદ્યારો તારા સેવામતમાં જોતી આંધ નહિ આવવા દે દો!

સદમણ: ના માતા, ના! એનું કું બોલ્યો નહિ! જેને પુનિત ચરણે આ દેહ અર્પણ કોઈ છે એને તબજ દેવા દેવાની મને શક્તિ મને એટલું વરદાન દો દેવી!

નિદા: તારા મનોરથ ફળને ત્રીસા! પણ ભાઈ, દહ પણ તું મારી પામે માય, એટલું કું હવે છું! સદમણ: દેવી, બીજું તો શું માય? કું તો અવન છી મરો છું. (ધડીક મોખીને) આપ અરેખા મારી પર તુલમાન થયાં દો તો દેવી એક વરદાન માયું!

નિદા: માય, વીગ, માય! એથી તો મારું અવન પણ ધન્ય જનમે!

સદમણ: આપની કૃપા મારી પર જીતરી હોય તો અપોખાના રાજમહેવે મારી ગંદ જોતી ઉમિરતી ઉઘાડી આવે આપના અમલના વારિ જાંઘે મૂતા!

નિદા: સદમણ, વીસ, ધન્ય હવે તારી માનવતા!

[આસીવાદ દહ નિદાદેવી જાય છે. સદમણ જાણે કેઈજ જન્મ ન હોય એમ એનો મોઝા પડે! રાડુ કરે છે.]

આ માનિકમાં મુખ્યત્વે ગાંધીજીનાં તત્ત્વજ્ઞાનના અભ્યાસીઓના લેખો, સંસ્કારણો, ગાંધીજી તથા ગુરુદેવની વિચારશ્રેણીનો સમન્વય કરી બને ઉપાસકોની આખરી ધ્યેયની સાંધનાના મનનીય લેખો, ધર્મ, કળા અને સંસ્કૃતિનું સાહિત્ય, ગાંધીજીના અમૂલ્ય અપ્રગટ પત્રો, છબીઓ, ચિત્રો તેમજ આપણાં રોજિંદાં જીવનના પ્રશ્નોને ચર્ચતી બોધક વાર્તાઓ ઇત્યાદિ વિભાગો દ્વારા ધ્યેયલક્ષી સામગ્રી આપવામાં આવશે.

સૂચના

- * દર માસની ૩૦મી તારીખે અંક પ્રસિદ્ધ થશે.
- * પ્રગટ તારીખ પછી ૬મ દિવસમાં અંક ન મળે તો ટપાલદ્વારે તપાસ કર્યા પછીજ

કાર્યાલયને જણાવવું.

- * સરનામાનો ફરફાર તરત જણાવો, કે જેથી અંક ગેરવસ્તુ બંધ નહિ.
- * ‘પ્રારાજા’માંનાં સર્વ ચિત્રો અને છબીઓ કોપીરાઈટથી રક્ષિત છે.

લેવાનમ—

દેશમાં	- રૂપિયા ૭
પરદેશમાં	- બાર શિલિંગ
છૂટક નકલ	- ૬૬ આના

‘પ્રારાજા’ અંગેના સમગ્ર પત્ર-વ્યવહારનું સરનામું—

‘પ્રારાજા’ કાર્યાલય, ‘રૂપાયન’
૪૫, નહેરુ રોડ, વિલેપારકે મુંબઈ-૨૪.

‘રૂપાયન’નો મુખ્ય આદર્શ જનતામા લોકોપયોગી કલાનો પ્રચાર કરી મામાન્ય લોકોનાં જીવનમા પણ સુરુચિ અને જ્ઞાનવત્તુ મિશ્રન કરવાનો અને કલાવત્તા છે. આ ધ્યેયને મિદ્ધ કરવા જમીનની વધુ આવશ્યકતા લાગે છે. ત્યા આવીશાન મકાનો નહીં પણ કલાત્મક બૂંપડાઓ હશે. ત્યા બધા ગૃહઉદ્યોગો હશે, ત્યા કલા હશે, ત્યાં મગીન હશે. ત્યાં એ વાટે જ કેળવણી અપાશે ત્યાંનુ વાતાવરણ જ વિદ્યાર્થીઓની મર્જનાત્મક શક્તિ જગાદી નવી પ્રેરણા આપશે. દરેક માનુસમા મર્જનાત્મક શક્તિ તો જતી જ હોય છે પણ એ સુપુષ્ટ દશામા હોય છે એને પ્રગટ કરવા પ્રેરણાત્મક વાતાવરણ જ એકદમ. આ વાતાવરણ બાપુ અને ગુરુદેવના શિક્ષણ અને મસ્કારનાં મિલનથી જ ઉદ્ભવી શકે. મનુષ્યને જીવન જીવવા માટે જેટલી આવશ્યકતા નિદ્રા, હવા અને યોગશક્તિ છે તેટલી જ આવશ્યકતા, સારું અને માદું જીવન જીવવા માટે નીદર્શ પારખવાની પણ છે.

કળા બધાં પૂર્ણ સ્વરૂપે વિકસે છે, ટોચે પહોંચે છે ત્યારે તે પવિત્ર બને છે અને સમાજને એક દિવ્ય મંદિર આપે છે.

અમારી આકાંક્ષા, અમારો આદર્શ અમે પૂર્વ બાપુ અને પૂર્વ ગુરુદેવના શિક્ષણ અને મસ્કારમાંથી મેળવ્યાં છે અને આ બંનેનાં શિક્ષણ અને મસ્કારનાં મિલનમાંથી જ રૂપાયનનો જન્મ થયો છે.

હુંકમા રૂપાયનનું ધ્યેય દરેક વ્યક્તિની આંતરજીવિ જગાડવાનું અને સૌંદર્ય પારખવાની શક્તિ કેળવવાનું છે આ તેને જ્ઞાનદંડથી ભરી દેશે અને તેને નવું સ્વપાને માટે પ્રેરણા આપશે.

કળા, આમ દુનિયામા મેવા અને મૌદર્શના આનંદની પ્રતિનિધી બને છે. રૂપાયન એ કળાનું નવ્ર મેવક છે.

પ્રકાશક અને મુદ્રક પીરન ગાની. “પ્રારાજા” મુદ્રણાલય. નહેરુ રોડ, વિલેપારકે.

એવી કહવાની હતી કે માણસો એવાં થાય કે સમાજ સારો બોલે અને હાથના તંત્રમાં ગોઠવાયને છોડે આ બધાનો આપણને જરૂર ખ્યાલ છે. એનાં કાળજીરૂં બપાયા છે, ખુસ્તકી લખાય છે. પણ આપણને એ નથી એટલે વિચાર આગ્રહમાં પરિણમતા નથી

આ જગતમાં જોટલા બુદ્ધિ કરે છે, એટલા કુદૃષ્ટ જ છે એમ પણ નથી આપણે એક સારો દાખનો લઈએ, અમદાવાદમાં પાણીની તંગી છે. માણસ નવે જઈ પાણી લેશે. ફટ ફટને યકસી ખોલી નાખશે, જાડી બંધ થઈ તો થઈ નહિ તો નહિ. તો શું એને અમદાવાદમાં પાણીની તંગી છે એની ખબર નથી? તો શું એ માણસ કુદૃષ્ટ છે? ખબર છે, ને કુદૃષ્ટ નથી. પણ તેને કમમરની ટેવ નથી, કેમ છવતું-ઝોછામાં-ઝોછા બાથે મારું કેમ છવતું તેની ત્રેવડ નથી. અને એને અભાવે સમાજ વૃત્તો ભય છે.

આજે આજના વિદ્યાર્થીઓ કોલેજમાં ભય છે તેમો ત્યાં કોનો અતેવાસ કરશે? ત્યાં સમાજના ચોડામાં કેમ આંદવાડુ એ સિખડવનાર છે જ નહિ તો એ શું શીખશે?

સમાજમાં ફેટલાક ધંધાઓ જ એવા હોય છે કે જેમાં ઇચ્છા હોય તોય મેવા ન થાય, ફા ત. મટ્ટી, કાચુ કે એમાંથી કંઈ જ પેદા થતું નથી જ્યારે ફેટલાક ધંધાઓ જ એવા હોય છે કે તે કરનાર ઈચ્છે કે ન ઈચ્છે તો પણ સેવા જ થતી હોય છે. એક દોર ચાગનાર આમો દિવસ દોર મરે, દોર લાંબુ કેમ શ્રવે, વધુ દુધ કેમ આપે તેનો વિચાર કરે. એમાંથી એને દુધ તો મળે પણ સાથેમાં સમાજનું જનુ દિન સંધાયે આવે એક આંખો, વચ્ચે છે. પણ એ વચ્ચેને આજે પોતે સમાજને ઉપજોતી છે એનું જાન નથી. એટલે એને જનુ ધંધામાં રમ નથી. પોતાના માતા મરમ કામથી સમાજ ટકી રહ્યો છે, એના કામની જનુ સમાજને જરૂર છે એનું જાન એને કરાવવાનું છે. આ કરાવી દઈએ એજ મોટી સેવા છે,

જનુ આવું જાન કરાવે કોણ? જે પોતે સમાજમાં મોંઘાઈ મળે હોય તે એકવાર મોંઘાઈ ગયા પછી એ મારે એને જીવું બોધવું નહિ પણ સવારમાં સ્વચ્છ કીચનાં પહેલા કોઈ જોઈ તો એના પાંદરાશી થઈ રહેવાનું નથી. એ તો એનું પોતાનું કામ કરે છે. પણ તેના કામથી જ જીવનના દિશામાં ભયવાની રત્તિ થાય છે, જીવનને દોડાણને ઉઠાડવાની જનુ જરૂર નથી એવા માણસનું આખી દુનિયા અનુસરું કરે તોયે નુકસાન ન થાય. આવું જાન આવે એટલે એના બધા બલવહાર શ્રમના બની જાય.

“(વિશ્વપાતક્યમાર્થ)”

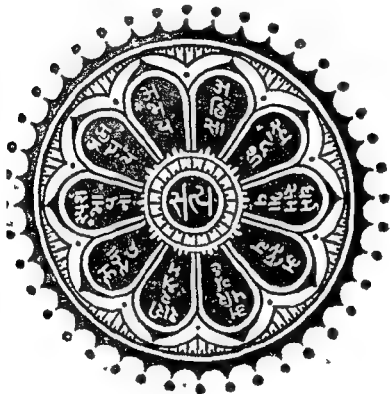
[અનુસંધાન પૃ. ૫૮થી]

કહનામાં તો આજેના મહેતો બધેવા જનુ મોડા લાગે છે પણ જ્યારે તે વાસ્તવિકતાનું રૂપ ધારણ કરવા મારી છે ત્યારે કહનામાં બધેવા મહેતોના ધાવા દશમગી હોતા હોય એમ લાગે છે અને નિરાશમાં અલવાઈ જવાય છે. અમારું એક સ્વપ્ન છે. તે એ કે “સ્વાસ્થ્યપાત્ર”ને ચેરચેર ગુંજતું કરી આપણે જાણુની શમરોવની કહનાની દુનિવાના સાચા નામરિક બનીએ અમારું આ સ્વપ્ન અમારું મરી આપણુ જાંતું બની ભય તો તે કેનું સંદર્ષ પછે તેમી કહના કરી સંકુ આ કાદમાં થયા રહ્યા સાથ આપે તો કેનું સારું?

નવતનુ મમ નહિ કનિકે રહી. જીવ ગંગાચર જાચન લેહી ।
 નરક અવર્ગ અપવર્ગ નિમેલી. માન બિનાગ ભક્તિ મુખ રેની ॥

મનુષ્યશરીર જેલુ એકે શરીર નથી જેને નવં જુઓ માગે
 છે આ જ દેહ, નરક અને અવર્ગ તથા મોક્ષની નિમગ્નિરૂપ છે;
 એ જ માન, વિનાગ તથા ભક્તિનુ મુખ દેનાર છે.

માનનુ ધરિ હરિ ભજાહિ. ન જો ન નગ. હોઈ વિષયનત મદ મદતન ।
 કંચન કંચ બાજ ગઠ લેહી. કંને ગરિ પરમમણિ રેહી ॥

આ દેહ પાત્રી જે મનુષ્ય-ભવન નનુ ભવન કંતો નથી અને
 વિષયો યજ પ્રીતિ કરે છે, તે મદાન મૂર્ખ છે તે મૂર્ખ મુલાવને
 બદલે કંચ લે છે અને રાધાનાથી પ્રાગ્ભવિન કંમી દે છે

અથ રઘુપતિ રાધવ રાજારામ અહિંસા પતિત પાવન સીતારામ પંચ

અરે બાળભાઈ રાધિકાના નામ તરફ
 તોળી વાપરી આપેલ નામ તરફ પોતપોતા
 પ્રભુ પ્રભુ વિગતની ગૂઝા ઇ. પ્રભુ
 રૂબરૂ કરી પાછો તરફ નામ નામ
 ૧૩-૧૧-૩૬ ✓ બાપુજીનામવાળું

અથ ઔશ્વર અલ્લા તેરે નામ અથવા સબકો સન્માતિ દે ભગવાન પ્રેમ

આરા બાપુ

પાં ૨ સંપાદક : નવીન ગાંધી અંક ૪

આડે રસને જનાર પ્રત્યે પ્રેમ
રાખયો તેની સેવા કરી ને આપ-
ણે સીધે જ માર્ગે જાણું. એટલે કાળે
કરીને આડે માર્ગે જનાર સીધે
માર્ગે આવી જશે. - બાપુ

એકાગ્રીજનો અવિવાસ ન
કરેશો. કોઈની સાથે અવિયેક ન
કરેશો. પોતાપોતાના પ્રત્યે પણ
વિનયની જરૂર છે, પ્રત્યેક કણનો
મદુપયોગ કરજો. - બાપુ

પૃષ્ઠ ૨

૩૦ મે ૧૯૪૬

અંક ૪

વિષયસૂચી

૧ કોપ અને તેનો ઉપાય	ગાંધીજી ૭૭
૨ આશ્રમનાં ભક્તો	સરદાસજી ૭૮
૩ પુણ્ય-ક્રમતિ	શ્રી મ. ૭૯
૪ વહાલાં પંખીડાં	ગાંધીજી ૮૦
૫ શુદ્ધ અને ગાંધીજી .. મા. વિદ્યારીવાચ વર્ષા ૮૧	
૬ ગાંધી-શુક્ર	શુદ્ધવાચ મહિશ્વર ૮૩
૭ બાપુનાં પત્રો	ગાંધીજી ૮૫
૮ શું પણ શુદ્ધ છું?	ધીરેન ગાંધી ૮૬
૯ ભગવાન શુદ્ધ કોણ છે	૬૧

૧૦ દે રામ!	ગાંધીજી ૮૩
૧૧ શુદ્ધ પત્રે બહારેવ આત્મા એટલે શું? ૮૪	
૧૨ અખ્યાપક પર્માનવ કે.મ.ની કિ.મ. ૮૫	
૧૩ બહેનો વચ્ચે	ગાંધીજી ૮૭
૧૪ શુદ્ધની ઉપામિત	૮૮
૧૫ શુદ્ધ સરળ મરજામિ ... મુકુલભાઈ ૮૯	
૧૬ ચક્તિધુષા	૧૦૧
૧૭ નોપાકર	ગાંધીજી ૧૦૩
૧૮ ભગવાન શુદ્ધ (ચિત્ર) ગોવિંદન પંચાન ૯૦	

ક્રોધ અને તેનો ઉપાય

ક્રોધ પણ એક જાનનાં રોગજ છે.

ક્રોધ આવે ત્યારે માન લઈ સમતામ લેવું. પોતાની સાથે રહેતા હોય તેને કહી
હેવું મારામાં ક્રોધ શુભો. એટલે મને ચેતવણે ને ગમતામ લેએ એટલે હું સમજી જઈશ.
હું ક્રોધ કહું એટલે મારી ઉપર ક્રોધ ન કરતાં અને મારો મળી રહ્યા જાએ. ને સમતામ
રૂપી ઔષધ આપી દેએ ક્રોધ પણ એક જાતનો રોગજ છે. આ રૂપા અજમાવજે ને મને લખજો.

બધા પ્રત્યે ઉદારતા કેળવવી.

ક્રોધ ન આવે એવું કરવાને સારું બધા પ્રત્યે ઉદારતા કેળવવી અને બધામાં
આપણે છીએ ને આપણામાં બધા જ એ ભાવના કેળવવી. સમુદાનાં બધાં મિત્ર મોખાં
છે છતાં એકજ છે તેમજ આપણે આ મંભારમસુદમાં છીએ. તેમાં કોણ કોની ઉપર
ક્રોધ કરે?

“કોઈ ચીજને તેને માંડવી થઈ છે તેમ સમજી તેની ઉપર પ્રેમ કરવો.”

ઉપવાસાદિ બધા તથાને ક્રોધ ખાઈ બાપ છે.

અમદ પત્રોમાંથી]

આશ્રમનાં ભજનો

વૃક્ષનસે મત લે, મન તુ વૃક્ષનમે મત લે ।

કાટે વાકો કોષ ન કરહી, સિંચન ન કરહી સનેહ ॥ વૃક્ષનં ॥

ધૂપ સહત અપને મિર ઊપર, ઔર કો ઈંહ કરેત ।

જો વાહીકો પથર લગાવત તાહીકો ફલ દેત ॥ વૃક્ષનં ॥

ધન્ય ધન્ય થે પરઉપકારી, વૃથા મનુજકી દેહ ।

સૂરદાસ પ્રભુ કહું લગિ જરની, હરિજનકી મત લે ॥ વૃક્ષનં ॥

હે મન, તું ઝાડ આગળથી મન્મતિ લે.

એને કોઈ કાપે છે તો તેના ઉપર એ ધળતાં નથી; તથા કોઈ ખીનું પાણી પાથ તો તેના ઉપર એ સ્નેહ કરતાં નથી.

પોતાને માથે એ તડકો ખમે છે અને ખીજને છાયા કરી આપે છે; અને કોઈ એને પત્યઃ માટે છે તો તેને એ ફળ આપે છે અને એવી રીતે એ અપકારનું સાદું ઉપકારથી વાળે છે.

આમ પરોપકારી ઝાડનું જીવન સફળ છે; મનુષ્ય પણ એવી રીતે પરોપકાર ન કરે તો એનો જન્મારો અફળ ગયો એમ બાળુવું.

સૂરદાસ કહે છે કે હે મન, તું ભગવાનના ભક્ત આગળથી મન્મતિ લે.

મુજનો ન યાતિ વૈરં પગહિનનિરતો વિનાયકાલેઝપિ ।

છેદેઝપિ ચન્દનતરુઃ સુરભયતિ મુખં કુકારસ્ય ॥

‘પરોપકારનો રમિયો સજ્જન મરવા ટાળે પણ વૈરવૃત્તિ રાખતો નથી; ચન્દન[સૂખડ] ના ઝાડને કોઈ કાપે છે તો તે કુહાડાના પાનાને મુવાસિત કરે છે.’

દે.વા.

એક પુણ્ય સ્મૃતિ

ચુ. મ.

સાંજનો મમળ હતો. આશ્વમવાળીઓ પશ્ચિમ દિશા જણી મુખ કરી ખાનસ્ય બેઠા હતા. ખાન પૂરે થતાં તેઓ પોતપોતાના કામમાં તરફીન થઈ મળ્યા થોડા વખત પછી એકાએક વીજળીની બળીઓ દોલવાઈ ગઈ. આશ્વમમાં ભૂલે અધાર કમરી ગયેલ કેવળ આકાશમાં તારાઓ અમી રણા હતા.

પગલું પુણ્ય ગુરુદેવ હજી કુધી ખાનમાં મગ્ન હતા. તેઓ વરકામાં એક પુરશી પર બેઠા હતા અને તેમની આંખો બંધ હતી. તેમના મુખ પર એક પ્રકારની અજ્ઞાન શાન્તિની પ્રગટ હતી, એમ સામગ્રી હતું કે જાગ્રે આખા આશ્વમમાં ફક્ત એક જ દીવો સ્થગી રહ્યા હતા અને એ હતો ગુરુદેવનો આત્મ-દીપ.

હું પુરશીની પાસે ગુપ્તગુપ્ત બેઠી ગયો અને ગુરુદેવના ચરણકમળને હૃદયમાં રાખીને મેં જન મ્બલ કરવાનું શરૂ કર્યું. લગભગ એકાદ કલાક પછી ગુરુદેવે આંખો ઉઘારી, મેં તરત જ બિંદીને એમને પ્રણામ કર્યું. તેઓ કંઈ બોલ્યા નહીં. એમ સામગ્રી હતું કે હજી તેઓ શાન્તિના સાગરમાં ડૂબેલા હતા. એટલે ફરીથી હું પુરશીની પાસે બેસી ગયો.

થોડીવાર રહીને ગુરુદેવે આકાશ કાણી નજર કરી ત્યાં દીવાઓ હજી પ્રકાશી રહ્યા હતા, એ કે આશ્વમમાં ચારે બાજુ અંધાર જ હતો.

તાગ્યોને એકબે એકાએક ગુરુદેવ બોલી ઉઠવા. “જનમમાં ફક્ત મત્સ્ય, શિવમ અને સુન્દરમ કામનાં છે, બીજા બધી વસ્તુઓ અને કૃતિઓ માણસ થઈ નાકામી છે, નાસ્તવ છે.”

આ પ્રમાણે કહીને તેઓ પાછા શાન્ત થઈ ગયા અને એમની દષ્ટિ તારાઓ તરફ હતી.
હું વિરામ-પ્રણામ કરીને મારી સૂંધીએ જાણે ક્યો આશ્વમની બતીઓ ફરી પાંખી મગાવી લીધી, અને અને એમ થયું કે તે જમ્મ આકાશના તારાઓ તરફ એકબેને કહી રહી છે, “અમે જમ્મ કવિનો સુરમાં માંજળો છી અને એ સભને અનુસરવા અમેજ “કર્મસા કરીશું.”

ઉઠે, જાગે, હે વહાસાં પંખીડાં,
શ્રેષ્ઠ-જનો પાસે જઇ જ્ઞાન પ્રાપ્ત કરો.

[મહાપુરુષની મહાનિવાનું એક માપ છે બાળકો માટે એમનું વહાલ. ગાંધીજીનો બાળકો માટે પ્રેમ અગાધ અને અદ્વિ માપણું હતો. તેઓ જ્યારે બાળકો વચ્ચે હોય, ત્યારે કેટલાક યોકોની આંખ સાથે પશ્ચિમના એક વિખ્યાત ચિત્રકારનું ચિત્ર આતીને ખુલે-ચતું એ ચિત્રમાં ઈશુની ચારેપાસ બાળકો ઊભાં છે. ગાંધીજી બાળકોની માથે બાળક જેવા થઇ જતા. તેમનો બાળકો સાથેનો એકાત્મભાવ તેમણે બાળકો પર જે પત્રો લખેલા તેમાં સારી રીતે વ્યક્ત થાય છે.]

બાળકોને બાળકો,

માતાની આજ્ઞાનું પાલન કરો.

માતાનું વ્યાજખી કહ્યું જે બાળા ન કરે
તેનો ભવ સુધરે નહીં, અને તેનું કોઈ માને
નહીં. આજકાલનાં છેકરાંએમાં એ કુટેવ બહુ
આવી ગઇ છે. તું તો એ કાઢી જ નાખેજે.
સીતાજીના છવન ઉપર નજર ફેરવી જજે.
તારા કર્તવ્યનો વિચાર કરજે એટલે સહેજે
માતા પ્રત્યે વિનય ઉત્પન્ન થશે.

* * * * *

કોઈને દુઃખ દેવું કે અગવડ કરવી એ
હિંસા છે. સીસાપેનથી અક્ષર લખવા કે
ખરાબ લખવા તેથી વાંચનારને અગવડ પડે
છે, દુઃખ થાય છે. તેથી સીસાપેનના અક્ષર
કે ખરાબ અક્ષર કાઢવામાં હિંસા છે. આ
ખરાબ છે કે?

* * * * *

તાડું નામ તને કેમ નથી ગમતું?
એમ કરવામાં માખાપનો અનાદર છે. કોઈને
પોતાનું નાક ન ગમે તો ફેરવે ફેરે મા
જાપે જે નામ આપ્યું તેથી સંતોષ માનવો, વળી ઈન્દુ નામ તો સરસ છે. અંદ્રના
જેવો તું તેજસ્વી પોષક અને શિતળ થા. એટલું કરજો તો ઘણું કયું ગણાયો.

* * * * *

આપણને ઈશ્વરે જે શક્તિઓ આપી છે તે બધી નિયમમાં રાખવા સારું ને
કેટલીક છેક દળાવી દેવા સારું. મોડું આપ્યું છે તે બોલ બોલ કરવા સારું નહિ. ઈશ્વરના
કામસર બોલવા સારું. હવે સમજ પડી?

બુદ્ધ અને ગાંધીજી

સાવરિયા બિહારીલાલ વર્મા

અમવાન બુદ્ધ અને ગાંધીજી એ જાને કુમાવતારી મહાપુરુષો છે. જાને અદિ સા ધર્મના મહાન પ્રવર્તક છે. જતાં પ્રવક્તા રૂપે જાનેમાં કંઈક અનમાનતા દિહિએ પડે છે. કાગલુ કે ભુદને હપરમા અને વેદમાં આરમા ન દની, જ્યારે ગાંધીજીનુ જીવન ઈશ્વરભક્તિથી એકત્રિત હતુ. પ્રત્યક્ષરૂપે આ અનમાનતા હોવા છતાં એ જાને મહાપુરુષાના કાવંક્રાપનું આજીવનનામક દિહિથી અધ્યયન કે વિશ્લેષણ કરીએ તો આજીવને આશ્ચર્યજનક સમાનતા હેખાઈ આવશે.

ગૌતમ-ધર્મ વસ્તુતઃ દિહુ-ધર્મમાં એક કાલિ હતી. બુદ્ધના અમલ હરમિયાન ભારતવર્ષમાં મીમાંસિકોનુ પ્રમાણ હતું. વૈદિક કાળમાં ચતને વડુ મહત્ત્વ આપતું હતુ. મીમાંસિકોના વૈદિક કર્મકાંડમાં ઈશ્વરને કંઈ સ્થાન ન હતુ, તેથી તત્કાલીન મમાજમાં મીમાંસિકોનુ જોર હેવાથી હપર તમાધી એવેજ ભાવ પ્રવર્તિત હતો. એ કાગલે જીવવાન બુદ્ધને પણ ઈશ્વર મજબૂતી જરૂરિયાત પ્રત્ન ઉઠાવવા નિર્ગથક લાગેલ. એકવાર બુદ્ધને એમના મુખ્ય સિંચ જ્ઞાન-દે પૂછ્યુ, "ભગવન, હપર છે કે નહિ?" ઉત્તરમાં જવાબને એ વાતને ઠાળવા માટે કહ્યુ કે એ જ્ઞાનનો ઉદ્ધાર કાવવા પર કે ન કાવવા પર મનુષ્યનો નિર્વાલ નિર્મર નથી. બુદ્ધે ઈશ્વર વિશે પ્રત્ન ઉઠાવ્યોજ નહિ.

બુદ્ધના ઉપદેશમાં દિહુધર્મના મુજ સિદ્ધાંત અત્તરિંદિત હતા. એમના ધર્મપ્રચારને મુખ્ય ઉદ્દેશ સતતતા ધર્મને સુચોક્ષેપ નહિ, પરંતુ એની જુશદિઓના સરકાર માન હતો. તેથી બુદ્ધને વિશે એમ કહેવું અનુચિત કહેવાતો કે એમને કોઈ નવન ધર્મની અપનાવતો વિચાર ક્યો હતો.

મહાત્મા ગાંધીજી હપજની મરાજો મનમા, વાચા, કર્મચ્છા સ્વીકાર કરતા હતા પણ પરંતુ જેમની માનના સતતાન ધર્મોઓની માનના કરતાં અવર્ત ભિન્ન હતી. ગાંધીજી બુદ્ધ જઘની મનામાં માનતા હતા, જેને આજે આપણી જાગૃત્તા રામ, કૃષ્ણ, અન્ના, ગેહ ઈત્યાદિ નામોથી સન્માનીએ છીએ. ગાંધીજીએ તો 'અનાસક્તિયોગ'ની પ્રત્યાવનામાં અપદ જ કહ્યુ છે કે માનુનીને હપર-રૂપ થવા વિના એન પગુ નથી, શાંતિ મળતી નથી.

અમવાન બુદ્ધે જન્મમત વર્ણ-વ્યવસ્થાને સ્વીકાર ક્યો નહિ, તેથી ગૌતમ-ધર્મ ભારતવર્ષમાં નીચ જાતિના યોડો માટે ખુદ્ધ વગદાન હતું અને તેએ ઉચ્ચ વર્ણોના અન્યાયોથી જમવાના ઉદ્દેશથી જઘ ઉત્કુળાથી આ નવન ધર્મને પ્રકલ્પ કરવા લાગ્યા, યેરજાશાઈ એક દલકઅમ કયા છે. યેરજુલીન કહે છે, 'હું એક નીચ વર્ણમાં જન્મ્યો છું. હું મહા પાંદડાંઓને અપવાદ કાજ કરતો હતો. મારા પર યોડો મૂળ મુજા કરતા હતા હું સર્વની પ્રત્યે આરાકિત ભાવે જોતો હતો, અને જોતો સન્કાર કરતો હતો. જ્યારે જમવાન બુદ્ધ મજબૂત મુખ્ય સદેરમાં જઘની ત્યા હતા. ત્યારે એમને જિનુઓની માથે પે' નેવા. પે' મારો મોળે કેટલી દીધી અને એમની પામે જઘને દરવન પ્રજામ કર્મ મારા પર દવા લાગી એ મહાન પુરુષ જોના. પે' એ મહાત્માને મને જિનુ બનાવવા પ્રાર્થના કરી. અને એ દવાજીએ કહ્યુ, "હે જિનુ, અદિ આવો." અને હું જિનુ થયેલ."

ગાંધીજીએ પગુ અત્તરિંદિત દુઃખવસ્થા નિહાળી એમનું હૃદય દી જો'યું. એમને અત્તરિંદિત ઉદારને માટે કમીરક પ્રવર્ત કર્યા. તેમને 'દરિગન'ના નામે સચોધવા લાગ્યા. દરિગન બાળક અને બાલિકાઓને પોતાના અશ્રમમાં પોતાના જગડોની પેડે રાખ્યાં અને સર્વ પ્રકારના ભેદભાવને દૂર

કર્તા પ્રમગાપ્રાપ્ત તેમની વચ્ચે નિત્ય પશુ કોઈ મર્વ જીવ મમાન છે અને ભગવાનના દાર મમાન રૂપથી સોને માટે પુ ના દેના જોઈએ એમ માનીને માધીશીએ મદિર-પ્રવેશની ચગનળ ચનાતી અને આ સમયનાં એમના જીવનકાળમા જ ઉકન આપી આ રીતે જ્યા ભગવાન જુધે ધર્મમા જાતિ કુળનો મેં દર કરીને ઉપાતી જેવા દરખાજાના નોકોને પશુ ઉચ્ચ સ્થાન પ્રાપ્ત કરાનો સુગમ માર્ગ મોકલો ની આપી ત્યા ગાધીશ કાર્ત્તવ્ય નના ધર્મને સ્થાપ્યા વિના નતમાન હિંદુ-મને દરિજોને માટે વિચિત્ર કરનામા સમર્થ થા

ભગવાન જુધે પતિવ્રતા ત્યાગ અને મતાગમના આધાર પર ચોતાના મિહાનોનો પ્રચાર મ્મે હતો અને જે સંકળનાથી આ મતાન ગરુ દુશી ભગમા આટલી રાક્ષતાથી દુરૂપ બની ગયા એ ફક્ત ધૈર્ય-ધર્મની જ શોભા નથી પરંતુ સર્વ ધ્યોને મુકે આ ા છે એમનો ધર્મ પચશીન ને નામે પ્રમિદ છે એ સંશ્લેષમા આ નકારે છ —

[૧] જ્ઞાનનુ ન જોઈએ તેણે બીજાની પામ અસત્ય જોલાવતુ ન જાદએ અને અગત્ય મોતનાગને અનુમોદન પશુ ન આપતુ જાઈએ આ સર્વ પ્રકારે અમત્યનો ત્યાગ કરવો જોઈએ

[૨] કોઈ કાષ્ટપશુ જીવને ન માટે માનીએ કાઈ જીવન મારવો ન જોઈએ ક મરાવવો ન જોઈએ જા રીત નોકા કાષ્ટ જીવને મારે તો તેને ઉત્તમ આપતુ ન જોઈએ તેજે મર્વ જીવમાંને જાને એ બગનાન હોય નિર્મળ-મારવાનો વિરોધ કરવો જોઈએ

[૩] વલિચર કરવો ન જોઈએ જુદિમાન મનુષ્યે વલિચાનો ત્યાગ સળગતા કોલમાની પેઠે કરવો જાઈએ

[૪] કેશી રંગુનુ પાન કરતુ ન જોઈએ

[૫] જે વસ્ત્ર આપવામા આની ન હોય તે ન નેતી આ રંગ કદાપિ ન લેતી જોઈએ જે બીજાની હોય કે એજો આપવામા ન આતી હેન

ગાધીશી નિરાસ-ધાગતુ મૂળ સ્થાન (૧) મ ૧ (૨) અદિમા (૩) મદમયય (૪) માદક દ્રવ્યોના રનાગ અને (૫) અરનેય પર અનન મેતુ છે, જે ભગવાન જુદના પચશીન નુ આતિનિક સંસ્કરણ છે

એક વખતે એક નિતુ પેના રોગથી પી તો દને બીચારો પેનાના મગધુરમા પનો દને આન દની માથે ભગવાન ભમતા ભમતા વ્યા પેનો શિશુ પ નો હતો ત્યા જ પેનાના જમ્પને પૂછ્યુ શિશુ તમને કોર ગેજ થો છે

ભગવન પેની બીમારી છે

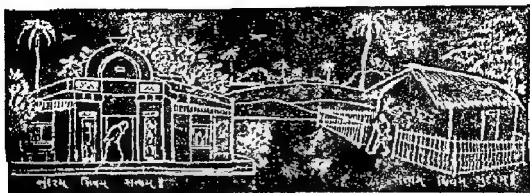
શિશુ તારો કોઈ પરિચાગક છે

નથી

મીઝ શિશુ સા માટે તારી મેના કરના નથી

ભગવન મારી માથે કોઈપણ શિશુનુ બનનું નથી

ભગવાને આન દને કવ્ય આન c, પાબી લદ આન આ નિશુને દ નનકાવીશ' આન દ પાબી

ગાંધી-ગુરુ

ગુરુદયાંક મહિમક

[જગતના મહાપુરુષો તો એક જ કુટુંબના હોય છે. પરંતુ ધર્મવાર તેઓના અનુયાયીઓ પોત-પોતાના ગ્રામને મહુથી બિચોચાને સ્થાપવાની અભિગ્રાયા સેવીને બીજા ગુરુજનનાં નીચે પાડવાના પ્રયત્નો કરે છે. પરિણામે અનુયાયીઓ વચ્ચે અપ્રીતિ જન્મે છે, વધે છે ત્યારી વિમવાદિના મહા-પુરુષોને લગારે અમલી નથી. 'સગદેવવિગ્રહ' મહાનુભાવ મહાત્માઓને એ માં મને મમે!

'મોધી-ગુરુ' સંખ્યાભાગમાં મોધીજી અને ગુરુદેવ સ્તીસ્ત્રાપ ૧૯૩૭ એ જન્મે મહાપુરુષોનું સ્નેહ-ભગી દુષ્ટિથી દર્શન કરતાં તેઓમાં ગ્રહેલા મ્યાગવાના ગ્રહકળને જ વહેતુ પુકવામાં આવ્યું છે.]

'કુદરત એ પ્રજાનુ એક દરનસિખિત પ્રગત છે' એમ એક જાહેર સંવેદ્ય છે. તેથી આ પ્રગતમાં જે કંઈ લખ્યું છે તેનું અધ્યયન કરતુ માણસને મારે અગત્યનું છે વિદ્યાની મારે વિજ્ઞાનના નિયમો, કલાકાર મારે સૈન્દર્ભની રૂપરેખા, એવી રીતે પ્રયેક પ્રકારની વ્યવસ્થાને માટે એ પ્રગતક્રમાંથી - કંઈને કંઈ લખવાનું મળી રહે છે.

પણ હ ખાલી વાત નો એ છે કે ધર્મીવાર માણસ કુદરતના બોલામાં એમીને ધ્યુ 'મા નુ મુખ જોનો નથી! તેની તરફ એ બેઠકાર રહે છે અથવા 'મા'ના અરજે એમીને શિખામણ નથી લેને, એનું પશ્ચિમ એ આવે છે એનું જીવન સર્વાંગી નથી બની રાખુ.

કુદરતનો પ્રભાવ અત્યંતના જીવન પર અનેક રીતે પડે છે, એ કે એને તે પ્રભાવનુ અમત જાન ધર્મીવાર દોનું નથી. પશુ એક દિશામાં નો તેને પ્રભાવનુ મુજબ જાન નોડુ વડેનું જોગવનુ જ પડે છે. એ છે પ્રક્રિયાનો પ્રભાવ મનુષ્યના સરીર પર.

મનુષ્યનુ સરીર પંચ મહાબૂતોનું બનેતુ છે. એ પંચ મહાબૂત સંબંધે તેજે સારી રીતે જાન જોગવનુ જ જોઈએ. એ તે પોતાનું સરીર તંદુરસ્ત રાખવા ઈચ્છેતો હોય તો દવા, પાણી, ખાંડ, તડો વગેરે કેવી રીતે એમાં સમારેને તંદુરસ્ત રાખી શકે છે તે એજે જાણવું જોઈએ.

એટલે જ મોધીજી અને ગુરુદેવ એ જન્મેને કુદરતી ઈલાજમાં એટલે વિશ્વાસ દતો કે જ્યારે

જ્યારે શરીર બગડી જતું ત્યારે તેઓ તરત જ દાખરની સલાહ નહીં લેતા જ્યાં સુધા બતા રાક ત્યાં સુધી કુદરતના નિયમાનુસાર શરીરમાં જે કંઈ બગાડ દાખલ થયેલો હોય તેને બહાર કાઢવા મથતા. જે કે ગુરુદેવ હોમિયોપેથિ અને બાયોહેમિનો પણ ઉપયોગ કરતા હતા.

ઉપવાસ, પાણીના પ્રયોગો, અમુક વનસ્પતિનો રસ, રૂળાદાર, બદારની ખુલ્લી દવા અને યુક્ત તકમાં બેસવું, એવી 'દવાઓ'થી મોટે ભાગે તેઓ પોતાની માધારણ બીમારી તો દૂર કરી જ દેતા. એક બીજી દવા પણ હતી જેનો ઉપયોગ તેઓ કરતા-ગુરુદેવ તાવ દૂર કરવા માટે પોતાનું 'ગીન અથવા વાતાં લખવાનું' કામ ચૂપચાપ વધારે કરતા, જ્યારે ગાંધીજી માધારણ માંદગીમાં ચૂપચાપ વધારે ચરખો ચલાવતા અને લેગો અથવા પત્તો લખતા. એમાં પણ કુદરતનો એક વિશેષ નિયમ છુપાયેલો છે.

એક કવિએ પોતાની એક કવિતામાં માણસને એવી લક્ષામણ કરી છે કે તેણે કુદરતની જેમ કામ કરવું જોઈએ. પછી એ કવિ સમજાવે છે કે કુદરત પોતાનું કામ મહેનત અને મૌન બંનેને બાળીને કરે છે. તેથી તો કુદરતનું કાગખાનું હજારો વરસથી સારી રીતે ચાલતું આવ્યું છે.

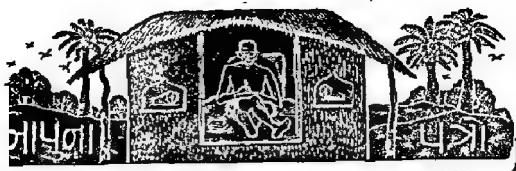
એવી રીતે કુદરતની મદદ લઈને માણસ બીમારીને અમુક હદ સુધી તો પોતાનાં બારણાંથી દૂર રાખી શકે છે. તેથી એણે પોતાનું માથું રૂપ ઝોળખવું જોઈએ, અને સાથે સાથે પોતાને તંદુરસ્ત રાખવાના નિયમો પણ શીખી લેવા જોઈએ. ત્યારે જ એનું શિક્ષણ સંપૂર્ણ થયેલું ગણી શકાય. એમાં કુદરત એના એક માથો શિક્ષક બની શકે છે, જેમકે પોતાને ઝોળખવા માટે મૌન સંપ્રદાય શુરુ છે.

મૌન આત્મવિકાસમાં પણ મદદરૂપ છે.

કું મૌનમાં હોઈ છું ત્યારે ઈશ્વરની સાથે વધારે અનુમંધાન અનુભવી શકું છું; જે કે કું એટલું કમૂલ કરું છું કે આપણે મૌનમાં હદએ કે બોલતા હદએ, એકાન્તમાં હદએ કે પાંધસિયા ટોળામાં હદએ, તો પણ નિરંતર ઈશ્વરની સાથે અનુસંધાન અનુભવવાની શક્તિ આપણામાં હોવી જોઈએ. મૌનવાર મેં શરૂ કરેલો તે તો અવેશ વિના કામ કરવાનો એક આગે દિવસ મને એટલા સારો. મારે એકાગ્રપણે કામ કરવું હોય છે ત્યારે ઘણીવાર, સોમવાર સિવાયનો બીજો દિવસ હોય તો પશુ, મૌન લઉં છું. એ જો કે શરૂ તો શારીરિક સમયને ખાતર કરેલો, છતાં આત્મવિકાસમાં પશુ ભારે મદદરૂપ થઈ પડ્યો છે. દિવસોના દિવસ સુધી કું અખંડ મૌન પાળેના હોઈ છું ત્યારે ઈશ્વરનું ગાનિધ્ય વધારે ને વધારે અનુભવું છું.

— ગાંધીજી

11401.

11402. 11403. 11404. 11405. 11406. 11407. 11408. 11409. 11410. 11411. 11412. 11413. 11414. 11415. 11416. 11417. 11418. 11419. 11420. 11421. 11422. 11423. 11424. 11425. 11426. 11427. 11428. 11429. 11430. 11431. 11432. 11433. 11434. 11435. 11436. 11437. 11438. 11439. 11440. 11441. 11442. 11443. 11444. 11445. 11446. 11447. 11448. 11449. 11450. 11451. 11452. 11453. 11454. 11455. 11456. 11457. 11458. 11459. 11460. 11461. 11462. 11463. 11464. 11465. 11466. 11467. 11468. 11469. 11470. 11471. 11472. 11473. 11474. 11475. 11476. 11477. 11478. 11479. 11480. 11481. 11482. 11483. 11484. 11485. 11486. 11487. 11488. 11489. 11490. 11491. 11492. 11493. 11494. 11495. 11496. 11497. 11498. 11499. 11500.

..... 11501. 11502. 11503. 11504. 11505. 11506. 11507. 11508. 11509. 11510. 11511. 11512. 11513. 11514. 11515. 11516. 11517. 11518. 11519. 11520. 11521. 11522. 11523. 11524. 11525. 11526. 11527. 11528. 11529. 11530. 11531. 11532. 11533. 11534. 11535. 11536. 11537. 11538. 11539. 11540. 11541. 11542. 11543. 11544. 11545. 11546. 11547. 11548. 11549. 11550. 11551. 11552. 11553. 11554. 11555. 11556. 11557. 11558. 11559. 11560. 11561. 11562. 11563. 11564. 11565. 11566. 11567. 11568. 11569. 11570. 11571. 11572. 11573. 11574. 11575. 11576. 11577. 11578. 11579. 11580. 11581. 11582. 11583. 11584. 11585. 11586. 11587. 11588. 11589. 11590. 11591. 11592. 11593. 11594. 11595. 11596. 11597. 11598. 11599. 11600.

11601. 11602. 11603. 11604. 11605. 11606. 11607. 11608. 11609. 11610. 11611. 11612. 11613. 11614. 11615. 11616. 11617. 11618. 11619. 11620. 11621. 11622. 11623. 11624. 11625. 11626. 11627. 11628. 11629. 11630. 11631. 11632. 11633. 11634. 11635. 11636. 11637. 11638. 11639. 11640. 11641. 11642. 11643. 11644. 11645. 11646. 11647. 11648. 11649. 11650. 11651. 11652. 11653. 11654. 11655. 11656. 11657. 11658. 11659. 11660. 11661. 11662. 11663. 11664. 11665. 11666. 11667. 11668. 11669. 11670. 11671. 11672. 11673. 11674. 11675. 11676. 11677. 11678. 11679. 11680. 11681. 11682. 11683. 11684. 11685. 11686. 11687. 11688. 11689. 11690. 11691. 11692. 11693. 11694. 11695. 11696. 11697. 11698. 11699. 11700.

ગાંધીજીના નીચેના હોય છે. મને
 એક દરમિયાન કહ્યું હતું કે એક વ્યક્તિ
 બેસે. જાણે તેને રસ નહીં હોય કે
 નહીં પણ તે. પણ એક પછી એક
 વાત. ગાંધીજીની સાથે પાંચ વાત
 હતા. એ આખરે મને મળી ગયા
 નામની મળ્યું નહોતું? પણ
 એ તો સાત. મને મળ્યાનું કદા
 તેમ તેમને વચ્ચે જ લાગ્યું. એ
 એક પ્રાચીન પાંચ પાંચ
 તો પછી? આ પાંચ પાંચ
 તો હોય તો એક વાતને તરફ
 ન હોય તો એક વાતને તરફ
 તરફને તરફ એક વાતને તરફ
 પાંચ પાંચ વાતને તરફ
 ૧૭-૧૮ મળ્યું નહોતું.

મૌનમાંથી જે શાંતિ મળે તે અસૌકર્ય હશે.

૧. રમણ

મોડા પછી મને ભેટવો હતો એવો જ કારણ મળ્યો છે. જ્યાં અધુરો છે... અધોધ વિચાર
 જ મનમાં આવે. એટલે મારી પસંદ તો થયેલી જ છે. તેથી તે મને જણાયું એ તો કીકર કર્યું.

પ્રાચીનમાં સમજે સારું પણ મિનિટની સમયા અટકી હતી. એ વખતે એટલું જોઈ રહ્યું
 તો અવશ્ય વધારે સારું. જ્યાં તેમાં દિસ દરમિયાન તો અવાજ જાય જાય જ. હોકારો મોંને પહોં
 એટલે વખત સાચવવાની રેવ થી કું તો અર્થાત્ ક્યાં જોઈ પછાત એવી સમયામાં પણ અવેરો છું.
 આ વિચારવામાં આજુબાજુ મોંને જુદું મદિયા છે. સમયા એ જોઈ છે. મુનિ સમયાની કથા

પણ એમથી જ છે. મૈત્ર વખતે પ્રથમ ઝોલા આવે, અનેક વિચારો આવે એ બધું સાચું છે. એ કાંઈકને મારે જ મોનની જરૂર છે. આપણને બહુ બોલવાની ને અવાજને માલખવાની ટેવ પડી ગઈ છે. એટલે મૈત્ર અતઃ તાજે છે. જરા અધ્યાયથી તે ગમી જશે ને ગમ્યા પછી તેમથી જે શાંતિ મળશે તે અનૌકિક દર્શો આપણે સવના પૂજની છીએ નેથી મૈત્રનો અર્થ જણી તે અર્થને અનુસરે એવું જ મૈત્ર પગનાનો પ્રયત્ન કરીએ. મૈત્રમાયે ગમગટણ કરાવજ. મૂળ વાત એ છે કે આપણું મન મૈત્રને મારે તૈયાર હોય જોઈએ જરા વિચાર કરવાથી તેની અગત્ય મમળ્ય એવી છે. ગુ નમાજમાં પાંચ મિનિટ લગી રિયર બેસતાં આપણને ન આવડે? તમે કોઈ દિવસ નાકમાં ગયા હો? ધૂળી નાકગાળામાં વાતો કરવાની મનદ હોય છે મારા જેવા ગમિયા કનાક વહેતા જઈને એમ નાકનો ગમ એક કનાકનું મૈત્ર પગાવે. પણ એથીયે બમ નથી થતું નાક તો આઠ પાંચ કલાક આવે. એ આખો વખત પગ જોનારે તો મૈત્ર પાળવું જ રહ્યું ના? પણ એ તો ગમે એને મન અનુરૂણ છે તેથી તે મૈત્ર વખતુ નથી લાગતું. સારે હૃદય પ્રીત્યથે પાંચ મિનિટનું ભારે રડા આ વિચાર-મત્સીમાં જન દેવ તો જનાવજો ને જૂવ ન હોય તો રસપૂર્વક મૈત્ર મારણ કરીને ને નેની નામે થનાગની પામે મારી વની વધીસાત કરીને. **આપુના આશીર્વાદ.**

[શકિત મનવના અને વધાન્વા બાપુ સોમવારે મૈત્ર ગમતા અને મૈત્રનો સમય જરૂરી કરીને તેમજ 'દરિદ્ર' પરાનુ લખાવું તૈયાર કરવામાં મેળવે, આ મૈત્ર એમને મન ધાર્મિક માન હતું. મૈત્રથી તેઓ મારા પ્રમાણમાં આગમ અને અતરની શાંતિ જેવલી લેતા ઉપરનો પત્ર ધીમની ગમાજો નીના ન માર મયે પ્રગટ કરીને છીએ]

મૈત્ર આત્મનિવાદનું માપન છે

"અનુભવે મને એ જાણ જતાવ્યું કે, મૈત્ર મ વના પૂજની મારે આત્મનિવાદનું એક જખર-કન માપન કે અનુભવા પડે કરીને અનિચ્છોક્તિ અથવા મ વને હુપ વવાની કે વિહત કરવાની પ્રગતિ જવામાં આવે છે. મૈત્ર એક એવું ગમ છે જે નિર્જન ટેવે નો નાશ કરે છે. યોક્તુ' બોલનાર દરેક મ દને તેની તાળીને એ રે છે અને નેથી વનાર નિચ્છો કરી બેસને નથી." **ગાંધીજી.**

હું પણ ભૂક છું!

ધીરેન આંધી

હું નાનો હતો ત્યારે પત્રમા ભુકના ઇવનચાન્નનો પાટ ચાલતો હતો વારાહતી દેડે વિદ્યાર્થી પાડ વાળતા હતા. આરો વારો અનોડો ત્યારે પેશ ચાગ પ્રમના (જમ, લ્વાધિ, મધુ, નાક) વામવાના આલ્યા. કે જે પ્રમંગાએ ભુકના ઇવનમા મદાન ઉચ્ચવન મચારી. અને ભૂકે પોતાનું ઇવન સારથકે કહ્યું ને દુનિયાને એક નવો માર્ગ બતાવે.

આ ચાર પ્રમંગા પૂરા વામવા ને કુ અગ્રમે. દિલકે મન માયુ નિર્મિતે કયું. "કેમ અડકો? આગળ ચાલ" આર મન વામવામાથી ખમીને કપાક બીજે રહી ગયું ને પ્રમંગા વચ્ચેનો હતો ને પ્રમંગા માગી આખ સામે ખમ ચવા સાચા ને મન વિદ્યુત મન્યુ ને અવ્યવના આપી મદ મે ધારે અવળે પણ દિમન એકરી કર્મિ શિકાને પડ્યું. "ભુકની જેમ અને જલ માયુમને જોધને નિગમના વિચારે આવે છે, રોમીને જોધને ચિતા, વનાલી ઉપર છે, મુદ્દાને જોધને વેરામ ઉપર થાય છે. અને માયુને જોધને કોનવે માર્ગ જવાની દિગ્ગ માર્ગ આવે છે તે મું કુ પોયુ ભૂક અમવા?

જમ

શિકાક મારા પ્રમનન જોવા નો જળા હનવામા કદમો અમવા કદો કે ને પર ભૂક આન રવ ન અવવા જેવું ન લાગ્યું.

પત્ર મારી અદર મને ભુકના જેવીજ નીચ લાગ્યોમી પેશ ચાગ પ્રમંગા નિના થતી હતી તેથી કડી મે પૂગ્યું. 'આપમે જાતા કેમ ભૂક જેવા નથી બની શકતા ?'

ત્યારે શિકાક જરા વિચારમા પડી મવા. મુખ પરનું હાસ્ય પૂષાઈ ગયું અને પ્રમન કઈયેયુ વિચાર માગી મે છે તેમ તેમના કપાગતી કમ્બલી પચી લાગ્યું.

વર્મના મદદપાથીએને મરડ આ પ્રમનરી પાડ ભૂક પોરો ને જળા પજુ ને મન્યુ. કદમું કે વાનાં મુખ મદદપક બનતી જતી હતી ત્યા મે બંગાળ પડ્યુ ભુકનું મડી નુ થયો નુ પર છોડમે માનુ જાગો તેવી વવાલી તોને છોડમે અને પેદ નાનકડા રાહુવનુ રા થયેર વિમ્બે અ મગથી કલપના કરીને પાડ વચ્ચેનો હતો ત્યા પર ભૂક મયો. બસ કિયાનીચા થવા લાગ્યું ને જલ્પજલ્પકે એ થયેર [અવન પાન પૂર દરમે]

લ્વાધિ

બુદ્ધ ભગવાન કહે છે :-

“સર્વેન આસક્તિ ઉત્પન્ન કરનારી તૃષ્ણા જ દુઃખનું મૂળ છે.”

દુઃખ આત્માનો ધર્મ નથી અને તે ધીન કે હેતુએ ઉત્પન્ન થયું છે એમ કહેવું ખોટું છે. તે કાર્યકારણના નિયમથી ઉત્પન્ન થયું છે. તૃષ્ણા છે તેથી દુઃખ છે; તૃષ્ણા ન હોય તો દુઃખ પણ ન હોય તૃષ્ણા એટલે અતૃપ્તિ. એ ત્રણ પ્રકારની છે. કામતૃષ્ણા, ભવતૃષ્ણા અને વિભવતૃષ્ણા. કામતૃષ્ણા એટલે કામભોગના પદાર્થોની તૃષ્ણા. ભવતૃષ્ણા એટલે જીવિતૃષ્ણા અને વિભવતૃષ્ણા એટલે વિનાશતૃષ્ણા.

દુઃખનિરોધ એટલે દુઃખનું આકલન, દુઃખનો નાશ તૃષ્ણાનો નાશ કરીને જ દુઃખનો નાશ કરી શકાય છે. ઉપર કહેલી ત્રણેય તૃષ્ણાનો નાશ થાય તો જ દુઃખ નાશ પામે છે. ખીજ ઉપાયો નકામા છે.

હે ભિક્ષુઓ! ધાર્મિક મનુષ્યોએ આ બે છેડા તરફ જવું નહિ તે બે છેડા કયા? પહેલો, કામોપભોગમાં સુખ માનવું તે; એ હીન છે, આમ્ય છે, આમ્ય માણસો એવે એવો છે, અનાર્થ છે અને અનર્થકારી છે બીજો, દેહકંડ કરવો તે; એ દુઃખકારક છે, અનાર્થ છે અને અનર્થકારી છે. આ બંને છેડે ન જતાં તથાગતે જ્ઞાનચક્ષુ ઉત્પન્ન કરનાર ઉપશમ, પ્રેમ, મોક્ષ અને નિર્વાણને કારણેના મધ્યમમાર્ગ શોધી કાઢ્યો છે. તે કયો? મર્યદા, સમ્યક્ મર્કટ, સમ્યક્ વાચા, સમ્યક્ કર્માન્ત, સમ્યક્ આજીવ, સમ્યક્ વ્યવહાર, સમ્યક્ સ્મૃતિ, અને સમ્યક્ મમાધિ આ તે આર્યાઆર્યાગિક મર્ગ છે.

મૃત્યુ

[અનુમધાન પૃ. ૮૮થી] પણ અમારું શિક્ષક નિયત્ત અને શુદ્ધિગામી હોવા જો ન હોતો ત્યારે તેમને અમારું શિક્ષક રીતો બનાવત ?

તેમણે જરાનાં રહી ખૂબ પ્રેમ અને લાગણીવશ બની માન તરફ જોયું અને મોં ના, 'તારી વાન આવ માયી છે તારે પ્રાપ્ત ખૂબ સન્ન તો છે અને માથે માથે વિનાર પણ માગી લે છે આપણે આ વાર પ્રમગો જોતા જરૂર લાગણીવશ બની જઈએ છીએ પણ એ ગાપીનો આવેશ હાથિક નાર જ નહે છે તે પ્રમગા

આપણી આપ માથેથી પનાર થઈ જાય છે તેની માથે જ લાગણીઓ પણ આપણા હૃદયમાંથી મરી જાય છે અને આપણે પાના ફર્યારી મુખો ને મોગામાં ગૂંથાઈ જઈએ જોઈએ જ નો આપણો વૈરાગ્ય સ્મશાન વૈરાગ્ય કરેનાય છે જ્યારે સુદ્ધન તો એ નાગાડી, એ ફૂલ, એ વેદના પેતાના અતકાળી સુધી કોનરની ફી જ આવે છે લાગણીઓના કાયમને માટે હૃદયમાં જરૂરી નાખીએ તો જરૂર આપણે જરા સુદ્ધ બની શકીએ જોઈએ ખરું કે જે હોયે આપણે એ નાર પ્રમગા જોતા લાગણીવશ બની જઈએ છીએ ને હવે પૂના આપણે સુદ્ધની કલાએ જરૂર દોષીએ છીએ ખરા '

સાધુ

'તારે શુદ્ધ પણ શુદ્ધ

પાનન દયમાં આ શાંતિ મના અને મે મને પા આગળ વાચનાનો માર કંઈ

પણ હજુએ એ પ્રમગ બનાવો નહીં નિર્મલ આપેના ઉત્તરથી મે નહીં દ્રષ્ટિ મેગની ખજા પડે જાડે મેમ લાગે છે એ દ્રષ્ટિ પા પેના શરિક લાગે જોના આવેશની જેમ હાથ પૂતી જ નહીં

૧ ૨ ૩ ૪ ૫ ૬ ૭ ૮ ૯ ૧૦

[અનુમધાન પૃ. ૮૮થી] મતથી વિરદ ગીતે નતવા લાગે ત્યારે તેની ઉપેક્ષા કરે છે, ક'તે તેનો હો ક'તે નથી અને તેો મદદ કરના દબેગ તૈયાર હોય છે, તે પ્રમાણે જ મદદામાંઓ આ આ પ્રમાણે મનોવૃત્તિઓથી પ્રેરિત થઈને, જનમમુહુરુ કયાય કરના ન પા દોષ છે એકા એ લક્ષ્યદેવને પિનામદ કરે છે તે મીલુ કોઈ નહીં પણ આ આગ મનોવૃત્તિઓની આશાન મુનિ છે। ત્યારે હવે સુદ્ધ પામે લક્ષ્યદેવ આ ના જોઈને શુદ્ધ એનો અર્થ એ છે કે તેમના મનમાં આ આગ મનોવૃત્તિઓ વિષમ પામી તેમજે લક્ષ્યદેવની પ્રાર્થના માથળી જોઈને શુદ્ધ તેમના અતક હુના અમર્થાદ પ્રેમથી અપ્રાપ્ત કરણથી, મજાનો વિષેની મુદિતાથી અને તેમનું ન માથળનારાઓ ઉપર અથના તો તેમના અપ્રાપ્ત શત્રુઓ ઉપર ઉપેક્ષાથી તે મદમનો પ્રમગ

આ, ... ગયા અકાડિયાનો મારો કાગળ મળી ગયો હશે. આજે મંગળવાર છે. કાંતણ કરીને આ લખવા બેઠો છું. હજુ ૪ નથી વાગ્યા. પટનામાં છું; એક મકાન સકંટ નિવારણ સમિતિએ ભાડે લીધું છે તેમાં તથુ તાપ્યા છે. તથુમાં થયું કેટલાક રહે છે રાજેન્દ્રભાણુ તેનાં ખ્હેન પ્રભાવતી, તેનો વર, બધાં અહીં છે ... હવે પ્રવચન:—

[આપણી છત્રે રામજી હશે તે કોઈ દહડો હૃદયમાં ઉતરશે, અને હૃદયમાં ઉતર્યું એટલે રંગેશમાં વ્યાખ્યા સમજાવું.] તા. ૧૭-૨-૪૪.

મેં વિષ્ણુ દિગંજ સાક્ષીએ કહેલી આખ્યાયિકા વર્ણવવાનું લખ્યું હતું. ભકિતનું સ્વરૂપ બતાવવા તે રચાયેલી છે. જ્યારે રામજી સીતાજીને પુત્રકર વિમાનમાં ભર્યાં અને અયોધ્યા પધાવો ત્યારે હનુમાન વિ. સાથે દત્તા, હવે અજાણને વિદાય કરવાનો મથક આગ્યો. એટલે કદબાર બરાબર સંકુને રામજી બેસ્યા, સીતાજીએ બધાના મથકા ઉપર દાણ મુક્યા. આજે બધાની ભાની થઈ મંદુને હાંસિયા અપાયાં. હનુમાનજીની વારી આવી. સીતાજીએ પોતાને રહેણી કાઢી હનુમાનજીને ગમે મળી મળ્યા હવાની ને તેને મને સરસા આશુ હનુમાનજીને મધુપ્રમાણ સાથે શુ સાથે વળે એણે તેને તોડીને મધુપ્રમા એક પછી એક સાથે ને તોડે તેમાં ગમ નામ ન મને એટલે ફેફા ફેફા, આ ઉપરથી મંદુને આશ્ચર્ય થયું. સીતાજીએ પોતાને ગમેથી ઉતારીને આપેલા દારૂન આ દારૂ સીતાજીએ હનુમાનને કારણ પુર્યું. હનુમાન ભોલ્યા. માતાજી! એમાં નામ ન હોય એવા મધુકાને દારૂ પડેરિને કું કર્યા નહીં! મારે એ વિના ખીલું ન બોલ્યો. સંકુને વધારે વિરમવ થયો. કોઈએ કહ્યું: 'એમ છે તે તમારા કંઠીમાં તે રામનામ કેખાતા નથી એવું શું?' હનુમાન ખડખડાટ દરવાને બોલી ઉઠ્યા 'હીં છે ત્યારે બુલો.' એમ કહી પેલાની છાતી ચીરીને એહીને પ્રાપ્ત થાયો. તેને સુદે શુદે મંદુ રામ નામ જોયા લાગ્યા ને 'જમ, જમ અમે નમ્યું અમે બોલુ રૂપા કરો રૂપા કરો.' હનુમાને એ કાપ બધે ક્યો ને આખી કચેરીમાં જમ થયા. સીતાજીએ તેને છાતી મચ્છા આપ્યા ને દર્પના આસને નવરતી દીધાં.

આ નોટી કાઢેલી વાત છે. રામજીએ જ્યુ એ જોવામાં નથી આવતી. હનુમાનને પોતાની ભકિત છાતી ચીરીને બતાવવાપણું ન હતું. 'જ્યુ આમણી જન મેળવવાનું છે. હનુમાનને ક્યામની જગ્જ નહતી. તેને તે પોતાની સેવા ક્યામરૂપ હતી. તેની ભકિત દેખાવતી નહતી. મેદાની જ્યુ નહતી. સેવા એ તેની ભકિત હતી. તેની ગેરજમાં તેના આયોધ્યામાં રામ દત્તા ઉડતાં મેમતા ખાતાં પીતાં મુતાં જમતાં તેને રામનીજ પુન હતી તેણે મન વચન ને કાપા રામજીને મોખી દીધા. દત્તા, તેની શરતા તેની ભકિતને આધાર હતી. તેમણી નીડણી હતી. પ્રવલ કરવાથી એવીજ ભકિત આપણને સોંપે જ્યારે જ્યારે અપણી છત્રે રામજી દસે તે કોઈ દહડો હૃદયમાં ઉતરશે, અને હૃદયમાં ઉતર્યું એટલે તે રંગે રંગે વ્યાખ્યા સમજાવું.

આપના અધી બહેનોને આશીર્વાદ

ખુદ પાસે બ્રહ્મદેવ આવ્યા એટલે શું?

બોધિસત્વ શુદ્ધ થયા પછી એક દિવસે નેરંજના નદીના કામ પાના પ્રવેશમાં રહેતા હતા ત્યારે તેમના મનમાં એવો વિચાર આવ્યો કે -

“મદાપ્રિયત્વ કર્મિને આ માર્ગનું જે જ્ઞાન મને પ્રાપ્ત થયું છે, તે યોડાને કહેવું નિરર્થક લાગે છે. કારણ કે, યોગ અને દેવતા બંનેનાં યોડા તેને જલદી સમજી શકવાના નથી.

“આ માર્ગ” યોગપ્રવાદથી જોડેા જનારો છે, જ્ઞાનયુક્ત છે, ગંભીર છે, દુરધિગમ છે અને સ્વક્ષમ છે, (તેથી) અજ્ઞાનાવસ્થાથી આચ્છાદિત અને કામાસક્ત માણસોને તેનું જ્ઞાન થવાનું નથી.

ભગવાનના મનને આ વિચાર બ્રહ્મદેવે જાગ્ર્યો, અને તે મનમાં બોલ્યા, ‘અરે, શુદ્ધ જે ધર્મોપદેશ નહિ કરે, તે યોડાને બહુ હાનિ થશે! તેમને નાશ થશે!’ એમ કહી, તે ઉપરત શુદ્ધની સામે પ્રગટ થયા અને બોલ્યા -

“હે વીર, હે યોગનાયક, હવે જાઓ થા! તે સમામમા જય મેળવ્યો છે અને તું ઋણમુક્ત થયો છે હવે યોગમાં મર્ગ કરીને હે ભગવન્! તારા ધર્મનો પ્રચાર કર. તારો આ ધર્મ સમજનારા પશુ (કિલ્લાક) હશે જ.” બ્રહ્મદેવની આ પ્રાર્થના મુજબ શુદ્ધ ધર્મોપદેશ કરવાનો નિશ્ચય કર્યો.

હવે, આ બ્રહ્મદેવ કોણ, એ અહીં આપેલા ફક્ત પરથી અથવા રૂઢાવગતી કથા પરથી સમજવું કષ્ટ કાળ છે. પણ તેવિજનનુત્ત, મદાગોવિદ્યુત ઇત્યાદિ સુતોમાં તેનું જે વર્ણન મળે છે, તે પરથી તેની માત્રી કંપના કરી શકાય છે.

મૈત્રી-(સાર્વત્રિક પ્રેમભાવ), કરુણા-(દયા), મુદિતા-(આનંદ વૃત્તિ) અને ઉપેક્ષા-(પરવા ન કરવી) આ ચાર ભાવનાઓને બ્રહ્મવિદ્યાર કહે છે. કરુણાપ્રેમસત્તમા કહે છે. -

માતા યથા નિય પુત્ર આપુસા એકપુત્રમનુરકમે ।

એવ પિ સમ્યજ્જનેમુ માનસ ભાવમે અપરિમાણુ ॥

‘માતા જેમ પોતાના એકના એક પુત્રનું પોતાના પ્રાણ અર્પાને પણ પ્રતિપાલન કરે છે, તેમ તેણે, પ્રાણીમાત્રને વિષે અપરિમિત પ્રેમથી પોતાનું મન ભરી ગયેલું.’

જેત ચ મજ્જવેકામિ મનન ભાવમે અપરિમાણુ ।

ઉદ્ધ અધે ચ નિરિય ચ અમંભાધ અવેર અસપત્ત ॥

‘અને મનમાં અપરિમિત મૈત્રીની ભાવના કરવી, ઉપર, નીચે અને ચારે બાજુઓ પ્રેમથી ભરી કાઢવી; તે પ્રેમને કયાય અટકાય ન હોય, તેનો મોહપણ મનુ કે હરીફ ન હોય!’

તિટ્ઠકં ચરં નિમિલ્લો વા મયાનો વા યાવદ્દસ વિમનમિદ્ધો ।

એતં મતિં અધિરૂદ્ધેલ્ય બ્રહ્મમેવ વિદ્યારં હપમાદુ ॥

‘જો હોય, ચાલતો હોય, બેસે હોય, કે શય્યા પર પડ્યા પછી હોય ન આવે ત્યાં સુધી, મૈત્રીની ભાવના જામત રાખવી, કેમકે (પણિત યોડા) એને જ બ્રહ્મવિદ્યાર કહે છે.’

એ ઉપરથી એમ દેખાઈ આવે છે કે, બ્રહ્મદેવ એટલે મૈત્રી, કરુણા, મુદિતા અથવા ઉપેક્ષા એમાંથી એકાદ મનોવૃત્તિ હશે. માતા જેમ પાવણા હોડાનું મૈત્રીથી (પ્રેમથી) પાલન કરે છે, તે માદૃ યાવ ત્યારે કરુણાથી તેની સેવા કરે છે, પછી વિદ્યાભ્યાસાદિકમાં તે દોષિયાર ચાલ એટલે મુદિતા અત કરુણાથી તેને યાજે છે, અને ત્યાં પછી જ્યારે તે સ્વતંત્રપણે મનનાર શરૂ કરે, અથવા માતાના [અનુમધાન ૫૦ ૯૨.]

[સંતાનુ ઇવન માન્યમણિ જેનું છે જ કોઈ એવના મમાચમમા આવે છે અને જેને મનનો અપમ થાય છે, જેનું ઇવન મુવમુંમય બની જાય છે. એથી જ આપણા દેશમા નનમ મને નાપનાનું એક ન ન્ય અમ મળવામાં આવ્યું છે.

આ હેતુને સદામા શાખીને પ્રવેશ મદિને કોઈને કોઈ મનતા ઇવનની કપ-રેખા આપવાનું ઉચિત ગણ્યું છે.]

૨૫૦ અધ્યાયક ધર્માનંદ કોસંખી

શ્રી. ધર્માનંદ કોસખી જૂને મહા-ભટ્ટી બહાણુ નાનપણમા છુદ ભગવાન વિષ મગરીમા કાંઈ વાંચી તેમના પ્રમે જે આપા, અને તેજ મમમે મનથી તેમનું 'કરણ' નીકાડ્યું. પછી તેમને છુદ અને તેમના ધર્મ વિષે સંપૂર્ણ જ્ઞાન મેળવવાની ખાએજી થયું, તે માટે અન્યત પત્તિમ ઉઠારી અને ભેખરો બેઠી તે નેખણ, મહારેજ અને લકા ગયા, અનેક સાધુઓને પ્રણિપાત કરી, સેવી, મનોએ પૂછી પરપરાનત માદિતી મેગરી. અનેક ભાષાઓને અભ્યાસ કર્યો, અને છેવટે બોદ ધર્મના જગન્માન્ય પદિનોમા પ્રતિભાનું સ્થાન પ્રાપ્ત કર્યું, અમેરિકા અને રશિયાની વિદ્યાપીઠોમા અભ્યાસકપલ્ય કર્યું, મદારાષ્ટ્ર, બનારસ વગેરેમાં કર્યું, અને ગુજરાત વિદ્યાપીઠમા કર્યું, એ તો આપને સૌ જાણીએ જ છીએ

શ્રી. કોસખીજી કુલપરપરાથી મરેવો વેદધર્મ છોડી બોદ બન્યા છે. ધર્મીવાર એવું જ્ઞેવામા આવે છે કે એ રીતે ધર્માનંદ કોસખીજી પોતાના નસ પથના ધર્મપ્રથો અને માનવાઓમા એવી અપ્રમાણ બંધાર્થ જાય છે કે તેઓથી સત્યસત્યવિવેક કરવાની એનામા કિંમત કે છુદિ રહેતી નથી. પથમાં અનિ પૂન્યજીવિથી વચ્ચતા યુગકોમાં કાઈક ભૂલું, કોઈ ખીલ પથ વિષે દોષજીવિથી લખાયેલું, અનિયોગિતથી ભરેલું વગેરે કહી, એમ મનમા રાક્ષા જાય છે તો તેના કેવમાં વાંધો આવશે, સ્પષ્ટરવા એનો રસીકાર નહિ કરે, વગેરે દેવેનથી એ ઈલાહપૂરક પોતાની વિવેકજીવિને અધશ્વદાનું તાણું મારી દે છે, અને તેને કડી પણ બેલતો નથી. શ્રી. કોસખીજીના ધર્માનંદ એમને વિવેકરાજ જાનજા નથી, જમ, કાનું, છુદ વિષે પ્રચલિત સાચીખારી ખીનાઓને સદમપત્તે મગી છુદ ચરિત જેનું દોવાનો એમને મંભવ લાગે છે, તેનું જતાવવાનો એમણે પરિશ્રમપૂર્વક પ્રયત્ન કર્યો છે. આ એક એમને માટે મનુ માન ઉપભવનારે જગત છે, અને પોતાના ધર્માનંદ સાચી સેવા કરવાની એજ મોગ રીત છે. પોતાના પથમાં શક્ત રાખનાર વિદાનોએ આ અર્જનતમ ધો. ધર્માનંદજીનું અનુકરણ કરવું પડે છે

સસંતો જ જય છે, મન્ય જ મનુષ્યનો પરમ ધર્મ છે, વગેરે વાક્યો સામાન્ય ધર્મસ્ત્રવ તરીકે બધા જ માણસો સ્વીકારે છે. પણ, વ્યવહારમાં, દરેક વર્ણના લોકો પોતાપોતાના કાર્યક્ષેત્રનો એ મિદાંતમાથી અપવાદ કરે છે. વાણિજ્ય કરેશો કે વેપારમાં તો જૂઠું બોલાવ, ત્યાં સહયોગી કામ ન આવે, રાજકારભારી કહેશો કે રાજકારભારમાં અને લગ્નમાં જૂઠું કરવાની કુચળતા એ જ સફળતાની ચાવી છે, બ્રાહ્મણ કહેશે કે ધર્મપ્રચાર માટે અને લોકોને ધર્મ માર્ગે રાખવા માટે ધર્મપ્રધોમાં જૂઠું વિધાનો, કોપકો અતિશયોક્તિઓ વગેરે કરવાં એ ધર્મની સેવા છે, અધ્યાધિકારી લોકોને માટે જરૂરનું છે ! ત્યાં શ્રદ્ધ બાપડો કેમ માની શકે કે મજૂરીમાં અને મેવામાં કાંઈક અપ્રમાણિકતા કરવી એ લાંઝન લગાડનારી વાત છે ? જેમાં ઇગદાપૂર્વક જૂઠું વિધાનો ન કરવામાં આવ્યાં હોય એવો જગતમાં એક પણ ધર્મ નથી એ કંટાળી જાતી જેદભરી બીના છે ? માણસ પોતાનું અત્યંત શ્રય સમજી જેને શ્રદ્ધાથી વળગવા ઇચ્છે, જેને માટે પોતાના જૈદિક સુખો અને સબધોની ઉપર પાણી મૂકે, તેમણે અસત્યમાંથી સત્ય મોઢવાનું કામ ધૂળમાંથી દાણા વીણીને જીવવા જેટલું કંઈક કરી મૂકનાર ધર્માત્મા કવિઓને શું કહેવું ?

મનુષ્યને પોતાના કન્યાબાળા સાથે માર્ગે દેખાડનાર બૃતકાળના અશ્રેયર સત્પુરોમાં શ્રી જીજ્ઞેને બેશક મુકી શકાય, એમના જીવન અને ઉપદેશની વાતો અલંકાર વિનાની સાદી વાણીમાં કહેવામાં આવે કે રાજાગારીને કહેવામાં આવે તોયે એ ત્રપાર્થીના ચિત્તને વીધ્યા વિના રહે એમ નથી. કોસબીજીની જેમ એથી બધા આજે બૌદ્ધ ધર્મની ગ્રૂણ કે મૌનસિક દીક્ષા લેવા પ્રેરાય એમ તો ન બને, પણ મમે તે અનુગમમાં પોતે ૧૭૭૦ અને રથા હોય, એના મનમાં જીજ્ઞેને વિશે અત્યંત આદર તો ઉપલ થવો જોઈએ જ, અને પોતાના મનમાં જો જીજ્ઞેની નિદા કરવામાં આવી હોય, તો નિખાલસ માણસને એ નિદાનો અગ્રમો આવવો જોઈએ જ, વૈદિક અને જૈન મતના અનુયાયીઓમાં જીજ્ઞે અને બૌદ્ધ ધર્મ વિશે જે જોડું કે અધખડું જ્ઞાન પ્રવર્તે છે તે જાય; અને અખિલ માનવસમાજને શોભાડનારા આ બારતરન વિષ્ણુ લોકોના મનમાં અજ્ઞાન તથા અજ્ઞાનજન્ય અણગમો ન રહે-એવો મરજીપર્વત પ્રયત્ન કરવાનો શ્રી. કોસબીજીને સ્વધર્મ લાગે અને એ સફળ થવાની આદા રહે, તો તેમાં આશ્ચર્ય પામવા જેવું કશું નથી. હું માનું છું કે કોસબીજીને આથી વધારે લાલસા નહિ હોય, હિંદુસ્તાનમાં ફરી પાછો બૌદ્ધધર્મ સ્થાપવાનો તો એ મનોરથ મેવતા નથી, એમ હું ધારું છું. બૌદ્ધધર્મ હિંદુસ્તાનમાંથી શી રીતે નામશેષ થઈ ગયો તેના નિશ્ચિત ઇતિહાસ છે કે કેમ તે હું જાણું નથી. પણ સામાન્ય રીતે માની શકાય કે, એમાં એ ધર્મમાં પેટેયો મરો, વૈદિક-જૈન બૌદ્ધમતો વચ્ચે સાપ્રદાયિક દ્વેષ અને રાજસત્તા એ ત્રણે કારણબૃત થયાં હશે એ બધામાં સૌથી વધારે દિવગીર થના જેવી વાત તે સાપ્રદાયિક દ્વેષને પશ્ચિમને જીજ્ઞે કરેલી માનવજાતિની મેવાનું વિરમદ્ધ અને એમને વિશે પ્રજામાં પોષામેલી ગરસમજ છે. જીજ્ઞેને એમ જૂનવા-જૂનવાવવાના પ્રયત્નથી સત્ય જ્ઞાન અને મન્ય ધર્મને કમો કાપદો થયો હોય એમ મને લાગતું નથી. શ્રી. કોસબીજીના પ્રયત્નથી એ બધા પાછી સુધરે એ ઈંટ છે. [‘જીજ્ઞે ચરિત’માં શ્રી કિશોરલાલભાઈએ લખેલી પ્રસ્તાવનામાંથી]

[મહાપુરુષનું હૃદય મોનાના હૃદય જેવું હોય છે. એ જ કાળે એમની પાસે ભીઓ, સ્વેચ્છાએ અને નિમિષપણે જાય છે અને પોતાનું હૃદય એમની પાસે વિના સંકલ્પે ખુલ્લું મુકી કે છે.]

બાપુના જીવનમાં પણ એમ જ થયું. એમના સંપર્કમાં આવીને હજારો બહેનોએ પોતાના જીવનની અને મુશ્કેલીઓને ઉઠકી છે. એનું પ્રમાણ તે જાણતા બહેનો પસંદ કરે છે.]

અહિંને,

ચિ. રાધાએ હાજેડો કાગળ અને કાલે જ મળ્યો. તમારી સાત વા. આની પ્રાર્થના નિયમસર આપ્યા કરે છે અને તેમાં સહુને રમ આવે છે એમ જોડાં છું અને શાંત થાઉં છું. કાકાસાહેબનું કહેવું ધ્યાનમાં રાખવા જેવું જ છે, હા કે ના કહીને એમવા કરતા તેના કારણે સમજવાની ને સમજાવવાની શક્તિ આપણે કેળવવી. તોઈએ.

અહીં કાલે અદાનંદજીને સારું અદાંજીનો કિવસ હતો. પડિત માલવીયાજી હાલ કાશીમાં જ છે તેમણે ઉક વખત આવ્યો હતો ત્યારે જ 'કહેવરાવ્યું' કે ગંગાઘાટ નહાવા જવાની ને ત્યાં અંજલી આપવાની જરૂર છે હું તૈયાર થઈ ગયો અને રાષ્ટ્રીય વિદ્યાપીઠના વિદ્યાર્થી' અને મળવા આવ્યા હતા તેને સાથે લીધા. બપોરેની હાર કરી અમે નીકળી પડ્યા. માલવીયાજી જોડાઈ ગયા ને અમારૂં મરઘમ વધતું ગયું. ગંગાઘાટનું વર્ણન આપવાનો તો અને સમય નથી. એ દરમિયાન એ, ઘાટ ઉપર હું છત્તું એટલી ચાકખાઈ નથી સ્નાન કરી અમે કાશી વિશ્વનાથના દર્શન ગયાં.

ત્યાંનું બીજું વર્ણન તો કદાચ મહાદેવ આપશે. જરૂરમન બહેન અમારી સાથે હતા. તેને દાખલ થવા દેશે કે નહીં. એ વિષે ચર્ચા હતી તે બાદ બોલ છે એટલે હિંદુ ગણાય. તેને કેમ કેઈ રોકી શકે? તેને રોકે તો ગારે ન જવું એમ મેં ધારી રાખ્યું હતું પણ તે હિંદુ છે એમ ખજાને જણાવતાં તે ચૂપ થઈ ગયો.

કાશી વિશ્વનાથની ગલીની મદદની તો શી વાંત લખું?

કાશી, મોનવાર પોષ સુદ ૬,

બાપુના આશીર્વાદ

(૧૯૪૬) ૯૭

બુદ્ધની ઉપાસિકા

[ગુરુદેવોએ ગદિણીઓને માન આપતું જોઈએ એનો શુદ્ધ ઉદ્દેશ કયો છે નકુચમાતા નામની એક પ્રમુખ હાયામિકાએ પોતાના પતિને કયો ઉપદેશ નીચે આપનારો આ યો છે આ વાચી જરૂર માન ઉપજશે હાયાના શુદ્ધની સ્ત્રીઓની ચોખ્ખતા વિશે શી કલ્પના હતી એનો ખ્યાન પણ આ દ્રશ્ય પાઠી સમજાશે]

સ સાર્થકા આસક્તિ નાખીને આવેલુ મરણ દુઃખકારક છે

ભગદેશમાં ગિરમારગિરમાં ભગવાન શુદ્ધ નેતા હતા ત્યાં તે વખતે નકુલપિતા નામનો માણસ બહુ મોઢો હતો તેને મરજીકાળ પસંદ આવ્યો છે, એમ બધાને લાગતું હતું તે વખતે તેની પત્નિ તેને કહેવા લાગી, 'હે ગૃહપતિ, તમે મમામાં આમકિત રાખીને દેહ છોડો તે મારે નથી એના પ્રકારનું આપેલું (સ સાગમાં આમકિત રાખીને આવેનું) મન્યું કે ખરાબ છે, એમ ભગવતે કહ્યું છે. તમારા મનમાં કદાચ એમ શકા આવતી હશે કે, મારા મરી ગયા પછી નકુલમાતા છોકરાઓનું પાલન કરી શકશે નહિ, પણ એમ મનરો મા કાન્ય કે મને કપાસનું સ્વતર કાતતા આવડે છે અને હું જીન તૈયાર કરવાનું પણ જાણું છું આ બધાઓની મદદથી હું છોકરાઓનું પાલનપોષણ કરી શકીશ તેથી કહું છું કે મના ની ચિંતા રાખશા નહિ હે ગૃહપતિ, તમારા મનમાં કદાચ મીઠી શકા આવવાનો મ ભવ છે કે, મારા મરી ગયા પછી નકુલમાતા પુનર્નિવાદ કે મે પશ્યુ આ રા કા તમે છેલ્લી દેને હું આજે સોળ વરસ થયા ગૃસ્થ-બ્રહ્મચર્ય (ઉપોમય મન) પાશુ છું, તે તમે જાણોજ છે. ત્યારે તમારા મન પછી હું પુનર્નિવાદ શકામ કરીશ ? પછી હું શુદ્ધ ભગવાનનો કે લિમ્બધનો વમાપદેશ

[illegible]

બુદ્ધ સરાણં ગચ્છામિ

મુકુટભાઈ

મારા અંતરના અતરંગ્ય મુને જો કોઈની મર્તિ જગ્યાએ મળે હોય તો તે જી ભગવાન શુદ્ધી એમના શાંત, નેત્ર, કપાલમય મુખારવિન્દ, સ્નેહ અને કારુણ્ય વર્માવર્તાનેત્રીએ મને નાનપણથી મુગ્ધ કર્યો છે. પિતા શુદ્ધાનન્દનું વૈભવશીલ અને સુખાનંદી બરપૂર સંજ્ઞ, હાવપ્રવચ્ચ વર્ણપદ્ય અને પુત્ર સમુદય એ મોતો ભાગ કરી ભગવાન શુદ્ધ-ને વચનના કુમાર નિદાર્થ-એક બાળામી રહે મો સ્નેહીજનોને હાંપના મુખી મહાભિનિષ્ક્રમ્ય કપુ એ કથાનું આજીવ્ય અગમ્ય થાય છે, ત્યારે મારું દૈવ્ય બહિર્ભાવથી પુષ્કલિત બની જાય છે. સતતન સત્યની એકાએક અટકા મદન ત્વજનો વિચાર કરતાં આજીને જે તુચ્છ છે, જે લગુછી છે, જે દુઃખરૂપ છે, જે નાશવત્ છે એવી વસ્તુઓ મારે દિનરાત વશબા મારી રહ્યાં છીએ એનું જ્ઞાન થતાં સરમથી માથું નચી કળી પડે છે. શાળકુમાર નિદાર્થ નમરૂપ્યાએ નીજવા અને...

‘કુની પુણ્યેષુ જગત્ત નીરખ્યુ મેવ મદ્દે,
લલુ: સંદિ ખાડે ખદખી ભ્યા કીટ જમ્ભા,
જર-ભવાપિ-મ્યુ સિવિંદ પમમે કુપી મન્થ,
અને બીજા છોડે ઉપર નખખા છા નીરખ્યા.’ (સુદગમ)

પછી તે સિદ્ધાર્થ એ મયગી વચ્ચેના પાટળા કુપાવેશ શાશ્વત સાયને મોંધવા મળેનો ભાગ કરી વનમાં ગયા.

ભગવાન શુદ્ધાનંદનનાં જીવનમાં મને બીજું આકર્ષક તત્ત્વ હાથે હોય તો તે એમનું અમકોહેન ગિતે કોપર છે. અસંધારી કાંધને જીવવાની શક્તિ શુદ્ધ ભગવાનમાં અગમ્ય હતી. પાતાની સામે બ્રહ્મા વિરોધનો તેઓ શાંતિથી અને વિશ્વામયુર્વક પ્રતિકાર કરતા. એક વખતે ભગવાન શુદ્ધ નિદાર્થ નીરખ્યા કલા એક થોડે દરમિયાને બિહાર મળ્યા સામ્યા એકરૂપે મરના માનિને દેવથી ભગવાનને અપરાધો પેટ બદલે કલા અને તિરકાર પ્રદર્શિત કર્યાં જેનું કમજબરે પડે જળના બિન્દુ પડે તોયે કમજબર અવિષાજ રહે છે તેમ શુદ્ધ ભગવાનના ચિત્તની અવિષા જ્યારે વિરોધન પડે તો ભગવાન નાનવાની જોખવા “હે મિત્ર! જો કોઈ મુદ્દત્ય મિદ્ધા માત્રવા આવે તો યાચકને અત્ત પડે અને તે યાચક એ અખનો રીકાર ન કરે તો કહે બાહ્ય, એ અખ-કોની પાસે રહે.”

પેલો મુદ્દત્ય બેલ્યા, ‘એમાં વળી શી મોટી વાત છે! પેલા માણસ પાસે જ રહે.’

ભગવાન શુદ્ધ વિચાર અને રેશનિતી મિથિત હાવપ્રવચ્ચ અવરુપે બેલ્યા, “બાહ્ય તો પછી તમે મને જે અપગમ્યે કર્યા અને મારા તરફ જે નિગમીત અવરુપો એનો જુ રીકાર ન કરે તે એ

સાક્ષિસુધા

અભિમાની માણસો જેમને દલકા મળે છે એવાના જ રૂપ મેવાનું ભજવાનને ધન્ય મનનું લાગે છે. મહાભારતમાં જ ઉત્તર નામના એક તપસ્વી બ્રાહ્મણની વાત છે. તેણે કૃષ્ણ ભગવાન પાસે આવીને કહ્યું કે 'હું' શબ્દમાં જેલું જો પાણી મળ્યું તો તે મને મળે એવું કરી આપે, ભગવાન કહે 'સાદા, પાણી જોઈએ ત્યારે મને વાક કરજો.' બ્યારનું કહી કૃષ્ણ તો ફરેમ મથા. ખજી કેટલેક વખતે શબ્દમાં ફરતાં ઉત્તરને તરમ લાગી, ને તેણે ભગવાનનું રમરમું કહ્યું, ત્યાં તો કૃષ્ણે ક્રોધે ને ઉઠાડા શરીરવાળો એવો એક માનવ (ચાંદાળ) દેખાવેલ તેની જોડે કુતરાનું ટોળું દણ. માન મના હાથમાં ધનુષ્યમાં દણ, ને પીટે લાથું બાધેલું દણ, તેના પગ બ્યારણ એક વદનો દતો, તેમાં યુક્તળ પાણી દણ. માનમે મરેજ દમીને ઉત્તરને કહ્યું 'હે ભગવં ! આ પાણી હું આપુ તે લો પીએ. તમે તરસ્યા છો, એ નોઈ મને બહુ દવા આવે છે.' મુનિએ એ પાણી લેવાની ના પાડી, ને જુદા સંસ્કારી કૃષ્ણની નિન્દા કરી. માનવ ફરી ફરી ધણ મમળની જોગો, ધન્ય ક્રોધ ભરાયલા ઉત્તરે પાણી પીટ નહી, ને માનમી અવગણના કરી. માનવ કુતરા સાથે ત્યાં જ અતર્પણ થઈ ગયો. એ નોઈ ઉત્તરે મનમાં શરમાયો, ને એને ધન્ય કે કૃષ્ણે મને ખરો હેતુર્વો જોડાયા એ જ મને રાખ ચક્ર મનાયારી ભગવાન પધાર્યા. ઉત્તર એમને કહેલા શાસ્ત્રા 'મણુ' આ કષ્ટ માત્ર ન કહેવાય ! હું બ્રાહ્મણ, માન મના જરામાંથી હું પાણી કેમ પી શકું ? ભજવાને એને માનવ આપના કહ્યું ને રીતે પાણી આપનુ ચોક્કસ દણ તે રીતે આપ્યું. ધન્ય તે તે લીધું નહીં. ખરી વાત તે એ છે કે તારે મારે મે હંદને વાત કરી ને કહ્યું કે 'તમે ઉત્તરને પાણીના રૂપમાં અમળ આપેલ.' હંદ કહે 'એ કેમ બને? માણસને અમર કેમ બતાવાય? મારે એને બીજો કોઈ વર આપેલ.' એ ફરી ફરીને કહ્યું 'ના, એને અમરજ આપો.' છંદ મને મળી કહેલા મંગના દતો, જોડેયે કહે. અમળ આપનું જ દોષ તે એક શરત છે. હું માનમનું રૂપ લઈ ઉત્તરને પાણીરૂપે અમળ આપવા જાઉં. એ જો મારો મારાગ કરશે ને મારા હાથનું પાણી પીશે તો એને અમળ મળશે, ધન્ય એ જો મને ચાકાત માની મારી અવગણના કરશે ને મારા હાથનું પાણી નહી પીએ, તો એને અમળ નહી મળે.' છંદની વાત મે રીકીરી, અને છંદ ચાકાગરૂપે તને અમળ આપવા આવ્યા. ધન્ય તે તો એમને નિરન્કાર કરી ચાકાગ રૂપે આવેલા એ ભજવાનનું આપેલું પાણી પીવાની તે ના પાડી, એ ધણુ મોહ પાપ કહ્યું. કહે, તને અમળ તો ન મળ્યું. ખજી હું મને યાદ કરશે ત્યારે તને પાણી લો મળશે.

કોઈ ચતુરકાર બતાવ્યો નહિ. બંને પોતાના ચારિત્ર્યબળ અને ત્યાગબળથી જનતાના હૃદય-સમ્રાજ્યની ગયા હુનિયાના ઇતિહાસમા પોતાના જીવનકાળમા એટલા અવધાથી શુદ્ધ અને ગાંધીજીના ધર્મ એટલા કોઇના ધર્મા નથી. જગતના ધાર્મિક ઇતિહાસમાં બૌદ્ધ-ધર્મ-ગ્રીક-સૌથી પહેલી ધરના હતી કે એક ભારતવાસી, હિંદુઓના ધર્માચાર, હિંદુઓ દેશી સબધ રાખ્યાને જમીન દિ દુતાનમા જ નહિ પરંતુ હિંદુસ્તાનની બહારના દુર દેશોમાં અન્ય-ધર્મોઓની ઝંઝૂંગમાં ભરી દે. એ જ રીતે ગાંધીજીની અહિંસા અને સત્યની ભાવનાએ જગતની જનતા પર અતૂટ અને સ્વયં પ્રભાવ પાડ્યો છે. શુદ્ધતા ઉપદેશનો પ્રભાવ તો એમના મનુષ્ય પત્રી દુર દેશો પર પડ્યો, પરંતુ ગાંધીજીએ તો પોતાના જીવનકાળમા જ જગતના ભાવુંક હૃદય પર પોતાનો પ્રભાવ પાડ્યો છે. આતંદ્રે બતાવ્યું કે જેમ ચક્રવર્તી રાજાના શરીરને રાજાનો સ્તૂપ બનાવે છે, તેમ અમે પણ તથાગતનો સ્તૂપ બનાવવા ઇચ્છીએ છીએ. ગાંધીજીની અત્યેયિકિયા પણ એવા જ રૂપમાં ધર્મ, દિલ્હીમાં રાજધાની પર ચઢના લોકગ્રામી સુમનિજ્જત ચિંતા પર ગાંધીજીના મનદેહને મૂકવામાં આવ્યો. ધાર્મિક દિવા, વૈદમનોના ઉચારણુ પછી ગાંધીજીના પુત્ર ગમદામ ગાંધીએ અંતિમ સસ્કાર કર્યો.

* * *

[અનુસંધાન ૫૦ ૧૦૦થી ચાલુ]

(૨૨નું છાપર જે સુરક્ષિત હોય તો બીજા વર્ગે સર્વ કાંઈ સુરક્ષિત રહે, તેમ મનુષ્યનું ચિત્ત સુરક્ષિત હોય તો તેના સર્વ કર્મો સુરક્ષિત રહે છે.)

ભગવાન શુદ્ધતા જીવનનો તેમજ એમના ઉપદેશનો જેમ જેમ વિચાર કરીએ તેમ તેમ એમના નિર્મળ નેત્રમાથી ઝરતી કરુણા આપણા દેહના અણુઅણુમા વ્યાપી જાય છે અને આપણા ચિત્તને પ્રસાદ કરી દિવ્ય અનુભૂતિ કરાવે છે. એ સમયે ધર્મ આવે છે,

"હવે ના મીચાઓ નયન કદીયે જે ભ્રષ્ટિયાં,
દયાની ગંગા આ પરમ તપ અતે જીતરી, તે
અખડા વરેલી રહે કમલ તપના સિંચનધણી,
વહો ખડેખડે, પ્રતિઉર વહો તપ્ત જગને." (મુદરર)

શુદ્ધ સર્વજ્ઞ ગચ્છામિ,
ધર્મ સર્વજ્ઞ ગચ્છામિ.
સંધે સર્વજ્ઞ ગચ્છામિ.

પ્રિય મિત્રો,

તમે ભણતા જ હોયો કે આ માનિક કોઈ કુંડ ઉપર નહીં પણ કુંડત આહુકોના લવાજમ ઉપર જ નહે છે અને તેથી જ તમારા સૌના મહાકારની આશા રાખીએ છીએ. તમારી પાસેથી વધુ કશું નથી ઇચ્છતા કુંડત તમારા મિત્રમંડળમાંથી એક નવો આહુક બનાવી તેનું નામ મોકલો. જેથી અકો વી પીથી મોકલી શકાય. આપણું પણ તમે કરશો તો અમને ઘણી રહસ્ય મળશે.

આશા છે સદુ "ધ્યાનપુ"ને પોતાના ગતી યથાગતિ ગચ્છાવી જીનતિને વધાવી લેશે.

“ધ્યારાળાપુ”

આ માસકમા મુખ્યત્વે ગાંધીજીનાં તત્ત્વજ્ઞાનના અભ્યાસીઓનાં સંમેલન, સંસ્મરણો, ગાંધીજી તથા ગુરુદેવની વિચારશ્રેણીનો સમન્વય કરી અને ઉપાગકોની આબરી ધ્યેયની માધનાના મનનીય લેખો, પદ્ય, કથા અને સંસ્કૃતિનું માહિત્ય, ગાંધીજીના અમૂલ્ય અપ્રગટ પત્રો, છબીઓ, ચિત્રો તેમજ આપણાં સૈનિકા જીવનના પ્રશ્નોને ચર્ચાની બોધક વાર્તાઓ દ્વારા વિભાગો દ્વારા ધ્યેયશક્તિ મામત્રી આપવામાં આવશે.

સૂચના

* દર મામની ૩૦મી તારીખે એક પ્રસિદ્ધ શ્લોક.

* પ્રગટ તારીખ પછી દસ દિવસમાં એક ન મળે તો તપાસમા તપાસ કર્યા પછીજ

કાર્યોચયને જાણાવવું

* સરનામાનો ફરકાર તરત જણાવો, કે જેથી એક ગેરવહેતો નહીં

* “ધ્યારાળાપુ”માંનાં સર્વ ચિત્રો અને છબીઓ કોપીસાઈટથી રક્ષિત છે

લવાનમ—

દેશમા - રૂપિયા ■

પરદેશમા - બાર શિલિંગ

છૂટક નણા - દસ આના

“ધ્યારાળાપુ” અંગેના મધ્યમા પત્ર વ્યવહારનું મગનમુ—

“ધ્યારાળાપુ” કાર્યોચય, “રૂપાયતન”

જપ, નહેરુ રોડ, વિલેપારલે. મુંબઈ-૨૪

‘રૂપાયતન’નો મુખ્ય આદર્શ જનતામા લોકોપયોગી કરાવો અથવા કરી મામાન્ય લોકોનાં જીવનમાં પણ સુરક્ષિ અને આનંદનું મિશન કરવાનો અને કરાવવાનો છે. આ ધ્યેયને મિદ્ધ કરવા જમીનની વધુ આવશ્યકતા લાગે છે ત્યાં આકીર્ણાત મકાનો નહીં પણ કલાત્મક જૂથલો હશે ત્યાં ગાંધી ગૃહલોકો હશે, ત્યાં કલા હશે, ત્યાં મંગીન હશે ત્યાં એ વાટે જ કેળવણી આપશે ત્યાંનું વાતાવરણ જ વિદ્યાર્થીઓની સર્જનાત્મક ગતિ જગાડી નવી પ્રેરણા આપશે. દરેક માણસમાં સર્જનાત્મક શક્તિ તો પડી જ હોય છે પણ એ મુખ્ય દશામાં હોય છે. એને પ્રગટ કરવા પ્રેરણાત્મક વાતાવરણ જ જોઈએ. આ વાતાવરણ આપુ અને ગુરુદેવના શિષ્ય અને સંસ્કારનાં મિશનથી જ ઉદ્ભવી શકે. મનુષ્યને જીવન જીવવા માટે જોઈતી આવશ્યકતા નિદ્રા, હવા અને ખોળકની છે તેટલી જ આવશ્યકતા, મારું અને માનું જીવન જીવવા માટે જોઈતી પારખવાની પણ છે.

કળા જ્યારે પૂર્ણ સ્વરૂપે વિકસે છે, રોચે પહોંચે છે ત્યારે તે પવિત્ર બને છે અને મમાનને એક દિવ્ય મહેશ આપે છે.

અમારી આકાંક્ષા, અમારો આદર્શ અમે પૂર્ણ આપુ અને પૂર્ણ ગુરુદેવના શિષ્ય અને સંસ્કારમાંથી મેળવ્યાં છે. અને આ બંનેનાં શિષ્ય અને સંસ્કારના મિશનમાંથી જ રૂપાયતનનો જન્મ થયો છે.

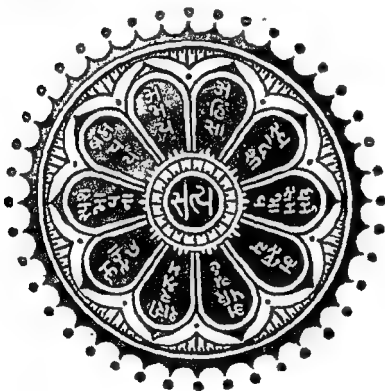
દુકંમાં રૂપાયતનનું કથેય દરેક વ્યક્તિની ઓગરણદિ જગાડવાનું અને જોઈતી પારખવાની શક્તિ કેળવવાનું છે. આ તેને આનંદથી ભરી દેશે અને તેને નજી સ્વચ્છને માટે પ્રેરણા આપશે.

કળા, આમ દુનિયામા નેતા અને સંસારના આનંદની પ્રતિનિધી બને છે. રૂપાયતન એ કળાનું નમ સેવક છે.

પ્રકાશક અને મુદ્રક. પીરેન ગાંધી. “ધ્યારાળાપુ” મુદ્રણાલય, નહેરુ રોડ, વિલેપારલે.

મુખાર્થ ક્રિયતે કર્મ તથાપિ સ્યાન્ન વા મુખમ્ ।
કર્મેવ તુ મુખં યસ્ય નિષ્કર્મા મ મુખી કથમ્ ॥

“ સામાન્ય લોક મુખના હેતુથી કામ કરે છે; પણ તેમને સુખ મળે છે કે નથી મળતું; પણ જે કર્મમાં જ મુખ માને. તેને આજ્ઞામાં મુખ કેવી રીતે મળે ”

ન જન્મ્યા વસતો હોતિ ન જન્મ્યા હોતિ આદ્યજ્ઞા ।
કમ્ભના વસતો હોતિ કમ્ભના હોતિ આદ્યજ્ઞા ॥

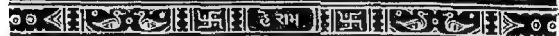
“ ભૂતિને લીધે કોઈ ચાંડાળ થતો નથી કે કોઈ આદ્યજ્ઞ થતો નથી. કર્મથી ચાંડાળ થાય છે અને કર્મથી આદ્યજ્ઞ થાય છે. ”

कथ २ धुपति राधव रंजाराभ ओहिसा पवित पावन सीताराम प्रेम

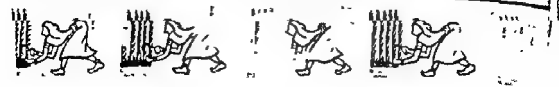
संजल त्रुवा वि संजलुने गगना
 न गगना पारु पदु हां दुं नं नोपु.
 न रंजल नपु संजल रंजली पुतं नं
 दधी + नु श्री नपु नोपु.
 १२३१ ✓ गगना पारु पदु

आ ओश्वर अल्ला तेरे नाम आभय सबको सन्मति दे भगवान श्रीम

५५ २ संपादक :- नवीन गांधी अंक ५

આશ્રમનાં ભજનો

એસી મૂઢતા યા મનકી ।

પરિહરિ રામભક્તિ મુરસરિતા આસ કરત ઓમકનકી ॥
ધૂમ-સમૂહ નિરખિ આતક જ્યો તૃષિત જાનિ મતિ ઘનકી ।
નહિ તૌહ સીતલતા ન ખારિ પુર્મિ હાનિ હોનિ લોચનકી ॥
જ્યો ગય કાચ વિવેકિ મેન જડ છાહુ આપને તનકી ।
દટત અતિ આતુર અહારખમ, છતિ બિમારી આનનકી ॥
કહુ લૌ કહૌ કુચાલ કૃપાનિધિ, જાનત હૈ ગતિ જનકી ।
તુ-સીદાસ પ્રભુ હરહ હસહ હ ખ હરહુ લાજ નિજપનકી ॥

આ મારુ મન એવું અણસમજી છે કે લોખનેવારૂપ દેવનેવા[રામભક્તિ] ની દિવ્યગા[મુરસરિતા]ને મૂકી દઈને પાપપ્રવૃત્તિરૂપ આકળ[ઓસ]ના ટીપાની એ આશા કરે છે એની મૂઢતા તરખ્યા આતકના જેવી છે, જે ધુવાડાને ચઢતું[ધન] જાણે છે, ધુવાડામા કંડક નથી, પાણી [ખારિ] નથી, ને ઉવટી આખ[લોચન] ખળે છે અથવા એ મૂર્ખાઈ[જાન] [સિન]ના જેવી છે, જે કાચમા પોતાના શરીરનું પ્રતિબિંબ [છાહુ] જોઈને [વિવેકિ] ખાવા સારુ[અહારખમ] અધીરો થઈને તૂટી પડે છે ને પોતાના મોઢા [આનન]ને ઈર્ષ [છતિ] થાય એમ છે એ વિચારી બધ છે હે દયાસિંધુ ભગવાન, મારુ દુરાચરણ [કુચાલ] હું કેટલુંક વર્ણવું? તમે તમારા માણસની [મારી] ગતિ બોલો જ ટો તુલસીદાસ કહે છે, કે હે પ્રભુ, મારુ ખમાય નહિ એવું [દુઃમહ] હું ખ હરો અને તમારી પ્રતિજ્ઞા છે કે તમારો ભક્ત નાશ પામતો નથી, એ પ્રતિજ્ઞાની પત રાખો, મારી આગળ પુણ્યના કામ કરાવો ને પાપથી મારી રક્ષા કરો

આનતરિન્દ્રિયમવા પિઅપ્રકૃમા અપિઆ ચૈ ।

સવ્યવ્યાજ પૈવ જે કૃમન્વ ન જાલનિ ॥

સૂમિમુખાનયિ ॥

‘માણસ જોતો કલામા ભલે કુશળ હોય ને પશિતમા ખરે, પણ જો તે કળા માલમા ઉત્તમ એવી પરોપકારરૂપ ધર્મકળા ન જાણે તો તે વિદ્વાન નથી પણ મૂર્ખાજ છે

દ. વા.

કાર્લ માર્ક્સ અને ગાંધીજી

શ્રી કે. એન. ભટ્ટાચાર્ય.

કાર્લ માર્ક્સ અને ગાંધીજી એ બે મહાન પુરુષોએ અઘડાલીન મનુષ્યોના જીવન અને વિચાર પર અત્યંત ઊંડી અમર કરી છે. જનોએ જે સિદ્ધાંતોને પ્રચાર કર્યો છે તે જગતના ઘણાં ખરા પ્રદેશોના ઘોરા પ્રભાવના મનુષ્યોને અરેખર અનુકૂળ થયા છે. તેઓ જે મદદ મૂકી ગયા છે તે ભગભગ અદ્વાનિય છે એમ સ્વીકારવામાં આવે છે તેઓના સદેશ કરેલા માનવીઓના દેવામાં સમાનતા, ન્યાય, પ્રેમ અને સત્ય પર રચાયેલી નૂતન પદ્ધતિની સનાતન આશાને પ્રેરિત કરી છે.

છતાં પણ આ બે મહાન પુરુષો વચ્ચેના માત્ર પર વધારે જાર મૂકેલા ઉચિત નથી, કારણ કે તેઓ વચ્ચેનું વૈષમ્ય એથી ઘણું વિપુલ છે. કાર્લ માર્ક્સ અને ગાંધીજી બંને જીવનને જુદી જુદી રીતે જીવે છે, અને તેઓના સિદ્ધાંતોના પાયાના સ્વીકૃત વિચારોમાં સામાન્ય એવું કંઈ નથી સંભવમાં કહીએ તો, આ બંને મહાન પુરુષોની ભૂમિકા ભિન્ન છે. તેથી બંને પોતપોતાની ભૂમિકા પરથી જીવનનું અવલોકન કરે છે, તેના કેવળાંતોનું પ્રયત્ન અને સંશોધન કરે છે, બાકી મૂળમૂળ વિભિન્ન સ્થિતિમાં સ્થપાવેલા માર્ગો એકબીજાથી ઘણા જુદા હોય એ નિર્ણય છે. એ ભૂમિકાઓના બે ભિન્ન કષ્ટ માન્ય કરીએ, તો કાર્લ માર્ક્સ અને ગાંધીજીના સ્થાનની વિભિન્નતા તેઓની મદદનાં મુશ્કેલી પડેલાં આંતરિક રીતે વિભક્ત કરશે. તેથી અરેખર સુસ્થાપન કરવું હોય તો કાર્લ માર્ક્સ અને ગાંધીજીને તેઓની પોતપોતાની ભૂમિકા પરથી અવલોકવા નીકળે. એ ભૂમિકા આપણને તેઓના સ્વભાવનું, તેઓના કાળનું અને તેઓના સર્વાંગી અધિકૃતવનું ચોક્કસ વચાદર્શન કરાવશે.

ગાંધીજીની જીવન-ભૂમિકાની બાબતમાં તો આપણે જ્ઞાન નિમિત્ત છે. ગાંધીજીનું જીવન નૈતિક ભૂમિકા પર રચાયેલું છે. એમનું નામ જ નૈતિક મદદનાં પ્રતીકરૂપ છે. એમના સદેહાતીત શબ્દો એમની સ્થિતિને મારી રીતે નિરૂપે છે. ગાંધીજી લખે છે: “કુ વળી કાલુ? હિંદુ મને જે બગાડ્યા છે એ જિવાવ મારામાં લગારે બળ નથી. તે મને બળ આપશે અને મારો” હાથપરે. એના શાપન અંતર નિવસમાં બંધન સ્ત્રી એની હજારો વિરુદ્ધ કંઈપણ થવાનું નથી.” ઉપર પ્રાપ્ત એમની આ સર્વોપરિ મદદ, એની કાળાનું શરણ, અને એના મિશનની સિદ્ધિ અર્થે એના સાધન બનવાની તૈયારી એ ગાંધીજીની મદદનાં નિયોજ છે. હિંદુને એ પ્રધાન હેતુ છે. જે ગાંધીજીને બળ અને આદર અને એમના અત્યંત પ્રગતિશીલ જીવનને અત્યંત મામરું કર્યું છે.

કાર્લ માર્ક્સ અને ગાંધીજી વચ્ચેનો તફાવત હવે નિહાળીએ. હિંદુ વિરુદ્ધ હોતાં કાર્લ માર્ક્સે સમજ્યું છે, “હિંદુ વિરુદ્ધ અસત્ય એ તો આત્મિક અસત્યરચિત મનમની સ્થિતિ છે.” વળી તેઓ લખે છે: માનવી તો છે...વિચાર કે સનાતન જીવન પોતાને બંધન કરવાને ઉપયોગમાં લેવાતું સાધન” ગાંધીજી મુજબ બે આપણે એમ માનીએ કે માણસ એ તો ફક્ત સાધન છે અને ‘જીવન નિષ્-મત્ર અર્થગ્રાહક’ વિના સંપૂર્ણ જીવન અસંભવ છે.” તો માર્ક્સનાં સિદ્ધાંત મુજબ ‘સ્વેચ્છાધીન વિચારના રહસ્યમય ઉદરમાં જ’ આ વસ્તુ રહે છે.

મદદની બાબતમાં કાર્લ માર્ક્સ અને ગાંધીજી એકબીજાથી ભિન્ન છે. ગાંધીજી નૈતિક ભૂમિકા પર છે, તો એની વિરુદ્ધ બાજુએ કાર્લ માર્ક્સે નૈતિક ભૂમિકા પર છે. હિંદુમાં એમની અર્થગ્રાહક મદદથી માંડીને ગાંધીજી એમના દૈનિક જીવનમાં અને આચરણમાં જીવનના નૈતિક અર્થને રહસ્ય કરતા, અને એમની માનવતાની વિરુદ્ધ થત મુજબ, બે અવસ્થા ન માનીએ તો, કાર્લ માર્ક્સે ધિતિ-

હામનો લૌતિક અર્થ સ્પષ્ટ કરતા હતા. ગાંધીજીની બાતબમાં જીવન એ નૈતિક પરિપૂર્ણતાનો 'પવિત્ર ઇતિહાસ' છે. જ્યારે માર્ક્સની દૃષ્ટિએ જીવન લૌતિક વિકાસનો 'બ્રહ્મ ઇતિહાસ' છે.

કાલ માર્ક્સ અને ગાંધીજીની જીવન-બુમિકામાં બિન્નતા હોવાથી તેઓ બંને લિન્ન રીતે સુધારાના-એની યોજના, એનાં માધન અને એની સિદ્ધિના-કાયદાઓને ઉકેલે છે. ઇર્ષ્યવના પ્રયોજનનો સાક્ષાત્કાર તો અંતરમાંથી થાય છે, અને ગાંધીજી તેથી આંતરિક સુધારાની આવશ્યકતા પર ભાર મૂકે છે કારણ કે એજ બાલ વિકાસમાં સહાયક બને છે, ગાંધીજીના શબ્દોમાં કહીએ તો "આપણને જે બાલ મુક્તિ મેળવવાની છે તે આપણને સાપડેલી એ ક્ષણમાં પ્રાપ્ત કરેલી આંતરિક મુક્તિના પ્રમાણ-માં જ હશે. અને આ મુક્તિનો જે સાચો ખ્યાલ હોય, તો આંતરિક સુધારા પ્રાપ્ત કરવામાં જ આપણી મુખ્ય શક્તિને રોકવી જોઇએ."

આ બાબતમાં કાલ માર્ક્સની ગાંધીજી સાથે કરેલી તુલના પણ રસપ્રદ વિરોધાત્મક છે. માર્ક્સને અંતરામાંનો લગારે ખ્યાલ નથી. લૌતિક પદાર્થ તો બાલ છે, અને લૌતિક બુમિકા પર તેઓ ફક્ત બાલ જીવનને સમજી શકે છે. જીવનની બાલ અને લૌતિક સ્થિતિમાં કરેલો ફેરફાર એજ એમને મન સુધારો છે, આંતરિક વિકાસનો પ્રશ્ન તો બ્યર્થ છે, કારણ કે અંતરાત્માની કલ્પના તો વેદિયાપણું છે, અથવા બહુ બહુ તો બાલ સ્થિતિઓનું ફળ છે. એમનાજ પ્રમિદ્ધ શબ્દોમાં કહીએ તો: "લૌતિક જીવન એ જીવનની સામાજિક, ગૃહકીય અને આધ્યાત્મિક વિધાનોનું સામાન્ય ક્ષણ છે," અને આ વાતને વધારે સ્પષ્ટ કરવા માટે તેઓ ઉમેરે છે. "માનવીઓની શુદ્ધિ એ કંઈ તેઓનું અસ્તિત્વ નિશ્ચિત કરતી નથી, પણ એથી ઊંચકું તેઓનું સામાજિક અસ્તિત્વ તેઓની શુદ્ધિ અથવા પ્રજા નિશ્ચિત કરે છે."

આ લેખનો આશય આ છે મહાન પુરોષ માનવીઓનાં કાયદાઓને પોતપોતાની રીતે જુએ છે તેના ગુણોનો ન્યાય કરવાનો નથી, તોયે ગાંધીજીના આંતરિક સુધારણાના મિદ્ધાન સાથે માર્ક્સના બાલ સામાજિક અસ્તિત્વની સરખામણી રસમય બને છે. આપણે જોયું એ પ્રમાણે માર્ક્સ માને છે કે બાલ પરિસ્થિતિ પર મનની મનાવતા અવલંબે છે. બીજી રીતે કહીએ તો, માનવીનું અસ્તિત્વ એ જે થવા ઝંખે છે એને આભારી નથી, પરંતુ બાલ પરિસ્થિતિ એને જે રીતે ધકે છે એ પર આધાર રાખે છે. આ જ વાત અન્ય શબ્દોમાં કહેવી હોય તો, માનવી એ કંઈ એની પરિસ્થિતિને નિયંત્રિત કરનાર એના પોતાના બાબનો સ્વામી નથી, પરંતુ એ તો નિયંત્રિત પ્રાણી છે જેની ઉચ્ચતા અને વિશાળતા-નૈતિક તેમજ લૌતિક-બાલ સામાજિક પરિસ્થિતિ પર અવલંબે છે. આ મિદ્ધાનને સંપૂર્ણતઃ સીકારીએ તો એ માનવ નૈરવને અવશ્ય છે. કારણ, એ બાબતમાં માનવી ફક્ત જીવજન જ બને છે, અને એનું મન એની પરિસ્થિતિને લગતું એકેય કાર્ય કરતું અટકે છે. માર્ક્સનો મિદ્ધાન માનવ વિનાની સ્થિતિએ માનવીને ઉતારે છે, એ ફક્ત બાલ પરિસ્થિતિની ઉત્પત્તિ બને છે, અને એના લૌતિક જીવનને સુધારવા મથનાં માર્ક્સે એના અંતરામાંના આંતરિક ગૌરવની અવગણના કરી છે.

બીજી બાજુએ, ગાંધીજીએ પોતાના જીવન અને આચરણથી લૌતિક સ્થિતિ પર મનનો, બાલ સ્થિતિ પર નીતિનો વિજ્ય પ્રસ્થાપિત કર્યો છે. તેઓ માનવીના આંતરિક ગૌરવને આવકારે છે અને કીર્તિ અને મુક્તિના અનિવાર્ય બાવિ બળી તેઓ નિર્દેશ કરે છે. નીતિમત્તાના આલોચકોને પ્રશ્ન: પૂછવાનું મન યાય: બાલ સ્થિતિ અનુકૂળ ન બને તો શું મન વિકાસ માધી શકે ખરું? લૌતિક જરૂરિયાતો અવસ્થિતપણે અનુરૂપ ન કરવામાં આવે તો નીતિનું કંઈ મદદત્વ છે ખરું? આપણે આ

(અનુસંધાન ૪૦ ૧૨૭ એ)

ગાંધી-ગુરુ

શ્રી ગુરુદ્વાર મલિક

[જન્મના મહાપુરુષો તો એક જ કુટુંબના હોય છે. પરંતુ ઘણીવાર તેઓના અનુયાયીઓ પોતા-પોતાના ધરને સદૃષ્ટી હોયે આને સ્થાપવાની અભિલાષા સેવીને બીજા ગુરુજનોનો નામ પાડવાના પ્રયત્નો કરે છે. પરિણામે અનુયાયીઓ વચ્ચે અપ્રીતિ જન્મે છે, વધે છે. આવી વિસવાદિતા મહા-પુરુષોને અત્યારે ચમત્તી નથી. 'રામદેવપિયુગન' મહાનુભાવ મહાત્માઓને એ સી રીતે મરે? 'મધી-ગુરુ' સેષમણામાં ગાંધીજી અને ગુરુદેવ સ્વીકૃતિથી ઠાકુર એ જન્મે મહાપુરુષોનું નોંદ-ભરી દિગ્દિશી દર્શન કરતાં તેઓમાં રહેલા સામ્યતાના રૂપદર્શને જ વહેતું થકવામાં આવ્યું છે.]

એક ધર્મસામ્રાજ્ય સ્થપ્યું છે કે જે અમીમ છે તેને મીમામ્મદ કવુ એ પાપ છે. તેથી તો દરેક મહાપુરુષ પોતાના ઇચ્છનમાં એક એવી ભારી દંધિમાં પુરવી રાખે છે, જેથી તેને મળવું અગત્યની-માથે કાચમનો રહી શકે.

પરંતુ મામાન્ય માણસ તો મીમામાં જ ભદ્ર રહેવાનું પસંદ કરે છે. એનું ધર્મ એનું અપિત્ર જન્મ છે. એમ એ થાને છે અને એ પ્રમાણે વર્તે થકુ છે.

વિશેષે કરીને એનું એનું આચરણ પૂજના સેવમાં દિગ્દિશી પડે છે. માનસીને ધર્મ વિના થ થનું જ નથી. તેથી તે મૂર્તિના ઉપાસક બની જાય છે. આમ જે અમીમ છે, નિમમ્મદ છે તેને એ બાઈક-ભદ્ર કરીને-અધિક આકાર આપીને-પૂરી રાખે છે. એનાથી એ એ સાવધાન ન રહે, તો એની દિગ્દિશી મંકુચિત્ત બની જાય છે. એનું પરિણામ એ આવે છે કે એક મૂર્તિ કે એક મંદિરના ઉપાસકો અને બીજા કોઈ મૂર્તિ કે બીજા કોઈ મંદિરના ઉપાસકો વચ્ચે વિસવાદ, મતભેદ ઉત્પન્ન થાય છે, તે એટલે સુધી કે કોઈકવાર તો તેઓ મારામારી કરવા પશુ તૈયાર થઈ જાય છે. આવી મારામારીનું જ્ઞાન આપણે ધર્મે રચે માનવ-ધર્મિકામમાં વાળ્યું છે.

પશુ આવી દિગ્દિશી-મંકુચિત્તતાથી બચવાનો એક ધર્મ છે. જે સીમાબદ્ધ છે તેમાં અસીમને જોવાની શાધના કરવી. એ જ મારો ધર્મ છે. નિ-દુમાં સિન્ધુના દર્શન કરવા, 'અવડમાં પ્રકાશ' બેનું, અકિનમાં વિશ્વની નિરખરી એ જ ધર્મનું ખરું ખોલ છે.

ગાંધીજી અને ગુરુદેવ એ બંને એવા ધર્મ-આદિ અને અનંતના અનુયાયીઓ હતા તેથી જ તેઓ મૃતિપૂજાની માથે સ્વર ઉડાવતા, મૃતિપૂજાનો વિરોધ કરતા.

તેઓ મૃતિપૂજામાં શો ફાયદો છે તે પણ બરાબર જાણતા હતા. નાના બાળકને લખતા મીખ-વતી પ્રખતે એ 'લાઇન' દોરવાની દોષ છે એ 'લાઇન' અંદર તે અક્ષરમાળા લખી શકે. પણ જ્યારે એ બાળકનો હાથ બગબર ઘસાઈ છે, રોજની બોલીમાં કહીએ તો એનો હાથ 'પાકો' થઈ જાય છે, ત્યારે તે એ 'લાઇન'માં લખવાનું બંધ કરે છે. આવો જ ફાયદો ગાંધીજી અને ગુરુદેવની દૃષ્ટિએ મૃતિપૂજામાં છે. જો મૃતિનો, જો અમીમ છે તેનું કેવળ ધ્યાન ધરવા મારે જ ઉપગોચરીએ તો એમાં કંઈ ખોટું નથી. પણ માણસ ઘણુંવારે એમ સમજે છે કે જેની એ પૂજા કરે છે એ મૃતિ જ એનો સર્વસ્વ પ્રભુ છે.

ગાંધીજી અને ગુરુદેવ આજ કારણે લોકોને મૃતિપૂજાની બાબતમાં કદાપિ કોઈપણ જાતનું ઉત્તેજન આપતા ન હતા. તેથી ગાંધીજીનો રામચંદ્ર 'રામાયણ'નો જ અથવા દયાનો જ રામ નહીં હોય, પણ અખિત બ્રહ્માનો રામ હોય. એવી રીતે જ્યારે બ્રહ્મમાજના અનુયાયીઓને એમ લાગવા માંડ્યું કે બ્રહ્મ તો માત્ર એ લોકોના મંદિરમાજ વિદાર કરે છે, ત્યારે ગુરુદેવ બ્રહ્મમાજની બહાર નીકળી ગયા.

ધર્મની એક વ્યાખ્યા સુદ્ધ ભગવાનના શબ્દોમાં 'બ્રહ્મવિદાર' છે-બ્રહ્મ જે મર્વત્ર અને મર્વેમાં વિદાર કરે છે. આમ દેવાથી એ બ્રહ્મને કેવળ પોતાની નાનકડી ઓરડીમાં પૂરી ગણવે એ પાપ છે, જેમકે વિસ્તારિત દરિયાના પાણીને પોતાના એક નાનકડાં લોટામાં બંધ કરીને રાખવું-જે આવી બસભય વાત શક્ય હોય તો!

સેવા અને પૂજા

ભક્તિભાવ હોય તોયે કોઈ માણસની પૂજા કરવા પ્રવૃત્ત ન થઈએ.

સેવા અને પૂજામાં કૃત્રિમ ભેદ કમ છે. માણસ સેવા લઈ શકે છે, પૂજા સેવાનો અધિકાર ફક્ત પરમાત્માનો જ. ભગવાનને જાણ નથી છતાં આપણે એને બવડાવીએ છીએ, એને પંજો કરીએ છીએ, મુગધી ફૂંટો ચડાવીએ છીએ, જાડ કરીએ છીએ એ બધું મદજૂ કરતાં છતાં એ જ મતામત સ્વીકારે છે માણસ પૂજા સે તો પડે, સેવા લીધા વગર તેનો છૂટકો નથી. માંદા, અર્ધજ, બાળક, રૂઢ અને અનિયમમાયો માણસ જરૂર જેટલી સેવા સે એમાં વિશેષ દોષ નથી, પણ પૂજા સેનાં એને કશું જોઈએ. પૂજા કરનાર શુદ્ધ ભાવે માણસની પૂજા કરે તો એ તરી જાય, જમુ સેનાં રૂઢ ભાવે કે તટલ્ય ભાવે પૂજા શી રીતે સેવ પૂજા સેવાની રેવ પડી એટલે માણસ ભાન બની જાય, એટલી જાને, કટાઈ જાય અને અતે કાપર પડે જાને. તેથી ભક્તિભાવ દોષ તોયે કોઈ માણસની પૂજા કરવા પ્રવૃત્ત ન થઈએ. જગત, અર્ધજ, રૂઢ, માંદાં અને કાવંચનોની પ્રમાણમગ સેવા કરીને મતોર મનીએ.

—દાદા સાહેબ.

[કહેવાય છે કે એકવાર ભગવાન હનુ મિશન ઉપદેશ આપી રહ્યા હતા ત્યારે કોઈએ આવીને એમને કહ્યું કે એમના માતાપિતા એમને મળવા આવ્યા છે. હનુએ પૂછ્યું, “મારા માતાપિતા વળી ક્યાં છે?” પછી થોડી વાર મ્હીને એમણે પોતે જ જવાળા આપ્યો. ‘માન માતાપિતા, ભાઈબાહુ તો તેમો જ છે જ મનુની ઇચ્છા’ પાલન કરે છે.”

એરી જ રીતે માંથીજનાં માથાં કુટુંબીજનો એ જ છે જેઓ એમના આદર્શો અનુસાર પોતાનું જીવન પરી રહ્યાં છે અને જે મુશ્કેલીઓ આપણે યોગ-સેવા અર્થે આપણ કરેલી તે ચલાવી રહ્યા છે. આ લેખમાળામાં માંથીજનાં એવા કુટુંબીજનોનું આજીવન રેખાચિત્ર બજાવવા મળશે.]

શ્રી. મુકુન્દભાઈ

“ધામ ધમે ને ધરની દરિ” એવા પ્રખર ઉનાળામાં જ્યારે જુ પંચમહાત્મના પ્રવેશમાં “બીજ સેવા મંડળ” ને આમને ચાલતા આજમિયા ફોર્મ, ત્યારે શ્રી કંકર બાપાની ઉંમ તપસ્વતી અને ઝોંપી થઈ. આજીવન સેવક કંકર બાપાનું રમણ કરતાં સાથે માથે બીજજનતાના લાડીલા શ્રી. સુખદેવભાઈ તેમજ શ્રી. ચીત્તલભાઈ, શ્રી. કાળાભાઈ નાથક. શ્રી વલ્લીકરભાઈ અને અન્ય મુરજીજનોનું રમણ થયા વિના રહે ખરું? ૧૯૨૨-૨૩ નો એ કાર્યો મયમ હતો પંચમહાત્મના વરસાદે દેશ દીપી. એક તો ઉત્તરક પ્રદેશ અને એમ આ અનાદિદિ એટલે બધે દુકાળના ભય કરે એળા ખાવા ધાતા દના એ સમયે જીવમગના સદ્ગુણમય દુકાળને નિવારવાના કામમાં “બાપા” મોખરે દના એમના સારીદારોમાં શ્રી હંદુલાય વાસિક તેમજ શ્રી. સુખદેવભાઈ પણ દના “માપા” બીજ યોગને જુ પડે જુ પડે અનાજ અને વસ્ત્ર લઈ ખૂંદી વચ્ચે કંકર બાપા બીજોને મળવા મુખમાળી બચાવ્યાં અને કંકર બાપાને જોડેનેલી લાજ ગળી. બીજ તો “વસુધૈવા કુટુંબક” એ તો છે ખબરવતી કામ. બીજનું નામ સેવા જ રામની પાછળ થઈ ચોરી અને રામને એમાં ખેર ધરનારી માતા સજીની તેમજ અનુનંદી ધનુર્વિદ્યાને જીવન સમાજનાર અને ગુરુ દેવને આદરણીય-માંથી દક્ષિણમાં લઈ જનાર તેમજ પોતે કુદલવામાંથી દક્ષિણ પ્રાપ્ત કરનાર બીજકુમાર એકલ-યની યાદ તાજ થાય છે. પાંચ એ બીજ કેમને આપણ દેશનાધિવાસી કચડી નાખી, દૂર દેવી અને એમની દસ કરણાજનક કરી મૂકી. “બાપા”એ એમની એ કરણ દસ નિદાગી, એમનું દેહુ દવી કીધું.

‘બાપા’ને એ દુકાળે માત્ર રાહત આપીને જ પાછા ફરવા ન દીધા. ‘બાપા’ તો સદાના તેઓના બની ગયા અને એ સમયમાં જ “શીવ સેવામંડળ”નો જન્મ થયો. એ આશ્રમનો મુદાલેખ ‘હું બધું તારું, તું છે ધનુર્ધર’ વાંચતા બહુ વિચાર થઈ આવે છે કે સેવાભાવી બાપા ધનુર્ધરની બાણ ન બનતા હોય ! ઇશ્વરે એમને ભુલાયેલાં, કચડાયેલાં જીવો વચ્ચે નાખ્યા અને ત્યાં તેઓ જડાઈ ગયા.

આજે દાહોદ-ઝાલોદને માર્ગે આવે તો ‘ચીરાખરી આશ્રમ,’ ઝાલોદનો ‘શુધરીઆશ્રમ,’ દાહેદનું ‘કન્યા છાત્રાલય’ અને ‘જેસવાલા આશ્રમ’-જેને શ્રી. વલ્લીકરભાઈ ‘યશ-વાદિકા’ને નામે સંબોધતા એ બધા આશ્રમો ‘બાપા’ની સેવાભાવી પ્રતિભા જીવંત પ્રતીકો છે.

‘બાપા’નું આખું નામ છે શ્રી અમૃતજ્ઞાલ વિટ્ઠલદાસ ઠક્કર. એમનું જન્મસ્થાન છે ભાવનગર. એમના પિતાની આર્થિક સ્થિતિ મામાન્ય હતી. એમને માડ માડ ૨૦-૨૫ રૂપિયાનું માસિક વેતન મળતું. પણ એમની ધરખા એની કે લગ્ને પેટે પાટા બાધવા પડે પણ મારા બંસ દીકરા ભણે, ગણે અને સુખી થાય તો બધું. તેથી બહુ કરકસર કરીને શ્રી. અમૃતજ્ઞાલભાઈને મૈટ્રિક સુધીની કેળવણી આપી. પરંતુ પિતાનો બાળકોને કેળવણી આપવાનો આમદ અદમ્ય હતો. તેથી મૈટ્રિક પછી ઠક્કર બાપા પુતાની એન્જિનિયરીંગ કૉલેજમાં દાખલ થયા. બાપાએ આપણે કેટલી ન રાષ્ટ્રીએ એટલી કરકસર કરીને કૉલેજમાં અભ્યાસ કર્યો અને ‘એન. સી. ઈ.’ની ઉપાધિ પ્રાપ્ત કરી.

કૉલેજમાંથી છૂટીને તેમણે પિતાને આર્થિક રાહત આપવા સારું કાર્યવાહીની રજાવાટી રેલવેમાં નોકરી સ્વીકારી. પરંતુ એ વેળાએ ‘હાપનિયા’એ હેખા દીધાં. એ કારમાં દુકાળે સર્વત્ર હાહાકાર ફેલાયો. હન્ટરો લોકો તરફથી મળ્યા લાખો, કામધંધા બધ પડી ગઈ. તેથી ‘બાપા’ની નોકરી ગઇ. ‘બાપા’નું દેહુ લોકોનાં દુઃખ અને ત્રામ નિહાળી દ્રવી રહ્યું હતું. ‘બાપા’ હૃદયમંથન અનુભવતા હતા. પણ બાપાએ મનને મરીને તરત જ આફ્રિકાની કેન્યા-યુગાન્ડા રેલવેમાં નોકરી સ્વીકારી લીધી. ‘બાપા’ ગયા આફ્રિકા પણ એમનું દેહુ તો હતું આપણા હૃદયમાં. એ દેશાએ ‘હાપનિયા’ના કારમાં સમાચારોથી ભરપૂર એમના પિતાછતા પત્નીદારા સ્ત્રીય વ્યથા અનુભવી. ‘બાપા’ ત્યારથી ‘માનવ-સેવક’ બન્યા. ‘બાપા’ને થતું ‘હું ક્યારે મારી માનુષ્યમિત્ર બનઉં અને એની સેવા કરું ?’ પિતાના પત્નીએ એમની ધરખાને પ્રજા વેગ આપ્યો. આમ એમના પિતા થયા એમના પ્રથમ જીવન-ગુરુ.

પિતાના જીવનમાંથી ‘બાપા’ બળજબૂથી વ્યવસ્થા અને સીવટ શીખ્યા. બપોનો અને દ એમના બા પ્રભે પણ ધરખો જ હતો. આજેય કોઈ વાત-વબગી માતા પોતાના બાળક તરફ એના દેહાનું હૈન દાસવતી હોય છે, ત્યારે ‘બાપા’ એલી જાહે છે, કે ‘અને મારી મા વાદ આવે છે !’

‘બાપા’નું બીજું અમર અને યશદાયી કાર્ય છે હર્મિયોની સેવા. શ્રી અમૃતજ્ઞાલભાઈ તો હર્મિયોનોના જ ખરેખરા બાપા છે.

આફ્રિકાથી ‘બાપા’ નોકરી છોડીને મુખર્મ આપ્યા કે તત્તજ એમને મુંબઈની મુખર્મમાં નોકરી મળી. ‘બાપા’ની કુસા ખાતે નિમજૂક થઈ. શહેરનો કચરો બગી લાવતી એન્જી ‘લાઈટ રેલવે’ના તેઓ નિરીક્ષક નિમાયા. પણ ‘બાપા’ને આ નોકરીએ ‘માટે’ ન બતાવા. તેઓ તો ખરેખર અર્થમાં નિરીક્ષક બન્યા એમનો મેરાભાવી અને કન્જાડ આત્મા આ બાપડાં યાદુવાળાઓની ભયાનક કુદર સામે હારીને કચી ઉઠ્યો. તેઓ એમની જીવનવાનતાઓના દમદમ થયા. નોકરી પણ અર્થમાં એની ગંદકીમાં કામ કરી જીવન નિર્વાહી નાખનાર આ બિચારા લોકોની અમંજ્ય દાડમાં-એને નિહાળીને ‘બાપા’ને એમની સેવા મારે અવિચાર્ય કંઈ કરવાનો બીજો દીક્ષામંત્ર મળ્યો.

પરંતુ એ કાળ દરમિયાન 'બાપા'ના માનવપ્રેમી દેવાને વેત્ર આપે એવી સાધુચરિત વ્યક્તિ સાથે એમનો સમાગમ થયો. શ્રી વિશ્વ સમજી સીદે સારાપ મહારાષ્ટ્રમાં દરિજન પ્રવૃત્તિના જનક મનાય છે. એમણે એ કાલે ૧૯૦૫થી આરંભેલું. કક્કર બાપાને એમનો પરિચય લાભદાયી થયું પડ્યો. શ્રી શીદેજીએ તે જીવનકાળે મહારાષ્ટ્રમાં કહ્યું, એને 'બાપા'એ એમના બહેર જીવનના બીજા ચુક મા'દેહની પ્રેરણાથી રાષ્ટ્રવાદી કહ્યું.

દિગ્વિસ્તૃત બાપાના અંતગતભાવના ઉકાળમાં દરિજનોની અખીચુક સેવા કરવાની ઇચ્છા ઉઠતે ખતરી ચર્ચા સુધરાઈમાં કામ કરતા દલો ત્યારે જે સમય મળે તો બધાજ આ કાલેમાં તેઓ મળતા, પશુ તપશ્વિ નિવૃત્ત ચર્ચ દરિજનોની, દલિતોની, પીડિતોની સેવા કરવા મળે તો તેનું સાક ! એવી ઇચ્છા એમનામાં ઉઠાળા મારવા લાગે. એમના નાના ભાઈ કે. કેશવલાલ નોકરી પર રિસ્ક થયા હતા. 'બાપા'એ એમને લખ્યું, 'દલે મને છોડ કરી દે.' પશુ ભાઈએ પિતાને એ ધાત જણાવી. પિતાએ જણાવ્યું કે તેઓ જીવંત છે. ત્યાં લગી નોકરી છોડવી ચોખ્ખી નથી. પિતાની સમતિ ન મળી પિતૃમાન 'બાપા'એ પિતૃનું કહ્યું માન્યું, 'બાપા'ની એમના પિતાજી પ્રત્યેની ભક્તિ અત્યંત હતી. પિતાની લગવણી ન હોવાય એવી તેઓ યુવક કાળજી લેતા. પિતાની ઇચ્છાને માન આપી એમણે નોકરી ત્યાંથી રાખી, પોતાની ઇચ્છા ન હતી તોયે બીજી વાર લગ્ન પશુ કર્યા. પશુ માનવ-સેવક 'બાપા'એ જન્મજમ્યાથીયે સંપર પૂરવા, એ વખતના સામાજિક જીવનના અવકાશના જમાનામાં પશુ 'બાપા'એ આર્થિક અધઃગત સોસાયટીના આશ્રયે દરિજનો સાથે પ્રીતિસંબંધમાં લાગ લીધી હતી, પશુ એમના પિતાનું દિલ દુભાયું અને તેમની નાજૂક તબીબતને લીધે 'બાપા'એ ઘરમયી માધુ' નીચું પાડી પ્રાથમિક પશુ કહ્યું હતું આર્થ 'બાપા'ના દેખાતા 'પિતૃભક્તિ' અને 'માનવ-ભક્તિ' વચ્ચે સારાપ મહારાષ્ટ્રમાં પરંતુ ૧૯૧૩ની સાંઘમાં એમના પિતાએ દેહ મુકયો અને 'બાપા'ને માટે માનવસેવાનો માર્ગ એક જ માર્ગ ચોક્કસ થયો. ત્યાર પછી ૧૯૧૪ની સાંઘના જન્યુઆરી માસની ૨૫મી તારીખે બાપાએ પોતાના મધ્ય ભાઈઓને હોદ્દાને પર લખ્યો.

"મુ બધીરે મુનિસિપાલિટીની નોકરીનું થે' રાજીનામું આપ્યું છે, અને આવતી તારીખ ૨ જુલાઈ નું નોકરીમાંથી ફોરે ચર્ચ 'સરવન્ટસ ઓફ હિંદુ સોસાયટી'માં નેશનલ આ સંબંધમાં કોઈ સંબંધ લીધી નથી, જે' ફક્ત મારા આંતરબંધનની જ મવાહ મુજબ-મારા અંતરાત્માની આશા મુજબ-આ પશુ લીધું છે.

"કુ' ખાતરીપૂર્વક માનતો થયો છું, કે હિંદુસ્તાનને સમગ્ર જીવન અર્પણ કરી દેનારા સેવકો નેશનલ છે-નહિ કે કુરસર અને સમયે કામ કરનારા, જ્યાં સુધી આજીવન કાલેક્ટોરિયે હિંદુસ્તાનને ન સાપે, ત્યાં સુધી આપણી કશી પ્રગતિજ નહિ ચર્ચ શકે. સાચા કામ કરનારાઓ માટે તો પમાના જંકાર બર્ષા છે, ગાંધીજી જેવાના ચરણોમાં દબરો અને લાગે. રિપિયાનો દગરો ધાય છે, તેમને સાચા કામ કરનાર એ નથી મળતા; એટલે આ જેમ જરૂરમાં નો હું જાણ કરતો હોઉં, તો પશુ હું એ જીવ મુજબ સુરોથી અને પ્રમાણિકપણે કરું છું."

"મારી અવરજવાનો દલે અંત અને છે. જીવનના સર્વ વિષયોએ હું મરૂં છે, પશુ હું તમને સોને ઉમદા સેવાકનું માટે તજીબાં છું અને સમર્થ છું, કે તમે મારાં સીની મને મુખાસિયો છે."

'બાપા' સરવન્ટસ ઓફ હિંદુ સોસાયટીમાં ૧૯૧૪માં નેશનલ ત્યારથી આજ લગી રાષ્ટ્રનાં પીડિત માનવીઓની દર્દીયાના એ જીવન સહોદર રવા છે. પૂજ્ય બાપુજી પશુ 'દરિજન સેવક સંઘ'નું હેડમા એમનાં હાથમાં સોંપીને ત્રિફલ્ગી જ-સ-કલ્પ સમુદાય તો દલો ત્યારે જીતપારસુ, 'મારા'

[અનુસંધાન ૫૦ ૧૨૮મે]

(કોને મહાપુરુષ કહેવા ? આ પ્રશ્નનો ઉત્તર ભિન્ન ભિન્ન રીતે આપી શકાય છે પરંતુ એક વિશેષ ગુણ મહાપુરુષમાં હોય છે, તે એનું ઊંડું અને સુવિરાળ જ્ઞાન, એ જ્ઞાન મવંદા નદી સ્વરૂપે વહેતું હોય છે. એ નદીના જળથી પ્રત્યેક જગત્ પોતાની આત્મિક અને આર્થિક તૃપ્તિ હિપાવે છે.

એ જ નદીમાંથી અહીં, પ્રત્યેક અંકમાં, થોડા બિંદુઓ નિઃસાસુઓની તમ્સ હિપાવવા આપવામાં આવે છે.)

મૃત પ્રિયજન કો સ્મરણ કેસે કરે ? મેરા દૃઢ વિશ્વાસ છે કે વે મરતે નહીં, શરીર મરતા હૈ. લેકિન સ્મરણ તો કાયમ રખના હી હૈ, ઉનકે સળ ગુણ હમારે મેં યથાશક્તિ ઉતાર કર, ઉનકી શુભ પ્રવૃત્તિ અપના કર ઝોર ઉસમેં વૃદ્ધિ કર કર. સમાધિ પર ફૂલાદિ રખના ઉસી સ્મરણ કો બઝાને કે લિયે હૈ. અગર ફૂલોં સે હી મંતુષ્ટ રહેં તો ઉસે મેં મૂર્તિ-પૂજા કહુંગા.

મનુષ્ય ઈશ્વર કો પૂજે ઝોર મનુષ્યકો તિરસ્કાર કરે યહ બનને લાયક નહીં હૈ.

મનુષ્ય કી સન્ધી યહ્યાન ઉનકે હાદિકે વિનયસે હોતી હૈ.

કવિને કહા હૈ કે વિદ્યારહિત મનુષ્ય પશુ સમાન હૈ વહ વિદ્યા કૌન સી ?

વિદ્યા વહી હૈ જીસસે મનુષ્ય અપને કો યહ્યાને ઇસકા અર્થ આત્મજ્ઞાન હુઆ.

પરહુઝે ઉપકાર કરે તોયે મન અભિમાન ન આવે દે, અગર અંતર્યામિ મળ કરવાતા હૈ તો અભિમાન કેસે ?

શ્રદ્ધામેં નિરાશા કો સ્થાન નહીં હૈ.

વ્યવહાર મેં જો કામ ન આવે વહ ધર્મ કેસે હો સકતા હૈ ?

ધર્મકા જાગા પહનને સે પાપ પુણ્ય નહીં બનતા જૂલ જૂલ નહીં મિટતી.

મૂળ કો સમજના આસાન હૈ અર્ધદગ્ધ કો કૌન સમજ સકતા હૈ.

ઉડે, ભગે, હે વહાણાં પંખીડાં,
એક-જનો પાસે જઈ જાન પ્રાપ્ત કરે.

[મહાપુરુષની મહાનિવાનુ એક માપ છે બાળકો માટે એમનું વહાણ. ગાંધીજીને બાળકો માટે પ્રેમ અર્થાત્ અને અહિંસાપૂર્ણ દર્શન તેઓ જ્યારે બાળકો વચ્ચે હોય, ત્યારે કેટલાક લોકોની આંખ સામે પ્રકિરન એક વિષ્ણુન મિત્રરત્ન ચિત્ર આવીને ખડું થતું. એ મિત્રમાં ઈશુની ચારેપાસ બાળકો ઊભાં છે. ગાંધીજી બાળકોની સાથે બાળક જેવા થઈ જતા. નેમનો બાળકો સાથેનો એકાત્મભાવ તેમણે બાળકો પર ને પત્રો નખેલા તેમાં સારી રીતે બહાન થાય છે.]

બાળકોને બાળકો,

ચિ .

તને સોળસું વર્ષ જેટલું એટલે તું જવાબદાર થઈ ગણાય. તું તારું શરીર સુધાર અને અખંડ સેવિકા થા અને એવી થવા સાર તારા મનથી જ આશ્રમના નિયમોનું પાલન કર.

હવે તારા પ્રાને—

આશ્રમમાં આપણે મૂર્તિ રાખતા નથી કેમકે આપણી પાસે જગતકૃપી મૂર્તિ પડી છે. તે વાટે ધ્યયરને એળખીએ. આકાશ તરફ જોઈએ તો ત્યા પલ્લુ અગણિત મૂર્તિઓ છે તેમાંથી જેનું મનન કરવું હોય તેનું ફરીએ ને ત્યાં ધ્યયર છે એમ ધારીએ. ધિમાત્ર સાહેબ કે અમીનાને આપણે જેને મૂર્તિ કહીએ છીએ તેવી મૂર્તિની જરૂર નથી પડી એ વિચારવા જેવું છે.

ગુલશીને પૂછે છે કેમકે ગુલસીમાં કેટલાક ગુલ્લો છે.

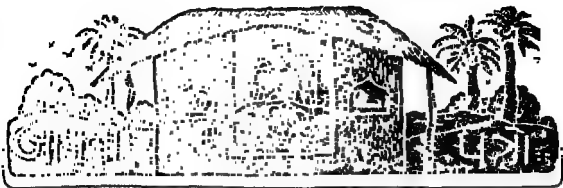
* * *

જેમ મેણમાં હાથ નાખીએ તો હાથ મેલો થાય તેમ જુડું ઘેડીએ તો મન મેલું થાય. અને હાથ મેલા કરતાં મન મેલું થાય એ ખરાબ. મેલો હાથ ધોઈને સાફ કરાય. મન એવી સહેલછંથી સાફ ન થઈ શકે.

નાણી બોધને અમત્ય બોલે તે ગમે તેટલું પ્રાયશ્ચિત કરે તેવે તે માફ ન થાય. પણ જે બૂઝથી બોલી નાખે તેને જ પ્રાયશ્ચિતથી માફ થાય. આ સમજાયું? ન સમજાયું હોય તો ફરી પૂછજો.

આપુના આશીર્વાદ.

(૧૯૪૯) ૧૧૫

[જોયની મિદિમાં દેખાતી નિરાશાવા કાળમાં મુનિ મન અશ્રમ યમ નિયમ સમદમ વિશ્વમત-
વાળો પુલ્કસીરામાયણ વાળો હંદ રાંકી મેં અદિ'સક તપશ્રયા માટે કાંઈ અશક્ય નથી એવા ભાવનું
અખેત્રુ તેના જવાબમાં આ પદ છે —ચિમનલાલ શાહ. સેવાશ્રમ આશ્રમ, વધા.]

તા. ૧-૫-૨૯.

ચિંત ચિમનકાલ

તમે કહ્યો છો એવી કદિન તપશ્વર્ગી દુરંત કરવાનું હોય નથી. અદિ સા જાણનારે પ્રથમ તો વ્યવસ્થાપન પાસન કરતાં શીખવાનું હોય છે એ જોઈ નથી. કયા જગ્યા એનું પાસન એક નિર્માણ કરે છે? પ્રાર્થના કેટલા કરે છે, કાંતે પીંચે છે કેટલા, પડેલી પ્રત્યે પ્રેમ કેટલા બનાવે છે? આપણે એકાએક સેવાવર્ગમાં કેટલો પ્રેમ કાલગીરે છીએ. બાપી બાપી ત્રીણી મણાતી બાબનોમાથી અદિ સા મત્તાદિને પાકે શીખીએ છીએ. મારી કદિનતાઓ પછી મારી અપૂર્ણતામાંથી ઉદ્ભવે છે. ને જે સાચીઓની પ્રેમજલ સ્વી લીધી છે એ પછી કારણ છે. વર્મ નિવમ સમ દમ વિવમદન તમે દાંડવા હંદમા છે એનું મન કરે. હમણાં જ દાવન જઈએ છીએ. બાપુના આશીર્વાદ.

ઈશ્વર નિરાકર નિર્ગુણ છે. એનું ધ્યાન શા સારું ન થયીએ?

[આપણી ભારતીય સંસ્કૃતિમાં મૂર્તિપૂજનનું સ્થાન અત્યંત છે વિભૂતિપૂજન અને બ્યક્તિપૂજન એ આપણા જીવનમાં જડાઈ ગયેલી છે આશ્રમવાસીઓને પણ એ પ્રશ્ન મૂંઝવતો હતો. તેઓ બાપુજીને લખતા અને બાપુજી સર્વદા મૂર્તિપૂજનો વિરોધ કરતા. બાપુજી તો માનતા કે બ્યક્તિ કે વિભૂતિને મૂર્તિરૂપે આજીવ કરી એની પૂજા કરવા કરતાં

એના જીવનને સમજી, એના ઉચ્ચ આદર્શો અને વિચારોને તેમજ એના કાર્યોને પોતાના જીવનમાં સ્થાપીએ એ જ વધારે ઇચ્છનીય અને મહત્વનું છે બાપુજી જતા આપણે આજે એમની મૂર્તિ સ્થાપવાના વિચાર કરીએ છીએ અને એ મૂર્તિની પૂજામાં જ કૃતાર્થતા માનીએ છીએ આવી સ્થિતિમાં બાપુજીના પત્રો અવશ્ય આપણને યો ય માર્ગદર્શન કરશે]

જ્યંત નોકોની મૂર્તિનું ધ્યાન ધરવું એ સારી વાત નથી જેનું ધ્યાન ધરવાનું હોય એમાં પૂર્ણતાનું આરોપણ થતું હોય છે થતું જોઈએ જીવિતોમાં કોઈને પૂર્ણ ન કહી શકાય રામાયણાદિમાં જે ચિત્રો આવે છે તે સારા હોતા નથી પરંતુ મૂર્તિની આવશ્યકતા શા સાર ? હિંમર નિગકાર નિર્જીવ છે એવું ધ્યાન શા સારું ન ધરીએ? જો એ અશક્ય હોય તો કંઈકારનું ધ્યાન ધરવું અથવા આપણી ક પનાની મૂર્તિનું ગીતામૈયાનું જ ધ્યાન શા સારું નહીં? એને કામધેનુની ઉપમા આપવામાં આવી છે આ ધેનુનું ધ્યાન ધરવું જોઈએ વળી એમાં ધણા અર્થો સમજી શકીએ છીએ આ રીતે પણ જ્યંત નોકોની મૂર્તિનું ધ્યાન દાનિકારક થઈ શકે છે એથી એને ત્યાજ્ય ગણવું ઉચિત છે

વ્યક્તિપૂજને બદલે ગુણપૂજ કરવી ઘટે છે વ્યક્તિ તો ખોટી નિવડે અને તેનો નાશ તો છે જ ગુણનો નથી.

* * * * *

“હું મૂર્તિપૂજક અને મૂર્તિભજક છું”

ચિત્ર

મદિર વિર તમે હીકે લખ્યું હતું તમારા મનમાં હોય તે લખજો આ બાબતમાં મારો જ અભિપ્રાય ચાલવો જોઈએ એવો આગ્રહ નથી મારા વિચારો એ બાબત ધર્મી ગણેલા છે

મારે વિષે મેં કયું છે કે હું મૂર્તિપૂજક અને મૂર્તિભજક જાને છું શરીરધારીનો ક પનાનો હિંમર મૂર્તિમાન હોય જ તે મૂર્તિભાવે તેની ક પનામાં વસે પણ છે જ એ રીતે હું મૂર્તિપૂજક છું પણ એકે પણ રૂપને-આકૃતિને પરમેશ્વર પૂજવાની મારા મને કોઈ દિવસ હા નથી પાડી ત્યાં મારા મનમાં નેતિ નેતિ થાય છે તેથી મેં અને પોતાને મૂર્તિભજક મા ગો છે આવા વિચારને અગે મારા મનમાં હંમેશા રહ્યું છે કે આપણે આશ્રમમાં મદિર ન વસાવીએ તેથી જ પ્રાર્થનાને સારું પણ મકાન બાંધવાનું ન જ શક્ય આકાશનું છાપરું અને દિસાઓની દીવાનો કરી તેમાં આપણે જોડા જો મવં ધર્મ પ્રતે સમભાવ રાખવો હોય તો આપણી આ જ સ્થિતિ હોવી જોઈએ આજકાલ વેદાદિમાં અસુખાત કરી રહ્યા છું ત્યાં પણ એ જ જોઈ છે ક્યારે મૂર્તિને સ્થાન નથી જોતો હતા હિંદુ ધર્મમાં મૂર્તિને સ્થાન છે એને આપણે તેનો દોષ ન કરીએ એની પૂજા આવશ્યક નથી એવું છે આથી મને લાગે છે કે આપણે સમાજ તરીકે મદિરથી નિરાળા રહીએ તો સારું આશ્રમમાં જે સ્થળે મેં સમાધિ માની છે તે મદિર હોય તો પણ આપણે તેને જાહેર સ્થાન ન કહીએ જમીનનો માલિક એ પાડી નાખીને છૂટ લઈ જવા માગતો હતો ત્યારે પૈસા ભરીને તે સ્થાન બચાડું પણ તેને મદિર બનાવવાની મારી ઇચ્છા નથી થતી

આ તમે ખીળ જે સમજો એમ છે તેની સાથે ચર્ચા અને લખવું હોય તે લખજો મુદલસ કાય ન ખાશો તા ૭-૬-૩૨

બાપુના આશીર્વાદ.

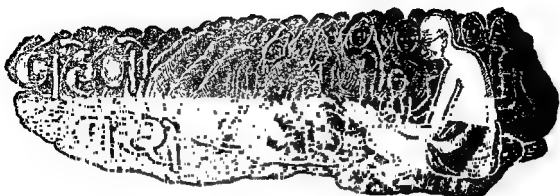
આપુની પૂજા પર

—શ્રી શિવકુમાર મીનાસ્તવ:—

આપુને આપુ રહેવા દે,

કળિન મનુજ તારી પૂજાએ,
તારા કુતુહિત ભવ ઘડીએ
તું શ્રદ્ધાને દોંગ કરીને
તે કૂલોથી કામજ તોએ
આપુ હતા કરુણાના સાગર,
માનવને માનવ રહેવા દે,
આપુ અમર, મૌન છતાંયે
પંચભૂત અથા અલગ પલ્લ
જડનામાયે ચેતન ભરતો
મુલમયને પલ્લ અમર કરતો,
આપુને દે પ્રેમ, તવ પૂજની,
તું પધ્ધરની મૂર્તિ બનાવી
મિટ્ટિ ને પધ્ધરનું મહિર,
હિ! કેવી નાદાની છે આ,
ભાવેના રાગને શું આ
જેથી આજ અત્મવચના તણી
રહેવા દે તારું એ મહિર,
હૃદયમાં હૃદયમાં જે લખિત
આપુને આપુ રહેવા દે,
માનવને માનવ રહેવા દે,

આપુને ભગવાન ન કરી દે!
આજ દેવો પલ્લ કયે છે,
ચેતન પલ્લ જડતા પામે છે
જેના પર ફૂલ ચડાવે દે,
જ્ઞાને પધ્ધરજન બને છે!
માનવ, અરે! મહામાનવ હતા,
માનવને પાપાણુ ન કરી દે.
જીવન એમનું યોગી રહ્યું છે,
તેજ હજી ચે કાલી રહ્યું છે.
આપુનો સંદેશ હજીયે,
વિષમાં અમૃત રેડી રહ્યો છે.
એમને આકાંક્ષા ના,
આપુનું અપમાન ન કર દે.
એમાં આપુનું સંસ્થાપન!
કેવું રે આ પૂજન અર્ચન!
હૃદયમહી ના સ્થાન રહ્યું?
આ ડોળ કરવાને બેઠો છે.
રહેવા દે તારી આ પૂજા,
તેને આજ નિઃપ્રાણુ ન કર.
આપુને ભગવાન ન કરી દે!
માનવને પાપાણુ ન કરી દે.

[મહાપુરુષનું હૃદય માતાના હૃદય જેવું દોષ છે. એ જ કારણે એમની પાસે સ્ત્રીઓ રવેનકાએ અને નિર્મળપણે જાય છે અને પોતાનું હૃદય એમની પાસે વિના સડો વે મુકી દે છે.

બાપુના જીવનમાં પણ એમ જ થયું. એમના સપકમાં આવીને બનરે બહેનોએ પોતાના જીવનની અનેક મુશ્કેલીઓને ઉઠાવી છે. એનું પ્રમાણ તે બાપુના બહેનો પરના પત્રો છે.]

બહેનો.

તમારો કાગળ મળ્યો છે હું તો સોમવારે જ લખું પણ મારું ઠેકાણું બદલાયું હશે તેથી તમને મારો કાગળ પહોંચવાની તારીખ બદલાય જ. હમણાં લગી હું ગંગાની કિનારે હતાં. ગઈ કાલે ઉત્તરે આવ્યો એટલે ગંગા નદી ઓળંગવી પડી, હોડીમાં બેસીને પટનાથી સામે પાર ગયાં ત્યાં મોટર તૈયાર હતી. તેમાં બેસીને સોમપુર ગયા. અહીંની માટી કીચડ જેવી નથી. તેમાં રેતીનો પણ ભેગ છે. તેથી તે પગે મુઠાળી રેશમ જેવી લાગે છે. બા અને હું લગભગ એક માઈલ તો પગે પાળાં ચાલ્યાં. ચપલ નહોતાં પહેર્યાં. રેતી બહુ ગમતી હતી આ ભાગમાં હરેક વર્ષે ગંગામૈયા નવી જમીન તૈયાર કરે છે. સેકડો માઈલથી કાંપ ધમડી લાવીને મૂકીને સુક્ર બાણી દોડી જાય છે. કેમ જાણે પોતે હરેકે ઉપકાર તેને કોઈ સંભળાવે ને તેને શરમાવું પડે નહિ! આજે અમે રાજેન્દ્રબાબુને ગામ છીએ. રાજેન્દ્રસીદેવી અહીં છે. ચંદ્રમુખીને વિદ્યાવતી જે શહેરમાં તેઓ રહે છે ત્યાં છે એટલે અમે તેઓને છપરામાં મળ્યાં. બન્નેની તખીયત પ્રમાણમાં ઠીક છે. ચંદ્રમુખીની આશ્રમ કરતાં ખસણ વિદ્યાવતીની કંઈક સારી.

ગઈ કાલની સ્ત્રીઓની સભામાં મેં નવો પ્રચાર શરૂ કર્યો. અહીંની બહેનો રૂપાનાં મગનદાર ધરેણાં બહુ પહેરે છે. છોકરાંઓને મેલાં રાખે છે. વાળ ઓળતાં નથી. એટલે ધરેણાંની ટીકા કરી. પરિણામે તેઓમાંના કેટલાકે પોતાના તોય હાંસડી વિ. મને આપી દીધાં. તે એવી શરતે કે બીજા ન લેવાય ન પહેરાય આ કામ કરતી વેળા તમે બધી બહેનો યાદ આપી. બા મને આમાં ખૂબ મદદ કરી રહેલ છે. પણ તે તો મારી સાથે છે

[અનુમંધાન ૫૦ ૧૦૨૩]

હસમુખ દાદા

જનાબ અબ્બાસ તૈયબજી

શ્રી ગુ. મ.

તૈયબજી કુટુંબે દિ હુસ્તાની-રાજનેતિક અને સાર્વનિક-સ્વતંત્રતા ચેતવવામા સારો ફાળો આપ્યો છે. પણ આખજી જીવનમાં એ કુટુંબની સાથે આપણે સળધે તો કેવળ માધીજી દારાજ રહ્યા છે. કારણ કે જનાબ અબ્બાસ તૈયબજી, વડોદરા રાજ્યના બુનપૂર્વ મુખ્ય ન્યાયાધિશ અને કુલ્યમકન બરેન રેડાના તૈયબજી, એ બંને ગાંધીજીના અતેવાસીઓમા ગણાય છે.

જનાબ અબ્બાસ તૈયબજીનાં પ્રથમ દર્જન મને ૧૯૧૬ માં લાહોર મુકામે થયા હતા. પંજાબમાં જે આપાઆર થયેયો એની તપાસ કરવા અરે ગાંધીજીના આદેશ અનુસાર જે સમિતિ કોંગ્રેસ તરફથી ત્યાં નીમવામાં આવી હતી એમાં તેઓએ જોડાવા આજ્ઞા હતા. તે વખતે હું પણ દીનબંધુ એફ.સી. સાથે ત્યાં હતો. અબ્બાસ સાહેબના સમાગમમાં આવવાની તક મને એ કે એકી મળતી-સમજાય નહીં જેની કહેવાય-તેણે એક વાર જે મક્કનમાં અમે બધાં ગિરફતાર એના મોઝાનમાં એક સાળે ફરતી વખતે હું પણ એમની પાછળ પાછળ ચાલતો હતો. મારી જે પ્રમાણે હું ધીરે ધીરે ચાલતો હતો, આશ્ચર્ય તો તેમણે મુખ ફેરવ્યું અને મને પાછળ ચાલતો જોયો. મેં તેમને નમ્રતાથી નમસ્કાર કર્યો તેમણે તે હમતાં હમતાં ફરીકાર્યા. પછી તેઓ મારી પામે ઝડપથી આવી પહોંચ્યા હું જરા આશ્ચર્યમાં પડ્યો. એકલામાં તો તેમણે મારી પીઠ પર જોરથી પડ્યો. મારીને કહ્યું, “ઈતના આદરતે આદરતે કયું ચલતે હો? કેરો, મેં કેસે ચલતા હું.” એટલું કહી તેઓ ઝડપથી ચાલ્યા લાંબા અને જગ્ગ હમનું આગળ, કારણ કે મને એમ થયું કે આ સરેદરીજી (સરદાર દાદીવાળા જીજી) એક જુવાનની જેટલે કેમ ચાલી શકતા હશે અને એમ ચાલવામાં એમને જરા પણ સંકેત નહીં થતો હોય? હું હજી એ વિચારજ કરી રહ્યો હતો ત્યાં તો ફરથી મારી નજર જોઈ મોટેથી જૂથ પાડીને તેમણે મને કહ્યું, “આઓ, ચેરે સાથે આથ ચલે.” મેં એમનાં હુકમનું તરત જ પાલન કર્યું અને હું પણ એમની સાથે ઝડપથી ચાલવા લાગ્યો.

આવતા આવતા મેં એમને પૂછ્યું, “આજકો એસી તેજને ચલના લાગ્ય કિમને સિખાયા હૈ? છતની ઉમરમે, કહિયે પીરી મેં, ઈતની તેજ સે ચલને તે કયા આપણી તબિયત પર ઉસ કા હુરા અમર નહીં પડેમા, જન બૈ?”

હમતાં હમતાં એમણે મને વિગર આપ્યો, “અરે વે.દ સ્વામીમની કા સંત, બ.પુ. હે ન, ઉમરને મુજે તેજ સે ચલા ચકા કર ફિર જવાન જન્યા દિયા હે. છુમને કબિ ઉતકા મેર કરતે દેખા દે? કૈમે દવા કી તરફ વે.દ દૈઅતે દે માને: ઉતક પાલો જગીન પર પડતે હી નહિ.”

“તો છજ કહી?” મેં કહ્યું, એક જૂને દુમરે જુડે કા જવાન જનાબ દે જનાબ, વે.દ તો બરી અચ્છી હોમુપીયી દે. છુનજ છુકાચે સે દૂર કરને કી વે.દ તો એક કામિયા દે!”

આ સ્વામી તેઓ અઘ્ઘકાદે હમી પડ્યા. પછી એક પગ થોલીને મારી તરફ મસ્તી કરેલી આંખોથી જોઈને તેમણે કહ્યું, “હુમ તો એક બડે મન્દી ગોળવાન માવુમ હોતે દે.”

“હ હાં,” મેં પ્રત્યુત્તર આપ્યો, “મેં મળક કરકે લી અપને આપ કો જવાન રખના આદતા હું.”

“અપના મળક કરકે કે ઝોરો કા ?”

“જેસા મેહા મિલે, જનામ !”

ફરી તેઓ ખડખડાટ હસ્યા.

એટલામા જમવાનો ઘંટ વાગ્યો અને અમે જ ને ઘર લાણી વધારે ઝડપથી ચાલવા લાગ્ય જતાં જતાં મેં એમને પૂછ્યું, “જનામ, આપને બડોદાકે રાજકી નોકરી કયુ છોડી?”

તરતજ આનંદથી ઉત્તરજવા આપ્યો અને જરા મજબૂતાથી તેમણે જવાબ આપ્યો, “ચેલ ખી ખાપુ કી કરામત હે, ગભકી નોકરી મ છુડ કર રાજાઓ કે ગભ કી નોકરી કરને કે લિયે મુમે વોહી છુડા લાયે હે.”

હું વધારે કંઈ પૂછવા જતો હતો. તેવામા ખીજ વાર ઘંટ વાગ્યો અને અમે જમવાની ઝોર હીમા દાખલ થયા.

ત્યાર પછી ખીજ વાર અખ્યામ સાહેબની માથે વાતચીત કરવાની તક મને કપીપણ માપડી નહી, પણ તેમના હસમુખા ચહેગની જમી હજી સુધી મારા દિક્ષતા પટ પર તાણને તાણ જ છે.

[અનુમધાન પૃ. ૧૦૦ થી ચાલુ]

એટલે આવા કામ મારાથી થાય તેના કરતાં તમારાથી વધારે સાગં થાય. પણ તેને સાડું ત્યાગ નેહ્યો ધગશ નેહ્યો. સગવડ નેહ્યો એ બધું તમે ત્યા મેળવી શકો એમ છે. આપણે રહોડો ગાંધ્યે જ છીએ ના ? ‘આત્મવત્ સર્વભૂતેષુ’ બધાને પોતાના જેવા ગણવા એમ ગણીએ તો કોઈના છોકરાં મેલાં હોય ત્યારે આપણે જ મેલાં છે એમ ગણી શર-માઈએ. કોઈ દુઃખી હોય તો આપણે જ દુઃખી છીએ એમ મમજીને દુઃખી થઈએ ને તે દુઃખનું નિવારણ કરવા ઉપાય રચીએ.

પણ હું તો મારી હુક કરતાં વધ્યો. વધવું ગમે છે પણ મારી પામે ખીન કાગળોને દગલો નેહું છું એટલે ઠરી નહું છું.

પટના સોનપુર છપરા ક્યાં છે તે નકશો લઈ નેહું લેએ આ ભૂમી જનક રાજાની છે.

પો. શુ. ૧૪.

બાપુના આશિર્વાદ

સંતો-ભક્તો-શાહીદો

[સંતો-જીવન-પ્રારંભસુધી જેવું છે. જે કોઈ એમના સમાજમંડા આવે છે અને જેને સતનો સ્પર્શ થાય છે, એવું જીવન સુખસુખી મંડા એવી જાય છે એથી જ આપણા દેશમાં સત્સંગને માધનાતું એક મુખ્ય મંડા મધ્યમાસ આવ્યું છે.

આ દેવને સત્સંગ રાખીને પ્રાચીન મંદિરને કોઈ સત્સંગ જીવનની રૂપ-રેખા આપવાનું ઉચિત મધ્ય છે.]

માદામ બ્લેવેટસ્કી

“અભ્યાસી”

ખંજાળમાં પછા વસંતીથી એક ધર્મ-મંડા આવી આવી છે એવું નામ છે, ‘સત્સંગી’ એના અનુવાસીઓ કોઈ પ્રત અથવા મંડાને પૂજના નથી, ફક્ત તેઓ સત્સંગી ઉપાસના કરે છે એ મંડામાં જુદા જુદા જાતિના હિંદુઓ અને મુસલમાનો પણ છે. પરંતુ જેમ દરિયામાં પ્રવેશીને બધી નદીઓ પોતાના જુદા જુદા નામ તરફ દે છે, તેમ ‘સત્સંગી’માં કાખલ થયા પછી જે એકો એમાં દેાય છે તેઓ પોતાની જાતિ છોડી દે છે.

હવે આ કુલિયામાં અમુક યોદ્ધાઓ એવી જગ્યા પ્રવેશિત છે જે આવી રીતે અનન્ય કાળથી જન્મ-તમા એક એવી સંસ્થા આવી આવી છે જેના સભ્યો કેવળ સત્સંગી જ પૂજા કરે છે. એ સંસ્થાને આદર છે, “સત્સંગી વધારે પ્રાચીન જીવે કોઈ ધર્મ નથી” સત્યાન્નાસ્તિ પરંતુ ધર્મ । ઇતિહાસમાં જુદે જુદે સમયે એ સંસ્થા જુદા જુદા નામે ઓળખાતી હતી તથા સત્સંગિયા એ સંસ્થાનું નામ “ધીઓસોફિકલ મુવમેન્ટ” હતું. એની સ્થાપના ૧૮૭૫માં કરવામાં આવી હતી અને હજી પણ તે જુદા જુદા દેશોમાં કામ કરી રહી છે.

“ધીઓસોફિકલ મુવમેન્ટ”ના એના કાલના સ્વરૂપમાં-સ્થાપક હતા માદામ દેલિના પેટ્રોવના બ્લેવેટસ્કી એમને જન્મ સમયે એકમેક ત્રીસ વરસ પહેલાં રશિયામાં જ્યાં હતા એમનું કુટુંબ ઉચ્ચ અને શુભચક્રી હતું, પણ એના વિચારો ધર્મ મંડાની અસ્તિ ધર્મની જૂની પદ્ધતિના અને રૂઢિ-મસ્ત હતા. દેલિનાને એ વિચારો કેવળ પસંદ જ ન હતા પરંતુ એના વિરોધમાં પોતાના વિરોધી અભિપ્રાયો પણ વારંવાર તેઓ પ્રગટ કરતાં હતાં. થમ પછી તેમનાથી જૂના અને રૂઢિમસ્ત વિચારો સદન નહીં થયા તેવું એક ઈંગ્લેન્ડ કારણ પણ હતું. તેમને અમુક એવા આંતરિક અનુભવો થયા હતા જેથી તેમને અધ્યવિચાર ફેલાવવાની આવીઓ ગઈ તથા [અનુસંધાન ૪૦ ૧૨૬મે]

નીલમાધવ

[પુરીમાં આવેલા જગન્નાથના મહિર જોડે ચંતન્યના ઘણા જીવનપ્રસંગો જોડાયેલા છે તેમના દેહાવસાન વિષે જે જુદી જુદી અનેક વાતો ચાલે છે તેમાંની એક એ છે કે તેઓ જગન્નાથની મૂર્તિમાં વિલીન થઈ ગયેલા જગન્નાથના આ મહિરની સ્થાપનાને લગતી જે કથા છે તે બોધદાયક છે આ વાત્યા પછી આપણામાં પણુ ઊંચ નીચ ભાવના ભરી હોય તો તે નાબૂદ કરવાનો પ્રયત્ન કરીએ]

જગન્નાથનું મહિર એક કાગે એક ભૂરા રંગની ટેકરી (નીનાચન) પર હતું ટેકરી ગાઢ ભયર જગતથી છવાયેલી હતી વિશ્વાવસુ નામનો સખર જાતિનો એક પક્ષી તે ઝાડીમાં ધર કરીને રહેતો હતો એક દિવસ તે શિકારની શોધમાં નીકળે તો ટેકરીના શિખર પર આની પહોંચે ત્યાં એક ઘુસામાં તેણે એક સુદર મૂર્તિ દેહાધને પડેલી જોઈ તે જોઈને તેનું હૃદય આનંદ અને ભક્તિથી દુલાઈ ગયું ઊંઘતા ને જાગતા એના મનમાં એ મૂર્તિના જ વિચાર આવ્યા કરે એણે મુઘ્ધ પનાથી એ મૂર્તિનું નામ નીનાચન પડેલી નીલમાધવ પડ્યું રોજ સવારે તે વહેનો ઊડીને શુકામાં જાય ને પેલી મનોહર મૂર્તિને નવનની તેને કૂતથી શય્યાગારે એટલું કર્યા પછી વનના સારામાં સારા ફળ ભેગા કરી ભાવે તે આખી જીએ ને મોઢા ફળ દેવને ધરાવે દેવ આ અહાને વસ થયા ને રાખરના ફળ લઈને આરોગવા લાગ્યા નહીં તો પારથી ઉપનાસ કરત, કેમ કે એણે તો મક પ કરે તો કે લગનાન ફળ આરોગે નહીં ત્યાં સુધી પોતે ખાતુ નહીં આ રીતે દિવસો પર દિવસો જના લાગ્યા પારથીની દીકરી લલિતા સિવાય જીભ કોઈને ખચર નહોતી કે પારથી નીલમાધવની ભક્તિમાં લીન થઈ ગયો છે ને એને જગતમાં ખીએ કરો રસ રસો નથી

એ કાગે માતવરેશની ગાદીએ ઇન્દુલુ નામનો રાજા હતો તે જાતે ને ધર્મિષ્ઠ હતો એના જીવનની મોટામાં મોટી આકાંક્ષા એ હતી કે કોઈ જગાએ પવિત્ર સ્થાન શોધી કાઢતું, ત્યાં વિશાળ દેવાલય બંધાવતું, ને ત્યાં એની મૂર્તિની સ્થાપના કરવી કે જેની પવિત્રતાની ખ્યાતિ આખા દેશમાં ફેલાય એવું યથા ને એની મૂર્તિ શોધના તે ચારે દિશામાં અનુચ્છ ગ્રામ્ય કરે તો એક દિવસ એ શોધની નિ ફળતા વિષે વિભામણ કરતો તે જોઈ હતો ત્યાં એક અળખો આદ્યથ્ય આરી ચળો એણે આતીને નીનાચનની પવિત્રતાનું ને નીલમાધવની મૂર્તિનું હૃદયદાય વર્ણન કર્યું ને કહ્યું 'નીલમાધવ

એ તો સાક્ષાત્ શ્રીવિષ્ણુ છે આપ બ્લે ત્યાં મંદિર બાંધેલા તો આપને અધુરું કાંતિ અને આપાર દેવની પ્રાપ્તિ થશે, કેમકે મારી જગતમાં આ સ્થાન આપના સારતત્વમાં મૈથી પવિત્ર છે.' રાજના હાવના પૂર ન રથો, તેણે પ્રધાનના નાના ભાઈ વિદ્વાન ને લલિતમાન વિદ્યાપતિને એ જગાએ જાને જઈ તપાસ કરી, બેઠાંજુની વાત સાંભળી છે કે નહીં તે શોધી કાઢવા ચોકસો.

પેલા ધાંદાએ જનાવેલી દિશામાં તે એ એકાએ ગાલનાં વિદ્યાપતિને સ્થળ વિશ્વાવસુની મૂપડી શોધી કાઢતાં વાર ન લાગી. સ્થળ પાસે જઈ તેણે આપવાનું કારણ જણાવ્યું. સ્થળે આવા વિદ્વાન માણસને જાણે એવા આદરથી એનું સ્વ.ગત કર્યું, પણ વિદ્યાપતિએ નીચમાધવના દર્શન કર્યા વિના અન્ન લેવાની ના પાડી. એટલે સ્થળ એને પોતલા પ્રિય સ્થળે થઈ ગયેલ એ સાંજે વિદ્યાપતિને થયું કે મારી મોઢ મહાન થયું. તે ગતે તે વિશ્વાવસુની સાથે રથો, બીજા દિવસ પહેલા દિવસના જેવો જ ગયો, ને ત્રીજા પછી એમ જ પમાર થઈ ગયેલ. દિવસે દિવસે વિદ્યાપતિને એ સ્થાન એટલું ભવ્ય મોઢ લાગ્યું થયું કે જે કામને માટે પોને આવેલો તે કામ જ જૂઠી ગયેલ. એ ગતે એને સ્વાનુ આશુ તેમાં ભગવાને આવીને એને વાદ દેવડાંજુ કે એને પાછા જવાનું છે ને રાજ આપણતાથી એની શક નહીં થશે છે.

બીજા દિવસે સવારે વિદ્યાપતિ મત્તવરે જવા નીકળેલ ત્યાં જઈ તેણે રાજને પોને નીકળેલ ત્યાંથી મારીને રજેજ વાત કરી સભાગી. રાજ એકદમ એ સ્થાનની યાત્રાએ નીકળેલ આજે રજે તેને અનન્દ થતો હતો કે ભગવાને આપને મારી મોઢ મહાન કરી જગા, પણ એક વાત એના મનમાં ખુલ્લા કરતી હતી. નીચ જુનિને આપણ સ્થળ ભગવાનની પૂજા કરી પતિને પ્રતિજ્ઞા બદ કરી રજો હતો એ ભગવાની એના મનમાંથી બસતી નહોતી પ્રવાસ પૂરે થતા પહેલાં એણે મનમાં સકલ કરી લીધા કે એ સ્થળ આપણને ભગવાન પાસેથી દૂર ખસેડેલા. આવા વિધારો કરતા કરતા તે સોધા નીચાવ્યો સિખરે પડેલો. પણ જુએ છે તો મુદ્દામાંથી નીચમાધવની મૂર્તિ આવેલ થઈ ગયેલી ! નીચમાધવ અંતર્ધાન થઈ ગયા હતા ! રાજ જુ કુખી થયેલ. એણે વિદ્વાન વિદ્યાપતિને પૂછ્યું. વિદ્યાપતિએ કહ્યું : 'તમે સ્થળ વિશ્વાવસુને અપૂરવ મળીને મનમાં તેનો તિરસ્કાર કર્યો છે. પણ એ તો મહાભય છે, ને એણે નીચમાધવની અપાર કૃપા મેળવી છે. તમે મનમાં જીવનીચમાધવને આવવા દીધો, તેથી ભગવાન તમારી નજર આજળથી અદ્રશ્ય થઈ ગયા, તમારે ઉપવાસ કરીને શુદ્ધ થવું પડશે, ને વિશ્વાવસુને જે તિરસ્કાર તમે કર્યો છે તેનું પ્રાયશ્ચિત્ત કરવું પડશે, પછી જ્યારે તમારા મનમાંથી મત્તવરનાં બાળકો વિષેનો ભેદભાવ પૂરેપૂરો જુસાઈ જશે ત્યારે તમે નીચમાધવનાં દર્શન કરી શકશો.'

રાજએ નમ્રતાને પશ્ચાત્તાપથી મરણ નીચું નમાવ્યું, અને વિદ્યાપતિની મિત્રામણ પ્રમાણે આચરણ કરવા માંડ્યું. તેણે દેવાને દિવસના ઉપવાસ કર્યા, ને મનમાંથી જીવનીચમાધવ સમુદગાં જુસી નાખ્યો. તે પછી તરત જ નીચમાધવે એને સ્વપ્નમાં દર્શન દીધાં ને કહ્યું : 'તું મને હવે બહી થાં નહીં જુએ કાંતે સરુદકાંતે જાશે. ત્યાં તમે એક મોટા-લાકડાનો પાટો દેખાશે. એ મારી અંદીની મૂર્તિનો અવશેષ દર્શાવે. એ પાટોમાંથી તું માર મૂર્તિ બનાવવાવળે. તારા રાજ્યના એકેએક માણસના મનમાંથી જીવનીચમાધવ પૂરેપૂરો કાઢી નાખશે, ને મહાભય વિશ્વાવસુને નવાવ કરશે.' બીજા દિવસે પરાંદિને રાજ ભાવકરકર સાથે સરુદકાંતે જઈને જુએ છે તો એક મોટો લાકડાનો પાટો પડેલો છે. ભગવાને કૃપા પ્રમાણે તેણે એમાંથી માર મૂર્તિ બનાવવાની-એક જગ-નાથની, બીજી ભલભલની, ત્રીજી મુદ્દાની, ને મોટી સુદર્શન ચક્રની નીચાવક પર એક મંદિર બાંધાવ્યું, ને તેમાં માર મૂર્તિ-

ઓની પ્રાણપ્રતિષ્ઠા કરી તમામ પ્રજાજનોને હુકમ પ્રોત્ક્રમ કે રાજ્યમાં કોઈએ ઉચ્ચનીચનો બેદ ગણવો નહીં એનો દાખલો બેસાડવા માટે તેણે સમગ્ર વિશ્વાવસુની દીકરી લલિતાને વિદ્વાદ પડિત વિદ્યાપતિ જોડે પરણાવી આજે જગન્નાથના ભકતોમાં અજેસર ગણાતા પતિ મહાપાત્રો એ યુગલના વંશજ છે જે લોકો આજે દૈત્યપતિને નામે ઓળખાય છે ને જેમનો મંદિર ઉપર કુન અધિકાર છે તેઓ સમગ્ર વિશ્વાવસુના વંશજ છે ને જગન્નાથના જાતિજન્યુએ મનાય છે. જ્યારે જગન્નાથે દેહાન્તર કયું મનાય છે ત્યારે આ નોકો મરેલા માણસની ઉત્તરક્રિયા કરે એવી ક્રિયા કરે છે એવી ક્રિયા કરવાનો અધિકાર બીજા કોઈને નથી. ઇન્દ્રલુપ્ત રાજના વંશજના તાત્રપર લમેલા લેખમાં તેમને આ અધિકાર આપનામાં આવેનો છે.

રાજ્યએ જ્યારે મંદિરની સેવાપૂજા માટે ધારાધોરણ ધડ્યા ત્યારે તેણે ૩૬ જાતિઓના માણસોને સેવામાં લીધા, જેથી કાળાન્તરે એવો અર્થ ન કરવામાં આવે કે એકના સમરનેજ મંદિરમાં જવાનો અધિકાર છે ને બીજાને નથી. મંદિરના અદરના ભાગમાં સેવા કરવાનો અધિકાર સર્વ વર્ણના હિંદુ-એને છે રાજ્યએ એવું સિદ્ધ કરતું હતું કે જાતિ જાતિ વચ્ચે બેદ નથી, અને ૩ દિરમાં જઈ ભગવાનના દર્શન કરવાનો અધિકાર કોઈપણ હિંદુને છે એ પ્રથા અખડિત ચાલતી આવી છે ને આજે પણ કાયમ છે ભગી પેા, બાવરી હાડી ચમાર ધોબી, દરેક જાતને ભગવાનની સેવામાં કઈક કામ નિયત કરી આપેતું છે, ને તે કામ તે જાતના માણસો કરે છે. કોઈ પણ પ્રકારની સેવા બીજી સેવા કરતા અડિયાતી કે ઊતરતી ગણાતી નથી.

(અનુસધાન ૫૦ ૧૨૩ થી) એ અનુભવોમાં એક એવો અનુભવ હતો જેનાથી એમને પૂરેપૂરી ખાતરી થઈ ગઈ કે જગતમાં દિમાલય પવિત્ર પર થોડાક એવા પૂર્ણ જીવન્યુકત પુરુષોરહે છે જે જગતના અદરતું કામ કરે છે. પત્રી એવા પૂર્ણ પુરુષોમાંથી એકના એમને દર્શન પણ થયા અને એમના આદેશ અનુસાર હેલિનાએ ધીઓસોફિકન ટ્રવેન્ન્ટ-૨ થાયી.

આ મુરમેટના મુખ્ય સિદ્ધાંતો છે જગતમાં માનવ માનવ વચ્ચે જાતુજ્ઞાન વધારવો, કુદરતના જે નિવેશો છે તેનું સંરોધન કરતું, આત્મ-જ્ઞાન પ્રાપ્ત કરવા માટે મનથી પગ અને ઊંચા દરજ્જાની જે માનવ-શક્તિઓ છે તેને ખીનવવી તેમજ તેની મદદ લઈને માધના કરવી એ 'ટ્રવેન્ન્ટ-૨' માં તેથી તો જુદી જુદી જાતિના અને જુદા જુદા ધર્મના લોકો દાખલ થઈ શકે છે.

પશ્ચિમમાં જ્યારે વિજ્ઞાનનશ થઈ લોકો નારિતક બનતા જતા હતા, ત્યારે આ 'ટ્રવેન્ન્ટ-૨' પ્રભાવથી લોકોની માત્રી એના જાગૃત કરવામાં આવી ધર્મને નામે જે જુદાઈનું એર ફેલાઈ રહ્યું હતું તે અનુચિત છે તેનું જ્ઞાન લોકોને કમવવામાં આવ્યું શિક્ષણના ક્ષેત્રમાં કેવળ માનસિક શક્તિ ખીનવવાથી માણસને સાચું અને સાત્વિક જ્ઞાન મળી શકતું નથી, તે દર્શાવનામાં આવ્યું જગતમાં શાન્તિ વધારવા માટે એન્જ આર્ગ છે-નિકામ કર્મ અને નિકામ સેવા હિંદમાં પણ જ્યારે પશ્ચિમની નિતાનવશ સંસ્કૃતિથી પ્રભાવિત થઈને લોકો આ જગતને જે દેવી શક્તિ ચલાવી રહી છે તેને જૂલના લાગ્યા અને પેતાના સાચન, સાચા ધર્મનું અધ્યયન મૂળ દેવા લાગ્યા, ત્યારે આ 'ટ્રવેન્ન્ટ-૨' એ જને વૃત્તિઓને પ્રગટતી અટકાવવામાં મદદ કરી.

આ બધું માદામ બેવેટરજની શિખામણનું પરિણામ હતું એ ઉપદેશનો પ્રચાર હમણા પણ ચાલુ છે અને એની અસર ધીમે ધીમે માનવીના વ્યક્તિજાત અને સામાજિક જીવનને ઊંચું અને ઉજ્જવળ બનાવવામાં દૃષ્ટિએ પડે છે.

[અનુમેધાન ૧૦ ૧૦૮૪] પ્રજ્ઞાના ઉત્તર આપવા ન બેસીએ, પરંતુ આપણે તો એની સામે પ્રજ્ઞા પૂછીને જ સતેશી માનીએ. મનને વ્યવસ્થિતપણે વિકાસીએ નહીં તો બાહ્ય પરિસ્થિતિના વિકાસ થાય ખરો! નૈતિક સ્વાસ્થ્યની માત્રી કદાચ સ્વામિન્ય પ્રાપ્ત કર્યા વિના માનવી સુધી થઈ શકે ખરો!

માનવજીવનના મર્મ સ્વરૂપે નૈતિક નિયમોનું અનુશીલન આપણને માધીજના આર્થિક, રાજકીય અને બીજા સામાજિક મત્તરોને લગતા સિદ્ધાંતોને જરાજગ સમજવાની ચાવી આપે છે આ બાબતમાં માધીજના આર્થિક અને રાજકીય સિદ્ધાંતો સઘળી ધણી સમજદાર થયેલી છે. સામાન્યતઃ એવી માન્યતા પ્રચલિત છે કે માધીજનું અર્થશાસ્ત્ર સાદાર્થ, ચરખો, મિલ-ઉદ્યોગોના અભાવ અને પ્રમોદાર એટલા ક્ષેત્રમાં જ ધોરમિત છે. એ જ પ્રમાણે એમનું રાજકીય અર્થિક સામ-પ્રસાથન, રાષ્ટ્રીય કૌશલ્ય અને મત્તરપ્રદ પર અવનવેતુ છે. ધણી ખરા માણુમાં ઉચ્ચ હેતુ હોવા છતાં પ્રમાણિકપણે મમજી શકના નથી કે રાષ્ટ્રીય રીતે આવી આર્થિક અને રાજકીય પદ્ધતિ કાય્ કરી શકે. માધીજનને મમજી શકના નથી કે રાષ્ટ્રીય રીતે આવી આર્થિક અને રાજકીય પદ્ધતિ કાય્ કરી શકે. પરંતુ એથી ઉત્કૃષ્ટ આપણે એ માધીજના મૂળભૂત સિદ્ધાંતોના તત્ત્વને સંપૂર્ણત સમજી શકીએ ને એ શક્ય છે ખર. સત્ત્વ હકીકત એ છે કે માધીજના આર્થિક અને રાજકીય સિદ્ધાંતો કદાચ સાદાર્થ અને અદ્વિસામા મર્મિત નથી. પરંતુ આપણા નૈતિક જીવનમાં કાય્ કરી રહેલા નૈતિક નિયમોનું અસ્તિત્વ એમના સિદ્ધાંતો દર્શાવે છે, બાકા નૈતિક નિયમો પર સ્થાપેલા અર્થશાસ્ત્ર અને નીતિશાસ્ત્ર માધીજને આપણને જે દિશામાં દોરવાળી આવી છે એ ભણી દોરવાનું વલ્લુ ધનવે છે. માધીજની પદ્ધતિઓમાં એના બાજુ સ્વરૂપને નહીં પરંતુ એની પાછળ જે આધ્યાત્મિક નિમિત્ત ક્રમ કરી રહેલી છે એને વધુ મદત્ત આપવામાં આવે છે. માધીજને પોતે જ કહ્યું છે એ મુજબ ‘જે અર્થશાસ્ત્ર નૈતિક નિયમોની ઉપેક્ષા અને અવહેવા કરે છે તે સાચું અર્થશાસ્ત્ર નથી, જેમ જ્યાં માયા નીતિનિયમો એના નામોને આનુકૂળ હોય છે તેમ સાચું અર્થશાસ્ત્ર જનુ સાથે સાથે સાત્ત્વ હોવું જોઈએ’ બીજા મત્તરમાં કહીએ તો, જ્યાંસુધી માનવી એવો છે એવો રહે તો આજની મુશ્કેલીઓને દૂર કરવી શક્ય નથી, અને માનવી જ્યાં સુધી નીતિમય ન બને ત્યાં સુધી સારી સમાજવ્યવસ્થા નજી ઉઠતી શકે.

આ નૈતિક પરિવર્તનનું આ અનિમ, ખેચ શી રીતે પ્રાપ્ત કરી શકાય? અથ, પ્રેમ શિસ્ત અને પવિત્રતાથી, એટલે કે ‘‘માનનામાધીજ આપણને આપણું ખેચ સિદ્ધ કરવાનું છે એની આપણી સાચી મમજી જ એ શક્ય છે. સત્ત્વ અર્થે અને મર્મવ્યાપી છે. તેના મર્મથી આપણે એક શક્તિ પશુ વધુન થઈ શકના નથી, દિ મા અને અમન્યના જગખર નિકાલ કરવા જોઈએ. સાચું ખેચ અમત્ત આપનેથી પ્રાપ્ત ન કરી શકાય. માનીજને લખ્યું છે: ‘‘લજ્જાખરા માણુમાં કહે છે કે સાધનો તો આખરે સાધનો છે કું તો કું કું માધેના જ સર્વસ્વ છે. જેવું સાધન એની સિદ્ધિ ખેચની સિદ્ધિ સાધનેને અનુરૂપ હોય છે.’’

પવિત્રતા, સત્ત્વ, પ્રેમ અને શાંતિના આ સિદ્ધાંત માર્ગે વાહવિવાહ, વર્ગ-જ્વલ, કાનિ અને સમુખપ્રાચારજનના વિગંવાદી ખનિની ગુપના કરી ભુજો. ‘‘જૂલીવાદીઓની મિલકતને અનુવંદ વાગી રહે. છે. રોડવ કમ્પરશોનું દબે રેણજી મરે.’’ સાધવાદી વિચારમત્તરમાં દિમાની ધમજીના ચંચ વધારે રજવ છે. ‘‘અસ્તિત્વ ધરાવતા સમાજમાં વત્તરો, જ પ્રમણમાં આવરિત આંતરિક જુદ ઉપાદી કાનિનું સ્વરૂપ પકે એ સ્થિતિ સુધીની કલ્પના કરી હતી.’’

અને છતાં કે જાણુ પૂછી શકે કે અત્તરી દિગત્તર કાનિ કથી સિદ્ધિ સયવે છે? સુ એનો ઉદ્દેશ વર્ગ વિનાના સમાજની સ્થાપના કરવાને જ છે? ધારો કે આ વિચર અમત્તમાં મુકયો, કાનિવાદી પજાં લેવામાં, અને અર્થ વર્ગોના વિનાશ કરવામાં આવે, સામાન્ય જનતાની

સરમુખત્યારી સ્થાપનામાં આવી: પત્રી તું? તું માણુમો વધારે સમજુ જનશે અને પહેલા કરતાં મારી રીતે વર્તશે? માનનીઓ જેની આગુગતાથી આકાંક્ષા સેરી રહ્યા છે એ શાંતિ અને સમભાવ-વાય અને સુખ-લ્લાં જરૂરે ખગાં? એનો ઉત્તર અનિશ્ચિત છે. કારણ કે એ માર્ગ એવું કંઈ મથી જે આ મિઝ કરી શકે. માનુમો દબે સાગી રીતે વર્તશે, શાંતિ અને સમભાવ જન્મતને આંગણે ઉતરશે. ઇન્સને (Ibsen) લખ્યું છે: 'એમાથી એકેજ કાંતિ ઉદ્ભવી શકે, માનનીઓનાં મનમાં કાંતિ જગાડે છે.' સામાન્ય લોકોની કાંતિ માનવજાતના માનસિક પરિવર્તનની આવશ્યક એવી જાહેરાત કરી ન શકે, અને જ્યાં સુધી માનનીઓ નૈતિક નિશ્ચય પશ્ચિપક ન થાય ત્યાં સુધી આપણું અંતિમ ધ્યેય આપણાથી દૂર જ રહે છે.

ગાંધીજી તો માનવજાતને જેની અલ્પ જાવત્વકના છે એવી નૈતિક શ્રદ્ધાને સજીવન કરવાની આગા છે, એના નિર્દેશ છે. બલેને બાળ ત્રિયાન કેવી પણ દોષ તેણે માનવીને નીતિમાન બનવું જ રહ્યું, અને સામાન્ય જનમનુષ્યની કાંતિ ન થાય ત્યાં લગી આપણે નીતિમય બનવાનું મુક્તવી ન શાખી શકીએ. નૈતિક બળનું દબાણ એ પેતેજ આવી કાંઈ પણ કાંતિને અનાવશ્યક કરી શકશે.

ઉપર, ગાંધીજી પોતે માર્ક્સના મિઝાનો પર થતી કાંતિ વિશે શુ વિચારે છે એની નોંધ લેવી અગત્યની છે. તેઓ કહે છે "મનુષ્યગદી (મો-ગેવિઝમ) એ અર્થ-ગાત્રના ક્ષેત્રમાં અપરિમદના નૈતિક મિઝાનનું માત્ર આધિપત્ય છે, અને જો જનતા પોતાની ઇન્ડિજીયા આ નિઝાંતને અપનાવશે, અથવા શાંતિમય સમ-હતીથી સ્વીકારવાને જાપર થશે. તો પત્રી એના જેવું બીજું કંઈ કંઈ નથી. પણ મનુષ્યગદી વિશે કું જે કંઈ ગાણું છું તે પત્રી અને જણાય છે કે એ કલ્પ વાસ્તવનો ઉપયોગ કરતી નથી પરંતુ એ ઉપનામ ખાનગી મિઝકને લાઇ લેવાની અને માનુષ્યિક સ્વામિત્વને તરફ કું છે, અને જો આમજ દોષ, તો કું એપક કંડી શકું કે આજે જે સ્વરૂપમા દેખાય છે એવી મનુષ્યગદી લાખે સમજ દી શકે એમ નથી. કાંજુ, મારી એવી દે માન્યતા છે કે દિ'મા પર છત્રી શાય એવી કાંજાયુ ગોજનનું અનુતર ન થઈ શકે."

મન્ય દહીન એ છે કે કાંઈ માર્ક્સ મન્ય પરિજામની જાણી કરી શક્યા હતા, પરંતુ ઔનિક જીવીમા પર કિ'મા રીતે તેમજે માધનને ખૂંસવી નાખ્યું. નૈતિક બુધીકાએ ગાંધીજીએ આપણને સાચ પરિજામ અને મધનમાં બાપન એ-મન્યનું દર્શન કરાવ્યું છે

[અનુમોદન પૃ. ૧૧૩થી માંડે] બાપુજીના મર્મમાં આવ્યા અને બાપુજીએ એમને પોતાના કડી દીધા. 'બાપા' બાપુજીને અતીવ પ્રિય એવાં મર્મોં કરી ગયા છે. 'બાપા' આજે આઠમે ઉમરે પણ દિ'દને ખુલેખુલે પડિનાની વદારે ધ' રવા છે. બાપુજી કહેતા એ માયું જ હતું: 'બાપાને પડે તો પડે તે.' આજ સુધી એ પડે પડેજ બાપાં બે પુખી ગયા છે.

'બાપા' તો 'બાપ.જ' છે. બાપુના પશ્ચિદમર્મો આજે 'બાપા' નુ સમગ્જ કરનાં માર્. અને મનમેવક 'બાપા'ની છાન.પાથી એવાનું દર્શન કરી એમના અગત્યમાં લગી પડે છે અને અનગત કાંઈ ખુલેધી કાંજાંન વદેવા મડે છે:—

છવનાં બંધુ' તમે, બાપા! છવનાં બંધુ' તમે.
દરિદ્ર મોને. કેવલ યે લાંને. દબાઈલને, પોતાનાં કરી
અ હ તો ની દદયા શિયે, છવનાં બંધુ' તમે... ..
દક્ષિણેના સુખ—આ ન-દે, પીડિનાં એદાશુએ,
બાપા! છવનાં બંધુ' તમે.....

“આરાગ્યાપુ”

આ માસિકમાં મુખ્યત્વે ગાંધીજીના તત્ત્વજ્ઞાનના અભ્યાસીઓના લેખો, સંસ્મરણો, ગાંધીજી તથા ગુરુદેવની વિચારંશ્રેણીનો સમાવેશ કરી બંને ઉપાસકોની આખરી ધ્યેયની સાધનાના મનનીય લેખો, ધર્મ, કળા અને સંસ્કૃતિનું સાહિત્ય, ગાંધીજીના અમૂલ્ય અગ્રગટ પત્રો, છબીઓ, ચિત્રો તેમજ આપણાં રોજિંદા જીવનના પ્રશ્નોને ચર્ચાની ધોષક વાર્તાઓ ક્રિયાદિ વિભાગો દ્વારા ધ્યેયક્ષી મામત્રી આપવામાં આવશે.

સૂચના

* દર માસની ૩૦મી તારીખે એક પ્રમિદ્ધ થશે.

૩ મેનદ તારીખ પછી દર દિવસમા એક ન મળે તો દયાક્ષમાં તપાસ કર્યા પછીજ

કાર્યાલયને જળાવવું.

* સરનામો ફેરફાર તરત જળાવો, કે જેથી એક ગેરવહેલો થાય નહિ.

* “આરાગ્યાપુ”માંનાં સર્વ ચિત્રો અને છબીઓ કેપીસાઈટથી રચિત છે.

લવાજમ—

દેશમા - રૂપિયા ૪

પરદેશમાં - બાર શિલિંગ

છુટક નકલ - દસ આનાં

“આરાગ્યાપુ” અંગેના મદદગાર પત્ર બંધાવવાનું સરનામું—

“આરાગ્યાપુ” કાર્યાલય, ‘રૂપાયતન’

૪૫, નહેરુ રોડ, વિલેપારલે મુંબઈ-૨૪.

‘રૂપાયતન’નો મુખ્ય આદર્શ જનતામા લોકોપયોગી કલાનો પ્રચાર કરી મામાન્ય લોકોનાં જીવનમા પણ મુકવિ અને આનંદનું મિશન કરવાનો અને કરાવવાનો છે. આ ક્ષેત્રને મિદ્ધ કરવા જમીનની વધુ આવશ્યકતા લાગે છે. ત્યાં આસીશાન મકાનો નહીં પણ કલામક ગૃહગ્રામો હશે. ત્યાં બધા ગુરુઉદ્યોગો હશે, ત્યાં કલા હશે, ત્યાં સંગીત હશે. ત્યાં એ વાટે જ કેળવણી અપાશે ત્યાંનું વાતાવરણ જ વિદ્યાર્થીઓની મર્મનાત્મક શક્તિ જગાડી નવી પ્રજ્જ્વા આપશે. હરેક માણસમાં મર્મનાત્મક શક્તિ તો પડી જ હોય છે પણ એ સુપ્રખ દશામાં હોય છે. એને અગત કરવા પ્રેરણાત્મક વાતાવરણ જ જોઈએ. આ વાતાવરણ આપુ અને ગુરુદેવનાં શિશુઓ અને મંસ્કારનાં મિશનથી જ ઉદ્ભવી શકે. મનુષ્યને જીવન જીવવા માટે જોઈતી આવશ્યકતા નિદ્રા, સ્વા અને યોગસકની છે તેટલી જ આવશ્યકતા, મારું અને માફું જીવન જીવવા માટે સૌંદર્ય પારખવાની પણ છે.

કળા જ્યારે પૂર્ણ સ્વરૂપે વિકસે છે, ટોચે પહોંચે છે ત્યારે તે પવિત્ર બને છે અને મસાજને એક દિવ્ય સંદેશ આપે છે.

અમારી આકાંક્ષા, અમારો આદર્શ અમે પૂર્વ ગાપુ અને પૂર્વ ગુરુદેવનાં શિશુઓ અને મંસ્કારમાંથી મેળવ્યાં છે. અને આ બંનેમાં શિશુઓ અને મંસ્કારનાં મિશનમાંથી જ રૂપાયતનનો જન્મ થયો છે.

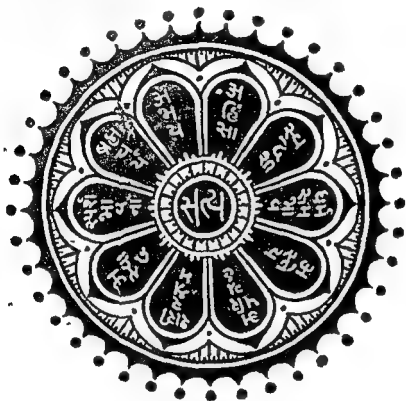
ટુંકમાં રૂપાયતનનું ધ્યેય હરેક વ્યક્તિની આંતરજીવિ જગત્ત્યાનુ અને સૌંદર્ય પારખવાની શક્તિ કેળવવાનું છે. આ તેને આનંદથી ભરી દેશે અને તેને વધુ સ્વચ્છ માટે પ્રેરણા આપશે.

કળા, આમ દુનિયામાં નેતા અને સૌંદર્યના આનંદની પ્રતિનિધી બને છે. રૂપાયતન એ કળાનું નેત્ર સેવક છે.

પ્રકાશક અને પ્રેરક, ધીરેન્દ્ર ગાંધી. “આરાગ્યાપુ” પ્રદ્યુક્ષક, નહેરુ રોડ, વિલેપારલે.

અંદરું સંત સમાન ચિત્ત, હિત અનહિત નહિ કોઈ ।
અંબુસિંગન ગુણ મુખન જિમિ, સમ સુગંધ કર દોઈ ॥

જેમને સસારમાં શત્રુ કે મિત્ર કોઈ નથી એવા સમાન ચિત્તવાળા સંતોને હું પ્રણામ કરું છું. તેઓ અંજલિમાં રહેતાં સુગંધી સુદર પુષ્પોની જેમ બંને હાથને સરળી સુવાસ આપે છે. સમાન ચિત્તવાળા સંતો હિત કરનાર અને અહિત કરનાર અને પ્રતિ સમાન ભાવવાળા હોય છે.

જગ ખહુ નર સર સરિ સમ ભાઈ, જે નિજ આદિ બહુદિ જલ પાઈ ।
સગળન મુદિત સિંધુ સમ કોઈ, દેખિ પૂર મિથુ બાહુદિ ભોઈ ॥

સંસારમાં નદી તથા સરોવર જેવા સ્વભાવના ધન્ય માણ્યો હોય છે કે જેઓ બીજેથી જળ મેળવી પોતાની જિંદગી જીવકાર્ય ભર્ય છે, પરંતુ સમુદ્ર જેમ ચંદને વધનો ભેગ પોતે વધે છે, તેમ સગળનો બીજની ઉન્નતિ ભેગ આનંદમાં આવે છે, આવા સગળને તો કોઈ જ હોય છે.

સહકાર આપો.

‘ધ્યાનપુ’ માસિક બ્લેટર ખબરો લીધા વગર ફક્ત આહવાના લવાજમ ઉપર જ નબે છે એ તો બધા જાહક હવે જાણતા જ હશે

દરેક જાહક પોતાના મિત્રમહત્તમા આ માસિકના મેવાલાવથી પ્રચાર કરે એ અમની વિનંતિને માન આપી ડેટલાક મિત્રોએ પ્રચાર કાર્ય ગર કર્યું છે

મુળધર્મા શ્રી જમુભાઈ મન્વેયા, મનમુખભાઈ જોષી, ઓધવજી શીવજી, સોલાપુરમા શ્રી રામકૃષ્ણ જાજુજી, મુસ્તમા શ્રી ચીમનભાઈ તમાકુવાવા મદ્રાસમા શ્રી મોહનભાઈ મહેતા, નરમરીમા ચરમથાપક મદેશી વસ્તુ ભડાર, મુન્દ્રનગરમાં શ્રી ચીમનભાઈ કોહારી, અને નરોળીમા શ્રી પ્રમુદામભાઈ વજરીઆએ આ મંત્રિને ઘણા બતથી પ્રચાર કાર્યમા ભાગ લીધો છે અત્યાદે આપની આહક મ આ લગભગ ૨૦૦૦ મુધી પહોચી છે બ્લેટરખબરો લીધા વગર આટલા જાહકથી આપ જાહક નજ ગળડી ગઈ ઓધમા ઓછા ૩૦૦૦ જાહકો તો થવા જ જોઈએ

અમે આના સખીએ છીએ તો આ કાર્યમા પ્રેમથી લગી ‘ધ્યાનપુ’ ને પગભર કરના અમે જે મહેનત કરી વઘા છીએ તેમા પુરો સહકાર આપશે જે મિત્રોને રસ પાવતે અમારા નાયકયના મળનામે ‘પત્રવ્યવસ્થા’ કરે જેથી પ્રચાર માટેની પરિસ્થિતિ મોટી શકાય નીચેના મિત્રોએ ‘ધ્યાનપુ’ નું લવાજમ ભરી ગયાશે

- (૧) શ્રી કુમુદમહેન ગાધી સપ્તીય ગામ, સપ્તકો
- (૨) શ્રી જમુભાઈ મન્વેયા ગમા મહાવ, ૫૬, બાણગમા રોડ, મુળધર્
- (૩) શ્રી ચીમનવાવ તમાકુવાવા વની તમાકુવાલા એન્ડ મન્સ, બુરાનપુરી બાગોડ, મુસ્ત
- (૪) શ્રી મનમુખવાવ જાજુજી ગાધી ૩૬, નાગદેવી કોન લેધન, મુળધર્
- (૫) શ્રી શીમનવાવ દામોદરદા ૧ શીમીટ્રેડ રોડ રોડ, પોલીસ ચોકીની નામે, અમદાવાદ
- (૬) શ્રી રામકૃષ્ણ જાજુજી નિવક ચોડ, મેવાપુર
- (૭) શ્રી પી ટી જાની ૧૧૦, નર વિક્રમદાન મેમ્બર્ન ૧૬, એપોલો-સ્ટ્રીટ, મુળધર્ ૧
- (૮) શ્રી બી અરૂંડીમાળીમા વડવાસરા ભાવનગર
- (૯) શ્રી ગોકળદાનભાઈ કચ્છાનગર દે અગડે મનમુખની ડમન, મુજે મારકેડ, મુળધર્ ૨
- (૧૦) શ્રી મોહનભાઈ મહેતા ૧૮૪, એલિફ બપ્પા નાયક સ્ટ્રીટ મદ્રાસ
- (૧૧) શ્રી અદેશી વનુબાઈ જે વવાડ મેડ, નવનારી
- (૧૨) શ્રી ઓધવજી શીવજી જે રોડ ૨૩૩-૩૫ બાગમન, મુળધર્
- (૧૩) શ્રી ચીમનભાઈ કોહારી નથવાળા રેવામા, મુન્દ્ર નગર [મો-પ્ર]
- (૧૪) શ્રી શાંતિવ વ દે મધવવાડી, ૧૦૦ ઈ ડમ ન ૨૨ દાદ, ૧૪
- (૧૫) શ્રી ઈશ્વરમઈ દાદ, પા લ વજી ન-જાડાસ, ચીખોદન
- (૧૬) શ્રી આ-આ એની મુઠ રેશમ ૬, પ્રીતોન-સ્ટ્રીટ, મુળધર્
- (૧૭) શ્રી એન. એમ ત્રીપાઠી ૧૦ ૧૮૪, પ્રીતોન-સ્ટ્રીટ, મુળધર્

પરદેશમા ‘ધ્યાનપુ’ નું લવાજમ નીચેના મિત્રોએ ભરી આપશે

- (૧) શ્રી પ્રમુદા મ વજરીઆ પેન્સ ૧૦૬, નૈદાબી, પેન્સ કોલોની
- (૨) શ્રી નિવ વ વા દેવદાસ દેવેન્દ્રો-મ-પીન પે જે ન ૧૦૦ [પા ઈ આ]

[સિરીમા લાકડી કબકારતાં નહતુ આ રીતે બોલ્યાં: ‘આમા મહાન્માણ કોણ લાઈ?’]

‘તપણા કેમ મે?’

આપો જાન, બિરહુ સત્તાયો,
અમ હમ જ્ઞાન ગદી અડલાતી.
જ્ઞાન ગદી મે’ અમર મિત્ર ગયો,
હમે’ મિત્રી પિયા છી પાતી.*
ઉસ પાતી મે’ અજબ સરસો,
અમ હમ મરને મે લી ન રહેતી.
કહે’ કમીર, સુન લાખ પ્યારે,
અમ હમ પાંચો જનમ-અસ્લુકો સાથી.”

બીન સાંબળાઈ માંબળતા મારા અંતરમાંથી શબ્દો બહાર સરી પડ્યા, “જાનાર તો કાઈ પ્રભુનો ખારોજ લાગે છે!”

પછી ધરતુ એવાણ જ્ઞાનમા ગભી દુ ઘેર પાછો ફર્યો.

બીજો દિવસે સાંજે હું એ ઘેર ગયો. મારા હૃદયમાં દોસા હતી કે આજે પ્રભુના એક ભક્તના ઘરનું મને યશ મે’ ધરતુ ખારણુ કોણુ. અંદરથી કોઈએ પૂછ્યું - “કાણુ છે?”

મે’ જવાબ આપ્યો, “એક ભક્તન-કો-દાસ.”

“આવો, આવો, લાલે પધાયા.” એમ અંદરથી ઉતર મળતાંજ ખારણુ ખૂલી ગયું. ધરમા મનેશતા મે’ એક જુદા જાતનાં જોયાં એમનાં ઉંમર લગભગ માર વરસની હતી. મે’ તેમને પ્રણામ

* પાતી = પત્ન.

કર્તા. પણ મને એવું કરતાં અટકાવી તેમણે કહ્યું.” પ્રણામને પાત્ર તો માત્ર એક પ્રભુ જ છે. બાઈ, આપણે બધા તો આ જીવનયાત્રામાં એકબીજાનાં સહચારીઓ છીએ. જ્યારે આપણને પ્રભુનાં દર્શન થશે, ત્યારે આપણે બધાં બેગાં મળીને એને સંયુક્ત પ્રણામ કરીશું.”

પછી વૃદ્ધ માતા અને અંદર લઇ ગયાં અને એક સાદી પર એમણે મને બેમવા કહ્યું. તેઓ પોતે પણ પામે એક નાનકડી સાદી પાથરીને તેના પર બેઠા. થોડીવાર અમે બંને શાંતિથી બેસી રહ્યાં. પછી વૃદ્ધ માતા બોલ્યાં. “કેમ આવવું પડ્યું બાઈ? હું કાંઈ તમારી સેવા કરી શકું એમ છું કે?”

મેં કહ્યું, “માતાજી, અર્ધ રાત્રે હું શહેરમાં એકલો ફરવા નીકળ્યો હતો. ફરતાં ફરતાં સવાર પડી ગઈ. જ્યારે હું ઘર પાછો ફરતો હતો, ત્યારે કપીર સાહેબનું એક ભજન મારે કાને અથડાયું. મને એમ લાગે છે કે એ સમયે તમે જ તે ભજન ગાઇ રહ્યાં હતાં.”

“હા, બાઈ.” તેમણે ઉત્તર આપ્યો.

“તે ભજન સાંભળીને મારા મનમાં ગિરણા ઉત્પન્ન થઇ છે, તેથી આપના દર્શનની અભિ-લાપથી આપને ત્યાં આજે હું આગ્યો છું.”

“તો બાઈ, કહેા, તમારી જગામા ગા છે?”

“જે ભાવથી આપ ગીત ગાઇ રહ્યા હતા તેનાથી મયા, મને એમ લાગ્યું કે આપને આપના જીવનમાં પ્રભુ તરફથી કોઈ મહેરો કે પત્ર મળ્યો હોવા જોઈએ. હવે મારે આપને પૂછવું છે કે આ પત્ર આપને ક્યારે અને ગા રીતે મળ્યો હતો?”

મારો પ્રશ્ન સાંભળી પહેલાં તો એ વૃદ્ધ માતા મૂંઝવેમાં પડી થોડી વાર ચીનીને તેઓ બોલ્યાં, “હા, બાઈ, મને આશીર્વાદ વર્ષ” પહેલાં પ્રભુનો પત્ર મળ્યો હતો. ત્યારે હું ઉમરમાં આવી ત્યારે મારાં માતાપિતાએ મારાં સખ એક મજબૂતની સાથે કરી દીધું. હજી તો પાંચ છ મહિના થયા હશે ત્યાં તો પ્રભુએ મારા પતિને પોતાની પામે બોલાવી લીધો. એમના જવાબી મારે આશાનો દિવસો જે મેં મારી જીવાનીના ઉમરમાં બાંધેલા હતા તે ભાંગી પડ્યો. મને એમ થયું કે મારાં જીવન હવે કઈ કામનું રહ્યું નથી. તે સમયે એક રાત્રે સ્વપ્નમાં મને કોઈ એમ કહેતું હતું: જીવતાં જીવે જો તું સાચા પ્રીતમને ન જોળાયા તો હવે મળ્યું પછી તો તારા માયા પ્રિતમને જોળાયા.” આ સંજોગ સાંભળીને મારા અંતરની કેરી રિશ્તિ થઈ હતી એવું વાનુંનું હું કંઈ શકું એમ નથી. પણ ત્યાર પછી મારા માયા પ્રિતમ-પ્રભુને જોળવાની મારી ઈચ્છા દિવસે દિવસે દૃઢ થતી ગઈ. થોડા વખત પછી મને એમ લાગવા માંડ્યું કે હું એક વાર કમીથી ગુપ્તી બની અર્ધ છું અને મારા દિલમાં પતિપ્રેમની પાસ જળી ગઈ છે. આ પામ તો આજ અમાન હતી ન દિવસે આગમ, ન રાત્રે એનાં એ આજ થી રીતે શાંત થાય એ જાનવા માટે હું માની પુરેપૂરે પામે ગઈ. તેઓએ મને જુદા જુદા રમતા બતાવ્યા. પણ મને એકથી પણ મનોવન મળ્યો અને મારી આંતરિક આને કાવાનજનું રૂપ પારખું કહ્યું. એ કાવાનજમાં જ્યારે હું જન્મ થઈ ગઈ અને મારા અનંકારની આદુતિ મેં જ્યારે પ્રભુનાં ચાંદ્રે આપી, ત્યારે મને થયું કે હવે મને શાંતિ થઈ. એ શાંતિમાં મને પ્રભુનો નિદવામ મળે છે, એવે: પણ અનુભવ થવા લાગ્યો એ જ મારે માટે પ્રભુનો પત્ર હતો.”

એવું કહી વૃદ્ધ માતા ફરીથી મૂંઝવેમાં ગયાં અને હું તેમને પ્રેમથી વંદન કરી મોડું થઈ ગયું હોવાથી ઉભો થઈ પર જવા ઉપર બેઠા ત્યારથી આજ સુધી મારા અંતરમાં પત્ર એવી અભિલાષા જતી છે કે મને પણ પ્રભુનો પત્ર મળે તો કેવું સારું! પણ કોઈ કોઈ વાર એમ થઈ આવે છે કે જ્યાંની માફક મને પણ પ્રભુએ પત્ર તો મોકલ્યો જ છે. પરંતુ હું અત્તની એને વાંચી દેખે: નથી દેખે ના મારે છે, પ્રભુનો નથી!

[મતોનું જીવન પારમપરિણેતુ છે. જે કોઈ એમના મયામમમા આવે છે અને જેને મતનો અપરાં થાય છે, એનું જીવન સુખલુખિમવ બની જાય છે. એથી જ આપણા દેશમાં મન્ય મને સાધનાનું એક મુખ્ય અંગ ગણવામાં આવ્યું છે.

આ હેતુને લક્ષમાં રાખીને પ્રત્યેક મહિને કોઈને કોઈ મનના જીવનની રૂપરેખા આપવાનું ઉચિત ગણ્યું છે.]

દુઃખમૂર્તિ પરચૂરે શાહી

શ્રી. ચુલભાઈ

"નથી અને કામના શત્રુની વા, ના દુઃખની, ના લાય હરવાની;
છે કામના એક ખપી જવાની પીડાનાં દુઃખ નિવારવામાં."

કેટલાક માનવ-દેવામાં અન્યને માટે મરી શીવાની એટલી ઉત્કટ જ્ઞાનતા જન્મે છે કે તેઓ અન્યની સેવા કરવામાં, ખીજાના દુઃખોનું નિવારણ કરવામાં, ચોતાના માનવજાતીની માનનામાં સહભાગી થવામાં પોતાનું દેહભાન પણ વીસરી જાય. તેઓ રાત ન જુએ, દિવસ ન જુએ તેઓને સુખની પરવા ના કે દુઃખનો ભય ના. જમ, કામ, ક્રોધ, મોહ, એક જ વિચાર. સેવા, સેવા ને સેવા તેઓના અંતરમાં આ જ પ્રાર્થના મઠા રૂપરેખા ટોચ.

"મર્યાદા, મારે તારે તપી આવરેની શાંતિ સુખની,

નિર્ધારી અભ્યારાં અમર રસભોજી જગવધી" (ઉમાશંકર જોષી)

આવા વિચારના વખતે દુઃખ, મર્યાદા, અમર, રસભોજી અને દુઃખમૂર્તિ શ્રી. પરચૂરે શાહીનું અમરજી થાય છે. આવા મેદાપર્યાયનું શાહીજીને રક્તપિત્તને રોગ થયો એના વિશે આપણના મુખમાંથી પણ સંજો સરી પડ્યા હતા: "પરચૂરે શાહી જેવા માણસને આ રોગકષાયો શું?" અરેબર આ સ્થિતિ જુદું જ કરણજનક છે. એ રાખની શર્યાત જ કેવા સંજોચમાં થઈ એ જો આપણે જાણીએ તો આજેના મુખમાંથી પણ આવા જ ઉદ્ઘારો નીકળી પડે.

સત્તારા જિન્દગીમાં જો એ શી ખામીમાં વસતા ખેડૂતોની કેવી સ્થિતિ છે, તેઓની આર્થિક, નૈતિક, સામાજિક, કૌટુંબિક સ્થિતિ કેવી છે, એની ખાદિની ચેતવણ, એમના દુઃખનું પ્રત્યક્ષ દર્શન કરવા, એમના હૃદયમાં ક્યા ક્યા ભાવ વધી રહ્યા છે, એમના નિ જાત અતરની કેટલી જિંદગી બીજા રમણી જોડે છે એ અનુભવવા તેઓ ખાખેગમ દર્શાવે. એકવાર નહીં પણ બે વાર પછપાળા ફરી શાહીજીએ એ બધાં ગામડાઓની દુઃખ સ્થિતિનું દર્શન કર્યું. ખરી એમણે એ અનુભવો ઉપરથી

“ગામડાની યાત્રા” નામક સરળ, સાદી અને હૃદયગામી નિર્ઝરતી ભાષામાં એક પુસ્તક પણ લખ્યું છે

પણ આ ગામડાના કુ ખેતી દર્દકથા સાલગવામાં, ત્યાની બેઢાવ રિયતિ નીરખવામાં શાસ્ત્રીજી પોતાના દેહનું ભાન જુ યા અને એમને જાણુ ન પડે એમ રક્તપિત્તના રોગ એમનામાં પ્રવેશ કર્યો શરીર પર રક્તપિત્તના આ લવાનક રોગે પૂરુ આક્રમણ કર્યું પણ શાસ્ત્રીજીને ખીભના કુ મેની જ પડી હતી તેથી એમણે એ પ્રત્યે વધુ ધ્યાન આપ્યું નહી પોતાનું કામ તેઓ સમતું નામ લઈ બરાબર કરતા જ રહ્યા

એક દિવસે ધણા ગામોના ખેતોની એક જાહેર સભા ભરાઈ હતી. એમાં એક દાકતર પણ આ આ દત્તા તેમણે શાસ્ત્રીજી લાણી જોયું અને એમના શરીર પર રક્તપિત્તના ચિન્હો જોયા. એ ભના દાખતરે શાસ્ત્રીજીને કહ્યું, ‘શાસ્ત્રીજી, તમે કયા રોગના બોગ બન્યા છો એ જાણો છો ?’

શાસ્ત્રીજીએ આણું રિમત ફગમી કયું, ‘દરો, એ એનું કામ કરે છે મને મારું કામ કરવા’ હે, એ તો મરી જશે

દાકતર મંભીર થઇ બો યા શાસ્ત્રીજી, તમે તો રક્તપિત્તના બોગ બ યા છો આ તો ભારે એવી રોગ છે !

શાસ્ત્રીજીને પોતાના રોગનું દવે ભાન થયું એમણે પછી પોતાનું આ સેવા કામ બંદુ કુ ખડતાથી બંધ કર્યું !

શાસ્ત્રીજીને જન્મ મતારા જિલ્લામાં મળી નામે ગામમાં થયો હતો એમનું ધર શુખી હતું પ્રથમનું શિક્ષણ એમણે સાગતીમાં લીધું ત્યા મેટ્રિક સુધી અભ્યાસ કર્યો એવામાં ૧૯૧૫ મા સ્વદેશી આદિભન શરૂ થયું એમાં એમણે ઝપવા પુ ત્રણ પડી તેઓ કુ લા જિલ્લામાં ગયા ત્યાં નવ વર્ષ શિક્ષાભન માગીને મરજીતો તેમ વેદ અને ધર્મશાસ્ત્રનો એક ચિત્તે બેઠો અભ્યાસ કર્યો એમને ધર્મ પ્રે અવત પ્રીતિ હતી એ પ્રેરના એમને સો મા ટિળખના કમરીમાંથી મળેલી

અધ્યયન પૂરુ કર્યા પડી તેઓ તીર્થયાત્રાએ નીકળી પાતા એમણે તો પગપાળા જ યાત્રા કરી પોડીચેરી મદુરા કાવેરી, કુ બકોલ્યુમ વગેરે દરિ યુના તીર્થોમાં તેઓ ભટ્યા અને ૧૯૧૬ મા ગે યાત્રા પૂરી થઇ શાસ્ત્રીજીનું સોગ વડની વયે લખ થયું હતું અને કેટલોક સમય પોતાના કુટુંબ સાથે શાંતિથી બનીત કરો હતો પાગુ આમ મમારમાં પ યા તોય શાસ્ત્રીજી ગ્રામીય કામોમાં સક્રિય ભાગ લેમિયા લેતા દત્તા ‘મુળશી પેગ આદિભન બખને એમણે ખૂબ ગમ કર્યું’ અને એ કા જે તજવાર જેવયાત્રા જમુ બેચરી આ યા

ત્યારબદ ૧૯૨૩થી ૧૯૨૬ સુધી ચિચરક ના દ્રીય સંગના અખ્યાપક તેમજ વ્યવસ્થાપક તરીકે એમણે કામ કર્યું ૧૯૨૬ ની સલમાં બેનાપુરમાં એમણે કેટલાક વિદ્યાર્થીઓ માથ ખેતીનું કામ પણ ઉપડી લીડ હતું. શાસ્ત્રીજી તે ભણે ઉમદી જે માન દાથયા તે એમાં પક્ષા બની જતય. શાસ્ત્રી-જીને તો ખેતીનું કામ કરવા કરતા ખેતીની ઉત્પતિ અને પે ઇશ કેરી મિને વધારે ચાપ એ પમુ વિચાર્યું.

પણ રક્તપિત્તના રોગનું ભન થયા પડી એમના બધા ફરો એમને સાગ બંધ થઇ ગયા તોય શાસ્ત્રીજી કંઈ જ પીને બેગ નહી ૧૯૩૦ મા અખ્યાપકમાં બે ૧૫ અને મેવા જેલમાં ગયા જેલમાં બાપુજી સથે એમનો પન્નિચ વડુ ગાદ રહે. જાસરે ૧૯૩૦-૨૧ મા તેઓ બાપુજીના પન્નિચમાં આયા તે દના જ ૧૯૩૨ મા શાસ્ત્રીજી યગા જેલમાં દના બપુજી પણ ત્યાં દના શાસ્ત્રીજી રાતપિત્તિયા વેડમાં દના ત્યાંથી બપુજી લખે છે “... મિને પન્નિ, ભજાદિ, વેદાન્ન, પન્નિશલન,

[અનુમ રાન ૧૦ ૧૫૨મે]

ગાંધી-ગુરુ

શ્રી ગુરુપાત્ર મહિન્દ્ર

[જનના મહાપુરનો તો એક જ કુટુંબના હોય છે. પરંતુ ધર્મીયાર નેએના અનુવાદીએ પોતા-પોતાના ગુરુને સમુદી કીએ રવાને રચાપવાની અભિલાષા સંતોને બીજા ગુરુઓને નીચે પાડવાના પ્રયત્નો કરે છે. પરિણામે અનુવાદીએ વચ્ચે અગ્રીમિ જન્મે છે, વધે છે આવી વિસવાદિતા મહા-પુરુષોને સજારે ગમતી નથી. 'સમદ્રેપવિપુલન' મહાનુભાવ મહાત્માએને એ શાં રીતે ગમે?

'ગાંધી-ગુરુ' લેખમાગમાં ગાંધીજી અને ગુરુદેવ શ્રી દનાય ઠાકુર એ જન્મે મહાપુરનો રનેદ-બગી દિગ્દિશી રશન કરતાં તેઓમાં રહેના સામ્યતાના સ્પષ્ટનને જ વહેંચે પૂરવામાં આવ્યું છે.]

જેમ આપા સોનાને સ્વચ્છ કરી દે છે તેમ દુષ્ટ માણસના-મનપુરુષને પણ પવિત્ર અને નિર્મળ બનાવે છે.

ગાંધીજી, ૧૯૪૦ના ફેબ્રુઆરી માસમાં, બે દિવસ માટે આંતરિનિહેતન આવ્યા હતા. એક માંએ એમને ગુરુદેવનાં ચોડાં ગીતો સાંભળવાની ઇચ્છા રાખી તેથી આચમના બંગાળી સંગી-તના અધ્યાપકને યોજાવવામાં આવ્યો. તેણે ગુરુદેવનાં ચાર પાંચ ગીતો પસંદ કરીને એક પછી એક ગાયાં. સંગીત પૂરું થયું એટલે ગાંધીજીએ સંગીતના અધ્યાપકને એક ગીતનો અર્થ પૂછ્યો. તેણે પોતાની સમજ પ્રમાણે ગીતનો અર્થ કહ્યો. પણ ગાંધીજીને એથી સંતોષ થયો નહીં. પછી ગાંધીજીએ બીજા બે ત્રણ ભાઈઓને ગીતના અર્થ વિશે પૂછ્યું. તેઓના અર્થથી પણ એમને સંતોષ ન થયો. છેવટે એક ભાઈને અર્થ સમજાવવા કહ્યું. એ ભાઈનું બંગાળી ભાષાનું જ્ઞાન જલ્દી કાઢ્યું હતું, તેથી જલ્દી જ સંકેત સાથે પોતાની સામાન્ય બુદ્ધિ અનુસાર એ ભાઈએ જાણીને ગીતનો અર્થ સમજાવ્યો. એ સાંભળીને, ગાંધીજી એક બે મિનિટ સ્વપ્ન રહ્યું, પછી તેઓ બોલ્યા, "મને પણ-એવો જ અર્થ લાગે છે."

જે ગીતનો અર્થ ગાંધીજીએ પૂછ્યો હતો તેનો સુખ્ય કેન્દ્રિત વિચાર ગુરુદેવની ચેતનામાં ફરે એમ લાગતું હતું. દાખલે ફર કરવા માટે એક જ માર્ગ છે અને તે છે, નાના/

દુઃખને મોટા દુઃખથી દૂર કરવું. દુઃખથી દૂર ભાગવાથી અથવા પોતાને દુઃખથી છુપાવવાથી દુઃખ કંઈ મટતું નથી, દૂર થતું નથી.

હવે ગાંધીજી તેમજ ગુરુદેવ એ બન્ને જણાએ પોતાના જીવનમાં દુઃખનો પ્યાલો ભરી ભરીને પીધો હતો. એટલે તેઓ દુઃખનું રહસ્ય શું છે એ જાણતા હતા. તેથી બન્ને જણાએ પોતાના વ્યક્તિગત દુઃખને સમઘટના દુઃખ વડે જીતી લીધું હતું, અથવા પોતાના અસ્પૃશ્ય સ્વભૂતને અખિલ પ્રજામાંના ‘સર્વમ’ માં લુપ્ત કરી લીધું હતું.

દુઃખ ન્યારે ન્યારે માનવી પર પડે છે, ત્યારે ત્યારે એની મતલબ એક જ હોય છે, માનવીને તે કોઈને કોઈ જાતની સંકીર્ણતામાંથી બહાર દોરવા ઈચ્છે છે, અને વધારે ને વધારે વિકાસ તરફ-વિસ્તાર ભણી-દોરવા ઈચ્છે છે. તેથી તો દુઃખ આપણા સાચો મિત્ર છે, દુઃખમત નથી, કારણ કે માનવ જીવનનો મુખ્ય ઉદ્દેશ જ એ છે કે તે વ્યક્તિ-ત્વની હદમાંથી નીકળીને વિસ્તૃત પથ પર આવે. માનવીનો સંબંધ જો જગત સાથે ન હોત તો એનું ધર કબર સમાન બની ગયું હોત. ટૂંકમાં એમ કહી શકાય કે દુઃખ માણસનું ‘અહમ્’ ઓછું કરે છે. અને જે કંઈ માણસનું ‘અહમ્’ ઓછું કરે છે તે માણસને વિશુદ્ધ કરે છે. એટલા માટે જ દુઃખને આગ સાથે સરખાવવામાં આવ્યું છે. જેમ આગ સોનાને સ્વચ્છ કરી દે છે તેમ દુઃખ માણસના અન-હૃદય-ને પણ પવિત્ર અને નિર્મળ બનાવે છે.

“ધાયલ કી ગત ધાયલ જાણે” એમ પ્રેમચેલી મીરાંએ ગાયું છે. બીજાની પીડા જાણી શકીએ, અનુભવી શકીએ, એટલા માટે જ તો માણસને જીવન-સંઘામમાં વારંવાર ‘ધાયલ’ થવું પડે છે. જે ક્ષણે તે બીજા ‘ધાયલ’ લોકોની પીડાને પોતાની પીડા સમજવા લાગે છે તે જ ક્ષણે તે પોતાનું દુઃખ વીસરી જાય છે અને તે સાચો ‘વૈષ્ણવજન’ બને છે.

પ્રભુના ભક્તોને મન દુઃખ એ તેમના પ્રીતમની એક અંશુદી છે જે તેમને પ્રીતમની યાદ આપે છે અને પ્રીતમની ઓળખાણ કરાવે છે. ન્યારે ન્યારે કોઈ દુઃખ આવે છે, ત્યારે ત્યારે તેના અંતરમાં પ્રભુનો એક જ સદેશો સમાયેલા હોય છે. “હું આવ્યો છું.”

ગુરુદેવે તો ‘ગીતાંજલિ’માં એક સ્થળે એમ પણ કહ્યું છે કે પ્રભુને ચરણે માણસની સાચી ભેટ એનું પોતાનું દુઃખ જ હોઈ શકે છે, બીજી બધી વસ્તુઓથી પ્રભુની એ પૂજા કરે છે એ તો એને પ્રભુએ જ પહેલાં આપેલી હોય છે. ગુરુદેવ એમ પણ કહે છે કે દુઃખ દ્વારા જ પ્રભુ જાણી શકે છે કે “માણસ-મોતી” સાચું છે કે ખોટું. એક વાર એક ફકીરે મને સાચું જ કહ્યું હતું: “બેટા, દુઃખ કી દવા દુઃખ હી હૈં”

‘ (કાને યજ્ઞપૂજા કરેલાં આ પ્રાચીન ઉત્તર ભિન્ન ભિન્ન રીતે આપી મકાવ છે પરંતુ એક વિશેષ મુખ્ય મહાપુરુષના હોય છે, તે એનું ઉકું અને સુવિરાળ મન. એ જ્ઞાન સર્વદા નદી સ્વરૂપે વહેતું હોય છે. એ નદીના જળની પ્રત્યેક વસ્તુ પોતાની આતરિશ અને આત્મિક તૃષ્ણા છિપાવે છે.

એ જ નદીમાંથી જ્યોતી, પ્રત્યેક જન્મમાં, થોડા નિદુર્યો મિશ્રાસુઓની તરમ છિપાવવા આપવામાં આવે છે.)

તેંસે સુખ દુઃખની ભેદી એક કે પીછે એક ચલતી હૈ, ઈચ્છી તરહ સખ ચીજ કે સિયે હૈ, ઉસકા નવીજા હૈ કિ હમારી સચ્ચી શાંતિ કે સિયે, ઉમ ભેદી કે ઉપર જાના.

દુઃખ હૈ વહ સુખકી દૂસરી બાજુ હૈ, ઇચ્છિયે સુખકે પીછે દુઃખ તહા હી હૈ, ઈસસે ઉલટા દુઃખ કે પીછે સુખ.

તેંસે અનુભવ લેતા હું, જાતા હું કિ આદમી અપને અપ અપને સુખ દુઃખ કા કારણ હૈ.

નાનકે કહતે હૈ સુખકી લાલસા સચ્ચી બાપી હૈ, દુઃખ ઉસકા ઉપચાર હૈ.

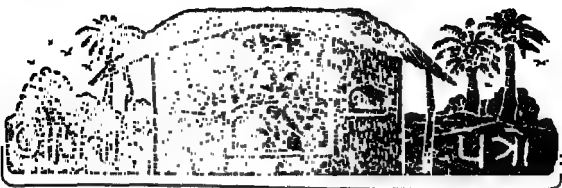
પાપ-પુણ્ય, સુખ-દુઃખ કયો? ઈશ્વર હોતે હુએ ઈશ્વર બાકિ નહીં હૈ. વહ નિયમ હૈ, નિયંતા બી. ઈસકા અર્થ હુઆ કિ મનુષ્ય કર્મ કા લોગ જાનતા હૈ. સત્કર્મ” સે ચલતા હૈ, દુઃકર્મ” સે ચલતા હૈ.

અમર સુખકે પીછે ખરે છે સુખ દર લાગતા હૈ મથ તો વહ હૈ કિ સુખ બિતરમે હી મિલતા હૈ. કેઈ મોહા કરને કી ચીજ નહીં હૈ કિ હમ બાહરસે મોલ લે.

સુખ મેં સુખ દેખનાં દુઃખ હૈ, દુઃખમૈં મેં સચ્ચા સુખ નિકલતા હૈ.

આજ પ્રાતઃકાલ કે જાજનમેં ચાકિ ઈશ્વર હમ કો કણી નહીં જૂલતા, હમ જૂલતે હૈ. વહી સચ્ચા દુઃખ.

જિસે હમ સહી ઓર સુખ માનેં વહી કરને મેં હમારા સુખ હૈ, હમારી શાંતિ હૈ, નહીં કિ જો દૂસરે કહેં ચા કરેં ઉસે કરને મેં. -

ચિ. રાંતિકુમાર,

ધણે દહાડે લમારો કાગળ મળયો.
મારા આશીર્વાદ તો છે ન. દીર્ઘાયુ
થાઓ અને તમારે રાધે શુદ્ધ સેવા
થાઓ. આપણા માં એક ભારે શ્લોક
છે એમાં કરજો.

વિપદો નૈવ વિપદઃ સંપદો નૈવ
સંપદઃ વિપદ્વિસ્મરણં વિશ્વજોઃ
સંપન્નારાધણ સ્મૃતિઃ એ રહે
દુઃખતે ખરું દુઃખ નથી સુખ તને
સુખ નથી. ખરું દુઃખ જાગવાન
નું-સત્યનું-વિસ્મરણ છે, સુખ તને
સત્યના રાયણનું સ્મરણ છે.

સરદારના આશીર્વાદ, મહાદેવના
રામ રામ. ય. મં.
૨૫-૫-૩૨ બાપુ

[૫૦ બાપુ જમણે હાથે લખના ચાહે ત્યારે કામે હાથેથી પણ સહેલાઈથી લખી શકના આ કામે હાથે લખેને શ્રી શાંતિકુમારભાઈ ઉપરનો પત્ર તેમના આભાર સાથે પ્રગટ કરીએ છીએ]

શિ. શાંતિકુમાર,

ચલે- કહાડે તમારો કાગળ મળ્યો. મારા આશીર્વાદ તો છે જ. દીર્ઘાયુ થાઓ અને તમારે હાથે શુદ્ધ મેળા થાઓ. આપણામાં એક ભાઈ એક છે એ યાદ કરજો.

વિપદા નૈવ વિપદા સપદા નૈવ સપદાઃ ।

વિપદિરમણ્યું વિશ્વસ્ય પત્રાસયણ્યસ્મૃતિઃ ॥

એટલે દુઃખ તે ખરું દુઃખ નથી. સુખ તે એજ નથી. ખરું દુઃખ ભગવાનનું-સત્યનું-વિરમણ્યું છે, સુખ તે સત્યનારાયણનું રમણ્યું છે. સરદારના આશીર્વાદ, મહાદેવના રામ રામ.

ચ. મં. ૨૫૫૩૨

બાપુ

* * * * *

જેને ઈશ્વર ઉપર પૂર્ણ શ્રદ્ધા છે તેની સહન શક્તિને છેડા જ નથી

શિ.

તમારો કાગળ મળ્યો. જે હાથ ચર્ચ રહ્યું છે તેમાં અને કંઈ નહું નથી લાગતું. એ ખરું ધાર્યું જ હતું. કહ્યું તો બાકી છે. સુધન્વાની પરીણા તેડના પેલામય ઉકાળીને કરી હતી ના? સીતાજીને અગ્નિ-પ્રવેશ કરવો પડ્યો. પ્રહલાદને ધમધમના સ્તબની બાથ ભીડવી પડી જેને ઈશ્વર ઉપર પૂર્ણ શ્રદ્ધા છે તેની સહનશક્તિને છેડા જ નથી.

હાથીને હારો ને કીડીને કણ ભગવાન આપી જ રહે છે.

થે થયા માં પ્રપન્થતે તાંસ્તયૈવ ભગમભયમ્ ।

આ મીનાનો દોક છે. એનો એવો જ અર્થ છે જેવી રીતે મને લોક લાગે છે તેવી રીતે તેણે હું આપી રહું છું. કુવામા વાટકો નાખનારને વાટકા પૂરતું ને ઘટો નાખનારને ઘટા પૂરતું પાણી મળે છે.

બાપુના આશીર્વાદ.

ઈશ્વરના લગ્નને તો ચેલના પ્રસંગે એ બધા હરના પ્રસંગો જ છે. એની અગમ્યાં ઈશ્વર આપણને તાવે છે અને વિશુદ્ધ કરે છે. આ દુનિયામાં એકલાં મુખો જ મુખો હોય તો આપણે છપ એનાથી ઉગાડી લાવ. દુઃખના પ્રાણવાયુ વિના આપણે મરી જઈએ.

તમારા દીકરાને સહેલાં કામ મળે તેના કરતાં મુશ્કેલીઓની કડલુ ચાકીમાં એ પિસાય એ એને માટે સાડું જ છે

મુશ્કેલીઓ ઘણીવાર છૂપા આશીર્વાદ સમ્મન નીવડે છે.

તમારા છેલ્લા કામગમમાં બાપુકીય મૂલવણનો ઉલ્લેખ છે. હું તમારે માટે પ્રાર્થના કરું જ છું. જેઓ ઈશ્વરનો કર શક્તિને ચાહે છે તેમને બાળ્યો કે બીજા કરા મુકસાનનો લગ લાગવાનું અવશ્ય નથી. ભગવાનના ભક્તને તો ઘણી વાર આવી મુશ્કેલીઓ છૂપા આશીર્વાદ સમ્મન નીવડે છે. તમારી આ મુશ્કેલી પણ એવી જ નીવડે.

ઉઠો, જાગો, હું વહાલાં પંખીડાં,
શ્રેષ્ઠ-જનો પાસે જઈ જ્ઞાન પ્રાપ્ત કરો.

[મહાપુરુષની મહાનતાનું એક માપ છે બાળકો માટે એમનું વહાલ. ગાંધીજીનો બાળકો માટે પ્રેમ અગાધ અને અદિ માપૂર્ણ હતો. તેઓ જ્યારે બાળકો વચ્ચે હોય, ત્યારે કંટાળક લોકોની આખ સામે પશ્ચિમના એક વિખ્યાત ચિત્રકારનું ચિત્ર આરીને ખસુ થતું. એ ચિત્રમાં ઈશુની ચારેપાસ બાળકો ઊભાં છે. ગાંધીજી બાળકોની સાથે બાળક જેવા થઈ જતા. તેમનો બાળકો સાથેનો એકાત્મભાવ તેમણે બાળકો પર જે પત્રો લખેલા તેમાં સારી રીતે વ્યક્ત થાય છે.]

વહાલાં પંખીડાં,

પ્રાર્થનામાં હરો એ અવિવેકી એટલા સારું કે પ્રાર્થના રમવાનો વખત નથી ભગવાનનું નામ લેવાનો છે. પ્રાર્થના સમયે ખીભ વિચારો આવે તેને શેકવાનો પ્રયત્ન કરવો, તેમાં નિષ્ફળ થવાય તેથી હારણું નહીં. પ્રયત્નથી છેવટે એક ધ્યાન થવાયો.

ઈશ્વર ક્રીડીની રક્ષા કરે છે તો આપણને થોડો જ છેડવાનો છે? તેજ કર્તા હર્તા ને ભર્તા છે તેથી તે પેદા કરતાં ને મારતાં રક્ષાજ કરે છે.

મનુષ્ય માત્ર ભૂલને પાત્ર છે પણ જેને ભૂલનું ભાન થાય છે ને મુધારવાનો પ્રયત્ન કરે છે એનું કલ્યાણ જ છે કેમકે તે છેવટે ભૂલ કરતો અટકે છે. એના મૂળમાં સત્યની પૂળ છે. જો તે હોય તો ભૂલ કરનાર પોતાને કે જગતને નહીં છેતરે.

તું તારા નામ પ્રમાણે સત્ય બોલવા ચાલવાનો પ્રયત્ન કરે છે એ સારું છે. મત્યજ

બોલવાનો આગ્રહ રાખે તો તું મત્યાગ્રહી કહેવાય. બનતા લગી મત્ય બોલવા ચાલવાને બહારે ગમે તે થાય તો પણ સત્ય જ કાં બોલે ચાલે નહીં? એકવાર નિશ્ચય કર્યા પછી એ નેટકું મહેકું છે તેટલું મહેકું ખીલું એકે મત નથી એમ મેં તો અનુભવે જોયું છે. સત્ય બોલવું જ છે એમ સમજી લીધા પછી અસત્ય બોલવાપણું રહે જ નહીં. આ વિચારી જો જે અને જેણે સત્યને સાધ્યું છે તેને સારુ ખીજાં મત ગ્રહેલાં થઈ પડે છે.

[મહાપુરુષનું હૃદય માતાનાં હૃદય જેવું હોય છે. જો જ કારણે એમની પાસે સ્ત્રીઓ રવેલાયે અને નિર્ભયપણે ભય છે અને પોતાનું હૃદય એમની પાસે વિના સંકોચે ખુલ્લું મૂકી દે છે.]

બાપુના જીવનમાં પણ એમ જ થયું. એમના મનમાં આવીને હતી એ બહેનોએ પોતાના જીવનની અનેક મુશ્કેલીઓને ઉઠાવી છે. એનું પ્રમાણ તે બાપુના બહેનો પરના પત્રો છે.]

ત્યાગને ખાતર ત્યાગ કરવો મુશ્કેલ પડે છે પણ સેવા નિમિત્તે ત્યાગ સહેલો થઈ પડે છે.

બહેનો,

આજે અમે બેનીયા છીએ. આ એ શહેર છે કે જ્યાં ચંપારણ્યના કામને સારું હું ૧૬ની સાતમાં મુખ્ય ભાગે રહ્યો હતો. આ ભાગમાં આખાના વન છે તે બહુ રળીયામણા ભાગે છે. ઢેઢેકાણે રામ સીતાને વિષે કાંઈક ને કાંઈક કંઈક તો હોય જ પણ આ બધી વસ્તુનું વર્ણન કરવામાં હું શકાઈ શકું એમ નથી રહ્યું.

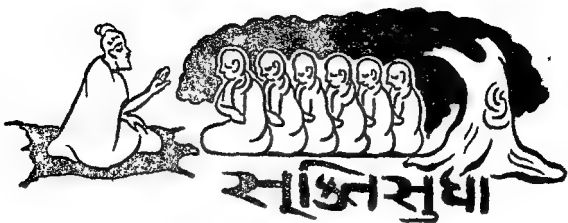
તમારો વર્ગ બધી રહ્યો છે એમ હું જોડ છું કાકાસાહેબની મુચના તો મને ગમે છે ખરી સેવા કરનારી બહેનો આશ્રમમાં તૈયાર નહીં થાય તો ક્યાં થશે? તેનો જવાબ તમારે જ આપવાનો છે. આપણી પાસે તે કામને સારું પૂરતું આદેશ નથી. આથી શક્તિ નથી, ઈચ્છા છે. અક્ષર જ્ઞાન નથી પણ એ બધું તેની મેળે આવી રહે જ. લકિત એટલે શ્રદ્ધા ધરિને વિષે ને પોતાને વિષે. એ શ્રદ્ધા આપણી પાસે બધા ત્યાગ કરાવે છે. ત્યાગને ખાતર ત્યાગ કરવો મુશ્કેલ પડે છે પણ સેવા નિમિત્તે ત્યાગ સહેલો પડે છે. કોઈ માતા બાળી જોઈને બીનામાં નહીં મુલે. પણ પોતાના બાળકને સુખમાં મુલાકાવને સારું પોતે શાંત થઈને બીનામાં મુલે.

હું જોડ છું કે મારાથી આ વર્ગે લાગે વખત આશ્રમમાં નહીં જ રહી શકાય. ખાદીના કાર્યને સારું મારે જમણું થયું જ છૂટકો. લાગેના ટોળાને ખાદીનો મંત્ર આમ ભમીને જ આવી શકાય તેમ છે. આનું મને કુખ થાય છે. પણ આપણે તો કુખમાં જ મુખ માનવું રહ્યું છે.

બેનીયા પોત વડી ૬.

બાપુના આશીર્વાદ

(૧૯૪૯) ૧૪૨

નિર્દોષ સુખને માટે

સર્વત્ર સર્વસ્ય સદા પ્રવૃત્તિર્દુઃખસ્ય નાશાય સુખસ્ય હેતુઃ ।
તથાપિ દુઃખં ન વિનાશયેતિ ગુણં ન કસ્યાપિ ભજેત્ સ્થિતરાયમ્ ॥

ઉપગના સ્વેકમા એક ગોગી પુરુષે કહ્યું છે કે, નાનામાં નાના કામચી માંડી દેવદેવેન્દ્ર સુધીના મધ્યગા છત્રોની એકધારી પ્રવૃત્તિ દુઃખ કેમ લેખ અને સુખ શી રીતે લકા રહે એ માટેજ હોય છે. પણ, બને છે એથી ઊલટુંજ, અહીં આપણે માનવજાતિનોજ વિચાર કરીએ, શારીરિક, માનસિક, આર્થિક અને કૌટુંબિક વગેરે સેંકડે પ્રકારના ઉપદ્રવોથી મનુષ્ય ઘેરાયેલા નજરે પડશે. મનુષ્ય માને છે કે, જે એની પાસે પુત્રકળ ધન હોય તો તે મનમાન્યાં સુખો ભોગવી શકે. તે માને છે, જગતમાં જે કંઈ દુઃખ છે તે લક્ષ્મીને અભાવેજ છે. હવે તમે કોઈ લક્ષ્મીનંદનના હૃદયને તપાસો. તેની પાસે સુખનાં વિપુલ સાધનો હશે પણ સુખ નહીં હોય; લક્ષ્મીનો મંત્રદ હશે પણ તે પુત્રના અભાવે પુત્રની અભિલાષામાં ફરતો ફરે. કદાચ પુત્રપ્રાપ્તિ થાય તો કર્મવશાત્ એમ પણ બને કે, પોતાની ટૂંકી જિંદગી માંદગી ભોગવી ભોગવીનેજ પૂરી કરી તે આલ્ખો જાણ ને મહાદુઃખ બિખું થાય. કાંઈને વળી પુત્રો હોય તો તેમનાં પેટ ભરવાની ચિંતામાં તે વ્યાકુળ હોય. આમ શારીરિક, માનસિક, આર્થિક, સામાજિક, વ્યાવહારિક અને રાજકીય એમ ચારે બાજુએથી માણસ દુઃખથી ઘેરાયેલો હોય છે. 'સાંધીએ સાત ત્યાં તૂટે તેર' જેવી દશા એ ભોગવી રહ્યો છે. છતાં, માની લાકડે કે, મનુષ્ય જે જે હિંદુ છે તે તે સાધનો તેને મળતાં રહે તો પણ શું તે મુખી થઈ શકે ખરે? પૂછો એવા કોઈ મનુષ્યને.

મહારાજા હોય, જાજી ખેડકામાં જેલો રેલ, જેલો અને રંગરેલો દુનિયા તેની ચારે બાજુએ પથરાઈ હોય, છતાં જહાઝની દુનિયાના ખ્યાલમાં પણ ન હોય એવો દુઃખનો કોડો એ મહારાજાના દિલને કોરી રહ્યો હોય છે. દશ દબ્બરની મોટરમાં બેસી પસાર થતા એકાદ શ્રીમંતને નેષ્ટ નેનારના દિલમાં ચાપ, અહા! આ કેવું સુખ માણી રહ્યો છે! કેવો જામવાન છે! પણ તે તો મોટરથી રાજનો ટવાઈ ગયો છે, તેવું તો તેના તરફ લક્ષ્ય સુધાં હોતું નથી. એના મનમાં તો લાખો વિકેદોની જાળ ભરેલી હોય છે. દશ લાખનું નુકસાન થયું ત્યાં તો તેને ખાવાનું સુદાં જાવનું નથી, પછી ભોજન ગમે તેટલું સુંદર શું ન હોય!

આમ થવાનું કારણ શું? આવું કારણ એ છે કે, સુખ જહાઝના પદાર્થોમાં નથી; છતાં આંતરે કારણે પદાર્થોથી સુખ મને છે એમ તેને લાગે છે. જ્યુ સુખ આપતું એ એમને સ્વભાવજ નથી.

કારણ કે, જે પદાર્થથી એક પ્રાણી સુખ અનુભવે છે તે જ પદાર્થથી બીજું પ્રાણી દુઃખને અનુભવ કરે છે, એ અનુભવની ખીના છે. લક્ષ્મી કે અધિકારને યોગે તે સુખ વેદે છે એ વાત ખરી પણ જેમ આત્મવાના જળ દૂરથી પાણીરૂપે દેખાય છે છતાં તે અસત પાણી નથી, તે જ પ્રમાણે, થોડી વાર છે, દમધુ જ ૧૮ વસ્તુ પ્રાપ્ત કરી લક્ષ્ય એમ મની આસામ અને આસામી જીવ પદાર્થ પાઠ્ય દોડી રહ્યો હોય છે; પણ છેવટ સુધી દુઃખ મળતું નથી, સુખ ટકતું નથી અને છતાં જમણા લાંગતી નથી.

અગામને કારણે જીવ દુઃખદ વસ્તુને પણ સુખદ માની લે છે.

આ જમણા જ જીવને જીવાવે છે. દુઃખ અને દુઃખનાં કારણોમાં જ જીવ સુખ માની રહ્યા કરે છે. આવી સ્થિતિમાં મનુષ્ય સાદી સમજનો પશુ ઉપયોગ કરી શકતો નથી તે દાયે કરીને દુઃખ વહેરે છે એક દાખવે લક્ષ્યે કાનના બેરણના બોજથી બાધને દુઃખ યત્ન હોય, ને વાળમાં ભરાતા હોય, ઉંચિયાંના બારથી કાન તૂટી જવાની અણી પર હોય, છતાં તે એમ માની લે છે કે, મેં કાન તો હીરા જેવે સુવર્ણનાં ખરેણાં પહેલાં છે ને? એને તેથી કંઈ ખત્તું હોવા છતાં એવા શય્યાગારમાં તે સુખ માને છે. મારવાડ તરફની સીંચો પોનાલા બને દાયને ખસા સુધી દાથીદાનના મુકાથી ભરી દે છે. દાય સાફ થતા નથી, ખાખડાટ થાય છે, દાયમાં દુઃખે છે પણ પહેરનાર માને છે કે-દાથી-દાંત છે ને! પાંચ વરસે આખો મુઠો ફરીથી નવો કળવેલ પડે છે. બે દાથીદાંત જેટલે માત્ર કાઢી નાખવે પડે છે પણ પહેરનારના દિશમાં થતું નથી કે એક દાથીને ભાંગે મારા આ અલકાર બન્યા છે; મારા નિમિત્તે દાથી મરી છે. આનું કારણ એ છે કે, 'હું' સદર દેખાડે છું' એવી જમણા એને વળગી છે. આ જમણા કે વળગાને લીધે જ તે તેમાં સુખ માને છે. મારવાડજી બહેનને એજા ઘેર-વાળો કાધરો હોય તો દુઃખ થાય છે પણ જલે કદાચ આખા કોઠા તાકા જેટલું કાપક વળગી દીધું હોય અને કદાચ તે પછી જાકું હોય છતાં એને સરસ સુખદ લાગે છે. આનું કારણ છે કેવ. આ-પરથી હું કહેવા તો એ ધિવું 'હું' કે, અગામને કારણે જીવ દુઃખદ વસ્તુને પણ સુખદ માની લે છે.

આ અગામનો એવ ધર્મને પણ લાગે છે ધર્મિક અણીતે કે ભગત કહેવાતો 'માણસ એટલું' તો બરાબર સમજે છે કે, અયોગ વર્તન, છેતરપિંડી, દંડા વા છળ-કપટ ધર્મમાં ન હોય. છતાં એ ન આચરવાનું આચરે છે અને કહે છે, 'શું' કરીએ? સંસારમાં હીએ એટલે આપુ ક્યાં વિના કાંઈ થોડું? ચારે! ધર્મસ્થાનમાં હોયએ ત્યાં સુધી તો ધર્મ સાથે સબંધ રખાય. પણ બહાર તો માનું જ કમરું પડે. છેડરા-છેડરી પરણાવવાનાં છે. તમે ન સમજો. વ્યવહારમાં તો એમ જ ચારે! આમ માની તે અધર્મ આચરે છે. એનું કારણ એ છે કે એને એના જીવનનું લક્ષ્ય હોતું નથી. જા અર્થે જીવન છે! શાની શોધમાં જીવું છું? શા દેવથી હું ધર્મ-કિયાએ કરું છું? એ વસ્તુ પ્રાપ્ત થઈ કે નહિ ન આપ થઈ તો એનું કારણ શું? આટલાટલા વખતથી કિયાએ કરવા છતાં મનની મહિનતા કેમ દાંતી નથી? શાંતિ, સુખ, રિધરતા, નિરાકુળતા અને કેમ પ્રાપ્ત થતાં નથી? આજે વિચાર કરવા કોઈ થોડાનું નથી. અધરપરણાએ જેમ ચાલું આલું હોય તેમ જીવું માલી દેખે જ નાથ છે. તોફ-પ્રવાહ જેમ આચરતા હોય તેમ જીવ આચરે છે મારી જીમિયા, મારી મોજતા, મારી ફરજ કે મારો મારો ક્રો એ વિચાર એ જાગે જ કરે છે અને જો કરે છે તો તે પણ સ્વતંત્ર રીતે નહિ આને લીધે જ તે કનંબ જુલો; મારા પણ જુલો. સુખમાં સાધનો જ વધનાર થઈ જે સંકિત અંતરના દુરમનોને હણવા માટે હતી તેનાથી તે પોને જ હણાયો. જે ઈશ્વરો વિજય માટે જેજી દાંતી તેનાથી તે પોને જ પરાજય પામ્યો. સુખ મેળવવા જતાં દાવલજ દુઃખ પ્રમદ્યું.

અગામ એ જ દુઃખનું મૂળ છે:—એ મૂળમાંથી સુખની આશા રાખતી જ બધી છે, માત્ર વતખાં છે. પણ જીવને એનું જાન નથી. પતંગિયું દીવાના તેજમાં અંબાને હોમાઈ નાથ છે. દુઃખગી

જઘન એમ જો એને જાન હોત તો તે આમ ન જ કરત. દુધપાકમાં ઝેરી પદાર્થ પડી ગયો છે એની! સહેજ પથ્થુ ચાંકા જતાં મનુષ્ય તરતજ એને દેડા દે છે, પણ જો ખબર ન હોય તો મનુષ્ય હોસે હોસે પાચે છે અને મોતને ભેટે છે. આ રીતે જ્ઞાનને અભાવે સુખ મેળવવા જતાં દુઃખને મોતરે છે.

ત્યારે હવે સુખ કેમ મળે અને દુઃખ સાથી ટળે? અથવા તો જ્ઞાન સાથી પ્રાપ્ત થાય !

ગુણ સાથી સમજાવુદ્ધીજ પ્રગટે છે — દુઃખ અજ્ઞાનના નાશ થવાથી મટે છે. અને જ્ઞાન મત્પુરુષની મેવા કરતાં કરતાં પ્રાપ્ત થાય છે ને અજ્ઞાન પણ ત્યારેજ દટે છે. મત્પુરુષો પ્રથમ ચોગ્યતા કગવે છે. ચોગ્યતા પ્રાપ્ત થયે મિથ્યાત્વને ટાળવા આત્મજ્ઞાન કરાવે છે. આત્મજ્ઞાન થયે પરમાત્માનો મહિમા, શક્તિ, તેનું સામર્થ્ય વગેરે મમનથી છે. અને ત્યારેજ તેના પ્રત્યે અનન્ય પ્રેમ જનમે છે. સાચી શ્રદ્ધા પ્રગટે છે. ત્યારે તેની સ્તુતિમા, ભજનમા, સ્મરણમાં, આનંદ પ્રગટે છે. પછી તે વૃંદા વૃંદા પોઝારી ગટે છે ને પછી વટે છે:

‘જગતના નાથને જોવા વિના મૌ ધૂળધાણી છે.’

અને ગતવે છે.

મુન્યંત કંચ મનુજાઃ સદસા જિનેન્દ્ર !
 રાદેકુપદ્મશતેસ્તયથિ વીક્ષિતેઽપિ ।
 ગારવામિનિ સ્તુરિતતેજસિ કૃષ્ણમાત્રે
 ચૌરં વિચાશુ પશવઃ મપલાયમાનૈઃ ॥

રે પ્રભુ ! તારા પર જીવની રૂઝિ પડે, એની ચરતા તારી સાથે લાગે તેજ ક્ષણે હજારો ઉપદ્રવો આપોઆપ ટળી જાય છે. પશુઓને ચોરીને ભાગનાર ચોરો દેદીપ્તમાન તેજસ્વી માલિકને જોતાજ જેમ પશુઓને પશુનાં મૃદાને લાગી જાય છે તેમ તારો પ્રકાશ હૃદયમાં પડે અને વેદાય કે તરતજ અધકાર આપોઆપ નાશ પામે છે, સુખોનો સાગર જલસાઈ જાય છે.’ પણ તેને માટે ‘તારી માથી પિઝાન થી જોઈએ.’

શુદ્ધ શુદ્ધ ચૈતન્યધન, રવયંજ્યોતિ મુખધામ;
 ખીમ્બુ કહીએ કેહું, કર વિચારે તો પામ.

(પૂં મહારાજશ્રી નાનચંદલ મહારાજ)

“માનવનાતું મીઠું જગત”

રહિયાને આંટી આંટી ચાંચિના, પ્રીતિના, ને બંધુલાવના તાર કંતાય છે.

આપણું સર્વ દુઃખોનું બીજ શું છે ?

આનું કારણ ॥ તેનો વિચાર કરું છું, તો લાગે છે કે આપણી પાસે બધું છે, અને બધું કરીએ છીએ, પણ એક વાતને બૂલીને જે સાક્ષીને વચ્ચે ઉભો રાખીને બધા બલકારો કરવા ભેગાએ, તે સાક્ષીને ઓલાવવાનું બૂલી જઈએ છીએ. એ માટે તે ઈશ્વર-સત્ય, ન્યાય, નીતિ, પ્રેમ, ભક્તિ, નિઃસ્વાર્થતા, ભગવાનનું નામ ભજનમ કરોઆ ઝગઝગ અને ચમકાવ માટે હક્કોએ છીએ, મંદિરોમાં તેને ભેવા પ્રયત્ન કરીએ છીએ, પણ બ્યવહાર કરવા બેસીએ ત્યારે તેને દૂર હલસેલીએ છીએ એ આપણું સર્વ દુઃખોનું બીજ છે આ સાક્ષીને વચ્ચે રાખીને બધા કર્મના આરોગો કરીએ તો આપણે દુઃખનો ફરિયો તરી જઈશું, બીજ રીતે નહી. —ક્રિષ્ણભક્ત મહારાજા.

મુખ અને દુઃખ બંને ઈશ્વરની ગણિત છે, એમ સમજી બંને કિંચિત્મા એ મંગલમૂર્તિ પ્રજ્ઞાન સ્મરણ કાયમ રાખવું. “મુખની સ્થિતિજ ઈષ્ટ અને દુઃખની નાહી,” એવું શા માટે? મુખ મારફતે માણસ બહુ એ છે. કેળવાય છે. ત્યારે દુઃખ મારફતે એ, ધારે તો રંગેરંગ કેળવણી ફેળવી શકે છે. —કલ્પા સાહેબ.

ઈશ્વરના સેવક બનીને રહીએ તો આપણું સર્વ આધિ, વ્યાધિને ઉપાધિ દૂર થાય. —ગાંધીજી.

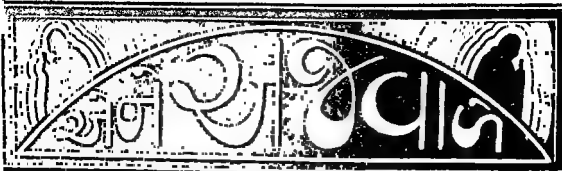
ત્યારે તમારા નેત્રમાથી બહુ વહે અને આત કંઈ નેહના પામે ત્યારે સમસ્ત જગતનું દુઃખ વાદ કરતો જમારે તમારા પર દુઃખ આવી પડે ત્યારે એવું દુઃખ સાને થાય ॥ એટલું વાદ રાખજો. દુઃખથી કોઈ છુટત નથી. મનુષ્યજીવનમાં એ જ એક વસ્તુ છે, જે મર્યાદા અગ્નિતા સાખીત કરે છે. તમે એકલા જ અને તે પછુ વગર વાંકો એ દુઃખ ભેગાએ છે. એમ કહી માનશો નહી. જગતમાં ખસરી રહેના સખળા કહેશો તો માત્ર અંશ ॥ સર્વને એનો સામાન્ય બનુબવ મળે છે. આવી સમજ થતા તે આવી પડેનાં દુઃખથી તમારે ધીમેધીમે મર્યાદા નદન રહત્ય અને કદાચ નિસાળ સ્વરૂપ સમજવું જોઈએ, અને મર્વ મનુષ્ય તથા પ્રાણીમાત તરફ રહેમદિગથી ભેગુ જોઈએ. એથી તમે વધુ રોગદાન થશો અને પૂરી સાતિ અનુભવશો.

એટલું તો નિશ્ચયપૂર્વક સમજીએ કે જે તમારું નથી તે તમારી પામે આવનાર નથી, અને તે પણ તમારા જ અર્થત સુખને માટે નથી, તેનું સુખ તમે વિરહાલ ભાવી શકશો નહીં.

દુઃખના આપ સમવમાં મનુષ્યો લગભગ સત્યના સાધક થઈ શકે છે.

મહાત્મા ગાંધીજી.

(૧૯૪૯) ૧૪૭

શુ. મ.

બાપુએ કહ્યું : “આવો મારી પાસે બેસો, અને આપણે બંને રહીએ!”

મને સ્વપ્નાં તો ઘણાં આવે છે, પણ યાદ તો કોઈ એકાદ જ રહી જાય છે. થોડા દિવસ પર સવારના સમયે મને એક સ્વપ્નું આવ્યું. તેમાં ગાંધીજી મને કહેતા હોય એમ લાગ્યું, ‘આવો, મારી પાસે બેસો, અને આપણે બંને રહીએ!’ એ શબ્દો મારી ચેતનામાં અને મારા કાનમાં મેં બરાબર ત્રણવાર આંસળ્યા. અને મને ધ્યાન આશ્ચર્ય થયું. પછી તો મારી વિચાર-ધાગ વહેવા લાગી.

જે ગાંધીજીએ પોતાના જીવનમાં સેંકડોનાં આંધુ લૂછ્યાં હતાં એ ગાંધીજી રડવાનું કહે છે શું? એમના દિલને કોઈ વસ્તુ અતિશય દુઃખી કરી રહી હશે. નહીં તો રડવાનું કદાપિ ન કહે. એમ મેં મારા મનને મમજાવ્યું.

પણ બાપુનું જિલ્લ, જે મતાના દિલ કરતાં પણ વધારે માયાળુ અને મૃદુ છે, એ શા કારણે આટલું દુઃખી થયું હશે? મેં મારા મનને પૂછ્યું.

આ પ્રશ્ન પૂછતાં જ મારી અંદરની આંખો સામે બાપુની પ્રેમગ ભૂતિ આવીને ખડી થઈ ગઈ. એમના જીવતાં જ લોકોએ અહિંમાનો ત્યાગ કર્યો, પણ એમના ગયા પછી તો લોકોએ અહિંમાનું ખન કરી દીધું છે. શું આ કારણે ગાંધીજીને દુઃખ થઈ રહ્યું હશે? ફરીને મેં મારા મનને પ્રશ્ન પૂછ્યો.

ત્યારે મારા અંતરમાંથી બહાર કાઢેલું હોય: “હા, અહિંમાના બળ વટે આપણે સ્વતંત્રતા પ્રાપ્ત કરી ચક્ર્યા. પણ એ સ્વતંત્રતાને ટકાવવા સારું હિંસાબળની મામત્રી આપણે એકત્ર કરી રહ્યા છીએ.”

આ સાંભળી દુઃખ રહ્યો. વાત તો સાચી છે. એ વિચારે મારા મનને તીવ્રની પેઠે આધાન કર્યો. થોડી વાર પછી તે જ અવાજ મારા અંતરમાંથી બોલી ઊઠ્યો: “મેં મારું આપું જીવન લોકોમાં પરસ્પર પ્રેમ અને સમભાવ વધે એ સારું તનતોડ મહેનત કરવામાં પસાર કર્યું. પણ હમણાં તો દેવભાવનો દાવાનળ દેશમાં પ્રજાળી રહ્યો છે, લોકોને મેં સ્વ-સમર્પણ અને ખીન્નની સેવના ભાવે ખીલવવાનું શીખવ્યું. પરંતુ આઝાદી પછી

તો લોકો કુરબાનીને વેપારીની મૂડી હોય એમ સમજી બેઠા છે, એટલે કે કુરબાની કરવાથી જો કંઈ ફાયદો પોતાને ન થતો હોય તો તેઓ કુરબાની કરતા નથી.

સ્વરાજ્ય મળ્યા પછી આપણી જે માયી-સંસ્કૃતિ અને સભ્યતા છે તેને વધારે ને વધારે આપણે ઉત્તેજન આપીશું, એમ મેં તો પ્રાર્થનું હતું. પણ એવું એકેય ચિન્હ મને જણાતું નથી. નંધી દિલ્હી તો હજી જૂની દિલ્હી જ છે શહેરના લોકો માટે જ બધી યોજનાઓ ઘડકમાં આવે છે જૂની સરપ્તર પણ એમ જ કરતી હતી ને? ગામડાનાં લોકો માટે ઘણું જોણું લક્ષ આજની બધી યોજનાઓમાં આપવામાં આવે છે.

પણ સૌથી વધારે દુઃખની વાત તો એ છે કે કેમિકાના સભ્યોને દિવસે દિવસે મોટા શહેરોનો મોહ, મોટી પદવીઓ મેળવવાની હોસ, કાલી-શક્તિ-માતાની પૂજા કરવાની અભિલાષા વધતી જાય છે. ગામડાંમાં રહીને ત્યાના લોકોના સુખદુઃખમાં ભાગ લેવા માટે હજી સુધી ઘણાઓની તૈયારી નથી.

અને જીવનના ફરેક સેત્રમાં સાફગી-તેની તો સુગંધ સુદ્ધાં અને ક્યાંય નથી આવતી "

એટલું કહી એ અંતરનો અવાજ બધે ચર્ચ ગયો.

પછી મેં મારા મનને કહ્યું, "બાપુ, તમે તો સારાં બીજ નાખી ગયા છો. ક્યાંક તો તેમાંથી થોડા પણ અંકુર ફૂટે છે જ અને ધીમે ધીમે ઝાડ થશે. તે ઝાડની છાયામાં એસીને થોડાઘણા લોકોને તો કર્મ-કુશળતા, અધ્યાત્મિક આનંદ અને સેવા-પરાયતા પ્રાપ્ત થશે જ. તો પછી બાપુ, દુઃખ શાનું ?"

એટલામાં તો તરત જ મારી જુદી બોલી ઉઠી, "બસ કર, બસ કર. તું કેણુ આવ્યો બાપુને ઉપદેશ આપવાવાળો? છાનોમાનો એસી રહે ને !"

ત્યારે મારા મને વિરોધલાવે અને થોડા કોપલાવે કહ્યું, "હું બાપુને ઉપદેશ આપતો નથી. પણ એમના દુઃખી મનને આશ્વાસન આપું છું, જેમ એક નાનકડું બાળક પોતાની માની આંખોમાં આંસુ એકઠું કરીને એને આશ્વાસન આપે છે અને વહાલથી કહે છે, "બા, તું શા માટે રડે છે ?" મારા કહેવાનો સુદો ફક્ત એ જ હતો કે જે કંઈ હમણાં આપણા દેશમાં ચાલી રહ્યું છે તેનું મૂળ કારણ " *Pickpocket Politics* " (ગંદી રાજકીય) છે.

"મારા હૃદયની બપવાળી ઝાડખાઈને હું દરરોજ બહારે દર બીજે કપરને પોકારીને પ્રાર્થના કરું છું કે આ બુદ્ધિમાં શાંતિ પડી દે, અને જે ખોટી શાંતિ થવાની ન હોય તો મારી પ્રાર્થના છે કે આ પૂરતી પરથી મને તારી પાસે બોલાવી લે." તા. ૨૦-૬-૪૭. —ગાંધીજી.

ગાંધીજી અને ગેટ

ગુ. મ.

સંસ્કૃતિનું પોતાનું એક જુદું જ રાજ્ય છે ત્યાં બધા રાજ્ય છે એ એક સાચું લોકતત્ત્વ છે ત્યાં બધે પ્રવાસ જ છે ધણી રૂપી અધિકારને ત્યાં લગારે સ્થાન નથી સંસ્કૃતિના મંદિરમાં ધણી ત્યાજ્ય છે સંસ્કૃતિની વેદી પર દરેક માનની પોતાની તુચ્છ તેમજ પવિત્ર બેઠ લાડીને ચડાવે છે અને વિભાત્માની મહાન શક્તિ પ્રયેક બેઠને સગખા ઉત્સાહથી સ્વીકારે છે

આપણને સંસ્કૃતિની એ અડધાનાગની જાતિ અથવા એના વચ્ચે માથે કોઈ નિરૂપત નથી આપણે તો કેવળ તેની ભેળા ગુણને જ જોવા જોઈએ એ બેઠના ગુણોને તે સત્યમ, શિવમ, સુદરમતા સાચા અને મહાન આદર્શની ભેળામાં ધરી દે છે ગાયક ધૃત્યુ પામે છે પરંતુ એનું ગીત હંમેશા જીવંત રહે છે

તેથી એની આશા રાખવામાં આવે છે કે આ જમાનામાં બધારે દેશ દેશ વચ્ચે ભારે અને ગાંઠ શરતા લગરાઈ રહી છે ત્યારે સંસ્કૃતિનું પ નું એકમીજની નિદાન મેંથી ગદુ ન કરવામાં આવે અને સ્વર્ના પ્રકાશમાં ચમકતું રાખવામાં આવે. મહાપ્રદુત્તની ગંગાચરણી અને પદાપાતથી પર રહીને પોતાની સંસ્કૃતિથી જુદી સંસ્કૃતિ અથવા બધી સંસ્કૃતિ સાગ સાચો આદર પોતાના દિલમાં જે લોકોએ હંમેશા ગમ્યો છે તેઓ ખરેખર પ્રતિસાને પાત્ર છે માથેમાથ આવ્યા લોકો જ દુનિયાના માથા રત્નો છે અને એમનાથી જ દુનિયા જીવે છે

દુનિયાના બધા લોકો આ વાતને માને છે કે ગાંધીજી જે આ જમાનાના સૌથી મોટા પુરુષ ન હોય તો મોથી મોળા પુરુષોમાંના એક તો જરૂર છે જમનીના મહાન કલાકાર ગોળી એના સમયના ઉચ્ચ કક્ષાના મનાકરોમાં ગણના થતી હતી માનવ-સમાજને માટે ગાંધીજીનું જે કંઈ મિશન છે, જે કંઈ એમનો સંદેશ છે, તે એમના જીવનના પ્રયેક કામ અને પ્રયેક વાતથી જળકી ઉઠે છે આ રીતે ગોળા મર્ચન્ટ ગીત-નાટ્ય 'ફાઉન્ટેઈન' થી કવિની ક પના શક્તિ એનો આદર્શવાદ અને એની આકાશાએનો ફરેપૂરો ખ્યાલ આવે છે

ગાંધીજીના અને રામદોનો કપાકાન છે ગાંધીજી દૂરદર્શિતા અને કર્મમાં દક્ષ છે તેમજ બંને એકમીજના માધી અને એકમીજના હાથમાં હાથ લેતા નજરે પડે છે એક રીતે એમ કહી શકાય કે ગોળુ દેવું જે પ્રકાશના આદર્શ આદર્શને માટે જખનું હવું એવો આદર્શ પુરુષ ગાંધીજી હતા અને ગાંધીજીનું દેવું જેવો આદર્શ કાનામ આદવું હવું એવો જ આદર્શ કલાકાર ગોળુ હતા

ગોળે અનુમાર આદર્શ પુરુષની એળખાણ તી છે એનામાં ક્યા ક્યા ગુણ હોયા જોઈએ ? પોતાના નાનકમાં એએ ફાઉન્ટેનું જે ચિત્ર રો-ચુ છે એનાથી આપણને આ સવાલનો જવાબ મળી ગયે છે ગોળે અનિ નાક પરોપકાનના મૈથી ગંગા નીખર થા હોય છે દુન્યવી શક્તિ અને એશ આરામમાંથી પમગ થવા પડી માત્રિક મુખ અને મો-રનો ઉપગોગ ક્યાં પડી આ બધી વસ્તુઓ એના જીવનમાં જાણે મુખ જોશથી આવી ગઈ હતી-ફાઉન્ટેઈન નિરાશા અનુભવે છે એને થાય છે કે હું ભારે મદદમાં હતાં અન્તમાં એને સ્થાયી અને માથા મુખનો માર્ગ દેખાતા મારે છે એની આખ પગથી પગ ખગી જાય છે તે એમ મોજના થા છે

“માની ક પના શક્તિએ એ જુદું મોળી મોજના ધરી કાળી છે”

એ મેં જાના કંઈ છે ?

“આ અપૂર્વ સુખ મહાને માટે માર રોડ”

“આ સુદર સમુદ્રને હું કિનારા પર બાંધી રાખું !”
 “પાવળિનો આ ગણિ પોતાની સીમાની અંદર રોકાઈ ગયે અને દૂર અને પાછળ ને હોય એને પોતે પોતાની સાથે અથડાવતો રહે !”

“ડુગ્ગે ડુગ્ગે ને નિશ્ચય કરી લીધે છે કે હું આ સમુદ્રનો કંઈ કંઈ રીતે સામનો કરું. આજ મારી પિઠા છે !”

“અને એણે આ સ્વપ્નને કંઈ રીતે પૂરું કર્યું ? એના હૃદય અને મગજને ચનાવનારી શક્તિ કંઈ હતી ?”

“ક્રમ જ આવું છે, પણ કે કીર્તિ એ વાત છે.”

એણે કયા મસાલાથી કામ લીધું ?

“આવા પ્રકારના ઓજરવી માણસોને બેગા કરવા, જનાયા ઉદાસતા હોય, જેને મુખ, દુઃખ, નિદા સ્તુતિની પરવા ન હોય !”

અને એ બધાનું પરિણામ શું છે ?

“હું જાણે અને કરોડો માણસોને જાણી શકું, જાણી સુરક્ષિત હોય અથવા ન હોય, પરંતુ મહેનત કરવાથી જ આપી શકે એવી હોય !”

“ભરત્યક, લીલુછમ અને ઉપળાડ જેવર ધરતી પર સ્વર્ગતા જેવું શોભે અને ત્યાં બધા શોડોને ભેળેને હું ખુશ થાઉં, એવા શોડો સ્વતંત્ર શોડોની વચ્ચે સ્વતંત્ર બુમિની ઉપર જોવા હોય !”

— શું આ જન્મમાં ગાંધીજીના જીવનનું આ ક્ષણ નથી રહ્યું ? સમયનું ધ્યાન વરસે વીની થયા જવાગી તો એ “શત્રુદાર સમુદ્રને કિનારા પર બાંધી રાખવામાં” સત્તન પ્રયત્ન કરી રહ્યા હતા અથવા સામાન્ય જનતાનું લોકી મુનનારાં અને એમના પરિશ્રમથી બેસી જાય છે ઉદાસનારાં થોડા થોડા કારખાનાઓ અને દેશ ઉપર મુદીવાદી ઉલોચ-ધંધાના કુમલાઓને રોકવામાં અને એ જનસમુદાયને આ કુમલાઓના કાંટાળા પાલમાંથી ઉઠાડવામાં મટે તેઓ મથી રહ્યા હતા. ગાંધીજી જેવી અને ચરખા પર આરંભ થકના હતા એ ફાઉન્ટેના આ સિદ્ધાંતને અમલમાં મૂકવા જગત્પર છે કે—

“ક્રમ જ આવું છે, પણ કે કીર્તિ” તો વાત વાત છે !” તેઓ હંમેશા પ્રસંગપ્રસંગે ‘ઓજરવી અને શક્તિશાળી શોડોને’ એકઠા કરતા હતા જે સ્વપ્નને પૂરું કરવા માટે, જે બક્ષીની પૂજા કરવા માટે, એમણે પોતાના જીવનની બધી શક્તિ અને પોતાનું સર્વસ્વ ધરી ટીક્યું. તે એ હતું કે એમના દેશબાંધવો ‘સ્વતંત્ર શોડોની વચ્ચે સ્વતંત્ર બુમિ પર ઊભા રહી શકે !’

માનવ-હતિહાસને ધ્યાનમાં રાખીને એઓ કેવળ દુરનું સ્વપ્ન જુએ છે તેઓને વધારે માન મળે છે. સ્વાતંત્ર્યને આદર્શવાદી ‘કવીઓ’ એકઠા પ્રિય નથી જેઓ કામ કરનારા કમચારી, એમના મંદેહ નથી કે જીવનમાં કવિ કે ગાયકનું જણ એક વિશિષ્ટ સ્થાન છે. આદર્શવાદના ગિયાં શિખરોને સ્વર્ગ સુધી પહોંચાડવામાં કવિની જે મહત્તા રહેલી છે, એના કરતાં વધારે મહત્તા જે આલીને એ ઉત્કૃષ્ટ શિખર પર પહેરે છે એને મળે છે. ઇન્દુના શબ્દોમાં જણ આજ અર્થ મનાવેલો છે. ‘માણસોમાં જે પ્રેરણા થવાં પડ્યોતે હોય તે સેવા કરે.’

કવિ થોડા કે મેવક એ મંજૂરમાં ગાંધીજીના જીવનના એક પ્રમખનું વર્ણન કરી શકાય એમ છે. કેટલાંક વર્ષો પર એક જાહેર સભામાં ગાંધીજી સન્માન કરતા મનાપતિએ કહ્યું કે આપણા પ્રેમ અને આદરને પાત્ર ગાંધીજીમાં જણ મુજો એવી સાથે રહેતા છે. આદર્શવાદી સુદિ, શરિયતી વીગતા અને વેશયની વ્યાવહારિક સુદિ. ગાંધીજીએ સખાપતિને ધન્યવાદ આપતાં કહ્યું કે જો મનાપતિની

વાત સાચી હોય તો ઝોછામા ઝોછી એ અધૂરી જરૂર છે. ગાંધીજીએ કહ્યું કે દુર્ગિરંગીભર એ વિનમ્ર સેવાની ઊંચી કક્ષાએ પહોંચવાની કોશિશ કરું છું જેના પ્રતિનિધિ શ્રદ્ધ છે.

કાર્લાઈસે બરાબર કહ્યું છે કે 'Work is worship' કાર્પ એ જ પૂજા છે. જેને આપણે બધા પૂજા કહીએ છીએ એ ખરા અર્થમાં પૂજા થઈ શકે અને ન પણ થઈ શકે. પરંતુ પૂજા કરનારે ધણુ કરીને પોતાના જ મોક્ષ અથવા નિર્વાણને સારુ પૂજા કરે છે. ઇશુએ કહ્યું છે-“જે માનવી બીજાને સાથે જીવતર સોંપાં કરશે એ જ ખરું જીવન પામશે.” આપણને શી ખબર કે આકાશમાં જે તારા ચમકી રહ્યા છે તે એ લોકોના આત્મા છે-જેઓએ મનુષ્ય જાતિની સેવા કરી છે અને તેમને પૂર્ણતા લાવી આગળ ધપવામાં મદદ કરી હોય!

આથી મહાન કલાકાર જેટની દૃષ્ટિએ ગાંધીજી સનાતન આદર્શ પુરુષ હતા, તેઓ કમંચારી હતા કારણ કે તેઓ પોતાની બધી શક્તિ વડે આખી દુનિયાનું ભયું કરવા મથતા હતા અને પોતાનો આત્મા તેમજ પોતાની જ્ઞાતિ માધ્યમ તરીકે લઈને બધાના કલ્યાણને સાર પ્રયત્ન કરી રહ્યા હતા. આ પૈઠીના લોકોને એમ પણ લાગતું હોય કે આ પુરુષ રૈતીમાં હળ ચલાવી રહ્યા છે. પરંતુ જ્યારે આપણે આવા પુરુષના કાર્યો અને આદર્શોની જે અસર પડે છે એને જોઈએ છીએ, ત્યારે અંતમાં આપણને જાણ થાય છે કે આ પુરુષ જે મરુભૂમિમાં હળ ચલાવી રહ્યો હતો એ મરુભૂમિમાંથી તારાઓ પ્રગટ થતા હતા જેનાથી અંધારામાં ચાલનારો મુસાફર માર્ગ બુલી જતો ત્યારે પોતાનો રસ્તો જોઈ શકતો હતો.

* * * * *

[અનુસંધાન પૃ. ૧૩૬ થી ચાલુ]

આસન, ધ્યાન, ભજન ઔર પ્રતિદિન ૫૦૦ વાર કાતનેકા નિયમિત વહી કમેસે મેરા કામ આનંદસે વ્યતીત હોતા હૈ... “સહુન” સવંદુખાનાં અપ્રતિકરપૂર્વક, ચિંતાવિલાપરહિત, સાતિતિક્ષા નિગ્રહતે.” “ઇસ તરફથી મહાનશક્તિ વિના યશકર્મ અમાખ્ય હૈ.....”

આવા સેવાલાવી અને ભક્તિ-પરાયણ શાસ્ત્રીજીને ‘આ રોગ ક્યાથી?’ -રામ, તારી ગતિ ખરેખર ગદન છે!

શ્રી. પરસૂરે શાસ્ત્રી તો થોડાં વર્ષ પછી આપણને જોડીને આવ્યા મથા છે. જેનાં ટૂંકાંક વર્ષથી વર્ધામાં આવેલા દત્તપુરમાં મહારોગી આશ્રમમાં તેઓ ગહેના દત્તા અને મરણના થોડા દિવસ પહેલાં એમને ચિત્તભ્રમ થયો હતો. તે પછી થોડી થોડી બીમારી ભોગવી એકાએક સુદયક્રિયા બંધ થવાથી એમના દુઃખી જીવનનો અંત આવ્યો. ખરેખર દુઃખમર્તી શાસ્ત્રીજીનું સ્મરણ કરતાં સુરહેવના ગીતનું સ્મરણ થયા વિના રહેતું નથી:

ક્યા પ્રકારે પ્રાણનો દીવા ચેતવીને

તમે ધર્યો આવો ?

આ અફૂલ સંસારે

દુઃખ-આઘાત તારે પ્રાણે

વીણાં ઝંકારે,

ધોર વિપદ માંડે

કોણ જનની-મુખે હાર્ય જોડેને દરેક ?

“આરાણ્યપુ”

આ માનિષ્ઠમાં મુખ્યત્વે ગાંધીજીના તત્ત્વજ્ઞાનના અભ્યાસીઓના લેખો, અંતઃમરણો, ગાંધીજી તથા ગુરુદેવની વિચારશ્રેણીનો સમૃદ્ધ સંગ્રહ કરી બને ઉપાસકોની આખરી ધ્યેયની સાધનાના મનનીય લેખો, ધર્મ, કળા અને સંસ્કૃતિનું માહિત્ય, ગાંધીજીના અમૂલ્ય અપ્રમત્ત પત્રો, છબીઓ, ચિત્રો તેમજ આપણું શ્રેષ્ઠ જીવનનાં પ્રશ્નોને ચર્ચાતી બોધક વાર્તાઓ ધન્યાદિ વિભાગો દ્વારા ધ્યેયલક્ષી સામગ્રી આપવામા આવશે.

સૂચના

- * દર માસની ૩૦મી તારીખે અંક પ્રસિદ્ધ થશે.
- * પ્રગટ તારીખ પછી દર દિવસમા અંક ન મળે તો ટપાલમાં તપાસ કર્યા પછીજ

કાર્યાલયને જણાવવું.

- * સરનામાનો ફરફાર તરત જણાવો, કે જોથી અંક ગેરવડલે જાય નહિ.
- * “આરાણ્યપુ”માંના સર્વ ચિત્રો અને છબીઓ કૌપીસપ્તિથી રક્ષિત છે

લઘાજમ—

- દેશમાં - રૂપિયા ૭
- પરદેશમાં - બાર શિલિંગ
- રૂપિયા સાઠ સાત

“આરાણ્યપુ” અંગેના મધ્યમા પત્ર વ્યવહારનું મરનાયું—

“આરાણ્યપુ” કાર્યાલય, ‘રૂપાયતન’
૪૫, નહેરુ રોડ, વિજેપારલે મુંબઈ-૨૪.

‘રૂપાયતન’નો મુખ્ય આદર્શ જનતામા લોકોપયોગી કરાવના પ્રયાગ કરી મામાન્ય લોકોના જીવનમા પણ મુરચિ અને આનંદનુ મિથન કરવાનો અને કમવવાનો છે. આ ધ્યેયને મિદ્ધ કરવા જમીનની વધુ આવશ્યકતા લાગે છે. ત્યા આહીશાન મકાનો નહીં પણ કક્ષામક જૂંપડાઓ હરો. ત્યાં બધા ગૃહકીયોગો હરો, ત્યા કલ્પ હરો, ત્યાં સંગીત હરો, ત્યાં એ વાટે જ કેળવણી અપારો. ત્યાંનું વાતાવરણ જ વિદ્યાર્થીઓની સર્જનાત્મક શક્તિ જગાડી નવી પ્રેરણા આપશે. દરેક માનુષ્યમાં મર્જનાત્મક શક્તિ તો પડી જ હોય છે પણ એ મુખ્યત્વે ક્ષામાં હોય છે. એને પ્રગટ કરવા પ્રેરણાત્મક વાતાવરણ જ જોઈએ. આ વાતાવરણ બાપુ અને ગુરુદેવનાં શિશુ અને સંસ્કારનાં મિશનથી જ ઉદ્ભવી શકે. મનુષ્યને જીવન જીવવા માટે જેટલી આવશ્યકતા નિદ્રા, હવા અને ખોરાકની છે તેટલી જ આવશ્યકતા, સારું અને સાદું જીવન જીવવા માટે ગૌરવ પારખવાની પણ છે.

કળા જ્યારે પૂર્ણ સ્વરૂપે વિકસે છે, ટોચે પહોંચે છે ત્યારે તે પવિત્ર બને છે અને સમાજને એક વિશ્વ મંદિર આપે છે.

અમારી આકાંક્ષા, અમારો આદર્શ અમે ૫૦ બાપુ અને ૫૦ ગુરુદેવનાં શિશુ અને સંસ્કારમાંથી મેળવ્યાં છે. અને આ બંનેના શિશુ અને સંસ્કારનાં મિશનમાંથી જ રૂપાયતનનો જન્મ થયો છે.

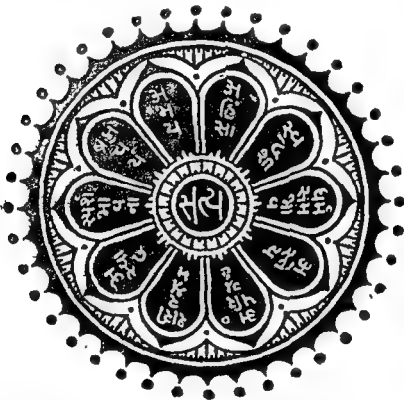
દુકંમાં રૂપાયતનનું ધ્યેય દરેક વ્યક્તિની આંતરજીવિ જગ્યાવાનુ અને ગૌરવ પારખવાની શક્તિ કેળવવાનું છે આ તેને આનંદથી ભરી દેશે અને તેને નવું વ્યવસ્થાને માટે પ્રેરણા આપશે.

કળા, આમ દુનિયામાં મેરા અને ગૌરવનાં આનંદની પ્રતિનિધી બને છે. રૂપાયતન એ કળાનું નક્ષ મેવક છે.

પ્રકાશક અને મુદ્રક, ધીરેન ગાંધી. “આરાણ્યપુ” મુદ્રણાલય, નહેરુ રોડ, વિજેપારલે.

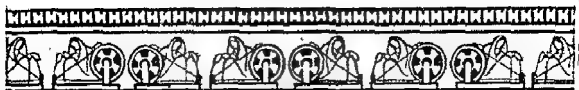
સુખ હરખહિં જડ દુખ ખિલ ખાહીં, દોડસમધીરં ધરહિં મનમાહીં ।
ધીરજ ધરદુ વિવેક બિચારી, છાડિય સોચ સકલ હિતકારી ॥

મુખ પુરપ સુખમાં હવે પામે છે, દુઃખમાં મોક કરે છે, ધીરજવાન
બન્નેને બરાબર જાણી મનમાં ધીરજ રાખે છે, માટે જ્ઞાન વડે વિચારી
ધીરજ રાખે, શોક છોડી દે અને સકળતા દિતકરી થાય.

જે ન મિત્ર દુઃખ હોહિં દુખારી, તિન્હેં ખિલોડત પાતક ભારી ।
નિજ દુખ ગિરિ સમ રજ કરિ જાના, મિત્ર કે દુખ રજ મેરૂં સમાના ॥

જે મનુષ્ય મિત્રના દુઃખથી દુઃખી થતો નથી, તેને જીવામાં અતિશય
પાપ છે. [મિત્રે] પોતાના દુઃખને પહોંચી જરાબર હોવા છતાં મૂળ જરાબર
જાણવું અને મિત્રનું દુઃખ મૂળ જરાબર હોય, તો તે પહોંચ જરાબર જાણવું.

ल्य रघुपति राघव राजाराम अहिंसा पतित पावन सीताराम प्रेम

आपुनो जगन्नाथ रीतियां च धर्मना
 फेरिनां नानाधर्मनां च धर्मनां च धर्मना
 जगत् माते धर्मनां च धर्मनां च धर्मना
 धर्मनां च धर्मनां च धर्मनां च धर्मना
 धर्मनां च धर्मनां च धर्मनां च धर्मना

वा औष्वर अन्ता तेरे नाम अश्वर सबको सम्मति दे भगवान् श्री

प्यारा बा

સહકાર આપો.

‘ધ્યારાખાપુ’ માસિક જાહેર ખર્ચાની લીધા વગર રૂબરૂ નાહડાના લવાજમ ઉપર જ નહે છે એ તો બધા જાણે છે. હવે જાણે જ છે.

દરેક નાહડા પોતાના મિત્રમંડળમાં આ માસિકનો સેવાભાવથી પ્રચાર કરે એ અમારી વિનંતિને માન આપી જેટલાક મિત્રોએ પ્રયાન કર્યું શરૂ કર્યું છે.

આ મહિનામાં મુરેન્દ્રનગરમાં શ્રી ચીમનભાઈ કોઠારી, અમદાવાદમાં શ્રી બાબુભાઈ ત્રિવેદી, મુમુક્ષુમાં શ્રી અનીલકુમાર પડના લોરમાં શ્રી રમણીકલાઈ દોશી અને લોરેન્સે મારકવીડમાં શ્રી રતીભાઈ પાલાએ ઘણા ખર્ચાના પ્રચાર કાર્યમાં ભાગ લીધો છે. ભાઈઓની જેમ બહેનો પણ આ કાર્યમાં રસ લઈ પ્રચાર કાર્ય શરૂ કરે તો કદાચ આપણું કાર્ય વધુ મરલ અને આ વર્ષમાં શ્રી મનુષ્યા ગાંધી, શ્રી રમાબહેન કોટક અને શ્રી લક્ષ્મીબહેન ગંગાદેવ સગાંધી સિવાય ભાઈએ જ કોઈ બહેને ભાગ લીધો હશે બહેનોને પણ આ પ્રવૃત્તિમાં ભાગવા આમ તણ છે.

અને અશ્વ સખીએ છીએ સદુ આ કચમા પ્રેમથી ભરી ‘ધ્યારાખાપુ’ ને પગલાર કરવા અમે જે મહેનત કરી રહ્યા છીએ તેમાં પૂરો સહકાર આપશે જે ભાઈઓ અને બહેનોને રસ હોય તે અમારા કાયાચના સંગ્રામે પત્ર ચલહાર કરે જેથી પ્રચાર માટેની પરિકાઓ મોકલી શકાય.

નીચેના સ્થળોએ ‘ધ્યારાખાપુ’ નું લવાજમ ભરી શકાશે.

- (૧) શ્રી કુમુભાઈ ગાંધી રાષ્ટ્રીય ચાગા, રાજકોટ
 - (૨) શ્રી જમુભાઈ સરવૈયા ગંગા મહાન, પં, બાણગા રોડ, મુમુક્ષુ
 - (૩) શ્રી ચીમનલાલ તમાકુવાલા વમી તમાકુવાલા એન્ડ મન્સ, યુસનપુરી ભાગોળ, મુરત
 - (૪) શ્રી મનુષ્યાવાલ જાહેરજી ગાંધી ૩૬, નાગદેવી કોસ લેઈન, મુમુક્ષુ
 - (૫) શ્રી ગીરધરનાથ દામોદરદાસ લીમીટેડ રીડ રોડ, પોલીસ ઓફીસની સામે, અમદાવાદ
 - (૬) શ્રી રામકૃષ્ણ જાણજી તિલક ચોક, સોલાપુર
 - (૭) શ્રી પી ટી બની ૧૧૨, સર વિઠ્ઠલદાસ એમ્બર્મ, ૧૬, એપોલો સ્ટ્રીટ, મુમુક્ષુ
 - (૮) શ્રી બી અર ટીમ છીયા વડવાચેરા, લાવનગર
 - (૯) શ્રી રમણીભાઈ મેઘાણી ૧૪, અમરત ના સ્ટ્રીટ, કાંકેત્તા
 - (૧૦) શ્રી મોહનભાઈ મહેતા ૧૮૪, ગોવિંદ અપ્પા નાયક સ્ટ્રીટ મદ્રાસ
 - (૧૧) શ્રી સ્વદેશી વનુભાઈ ગોલવાડ ગેટ, નવસારી
 - (૧૨) શ્રી ચોધવજી ગીવજી બેરી ૨૩૩-૩૫ ભાતખતર, મુમુક્ષુ
 - (૧૩) શ્રી ચીમનભાઈ કોઠારી મથવાગના ટેનામાં મુરેન્દ્ર નગર [મોરેટ્ર]
 - (૧૪) શ્રી શાંતિલાલ દવે માધવવાડી, ૧૦૨ ઇ ડમ ન ૨૦ દાદર, ૧૪
 - (૧૫) શ્રી ધર્મરસભાઈ દાસ, પા લાવાજી ગંગાદેવ, નીજોરા
 - (૧૬) શ્રી આગ આગ રોડની કુલ કેશવમાગ, પ્રીતેમ સ્ટ્રીટ, મુમુક્ષુ
 - (૧૭) શ્રી એન એમ ત્રિપાઠી લિ. ૧૬૪, પ્રીતેમ સ્ટ્રીટ, મુમુક્ષુ
- મહેશમાં ‘ધ્યારાખાપુ’નું લવાજમ નીચેના સ્થળોએ ભરી શકાશે.
- (૧) શ્રી પ્રમુદસ જ વજીઆ પેલો ૧૦૬, નેરાળી પેન્થા ડોલોની
 - (૨) શ્રી રતિલાલ પાવ ‘કાગપાવા લોરેન્સે-મારકવીડ પેન્થા ન ૮૮૦ [પા ઇ આ]

સુખ દુઃખ મનનાં માન્યાં છે
તેથી જ રોજ ગાઈએ છીએ કે સુખ
તે સુખ નથી, દુઃખ તે દુઃખ નથી,
નારાયણની ચિરમૃતિ એ જ દુઃખ
છે, સમગ્રી સમૃતિ એ જ સુખ છે

આપણે ગીતામાંથી શીખ્યાં

વર્ષ ૨

૩૦ ઓગસ્ટ ૧૯૮૬

પૃષ્ઠ ૭

વિષયસૂચી

	પૃષ્ઠ		પૃષ્ઠ
૧ ગીતા છ	આધીછ ૧૫૩	૯ મનુદેવો ભવ	.. ના. ૫૬૩ ૧૬૮
૨ આશ્રમનાં બજનો	ગીતામાં ૧૫૪	૧૦ બદેનો વચ્ચે	આધીછ ૧૬૯
૩ ગીતામાતા	આધીછ ૧૫૫	૧૧ સર્વોદય વાળી	.. વિદે.માં ૧૭૦
૪ બાપુનો પરિવાર	શુક્લમાં ૧૫૭	૧૨ શ્રીકૃષ્ણ જપ તી	આધીછ ૧૭૧
૫ આર્થી-શુભ	શરદાવાલ મહિના ૧૫૮	૧૩ ભગવાન શ્રીકૃષ્ણ	.. શુક્લમાં ૧૭૩
૬ ગીતાની આખી	ધીરેન આધી ૧૬૧	૧૪ સતો ભક્તો સહિત	.. 'અવ્યસરી' ૧૭૫
૭ વદાલા ૫ ખીમાં	આધીછ ૧૬૩	૧૫ ગીતા છ કલ્પ કરો	.. 'નિરાશુ' ૧૭૬
૮ બાપુના પત્રો	આધીછ ૧૬૪	૧૬ બાપુ-મહાદેવભાઈ (જમી)	.. ધનુમાં ..

ગીતા છ

“ગીતા મારે સારું તો છવતી મા છે, કામધેલ છે.” ગીતાનું નિત્યવાચન નારસ લાગે છે કેમ કે તેનું મનન નથી ચતુ’ હોય, એ આપણને રોજ માર્ગ બતાવનારી માતા છે એમ સમજીને વાંચીએ તો તે નીરસ ન લાગે. હરરોજના વાચનની પછી એક મિનિટને સારું તે વિચારી જવું, રોજ કંઈકે નવું મળશે, માત્ર મનુષ્ય મનુષ્યને તેમાંથી કંઈ નહીં મળે, પણ જે નિત્ય કંઈ દોરમાં આવી જતો હોય તેને હારનારી એ ગીતામાતા છે એમ સમજે તે રોજના વાચનથી ન ધારે.

ગીતાના સતત અભ્યાસથી તમામ ચિતાથી મુક્ત રહેતાં તમારે શીખવું બેઠાંએ, આપણા સત્ત્વની કાળજી સમજારો ધખર બેઠો છે, ત્યારે એ બેઠાં આપણે નાહક શું કામ વીઢારીએ? આપણે તો આપણે બાંધે આવેવું કામ કરી રૂંટવાનું છે.

છવનનું સાદૃશ્ય શેમાં? : ગીતામાતાએ હિપ્પેમેલા સનાતન ધર્મ અનુસાર છવનનું સાદૃશ્ય બાળ આચાર અને કર્મકાંડમાં નથી, પણ સંપૂર્ણ ચિત્તશુદ્ધિમાં અને શરીર, મન અને આત્મા મહિન સમગ્ર વ્યક્તિત્વને પરબ્રહ્મની સાથે એકાગર કરી દેવામાં છે.

ભુદ્ધિયોગ ધખર કરાવે છે : જેમ જેમ શ્રદ્ધા વધશે તેમ તેમ શુદ્ધિ વધશે. ગીતા તે એમ માખવની લાગે છે કે શુદ્ધિયોગ ધખર કરાવે છે. શ્રદ્ધા વધારી એ આપણું કર્તવ્ય છે. અહીં શ્રદ્ધા અને શુદ્ધિ એટલે શું? એ સમજવાનું રહે છે ખરું, એ મમજ પણ જાણ્યાથી નથી આવતી, પણ ખરી નવના ફેળવવાથી આવે છે. જે મને છે કે તે જાણે છે એ કંઈ જાણતો નથી, જે માને છે કે તે કંઈ જાણતો નથી તેને યથાસમયે જ્ઞાન આવી રહે છે બરેલા ધણમાં ગંગાજળ નાખવા ધખર સમય નથી, એટલે આપણે ખાલી હાથે જ ધખર પાસે રોજ ધીવવાનું છે. આપણો અપરિચલ પશુ એજ સમય છે

“ગીતા છ જે ધર્મ શીખવે તે સમજે અને તે પ્રમાણે વ્યાચરણ સમજે.” —આધીછ.

આશ્રમનાં ભજનો

નહિ એસો જન્મ બારબાર ।

કયા જાતું કહુ પુણ્ય પ્રકટે માનુષા અવતાર ॥

બહત પલ પલ, ઘટત છિન છિન, ચલત ન લાગે બાર ।

વિરજકે જ્યો પાત દૂટે, લાગે નહિ પુનિ ડાર ॥

ભવમાગર અતિ ભેર કહિયે વિષમ ઓખી ધાર ।

સુરતકા નર બાંધે બેઠા ભગિ ઉતરે પાર ॥

સાધુસંતા તે મહંતા ચલત કરત પુકાર ।

દાસ મીરાં લાલ ગિરિધર શુભના દિન ચાર ॥

જીવને માણુસને અવતાર વારે વારે નથી આવતો; એ અવતાર તો દુર્લભ છે (જન્મભૂતો નર-જન્મ દુર્લભમ્ । વિવેકચૂડામણિ-૨૧). પાછલા ભવમા કાણુ ભણે કાંઈક પુણ્ય કયું' હશે, એને પ્રતાપે આ માનવશરીર મળેલ છે. એ શરીર પહેલાં કણે કણે વધે છે ને પછી કણે કણે ઘટે છે. એને પક્ષાં વાર નથી લાગતી. આ (વિગ્રહ) ઉપરથી પાન ખયું' તે પાણું' કાળે ચોટતું નથી, તેમ જે ધડી મલકમ' ક્યાં વિના ગઈ તે પાછી આવતી નથી. સંસારનો સાગરગતીપી તલવારની ધાર જેવો ભયંકર છે, પણ જો માણુસ ભગવાનને મદાકાળ લાગ્યાદગ્ધર સમગ્રીને માગ કામ કરે છે ને પાપથી દૂર રહે છે તો એની નાગપણ્ડરમરણરૂપ નાવ ઉપર ચડીને એ ભવમાગર તરી જાય છે. મોટા મોટા સાધુમંત આસતા જાય છે ને આપજીને ચેતવવા જાય છે. ભગવાનની દાગી મીરાં કહે છે કે આપણું આપુય તે ચાર દિવસનું ચાદરું' છે એનો માણુમે ઝટઝટ સફપણ કરી લેવો. ધરમતા કામમાં દીન ન કરવી. કાશની દેને ખબર છે? ધડીનેય વિશ્વાસ નથી. જે સ્વામ બહાગ નીકળ્યો તે પાછો ગરીબમાં જાય કે ન મે જાય.

બી બી વચ્ચઈ રચણી ન સ્તા પડિનિઅત્તઈ ।

ઉત્તરાધ્યયનસૂત્ર ૧૪-૨૪ ॥

‘જે જે રાત (રચણી-રજની) જાય છે તે પાછી આવતી નથી.’

જસ્મતિય મચ્ચુણા સકખ' જસ્મ વડતિય પદાચળુમ્ ।

જો ભણે ન મરિસ્સામિ સો હુ ક'ખે મુએ સિઆ ॥ ૨૭ ॥

‘જેના ઉપર યમરાજાનો પદપાત છે, અથવા જે મનુષ્યની ભાગી જઈ ચકે છે, અથવા દુ શરીર નહિ એમ જે ભણે છે તે માણુસ જ છડે છે કે આવતી કાલ કું' દાનાપૂન કરીય.’

ગીતા માતા

ગાંધીજી

“જ કહ્ય ગાતામાતાના શરણમાં જાય છે તેને જ્ઞાનમૂતથી તે તૃપ્ત કરે છે.”

ગીતા શાસ્ત્રોત્તું હોહન છે, જ્યાં ઉપનિષદોનો નિષેધ તેના ઉબોડે આવી તથા છે, એમ મેં ક્યાક વાંચ્યું હતું. એટલે મેં નિષેધ કર્યો કે કાઈ નહીં તો ગીતાનું જ્ઞાન મેળવી લેયું. આજે એ ગીતા માટે માટે માત્ર વ્યક્તિજ નથી, માત્ર કુરાન નથી, માટે માટે તે માતા થઈ પડી છે. આરી જન્મદાતા માતા તો મર્ધ છે, પણ ભીરને વખતે એ ગીતામાતાની પાસે જવાનું હુ શીખ્યો છું. જે કોઈ આ માતાના શરણમાં જાય છે તેને જ્ઞાનમૂતથી તે તૃપ્ત કરે છે એમ મેં જોયું છે.

કેટલાક લોકો કહે છે કે ગીતા એ તો મહાગુઢ મથ છે. સ્વ. લોકમાન્ય તિલકે અનેક પ્રયત્ન મથન કરી પડિતની દૃષ્ટિએ એનો અભ્યાસ કર્યો અને એનો ગૂઢ અર્થ પ્રગટ કર્યો. એના ઉપર એક મહાભાષ્ય પણ રચ્યું તિલક મહારાજને માટે એ ગૂઢ અર્થ હતો. પણ આપણા જેવા પ્રાપ્ત મનુષ્યને માટે એ ગૂઢ નથી. આખી ગીતાનું વાચન અર્ધજાગૃતિએ તો તમે માત્ર પહેલા ત્રણ અધ્યાય વાંચો ગીતાનો અર્થો સાર આ ત્રણ અધ્યાયોમાં આવી જાય છે. બીજા બધા અધ્યાયોમાં એની એ જ વસ્તુ વધારે વિગતથી, અનેક દૃષ્ટિએ સિદ્ધ કરવામાં આવી છે આ પણ કોઈને કહ્યું જાય તો આ ત્રણ અધ્યાયોમાંથી કેટલાક એવા શ્લોકો તારવી શકાય છે કે જેમાં ગીતાનું હાર્દ આવી જાય. અને ત્રણ જમ્યાએ તો ગીતામાં એમ પણ આવે છે કે બધા ધર્મોને છોડીને માત્ર માત્ર શરણ લે. આખી વધારે સારો અને સીધો ઉપદેશ શો હોઈ શકે ? જે માણસ ગીતામાંથી પોતાને મારુ આત્માસન મેળવવા માગે છે તેને તે તેમણી પૂરેપૂરું મળી રહે છે. તે માણસ ગીતાનો ભક્ત થાય છે, તેને માટે નિરાશાને સ્થાન નથી, તે હમેશા આનંદમાં રહે છે.

“માણસને માત્ર પ્રયત્ન કરવાનો અધિકાર છે, કૃષ્ણ ઉપર અધિકાર નથી.”

પણ આને માટે બુદ્ધિવાદ નહીં, પણ અવ્યભિચારિણી ભક્તિ એક એક જુદી જુદી એકે માણસ મેં જોયો જાણ્યો નથી કે જેણે ગીતાનું અવ્યભિચારિણી ભક્તિથી સેવન કર્યા છતાં ગીતામાથી તેને આત્માસન ન મળ્યું હોય. તમે વિદ્યાર્થીઓ જસ પરીક્ષામાં નાપાસ થાઓ છો તો નિરાશાના સાગરમાં ડૂબી જાઓ છો. ગીતા નિરાશાવાગાને પુરુષાર્થ શીખવે છે, અજ્ઞસનો અને વ્યભિચારનો ત્યાગ સૂચવે છે. એક ચીજનું ધ્યાન, બીજી ચીજ યોગ્ય, ત્રીજીને સાંભળવી. એનું નામ વ્યભિચાર. ગીતા શીખવે છે કે પાત્ર શવાય કે નાપાસ, એ બન્ને વસ્તુઓ મરખી છે; માણસને માત્ર પ્રયત્ન કરવાનો અધિકાર છે, કૃષ્ણ ઉપર અધિકાર નથી. આ આત્માસન મને કોઈ ન આપી શકે, એ તો અનન્ય ભક્તિથી જ મળે. સત્યાગ્રહી તરીકે હું કહી શકું છું કે નિત્ય

એમાંથી મને કંઈક નવીન વસ્તુઓ મળી રહી છે. કોઈ મને કહેશે કે આ તારી મૂર્ખતા છે, તો હું તેને કહીશ કે મારી આ મૂર્ખતા ઉપર હું અકરો રહીશ. એટલે બધા વિદ્યાર્થીઓને હું કહીશ કે પ્રાતઃકાળે ઊઠીને તમે એનો અભ્યાસ કરો. તુલસીદાસનો હું ભક્ત છું, પણ તુલસીદાસ તમારે માટે આજે હું નથી સૂચવતો. વિદ્યાર્થી તરીકે તમે ગીતાનો જ અભ્યાસ કરો, પણ તે દેશભાવથી નહીં પણ ભક્તિભાવથી. ભક્તિપૂર્વક તમે તેમા પ્રવેશ કરશો તો જે તમને ભેઘએ તે તેમાંથી તમે પામશો. અઢાર અધ્યાય કંઠ કરવા એ રમત નથી, પણ કરવા જેવી વસ્તુ તો છે જ. તમે એકવાર એનો આશ્રય લેશો તો ભેશો કે દિવમેદિવસે તમારો અનુરાગ એમાં વધશે. પછી તમે કારાગૃહમાં હો કે જંગલમાં, આકાશમાં હો કે અધારી કોટડીમાં, ગીતાનું રટણ તો નિરંતર તમારા હૃદયમાં ચાલતુ જ હશે, અને એમાંથી તમને આસ્વાસન મળશે. એ આધાર તમારી પાસેથી કોઈ છીનવી જ નહીં શકે; એના જ રટણમાં જેના પ્રાણુ જશે તેને માટે તો સર્વસ્વ છે જ; કેવળ નિર્વાણ નહીં, પણ પ્રહનિર્વાણ છે.

*

*

*

*

(અનુસંધાન '૫૪ ૧૫૮ થી આપુ)

અરેખર મહાદેવભાઈ જતા આપુને એમની ભાગે ખોટ સાક્ષતી. મહાદેવભાઈના વિરોગનુ દુઃખ આપુએ એક વાર આમ વ્યક્ત કર્યું 'મારા અગ્નિકાર ચનાની તેમની ઇચ્છા હતી અને તેમ છતાં તે હંમેશા મારા પરેવા મગવા ચાહતા હતા, અને આમ તે ચાલ્યા ગયા અને એને બદલે તેમનું જીવન-ચરિત્ર લખવાનું મારા પર છોડી ગયા.'

સૌના પ્રિય એવા મહાદેવભાઈનું આજે અમરજી કરતાં દેયુ ભારાઈ આવે છે. મહાદેવભાઈ ગયા, ખા ગયા, આપુજી ગયા આમ એક પછી એક રતેલીજને જતા હૃદય દ્રવી બેઠે છે. મન ચિંતાથી ઉદ્વિગ્ન બની જાય છે, અને કંઈ ગમતુ નથી. ત્યાં તો દૂરથી સજ્જો સંભળાય છે :

‘તારાં સ્વજન તને જાય મૂકી તો

તેથી કાંઈ ચિંતા કર્યે ચાલશે ના.

માર્ગે તિમિર ધાર ધરાશે,

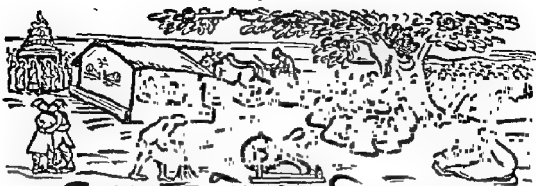
એટલે જી હું ચાલકી જાશે ?

પારંવારે ચિતવે દીવા,

ખેર, એ દીવા ચિતશે ના,

તેથી કાંઈ ચિંતા કર્યે ચાલશે ના.’

જાપુની પરિવાર

અનુપમ મહાદેવભાઈ

શ્રી મુકુલભાઈ

શ્રી. મહાદેવભાઈનું સ્મરણ થતા કેટલાય વિચારો એક સામઠા ધસી આવે છે. મહાદેવભાઈ વિશે શું લખવું અને શું નહીં એની જ બારે મુશ્કેલી થાય છે. ભગવાન ભુલ અને આનંદ, એમને બેલે સબંધ એવે જ જાણીએ અને મહાદેવભાઈને જાણીએ. માનિષ્યમાં રહી પુત્ર અને શિષ્ય મવાનું માન મહાદેવભાઈને જ રાખે ભય છે. મહાદેવભાઈ તો હતા જાણીએ પડ્યા. જ્યાં જાણીએ ત્યાં મહાદેવભાઈ હોય જ. પણ જાણી સાથે રહેવું અને એમના વિચારોને અનુસરવું એ ટેકુ પિઠ છે એ મહાદેવભાઈ જરાજર જાણતા હતા. તેઓ લખીવંદ કહેતા. “જાણી સાથે રહેવું એ જવાળામુખીની રોમ પર રહેવા જેવું છે. જવાળામુખી ક્યારે ફાટી અને આજ્ઞા દુરચ્છા ઉઘાડી દે, એ કોઈ કહી શકે નહીં.” મહાદેવભાઈ તો જાણતા મૂકા સેવક. મહાદેવભાઈનું હૃદય પ્રભુને હાથે પ્રાર્થવું. “જીવનમાં મારી એક માત્ર પ્રાર્થના એ રહી છે કે, જાણી સેવા કરતો કરતો મરું” અને ધૈર્યે જમ્મે તેમની પ્રાર્થના સાંભળી અને મહાદેવભાઈને જીવનની છેવટની પથે. સુધી જાણી સેવા કરી. ૧૯૪૨ ના ઓગસ્ટની ૧૫મી તારીખે છેલ્લા શ્વાસ સુધી પોતાના શુભી તેમજ પોતાના દેશની સેવા કરતા કન્યા તે મરજીને ભેટવા.

દે. મુશ્કેલીએ મહાદેવભાઈના અવમાન પછી તરત જ એક દિવસ જાણીને પૂછ્યું. “જાણી, આજ સુધીમાં એમના એમના મરજીના ધા આપને મહેવાના આબા, તેમાં મહાદેવભાઈના મરજીની આપના પર કોઈ વિશેષ અમર નથી થયું?”

જાણીએ કહ્યું : “જમનાલાલ, મગજલાલ અને મહાદેવ, એ ત્રણે પોતપોતાના ક્ષેત્રમાં અત્યંત હતા. એ ત્રણમાંથી કોઈની જમ્યા પુરાણ એમ નથી જન્મ મારે કહેવું બોલે એ કે, એ ત્રણમાંથી મહાદેવે મારમાં મેં પૂછ્યું, સમાઈ જવાનું પામું કહ્યું” હવે. “કે એમ કહી શકું કે, મારાથી અવમ એનું પોતાનું નિરાશ્ય ભક્તિત્વ મગજલાલ તે મની ગયા હતા.”

તેથી જ જાણીએ લખ્યું છે : “અને કોઈ પૂછે કે, મહાદેવના ચારિત્ર્યનું મેઘવી ઉમદા લક્ષણ કયું, તો કું” કહું કે, પ્રમંજ ધારે અનુવલ્લ થઈ જવાની તેની શક્તિ.”

અને મહાદેવભાઈ લખ્યું એ. દિવસરો, અનુદય, દિવસરો એનામાં છેલ્લા એમનાં સંમે છે :

“તમારા અંતરનો નાંદ તમને એ કહે તે વર સમ છે. એ લોકો અંતર રીતે સમને ધમક-સ્વરૂપ માની તેની શોધમાં મડે છે, તેમજ અનેકવિધ ત્રણ પગલાં હોય છે...તમારે સમને

સાગરમાં તરવું હોય, તેનું બિંદુ બની તેમાં એકાકાર થઈ જવું હોય, તો તમારે સર્વ અહંકાર છોડી શન્ય બનવું જોઈએ.

ખરખર મહાદેવભાઈએ એ સ્થિતિ જ પ્રાપ્ત કરી હતી. બાપુજીની માથે રહેતા એમણે શું ક્યું અને શું નહીં એ જાણવું કઠિન છે, કારણ કે શન્યવત્ થઈ જવાની શક્તિ એમનામાં એટલી ઉત્કટ હતી કે એનું માપ ન જ નીકળી શકે. બાપુજીની તેમણે ખ્યાસ વરમ નિઃસ્વાર્થ એવા કરી જ્યારે બાપુજી ખરબચડી ખાદીનો મોટો ફેટો પહેરતા હતા, જાડી ખાદીનું ધોતીયું, પહેરણ અને અંગરખો પહેરતા હતા, ત્યારે મહાદેવભાઈ એમનાં કપડાં ધોતા હતા બાપુને ધોવા ન જ દે, વળી એ ઉપરાંત બાપુને માટે રસોઇ પણ તેઓ કરતા, એમના વતી લોકોને મળવું પડતું, ખતવહેવારનું કામ સંભાળવું પડતું અને તે વખતે ‘યગ ઇન્ડિયા’ માટે લેખો લખવા પડતા.

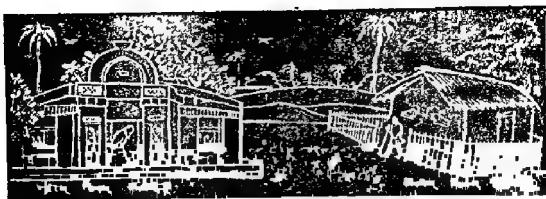
તેથી જ બાપુ કહેતા : “મહાદેવનો એક મોટો ગુણ એ હતો કે, તેમને જે કંઈ કામ સોંપવામાં આવે તે કરવાને તે તૈયાર રહેતા અને એ ઉમંગથી કરતા. આ રીતે તે એક સારા લેખક, સારા રસોઇયા અને સારા મંજૂર બન્યા.”

મહાદેવભાઈનો જન્મ ૧૮૯૨ ના જાનેવારીની પહેલી તારીખે સુરત જિલ્લાના એલપાડ તાલુકાના દિલ્લેશ ગામમાં મુખે હતો. અભ્યાસકાળથી જ તેજસ્વી શુદ્ધિ દાખવીને એમણે છેક કોલેજના ઉદ્ઘાટન વખતે મુખી શિષ્યવર્ત્તિ મેળવી હતી. તેઓ ઉત્તમ અંગ્રેજી તથા ગુજરાતી ઉપરાંત બંગાળી તેમજ મરાઠી ભાષાનું પણ સારું ધરાવતા હોવાથી બી. એ. થયા બાદ તરત જ તેમને સેક્રેટરીયેટમાં જગ્યા મળી હતી. એ કામની સાથે સાથે કાપડાનો અભ્યાસ કરીને તે એલ. એલ. બી. થયા અને પછી નોકરી છોડીને અમદાવાદમાં બે એક વર્ષ વકીલાત કરીને સરકારના ફ્રેન્ચ-પ્રેસિડેન્ટ સોસાયટીઓના ખાતામાં ઇન્સપેક્ટર તરીકે જોડાયા, જ્યાં આમજનતાના પ્રશ્નનું સાચું જ્ઞાન તેમણે મેળવ્યું. એવામાં ૧૯૧૬ માં બાપુજી આફ્રિકાથી આવ્યા. તેમના સિદ્ધાંતથી આકર્ષાઈ મહાદેવભાઈ પોતાની ઉજ્જવળ આશાઓ આપતી નોકરી છોડી તેમના આશ્રમમાં જોડાયા અને તેમના અનુયાયી બન્યા.

મહાદેવભાઈ બાપુ સાથે જોડાયા ત્યારે તે એટલા બધા પ્રુખ્તરૂત હતા અને તેમનામાં એટલી પ્રકૃલ્લતા હતી કે, બાપુ તેમને વિશે કહેતા, ‘મહાદેવ ગુલાબનું ફૂલ છે.’ એ વખતે શ્રીમતી સરોજિની દેવી નાયકુએ તેમનું ‘શુદ્ધે ગુજરાત’ એવું નામ પાડ્યું હતું.

મહાદેવભાઈની વિદ્વતા અગાધ હોવા છતાં એમનામાં સ્વભાવની બાળકમુલક મરુજતા હતી. તેમનામાં બહુજનતા હતી તેટલી જ મૈત્રિચક્તિ પણ હતી. બાપુને બોમ્બે દળવે કરવાની તથા તેમના વિચારોને મમળવવાની તેમને જીવનમાં એકમાત્ર ધમશ હતી. બાપુ જે વિષય ‘હરિજન’માં લખવા ઉપાડે એ વિષયનો મહાદેવભાઈ તકરપર્શી અભ્યાસ કરીને બાપુના વિચારોને વિકસાવી શકાય અને પ્રગટને તેમના વિચારો વધારે સારી રીતે મમળવી શકાય એવી ઊંડા સેવતા. ‘હરિજન’માં M. D. એ નામથી એમના લેખો પ્રગટ થતા. આ સંબંધમાં એક પ્રમંજ નોંધવા યાત્ર છે. મહાદેવભાઈના ચપ્પ માધીજીની કુટ્ટી પાળે પડ્યાં હતાં એ ચપ્પેલો પર M. D. એવા મહાદેવભાઈના નામસચ્ચ અંગ્રેજી અક્ષરો કોતરેલા હતા. ‘હરિજન’માં આવતા પોતાના લેખોની નીચે જમ્મ મહાદેવભાઈ એ જ અક્ષરો મુકતા હતા. અને જે લખાણની નીચે M. D. એવા અક્ષરો આવે તે મહાદેવભાઈનું જ હોય એમ, ‘હરિજન’ના બધાંયે વાંચનારાઓ સારી પેઠે જાણતા હતા. આવાં અક્ષરવાળાં ચપ્પેલો જોઈને સરદારે પોતાની ખાસિયતરૂપ વિનોદ કરતાં જણાવ્યું, ‘મહાદેવ, મહેજની કરીને તમારાં ચપ્પેલ અહીં ન રાખો, નહીં તો અહીં આવનાર કોઈ ચાપ ખાઈ જશે, ને માનશે કે આ વળી કંઈક નવીન પ્રકારનું ‘હરિજન’ નીકળ્યું કે શું?’

(અનુમંધાન પૃષ્ઠ ૧૫૬ ને)

ગાંધી-ગુરુ

શ્રી ગુરુદવાસ મંદિર

[જનનના મહાપુરુષો તો એક જ કુટુંબના હોય છે પરંતુ ધર્મીવાદ ને એના અનુયાયીઓ પોતા-પોતાના ગુરુને મનુષી ડાંગે ત્યાંને સ્થાપવાની જાનિયાણા મેંતીને બીજા ગુરુજનોને ત્યાં પાડવાના પ્રયત્નો કરે છે. પરિણામે અનુયાયીઓ વચ્ચે અપ્રીતિ જન્મે છે, વધે છે આવી વિમલાલિતા મહા-પુરુષોને સમારે ગમતી નથી 'સમરેવવિયુક્ત' મહાનુભાવ મહાત્માઓને શી રીતે મળે?

‘ગાંધી-ગુરુ’ સેનમજાગ્યા ગાંધીજી અને ગુરુદેવ ચિન્મયનાથ સંકુર એ જન્મે મહાપુરુષોનું એક જરી દિગ્ધિ દર્શન કરતા તેઓના મહેલા સામ્યતાના ન્યાયને જ વરંતુ પાડવામાં આવ્યું છે.]

‘ત્યાગવૃત્તિ ખીલવવાથી માણસ પોતાના આત્માને ઝીંગાળે છે, અને આત્મા એ પરમાત્માનો એક અંશ છે.’

“એકવાર એક માધકે એક સંતને પૂછ્યું, “મહારાજ, આપે ‘ગીતા’ વાંચી છે?” તેમણે ઉત્તર આપ્યો, “હું અભણ, ‘ગીતા’ કેમ કરી વાંચી શકું? તો ય ‘ગીતાનું’ ને તાત્પર્ય છે એનો મારા જીવનમાં અમલ કરવાની મેં કેસિસ જરૂર કરી છે” પછી સાધકે પૂછ્યું, “એ શી રીતે અને, મહારાજ?” ‘ગીતા’ વાંચ્યા વિના આપને તેના તાત્પર્યની સમજ શી રીતે પડી?” સતે પ્રચુરર આપ્યો, “ભાઈ, ‘ગીતા’નું તાત્પર્ય છે ત્યાગ અને ત્યાગવૃત્તિને મારા જીવનમાં ખીલવવાનો મેં વારંવાર પ્રયત્ન કર્યો છે. હજી સુધી સફળ નથી થયો, પણ પ્રયત્ન તો ચાલુ જ છે.”

વાત ખબર સાચી છે. દરેક ધર્મનું મૂળ અગ ત્યાગવૃત્તિ છે. પ્રકૃતિના શબ્દમાં માણસને પ્રવૃત્તિના માર્ગ પર ચાલવું પડે છે. અને ત્યારે તેની એક જ વાસના પ્રબળ હોય છે: વસ્તુઓને ભોગી કરવાની. પરંતુ એક વખત એવો આવે છે ત્યારે તે પ્રવૃત્તિ-માર્ગનો ત્યાગ કરીને નિવૃત્તિમાર્ગ પર ચાલવાનું શરૂ કરે છે તે દિવસથી જ તેની સાચી ધર્મ-સાધનાએ પ્રારંભ થાય છે, એમ કહી શકાય. પુણ્ય અંતમાં તો તે વસ્તુઓ વચ્ચે રહીને પણ જનક સત્તાની જેમ વૈરાગ્યની સાધના કરી શકે છે.

હવે પ્રશ્ન ઊભો થાય છે—માણસ ત્યાગવૃત્તિ ખીલવીને શું પામે છે? તેનો જવાબ ઉપનિષદમાં આપેલો છે. માનવી પ્રધાને પામે છે અથવા પ્રધાની સાથે પોતાનો સાચો સંબંધ જાંધે છે. ‘પ્રધા’ એટલે જીવનમાં પૂર્ણતા અથવા મમત્રતા. અને એ પૂર્ણતા અથવા મમત્રતા તો એના આત્મામાં જ સમાયેલી છે. એ કારણે ત્યાગવૃત્તિ ખીલવવાથી માણસ પોતાના આત્માને જોળે છે. એને આત્મા એ પરમાત્માનો એક અંશ છે.

ગાંધીજીએ ત્યાગ-સાધના ‘ગીતા’માંથી શીખેલી, ગુરુદેવે ઉપનિષદમાંથી. તેથી જ અંતે સાધનાના ક્ષેત્રમાં તેઓ એકબીજાને આલિંગન કરી શક્યા, અથવા જીવનમાં બંનેનો મૂળ મંત્ર ‘ઇશોપનિષદ’નો પહેલો શ્લોક બની ગયો.

‘ઇશાવાસ્યમિદં સર્વં યત્કિંચ જગત્યાં જગત્ ।

તેન ત્યક્તેન ભુંજ્યા મા ર્દધઃ કસ્મસ્તિવદનમ્ ॥

‘ગીતા’માં ત્યાગ-સાધનાના ગુદા ગુદા ક્રમો આપેલા છે, તેથી ગાંધીજીએ ‘ગીતા’ને માતાનું સ્થાન આપ્યું. જેમ કોઈ માતા પોતાના બાળકને પગલે પગલે ચાલવાનું શીખવે છે, તેમ ગીતામાતાએ ગાંધીજીને આધ્યાત્મિક-માર્ગ પર પગલે પગલે ચાલવાનું શીખવ્યું. પણ ગુરુદેવે ત્યાગ-સાધના પોતાના જીવનના અનુભવોથી અને કવિત્વના કીર્મિયાથી શીખેલી. કવિત્વનો કીર્મિયો એટલે કવિતાની રચનાનું રહસ્ય. જેમ એક કવિતામાં એક વિશેષ વિચાર હોય છે અને એ કવિતાની પ્રત્યેક પંક્તિ, પ્રત્યેક શબ્દ, એ વિચારને વ્યક્ત કરે છે, તેમ માનવીના હૃદયે કામમ્, વિચારમ્, વૃત્તિમ્ પ્રધાનું સૂચન હોયું જોઈએ. સામાન્ય શબ્દોમાં કહીએ તો, આનો અર્થ ફક્ત એટલો જ થયો કે દુનિયામાં માણસે માલમિલકત કરતાં જીવનમાં વધારે પૂર્ણતા મેળવવી જોઈએ અને એ જ કંઈ કરે, વિચારે, અનુભવે તેમાં એક જ લાવ રહેવો જોઈએ : “પ્રભુ, આ મારું બધું તારે ચરણે ધરું છું.” આવી વૃત્તિ અથવા લાવના રાખવાથી માણસને ત્યાગ-વૃત્તિ ખીલવવાનું સરેહું થઈ પડે છે. એટલા માટે જ તો અંતમાં શ્રીકૃષ્ણ ભગવાન અર્જુનને એવી શિખામણ આપે છે : ‘મત્તં ધર્માન્પરિત્યજ્ય મામેકં શરણું યજ્ઞ ।’ બધાનો ત્યાગ કરીને મારે શરણે આવ.’

‘ગીતા’માં સાધનોનો હરેક ક્રમ બુદ્ધિથી સમજાવવામાં આવ્યો છે, ઉપનિષદમાં ધ્યાનથી. પરંતુ બંનેનો સુહો તો એક જ છે—માણસ મમત્વને તજી દઈને પ્રધાન વિહીન થઈ જાય.

રોટિયાને આટુંડાંડાં રોટિયાં પ્રાપ્તિના ને લંબુ વાવના તાર કંતાય છે.

ગીતાની ઝાંખી

શ્રી. ધીરન માંધી

“મારામાં તમય રહેનાર અને મને ભજનારને હું જ્ઞાન આપું છું.”—ગીતા

૧૯૩૧ની સાલમાં જ્યારે હું આશ્મોડા હતો ત્યારે મારી વર્ષગાંઠને દિવસે મેં ગીતા કંઠસ્થ કરવાનું મત લીધું હતું તે મત પૂરું કરવા માટે મેં ૫૦ બાપુજીના આરીવાંદ માગ્યા. ૫૦ બાપુજીએ ખૂબ હર્ષથી લખ્યું: “ગીતા કંઠસ્થ

કરવાનો તારો નિશ્ચય કર્યો એવો અમારો અનેનો આરીવાંદ છે જ. પ્રગતિ લખતો રહેજે. લખવાથી પ્રેરણાહીન મનથી.”

આ અરસામાં આશ્રમમાં ગીતા કંઠસ્થ કરવાનો વા વાયો હતો. મને આશ્રમ છેડકાને થોડા મહિના થયા

હતા છતાં તે વામાંથી હું ન છટકી શક્યો. અને આ જન લઈ બેઠા.

રાજના બે સ્લોક કંઠસ્થ કરવાના આમ હિસાબ પ્રમાણે આવે. પણ હું કોઈકવાર દસ સ્લોક પણ ગોખી નાખતો તો વળી વચ્ચે બે ત્રણ દિવસની રજા પણ પાડી લેતો.

આમ વર્ષ પૂરું થતા ગીતા કંઠસ્થ તો કરી પણ ગળા સુધી અથવા કહે જાણ સુધી જ રહી. ગળાથી નીચે ઉતરી હોય એમ લાગ્યું નહિ. ૫૦ બાપુને વર્ષ પૂરું થતા લખ્યું: તેના જવાબમાં બાપુએ લખ્યું: “તને નહું વર્ષ ફર્યો ને તું સારો એવક બન. ગીતા તે કંઠ કરી હવે હૃદયમાં ઉતાર. તેમ કરવા સારુ તારે તેના અર્થ મમજવા ભેદબેદ અનાનસ્રિયોગની પ્રસ્તાવના દસ વીસવાર વાંચી બા ને પછી અર્થ ઉપર જા. તે સમજવા સારુ સંસ્કૃત અભ્યાસે વધાર. ગમે તેમ કરીને તે પૂરું કર એ નવા વર્ષનું નાનું મન.”

હવે હું પડ્યો ગીતાના અર્થ પાછળ. મંદબો અનાસ્રિયોગ વાચવા. સંસ્કૃત શીખવાના પણ કોડ બગ્યા. ગીતાના અર્થ વાંચ્યા. પણ ગીતા એમ કઈ થોડી ગાળાની નીચે ઉતરે!

પ્રાર્થનામાં રાજ અધ્યાયના ૨૮છો થાય અર્થો વચ્ચાય. પણ જીવનમાં કઈ દેશકાર જણાયો નહિ. ગીતાના ફરી ફરી અર્થો વાંચ્યા પણ હજા ત્યાં ને ત્યાં. એમાં વળી દશમા અધ્યાયમાં કૃષ્ણ ભગવાન કહે કે આદિત્યોમા વિષ્ણુ હું છું, દેવોમાં ઇન્દ્ર હું છું, ઈત્યોમાં પ્રહલાદ હું છું, ને જ્યારે પવિત્રમાં મેજા હું છું, સરોવરમાં સાગર- હું છું ને મહિનામાં માર્ગશીર્ષ હું છું તે વાંચ્યું ત્યારે જરા વધુ વિચારમાં ગેર્યા ખાવા લાગ્યો. વિષ્ણુ ઇન્દ્ર કે પ્રહલાદ વગેરે હું છું કહે તે તો મનને મનાવીને મમજાવ્યું કે ઇશ્વર છે તો તે બધામાં હશે પણ જ્યારે જડ વસ્તુને પણ કહે કે તે હું છું ત્યારે તો હવે આવી ને? આ બધું કેમ સમજાય! અને આ ન સમજાય ત્યાં સુધી ગીતા હૃદયમાં કેવી રીતે ઉતારવી? અને પછી શ્રીકૃષ્ણ કહે છે કે—કર્મભેદાધિકારને આ કૃતેષુ ક્ષમાયન।

ફળની આશા ગળ્યા વગર કામ કર્યે જ નહોતો આશા કર્મ રાખવી જ નહિ આ હુનિયામા કર્યો મનુષ્ય હશે કે જે ફળની આશા રાખ્યા વગર કામ કર્યે જતો હશે ।

ગીતા મોઢે છે, હું કડકડાદ એકી સાથે વગર અટક્યે સાતસો શ્લોક બોલી નહિ એટલું બીજા લોકોને કહેવા પૂરતો સતોષ થતો ખરો અને એ સતોષ જ તે વખતે આખા જીવન-ઉન્નતિમા સમાઈ જતો હોય એમ લાગતું હતું

આશ્રમ બંધ થયું વર્ષો પસાર થયા ગીતાનું રટણ પણ ગયું ને ગીતા જીલથી પણ સરવા લાગી

પણ કઈ મહેનત કરેલી નકામી નથી જતી કઈ પણ વસ્તુ ભલે બુદ્ધિપૂર્વક ન કરી હોય પણ ક્યારેક એવો સમય આવે છે જ્યાં તેની કિંમત ઊગી નીકળે છે તેમ આ ગીતા વિશે મારે માટે થયું એમ કહું તો ખોટું નહિ

એ પ્રસંગ શાંતિનિકેતનમા બન્યો ગાનિનિકેતનમા પૂં નદબાબુ પાસે કળાને હું અભ્યાસ કરી રહ્યો હતો તે વખતની આ વાત છે

અહીં દર મહિને બે મહિને ઉત્તમી થાય છે દૂરના ગામડામા જઈએ, ત્યાં આખો દિવસ તોફાન મસ્તી કરીએ, હાથે રાધીએ ને સાથે ગેસી ખાઈએ, ને આમ વિદ્યાર્થીઓ સાથે વધુ નજદિકે આવીએ ને કુદરતને ખોળે રમીને કુદરતને સમજવાનો પ્રયત્ન કરીએ થોડા ચિત્તો પણ દોરીએ, અને સાજ પડ્યે યોગતા ઝૂંપતા “આમાદેર શાંતિનિકેતન” ગાતા ગાતા પાછા ફરીએ

આવી એક ઉત્તમીનો આ પ્રસંગ છે, નદીના તટ પર અમારો તણ તણાયો બધા વિદ્યાર્થીઓ આવળાબાળુ ફાવે ત્યાં ફેંચા લાંબા હું પણ નીકળી પડ્યો ત્યાં એક વૃક્ષ મને આકર્ષ્યો ને તેનું ચિત્ર દોરવા બેઠો મારી પાછળ નદબાબુ ઊભા હતા તેની ખજાર ન હતી હું વૃક્ષનું ચિત્ર પૂરું કરીને મારા કાગળીયા લપેટવાની તૈયારી કરતો હતો ત્યાં નદબાબુ બોલ્યા “વૃક્ષને દોરી રહ્યો છે પણ તેના થડને અડી આવ્યો ? તેના પાદડાને હાથથી રમાડ્યા ? તેના ફૂલ ચુપ્યા ? તેના ફળ ચાખ્યા ? જ્યારે વૃક્ષનું તું ચિત્ર કર ત્યારે તારે પોતે તે મધ થયું જોઈએ તું સમજ કે તું જ વૃક્ષ છે એ થડનું ખડખડા પણ પાદડાનું લીંમપણ ફૂલની મુગધી અને ફળની મીઠાશ તારા હૃદયમા ભરવી જોઈએ ને પછી તું દોરવા બેસ તો તારા એકે એક લીંગમા જીવન આવશે, પ્રાણ આવશે તને ખજાર છે લીંગ એક જ છે, પણ એ જ લીંગ ગુલાબના પાદડાની કામગીરી બીજી છે ને પત્થરની સજ્જાઈ પણ પકડે છે એ કેમ ? જ્યારે ગુલામ કરે ત્યારે એની કામગીરી તારા હૃદયમા ઉપારની રીતે ને પત્થર કરે ત્યારે પત્થર જેવા બનવું રહ્યું આમ ચિત્રકાર દરેક વસ્તુ દોરતી વખતે તે વસ્તુ માથે તાદાત્મ્ય અનુભવનું જોઈએ, એકાકાર થયું જોઈએ, લીન થયું જોઈએ “તે હું જ હું” એ વિચાર કરીને જ પેન્સિલ કાગળ પર દેવવા ઉપાડની જોઈએ પછી ભલે એ લીંટા બનગર ન પડે પણ એ લીંટા કાગળ પર નાચતા લાગશે ॥

[અનુસંધાન ૫૪ ૧૭૨ મે]

ઉઠો, બાપો, હું વહાલાં પગીયાં,
એક-જનો પાસે જઈ જ્ઞાન પ્રાપ્ત કરો.

[મહાપુરુષની મહાનતાનું એક માપ છે બાળકો માટે એમનું વહાલું શાંતીજનો બાળકો માટે પ્રેમ અગાધ અને અદિ સાપૂર્ણ હોય. તેઓ જ્યારે બાળકો વચ્ચે હોય, ત્યારે કેટલાક લોકોની આંખ સામે પશ્ચિમના એક વિખ્યાત ચિત્રકારનું ચિત્ર આવીને પડે થતું એ ચિત્રમાં ઈશુની આંધ્રપાસ બાળકો ઊભા છે. ગાંધીજી બાળકોની સાથે બાળક જેવા થઈ જતા. તેમનો બાળકો સાથેનો એકાત્મભાવ તેમજ બાળકો પર જે પ્રેમ અને સારી રીતે બચ્ચા થાય છે.]

આપણે તો બાળકો,

અંતરપટ ખુલ્લા પછી તો ગીતા ગમેજ.

આશ્રમની એ જાળાએ માપુને લખ્યું "ગીતા કરતા બીજું વાચ્યું વધુ ગમે છે."

માપુએ એને લખ્યું

"તે તો એવી વાત લખી કે તને લજ્યાં બાપા ગમે પણ રાટલી ન ગમે. પણ જેવું આવું શરીર થઈ જાય તે રાગી ગણાય. નિરા-ગીતું પેટ લજ્યાથી કઠી નહીં ભરાય. તે તો રાટલી જ માગશે. તેમજ ગીતાનું સમજ. અંતરપટ ખુલ્લા પછી તો ગીતા ગમે જ ગીતા નથી ગમતી ત્યાં લગી કંઈક કાચું છે એમ સમજવું. પણ એમાં મારા રાધનારનો પણ વાંકો તો ખરો જ એ' એકલી તે કાચી ગીતા એટલે તને પચતી નથી. હવે કેમ થાય?"

* * * *

ગીતા કંઈ કરવામાં સ્મરણ શક્તિનું કામ છે જે સહેજ છે. ગીતાના અર્થ સમજવામાં બુદ્ધિનું કામ છે. એ કઠિન છે. તેથી તમને રસ નથી પડતો પણ જ્યારે બુદ્ધિનાં કામમાં

રસ પડવા માંડશે ત્યારે અર્થ સમજવાની ઇચ્છા જાગશે. એટલે બુદ્ધિના વિષયોમાં રસ લેતા થઈ જાવ.

કામ અને કૌશલ આપણને પાપ કરાવે છે.

આપણને પાપ કરવા કૌશલ પ્રેરે છે એનો જવાબ તો ગીતામાતાએ આપ્યો જ છે. કામ અને કૌશલ આપણને પાપ કરાવે છે એ તમે જાણ્ય તમારાં પાછલાં સ્મરણોમાંથી અનુભવી શકશો. તાજો મેળવજો.

આપુના આશીર્વાદ

[આશ્રમમાં બધા બાળકો અને બાળાઓ પોતાના જન્મદિને પૂઠ બાપુને પહેલાં લાગવા જતા. પૂઠ બાપુ તેઓને આશીર્વાદમાં શરીર દયમયવારી મૂકે એવો નેત્રી મૂક્યો મારતા અને જે ફળ તે વખતે હાજર હોય તે આપતા અને હમનાં હસતા કહેતા, “કેમ, આ વખતે કયું મ્ત લેવું છે?” ત્યારે તે બાળકોમાંથી જે કોઈ હોય તે કહેતું. “આપ કહો તે મ્ત લઈશ.” ત્યારે બાપુ તેને ભગવદ્ મહાદેવમાં લેતા જે ઉપલક્ષી હોય તેની પાસે વહેજા હોવાનું મ્ત લેવાયતા, જે આગમ્ય હોય તેની પાસે મીના કંઈક કરવાતા, જે સ્વાદિષ્ટ કે સ્વાદિષ્ટ હોય તેની પાસે ત્રણ કે ચાર ચીજ જ આપી વખતે લેવાનું કહેતા. આમ બધાને તેને ઉપયોગી થાય તેવું મ્ત લેવાયતા.

હું આર વર્ષના હતો ત્યારે બાપુએ મારું જીવનશીખણ કાઢવા માટે રોજ સવારે ચાર વાગે પ્રાર્થનામાં આવવાનું મ્ત લેવાયતું હતું. મેં હોમે હોરો તે મ્ત તે હર્ષ હીમું પણ તે મ્ત પાળવામાં મારી બાળી ચિતા વધારી મૂકી હતી. જમ્ ને વિષે વધુ બીજી વાર કહીશ તે પછી તે હું જેના શેરો ધરો અને આલેખોમાં મેં બાપુને જે જ લખ્યું “આ વખતે હું મીના કંઈક કરવાનું મ્ત લઉ છું.” તે વિષે આ વખતના અકમા મારા “મીનાની-જામી” વાળા મસ્મસ્ત્રમાં લખાયેલું વધુ છે. તે મ્ત પૂરું થયું ને પૂઠ બાપુને મેં જણાવ્યું કે, “મીના મેં કંઈક કરી, હવે આ વખતે આપ કહો તે મ્ત લેવા તૈયાર છું.” ત્યારે બાપુએ ત્રીણે પ્રમાણે મગજ લખ્યો. આશા રાખું છું કે આ મગજ અને મારું “મીનાની-જામી” વાળું મસ્મસ્ત્ર મતધારીઓને કંઈક ઉપયોગી થઈ પડશે.]

ચિ. ખીરૂ,

તારો કાગળ મળ્યો તને નવું વર્ષ ફળો ને તું વધારે સારો સેવક બન. ગીતા તે કંઈ કરી હવે હૃદયમાં ઉતાર. તોમ કરવા સારું તારે તેના અર્થ સમજવા ભેઈએ. અના-સક્રિયોગની પ્રસ્તાવના હસ વીસવાર વાચી બા ને પછી અર્થ ઉપર બા. તે સમજવા સારું સંદૃષ્ટ અભ્યાસ વધાર. ગમે તોમ કરીને તે પૂરું કર, એ નવા વર્ષનું તારું મ્ત. મારકોલી ૨૩-૪-૩૧.

બાપુના આશીર્વાદ.

બાપુને સૌથી પ્રિયતમ શ્લોક કયો એના જવાબમાં બાપુ લખે છે :

“મારા પ્રિયતમ શ્લોક વિષે એક વેળા તો હું કહી શક્યો હતો.

આત્મસ્પર્શસ્તુ કૌંતેય શીતિશ્ચમુખદુઃખહા.

આગમપ્રાપ્તિનેહનિત્યસ્તિતિનિશ્ચય બાસ્તવ

(હે કૌંતેય! ઇન્દ્રિયોના સ્પર્શો કંટી, મરગી, સુખ અને દુઃખ દેનારા હોય છે. તે અનિત્ય હોય છે, આવે છે ને જાય છે. તેને ॥ સદનં ૨૨.)

જે સમયે જેવી મનોવૃત્તિ તે પ્રમાણે શ્લોક પ્રિય લાગે છે. આ પ્રયત્નમાં હવે રસ નથી લાગતો. આખી ગીતા પ્રિય લાગે છે તે જ માતા છે. માતાનું કયું અંગ ગમે છે એવો પ્રશ્ન કોઈ બાળકને કોઈ પૂછે તો તેમાં કંઈ તથ્ય ન હોય તો મારે વિષે જાણવું.”

“ગીતાજીનું ધ્યાન કેમ કરાય?”

“ક્રમશઃનું ચિત્ત તો જાહે રો-જે-જે હોય. અને તેનું ધ્યાન ધર્મ હોય તો એમાં હું હોય નથી જોતો. શબ્દ ગીતા માતાના ધ્યાનથી સંતોષ થાય તો બીજું શું? ગીતાનું

ધ્યાન જે રીતે થઈ શકે : એક તો એને માતારૂપે માની છે, એટલે મામે માતાના ચિત્રની જરૂર રહેતી હોય તો કાં તો પોતાની માતાજી (જે મરી ગયેલી હોય તો) તેનામાં કામ-ધેનુનું આરોપણ કરીને ગીતારૂપ માનીને ધ્યાન ધરવું. અથવા ગમે તે કાલ્પનિક ચિત્ર મનમાં જે 'અવુ'. એને ગોમાતાનું રૂપ આપ્યું હોય તો પણ ચાલે. બીજી રીત જે થઈ શકે તો એને વધારે સારી માનું છું. આપણે હુમ્મેશાં જે અધ્યાય બોલના હોઈએ, તેમાંના અથવા ગમે તે અધ્યાયના કોઈ પણ શ્લોક કે કોઈ પણ શબ્દનું ધ્યાન ધરવું એટલે એનું ચિંતન કરવું. ગીતામાં જેટલા શબ્દ છે તેટલાં તેના આભૂષણ છે અને પ્રિયજનના ગમે તે આભૂષણનું ધ્યાન ધરવું એ પણ તેનું જ ધ્યાન ધર્યા બરાબર છે; તેણું ગીતાનું છે. પણ આ સિવાય બીજી પણ રીત કોઈને સાંપડે તો ભડે એ રીતે ધ્યાન ધરે. જેટલાં મગજ તેટલી વિવિધતા હોય છે. કોઈ જે ભક્તિ એક જ રીતે એક જ વસ્તુનું પણ ધ્યાન ધરતી નથી. જેમના વર્ણનમાં અને કલ્પનામાં કંઈક ને કંઈક તો ભેદ હશે જ.

✽

✽

✽

✽

“મને તો એમ લાગે છે જ કે ખરી અને શાશ્વત ચિત્તશુદ્ધિ માણસ કર્મ કરતો જ સાધી શકશે.”

“કર્મ કર્યા વિના કોઈ સિદ્ધિ પામ્યા નથી.”

જે કર્મ આસક્તિ વિના થઈ જ ન શકે એવાં હોય તે બધાં ત્યાગ્ય છે.

“જેમ આણસ ત્યાગ્ય છે એમ જ અતિ પરીશ્રમ ત્યાગ્ય છે ‘મમત્વ’ યોગ ઉચ્ચતે, મનમાં રમ્યા જ કરે છે. ગીતા મારે સાડુ તો જીવતી મા છે, કામધેનુ છે. આ જરાય અતિશયોક્તિ નથી.”

ગાંધીજી.

“જે કંઈ કરે તે મને અપીને મારે નિમિત્તે કરજે.”

— “ભક્તિ કરે તો જ્ઞાન મળી જ રહેવાનું.”

“નિષ્કામ થઈને કર્મ કરે.”

“હે ધનંજય! આસજિન છેડી યોગસ્થ રહી એટલે કે સદ્ગતિ
નિમ્નગતને વિષે સમાન ભાવ રાખી તું કર્મ કર. સમાનતા એ જ
યોગ કહેવાય છે.”

- ગીતાગ્ય

‘માતૃદેવો ભવ’

શ્રી. ગમનારાયણ પાંકજી

એકવાર માપુ ન દીદુર્ગા માદળી પત્રીનો આગમ લેતા હતા પહાડી ઉપર એક બેઠા ઘાટના બ ગઢામાં બાપુનો ઉતારો હતો દક્ષિણના આગવાનો, ન્દેસુ ગળ્યના અધિકારીઓ, સ્થાનિક સદ્ગૃહસ્થો, કાયદે-કરી, હના ખાવા આવેના પ્રવાસીઓ એક પથર ગી ચોકોથી બાપુનો દગબાર શોભી ગયો હતો. એ વખતે એક યુનાન સ્ત્રી બારેલો આનીને ઉભી રહી દરનાજે ઉભેના વ્યવ મેવકે તેને પૂછ્યું “કાનું કામ છે ?”

“મારે મહાત્માજી પાસે જવું છે આમ કહી, રત્નની વાટ ન જોતા એ બહેન સીધી બાપુ બેઠા હતા ત્યાં પહોંચી ગઈ હાથમાં કુળાની લૂમ હતી એ બાપુના પગ આગળ મૂકી, નમસ્કાર કરી ઉભી રહી બાપુએ પાસે બેઠેલા ફુલાપિયાને કહ્યું “એ બહેનને પૂછો, કંઈ કહેતું છે ?”

માનમાં સમજી ગઈ હોય તેમ એ બહેન બોલી

“મહાત્માજી, મને મતાનની ઈચ્છા છે ઘણી માનતાઓ કરી, બાધા આપડી રાખી, કંઈ ફળ નહીં, ઉવડે આપતું નામ માળખી આશીર્વાદ લેવા આવી છું.”

સાલખીને આખો દરબાર હસુ હસુ થઈ રહ્યો બાપુને કોઈ સાધુ-ફકીર માનીને આ બાધ સતાનની માગણી કરે છે એ જોઈ સૌને હસતું આવ્યું રાજાજીના અહેગ ઉપર પણ હાસ્ય ફરક્યું

બાપુ ગંભીર હતા તેમણે અતરની ઉઠી લાગણીથી ફુલાપિયા સાથે જોઈ કહ્યું “એમને જુદો, કોઈ અપકતા, અનાથ બાળકને જોળે લઈ, સતાન તરીકે ઉતરવાથી તમારી કામના પૂર્ણ થશે” આમ મ્હી બાપુ બાઈની માથે એકીટો નીરખી રહ્યા, બાપુનું હૃદય એમના વિશાળ, પ્રેમળ નેત્રોમાં વાચી શકાતું હતું એ ઉઠેનવાની બાધા, એ બહેન જાણતી હોય તેમ, બાપુના શબ્દોનો અર્થ કાને પડે તે પહેલાં માથું નમારી “મતોદમ” કરી એણે ગળ લીધી.

દરબારીઓ સ્તમ્ભ બનીને એ અમરકાર જોઈ ગયા

બાપુ દરેક સ્ત્રીમાં માતૃત્વના દર્શન કરતા હતા એ ભાવના વડે તેમણે વારસામાં મળેલી જ્નેરાવ વિષય વાસના ઉપર કાણ મેળવેલા હતા ‘સ્ત્રી એ પ્રજોત્પત્તિ પુત્રી જ પત્ની છે, બાકીના સમયમાં માતા છે’ આ મંદાન કલ્યાણકારી વિચારનો પ્રયોગ તેમણે પોતાના જીવનમાં સિદ્ધ કર્યો હતો જેમણે એવાપરાયણ જીવન ગાળતું છે તેમણે વ્યક્તિગત સતાનની કામના ન માખરી જોઈએ, એ વિચાર ફક્ત થતા બાપુએ ભરમુવાનીમાં બ્રહ્મચર્યની પ્રતિજ્ઞા લીધી હતી

નરસિંહ મહેતાએ વૈ જીવના લક્ષણો ગણાવતા “પત્ની જેને માતા રે” કહ્યું તેમાં મુધારો કરીને બાપુએ “સ્ત્રીજન જેને માતા રે” એ લક્ષણ આચરી જતાલ્યું

લ કાના પ્રવાસનો એક પ્રસંગ છે એ પ્રવાસમાં પૂનં કસ્તુરના સાથે હતા એવાર એ સખામાં બાપુને એકના આવેલા જોઈ ભાવિક માણસે બાપુને પૂછ્યું

“આજ તમારી બાને માથે નથી લાગ્યા ?”

બાપુએ જવાબ આપ્યો ‘મારી બા તો વંચો પહેલાં સ્વર્ગ મીધારી છે. પરંતુ આ પણ ત્રીજી વર્ષથી મારી માતા જ છે. અમે નકરી કહ્યું છે કે એણે રસોઈ કરી, કપડાં ધોવા વગેરે મારી મેવાન કામ કરવા અને મારે લોકોની પાસે આવી માનપાલ મેળવવા આમ અમે કામના ભાગ પાડી લીધે સેવાના મેના, ‘જાના ભાગમાં ને કીર્તિ’ના કુસક્રા મારે ભાગ’ કહીને બાપુ અડખડાટ દસી પડ્યા

“માતૃદેવો ભવ” એ સ્ત્રી વાક્યને જીવનમાં ઉતારીને બાપુએ સ્ત્રીજાતિની અને જગતનું અપૂર્વ સેવા કરી છે વીસમી સદીની દુનિયાને જાણતી એ એક પાત્ર નો ને

[મહાપુરુષનું હૃદય માતાના હૃદય જેવું હોય છે. એ જ કારણે એમની પાસે ભીંચી રહેવાળાં અને નિર્ભયપણે ભય છે અને પોતાનું હૃદય એમની પાસે વિના મ કાંચે ખુલ્લું મૂકી દે છે.

માપુના જીવનમાં પણ એમ જ થયું. એમના સંપર્કમાં આવીને હજારો જહેનોએ પોતાના જીવનની અનેક મુશ્કેલીઓને ઉઠાવી છે. એનું પ્રભાવ ને બાપુના જહેનો પરના થયો છે.]

ખત હોય તો શું ન થઈ શકે ?

બહેનો,

મારે ઘણા કાગળો લખ્યા છે પણ આ કંઈ છેડાય છે? એટલે એક ઘાંચે બે નિશાન પાડવા છે આ વાક્ય એક અંગ્રેજી વાક્યનો અનુવાદ છે તેનો અર્થ 'આ છે એક ઘાંચે બે પહીનો મંદાર કરવો આવી કહેવત તો જ્યાં હિંસા રમકેને પગલે ચાલતી હોય ત્યાં જ લેણ. મારો અનુવદ પણ હોય રહિત નથી. છતાં આપણે કોઈને હજીવાની દૃષ્ટિ રાખ્યા વિના પણ નિશાન તાકીએ ખરા.

'મારે જે નિશાન તાકવા છે તે એક તો તમને કાગળ લખવા ને બીજો જો વસ્તુમનીને અંગન જવાબ આપવા આપી દેવો તે પુછે છે, 'જહેનોને રાટલી વળુતાં આવડવી જોઈએ તેમ જ ગીતાના ઉચ્ચાર આવડવા જોઈએ એમ તમે કહો છો એ કેમ બને? એમાં તો બહુ વખત લય.' વખત તો આવ જ. પણ ખતની પાછળ શું ન થઈ શકે? બહુ નહીં પણ થોડો સમય પણ અપાય તો કામ ચાય. મોટી ઉમરે રાટલી વળુતાં પણ સુગીબત પડે છે છતાં તે પણ મહેનતે થાય જહેનોને ઉચ્ચાર નથી આવડતા તેમાં હોય તેઓનો નથી મળવાનો ને પરજીવી હોય તેનાં માસરીયાનો છે. પણ બીજાના હોયને જોઈને આપણે કયા રીતે? હોયને કેમ કાઢવા તે બાણી લઈએ આશ્રમમાં આપણે પોતાના જ હોયનું દર્શન કરવા રહીએ છીએ ને પછી તેને દૂર કરવા મથીએ. આ કામની પાછળ ઘેઠાં પણ ન થવાય બીજા આશ્રમનાં સ્થૂળ કામ પણ થવા જ જોઈએ. તે કરનાં એટલું થઈ શકે તેટલું ઉચ્ચારણને સારુ કરીએ મરા લખવાનો મુદ્દો તો એ જ હતો ના? કે કર્ણાટકમાં ઘણી જહેનો સુજાતાના પુરુષો કરતાં પણ શુદ્ધ ઉચ્ચાર કરે છે

મૈનવાડ, આગસ્ટ ૧૨

બાપુના આશીર્વાદ.

(૧૯૪૬) ૧૬૯

ગીતાનો પ્રચાર એટલે નિષ્કામ કર્મનો. ભક્તિનો અને ત્યાગનો પ્રચાર.

ગીતાધર્મનો પ્રચાર કેવળ પ્રવચન કે શ્રવણમાત્રથી થવાનો નથી, એ વાદ રાખવું જરૂરું છે. ગીતા એ કેવળ જ્ઞાનનું સામ્રાજ્ય નથી, આચરણનું સામ્રાજ્ય છે. તેનો પ્રચાર આત્માર મિલનથી શીખવે ફાઈ, પણ ઉપાધથી શક્ય નથી. ગીતાનો ધર્મ એ ખુદસી ધર્મ છે. કોઈ પણ માણસને તેનું શ્રવણ કરવાની મના નથી. શ્રીઓ, વૈશ્ણો, તેમજ શ્વેતો, જેમને વેદના જોડા કૃષ્ણમાથી પાણી કાઢવાની શક્તિ નથી, તે બધાને ધરાઈને પાણી પીવાની સગવડ ગીતાના વહેતા જળમાં મળી રાઈ તેમ છે. ગીતામતા યામં નાનામોઢાનો ભેદ નથી, પણ અરામોઢાનો જરૂર છે. તપશ્ચર્ચા કરવાની જેની તૈયારી નથી, જેના હૃદયમાં ભક્તિની જ્વાળા નથી, શ્રવણ માટે જેનામાં તીવ્ર તાલાવેલી નથી, અથવા તે જેની છુદ્ધિમાં નિર્મલસગતાનો ભાવ નથી, તેની આમળ આ રહસ્ય જુવેલુંકે પણ તે પ્રગટ કરી શકે, એમ ઊંચવાન ધીકુંજે અજુનને તાલીફ આપેલી છે.

ગીતાનો પ્રચાર એટલે નિષ્કામ કર્મનો પ્રચાર. ગીતાનો પ્રચાર એટલે ભક્તિનો પ્રચાર. ગીતાનો પ્રચાર એટલે ત્યાગનો પ્રચાર. આ પ્રચાર પ્રથમ આપણા આત્મામાં થવો જોઈએ.

જે દિવસે આપણે આત્મા તેથી પૂરેપૂરે ભરાઈને વહેવા માંડ્યો તે દિવસે તે આખી દુનિયામાં ફેલાયા વિના નહિ રહે. ગીતા ઉપર આજ ભગી દિ-દુસ્તાનમાં પ્રવચનો કંઈ જોજી થયાં નથી. અનેક ભતની દીકાઓ પણ લખાઈ છે. ગીતાના તાત્પર્ય વિશે જાણીએ વર્ગેમાં જૂના નવા રાજીઓ તથા પંડિતાના વાદવિવાદ પણ સાગી પેટે થયા છે. પણ એ બધાને લીધે પ્રત્યક્ષ નિષ્કામ કર્મને કંઈ વધારે જોર મળ્યું હોય એવો અનુભવ થયો નથી. બલકુ તેઓ રમેશ્વરનું જોર માત્ર વધુ. મણ અર્ચા કરતાં કણ આચરણ ક્રેમ છે. “મળાતે મની” રામ ચિંતીત બધા” આ વાક્ય લખનારાનો ઉદ્દેશ એ નથી કે લોકો તે જાણ્યા જ કરે, પણ પ્રભાતકાળે જાગીને રામનું ચિંતન કરે એ છે.

ગીતાનું રહસ્ય ગીતાના પ્રત્યક્ષમાં દાંડી રાખેવું નથી. તે ખુદનું છે. ભગવાન પોતે જ કહે છે કે મેં તે સર્વને કહ્યું છે. જેને આંખ હોય તે તે જોઈ શકે છે, એટલું તે સ્પષ્ટ છે. અને કહાય તે દાંડેવું જ હોય તો તે ગીતાના પ્રત્યક્ષમાં તો દાંડેવું નથી જ. તે હૃદયની શુદ્ધિમાં દાંડેવું છે. આ શુદ્ધિ મોઢા આગળ કુર્વતનના પથ્થરોનો દયો જામો છે. તે દૂર કરીને અંદર જોવું જોઈએ. એને માટે મહેનત કરવી પડશે. ગીતા “કુરુક્ષેત્રમાં કસી છે. સંસ્કૃતમાં “કુર”નો “કર્મ” કર” એવો અર્થ થાય છે. કુરુક્ષેત્ર એટલે કર્મની જમીન. આ કર્મની જમીન ઉપર ગીતા કહેલી છે, અને લાં જ મહેનતના કાન વડે તે સાંભળવાની છે.

—વિનોબાજી.

શ્રીકૃષ્ણ જયંતી

માંધીજી

“શ્રીકૃષ્ણે જે આદર્શ આપણી આગળ રાખ્યો છે તેને આચરણમાં મૂક્યો હોય તો આજની શોચનીય સ્થિતિમાં આપણે ન હોતા.”

આજે આપણે કૃષ્ણજયંતીનો અર્થ નથી સમજતા, નથી આપણા જીવનને ભવવૃત્તિતા બચાવતા. એક મિસનરીએ મને કહેયું કે તમારાં ક્યાં જાણકો ભવવૃત્તિતા થું છે એ પાસુ નથી જાણતા. ભવવૃત્તિતા એવો અસામાન્ય અર્થ છે કે જેને પ્રત્યેક ધર્મનો મનુષ્ય આદરથી વાંચી શકે છે, અને પાતાના ધર્મનાં તત્ત્વ તેમાં જોઈ શકે છે. જો આપણે પ્રત્યેક જન્માટુમીને દિવસે શ્રીકૃષ્ણના ચરિત્રનું સ્મરણ કરતા હોઈ અને ગીતાપાઠ કરી તેનો અમલ કરવાની પ્રતિજ્ઞા કરતા હોઈ, તો આજની શોચનીય સ્થિતિમાં આપણે ન હોતા. શ્રીકૃષ્ણે જે આદર્શ આપણી આગળ, પુરતીની આગળ, રાખ્યો છે તે પ્રમાણે ચાલવામાં કરી અચર્ય ન પડતી જોઈએ. એમણે આપણી જિંદગી લોકસેવા કરી, લોકનું હાસલ કયું, આદત તો તેઓ મગદાર બની રાખ્યા હોઈ, પણ દુરુદાર બનીને તેમણે તે સારથી જનવાનું પર્મદ કયું. એમનો આજો જન્મ એક કમળી ગીતા છે. જન્મતમા એમણે જમા ભૂપતી પરનો ન કરી. અભિમાની દુરોધનના મેવા તણ વિદુરની બાણ પર્મદ કરી. જાણપણથી તે ગોમેધક હતા, એટલે તેમને ગોપાળ કહીએ છીએ. પણ એમનું નામ લેતાશ આપણે મિથ્યાચારી બની એમ છીએ. ગોમેવા આપણે જાણતા નથી, ગાય અને ગોવંદને આપણે કપટ આપીએ છીએ, આદિ કષ્ટ-ક જેવા કિન્દુનો દાવો કરીએ ગોવંદ કરતાં અને ગોમાન ખાતા આચરે નથી ખાતા. આપણા ઠોરોની એટલી કંગાળ સ્થિતિ કરી ચૂકાઈ છે કે આપણા જાણકોને જોઈતું દૂધ નથી મળતું, માદાને દૂધ નથી મળતું. શ્રીકૃષ્ણના કાળમાં ગોપાલન હતું એટલે દૂધ માખણનો તોગ નહોતો.

“આ યુગમાં રેડિયો જ એકે આપણુ મુદરનંદક થઈ શકે છે.”

શ્રીકૃષ્ણમાં આજમ નહોતું. તેઓ આદે પહોર જાગતા, અંતરિન કામ કરતાં હતા. આપણે આજે આજમ અને પ્રમાદી જન્મા છીએ. જો આપણે તંદા ન તકએ તો શ્રીકૃષ્ણનું નામ લેતું નિરર્થક છે. જનવૃત્તિતામાં શ્રીકૃષ્ણે કાલિતનો માર્ગ જતાઓ છે, તેમાં કયું છે કે મારે નિમિત્તે કમં કરે. લોકમાન્યે રજવ કયું છે કે ભક્ત અને જ્ઞાની જનવા મારીએ તો કમં જ એકે માર્ગ છે. પરંતુ જનવાને જાણવું છે કે એ કમં સ્વાર્થને વસ નહીં, પણ પારમાર્થિક હોતું જોઈએ. સ્વાર્થને મારે થતું કમંમાત્ર બધન રૂપ છે. વચાર્થે થતું કમં બધનપ્રકાર કમનારું છે. એવું કયું કમં હોઈ શકે કે જે નું કમં, તમે કરો, જાણ્ય કરો, જાણા કરો, દિન્દ કરો, મુખઅમાત કરો, અને જના જે પારમાર્થિક હોય કે જે જાણવાનો પ્રયત્ન કરો છે કે કળિયુગમાં આવો વસ રેડિયારથી જ થઈ શકે છે. આ યુગમાં જે જ એકે આપણું મુદરનંદક થઈ શકે છે, કારણ એ હાલ આપણે કનંદરનીય થઈ શકીએ, જનવાનું નામ લઈ શકીએ અને પરમાર્થ કરી શકીએ.

જો આપણે તદ્દા ન તજીએ તો શ્રીકૃષ્ણનું નામ લેતું નિર્લક છે

તમે આ યજ્ઞમાં જેટલો દિસો આપી શકો તેટલો આપો. લગવડને પોતાની કૃતિમાં અને ગીતાશ્રમા ખતા યુ છે. ભક્ત બનવું દોષ તો આપણે શ્રાદ્ધથી અને ભગી વિશે સમજાવે ગાખવી જોઈએ. જો આ વાત સાચી હોય તો હિન્દુ ધર્મમાં અસ્પૃશ્યતા ન જ હોઈ શકે તમે જેઓ અસ્પૃશ્યતાને સ ડગી ગયા છે તેઓ, પણ આમની પુણ્યતિથિએ એ વાત ભૂલી જઈ અસ્પૃશ્યતાની સવાની પ્રતિમા કરો. જે મનુષ્ય કૃષ્ણનું શરણ લે છે લગનદગીનાને પોતાનો માન્ય ત્રય સંભળે છે તેની પાસે હિં. મુસલમાન વગરે બે નથી રહેતો નથી રહેના જોઈતા મણુસ કોઈ પણ ભાનથી ઇશ્વરની પૂજા કરે છે તે કૃષ્ણને પહેલે છે આ ભક્તિમાર્ગ કર્મમાર્ગ, પ્રેમમાર્ગમાં કોઈ પણ મનુષ્યના દેાને રચાન નથી હોઇ શકતું

*

*

*

*

[અગ્રસંધાન ૧૩ ૧૧૭ થી આગું]

નદખાણુનો એકે એક શબ્દ ગીતાનો આકાર લેતો દોષ એમ લાગ્યું મારી ભૂલા થેલી, કઠસ્થ ગીતા નદખાણુ થાદ કરાવતા હોય એવો ભાસ થયો અને જીભ પરથી ગગાની નીચે ઉતરતી હોય એમ તે કાણે અનુભવ્યું જેમ જીભ પર ગળપણ મૂનીએ ને ખાવાને મન કેવું તલપાપક થાય છે! કેવો જીભમાં રસ છૂટે છે! તેમ નદખાણુ ગીતા હૃદયમાં ઉતારવા માટે કઈક ગળપણ કેમ મૂકતા ન હોય એમ લાગ્યું

નદખાણુ તો શાંતિથી નીરવ પગલે આટલું કહીને ચાલ્યા ગયા પણ મારે માટે નવી વસ્તુ નવો જ્ઞાનદ, નવું જીવન મૂકતા ગયા

આમ ગીતાશ્રમા આખા દર્શન મને બગાડના દૂર એક જ ગલમાં થયા પણ આ આખીમા આશ્રમના યમનિયમાદિનો અને શાંતિનિકેતનના સૌહાર્યનો ટેટલો હિસો હશે એ કોઈક વાર એકવેા જોડો શાંતિથી વિચારું છું ત્યાં આ બન્ને વિશ્વ વિભૂતિઓ આખ સામે તાદૃશ થાય છે મારું મસ્તક પૂજ્યભાવથી તેઓના તરફ ઢળે છે, અને સહેજે હું બેાવી ઊઠું છું

ત્વમેન માતા ત્ર પિતા ત્વમેન ત્વમેન બહુશ્ચ સખા ત્વમેન ।
ત્વમેન નિવા દ્રવિા ત્વમેન ત્વમેન સન મમ દેવદેવ ॥

ભગવાન શ્રીકૃષ્ણ

શ્રી મુકુલભાષ

..નપણુના દિવસોનું સ્મરણ થાય છે ત્યારે જાગૃત્કુદનુ રનેહાનિષ્ઠાદિન તોડાન આખ સમીપ આવ્યા વિના રહેતું નથી. યયોદ્ધામૈયા ઘરમાં નિરાંતે બેઠાં બેઠાં દહીં વહોવતા હોય ત્યાં તો બહાર સાદ પડે છે :

‘જમીદાર તારા કાનુકુળને સાદ કરીને વાર રે,
આવડી મૂખ મચાવે યજ્ઞમાં નહીં કોઈ પૂજનાર રે.
ગરસે રોજકું માખણ ચાકું ઉધારીને બાર રે’

પણ યયોદ્ધામૈયા તો આ ગોપીઓની ફરિયાદ સાંભળીને વિચારમાં જ પડે છે. એ કહે છે .

‘મારે કહ્યાનજી ઘરમાં હતો, ક્યારે દીકા બહાર રે ?
હીં આખાંજનાં માઠ ભથ્થા છે આમે નહીં લગાર રે.’

પણ કનેચાની મસ્તીની યયોદ્ધામૈયાને કયાથી બળ થાય ! કનેચો તો જોવાળો સાથે ગાયો ચરાવવા જિપડી નધ અને પેતાની બંસરીના સુમધુર, સુગંધ સાદથી ગોપીઓને ઘેલી કરે બંસરીનું શુંજન શરૂ થાય કે ગાયો કૃષ્ણ ભણી દોડવી બધ, ગોપીઓ હહી વહોવવાનું” રાંધવાનું, પાણી ભરવાનું, વગેરે છેડી કૃષ્ણ-ઘેલી બની બંસરીના સાદની દિશામાં ખમકાં માડે, જોવાળો પણ કૃષ્ણની આમપાસ વીંટ-ળાઈ વળે.” આ બધું હું” નાનો હતો ત્યારે સાંભળતો ત્યારે અતરમાંથી બહો વેહુને સાદ નીકળતો હોય એમ લાગી જાય.”

ભગવાન શ્રીકૃષ્ણના માતાપિતાનાં નામ દેવકી અને વસુદેવ હતાં. દેવકી એ મથુરાનો રાજા ઉત્તમેનની ભત્રીજી હતી. ઉત્તમેનનો પુત્ર કંસે લલ્લો કુર હતો અને પ્રભને રત્નડાનો હતો, કંસે એક વાર આકાશવાણી સાંભળી : ‘દેવકીનો

આડમો પુત્ર તારો નાશ કરશે.’ કંસે તો મનમાં ગભરાયો. તેણે તરત જ દેવકી વસુદેવને સ્નેહમાં પૂર્વાં. ત્યાં દેવકીને સાત પુત્રો જન્મ્યા તેનો કંસે સંહાર કર્યો. દેવકીને આડમી વાર ગર્ભ રહ્યો. આ જાગૃતને મારવા કંસ તાલપી રહ્યો હતો. આડમે મરિને જ દેવકીને પ્રસવવેદના શરૂ થઈ. આવજી નદી આડમની મેયકી રાજ હતી. મથુરાન થઈ બહાર પાથ

એવી રીતે જ્ઞાન, ભક્તિ અને સેવાની ત્રિવેણીમગમમાં તેમણે સ્નાન કર્યું અને એમનું જીવન એક પુણ્ય-તીર્થ સમાન બની ગયું.

દેહરાબાદ સિંધમા પાછા ફર્યા પછી તેમણે પોતાનું જીવન સમાજસેવાએ અર્પણ કરી દીધું. છોકરાઓ અને છોકરીઓ માટે જુદી જુદી નિશાળો ખોલી, વળી જેમાં વિવાદિત બહેનો અને ખાસ કરીને વિધવાઓ કોઈક ઉદ્યોગ શીખીને પોતાનું ગુજરાન ચલાવી શકે એ અર્થે બહેનોની એક શાળા શરૂ કરી. શહેરની ગલીઓમાં ફરી ફરીને લોકોને સફાઈ રાખતા શીખવ્યું. દારૂ અને જુગાર જેવાં વ્યસનોના ભોગ બનેલાં ભાઈઓ અને બહેનોને નીતિને માર્ગ દેવાં. શહેરમાં, ખાસ કરીને શિક્ષિત-વર્ગમાં ધર્મના સંસ્કાર આરોપવા માટે તેમણે નવાવિધાનની એક શાખા સ્થાપી. ત્યાં દર રવિવારે જ્ઞાન, ધ્યાન અને જ્ઞાન સંગીતની ધૂન જાગતી શહેરમાં જુદી જુદી જગ્યાએ પ્રભુનામનું કીર્તન થતું. આવી રીતે સાધુ હીંગનદે સમાજની સર્વાંગી સેવા કરી અને એમનું જીવન સુધન્ય થયું. “સાધુ”ના ઇસિકાબ લોકોએ લાગણીવશ થઈ એમને આપેલા પરંતુ જવારે કોઈ પણ માણસ એમને “સાધુ” કહી સંબોધન કરે તો એમની આખમાં આસુ આવી જતાં અને તેઓ ધણી તન્નતાથી કહેતા, “ભાઈ, હું સાધુ નથી. મોટા પાપી છું. પ્રભુનામનું સ્મરણ કરી કરીને અને લોકોની સેવા કરી કરીને હું મારા પાપ ધોઉ છું, તેથી એક દિવસ શુદ્ધ થઈ પ્રભુનાં ચરણ પાસે એમવાને લાયક બની શકું.”

“ગીતાજી કંઠસ્થ કરો”

“નિશામુ”

એક છોકરી હતી, તેને કોઇ સતપુરપ પાસે સાજાનું દર્મે કે ગીતાજી એક સર્વોત્તમ ગ્રંથ છે માટે તેનું પારાયણ કરવું. તે બાળાને આ વાત ગમે હતી ગઈ. દરરોજ સવારે નિત્યકર્મ કરી ગીતા-જીનું પારાયણ કરવા માંડ્યું. તે માત્ર શબ્દો જ વાચતા જાણતી હતી, અર્થ નહોતો સમજતી. એક દિવસે તે પારાયણ કરી રહી હતી ત્યાં જ એક મદારામા તેના ઘર પાસેથી પમાર થતા હતા. તેને કાને બાળાને અવાજ ગમે. તેઓ તેની પાસે ગયા અને પૂછ્યું : “બહેન, તું પારાયણ કરે છે પણ તેના અર્થ સમજે છે કે નહિ ?” તે બાળાએ સરળતાથી જવાબ આપ્યો : “મદારાજ, શબ્દો વાંચતાજી આવડે છે, અર્થ નથી સમજતો. પણ મને શ્રદ્ધા છે કે મને એવા કોઈ પવિત્ર માણસ જરૂર મળશે કે મને તેઓ અર્થ સમજાવશે.” મદારામા તેના જવાબથી પ્રસન્ન થયા અને તેને ગીતાજી સમજાવવા માંડી. બાળા મુગ્ધ હતી એટલે ઝડપથી સમજવા લાગી, પછી તેના ગુદાથ પછી પૂછવા લાગી, આમ તે બાળાનું જ્ઞાન વધવા લાગ્યું. આ પવિત્ર ગ્રંથ બાળા સમજતી ન હતી, છતાં ભક્તિ-ભાવથી પારાયણ કર્યું, અને તેના જ્ઞાનની શુદ્ધિ થઈ. જો તે પારાયણ ન કરતી હોત તો તેની પાસે કોણ સતપુરપ આવત !

બાપુ પણ કહેતા ને કે ગીતાજી કંઠસ્થ કરો, તેઓનો ઉદ્દેશ પણ ઉપાની વાતાં પ્રમાણે હોય તો શું ખમજ પડે! તે પવિત્ર ગ્રંથના શબ્દો ઉચ્ચાના વાતાવરણ શુદ્ધ બને છે. અર્થ સમજતા અંતર શુદ્ધ બને છે અને ગુદાથ સમજતા ઇશ્વરમાં તન્મય બનવા છે. બાપુ તેના માફી દતા.

*

*

*

*

■ બાપુ-મહાકવિવરણ :- આ વખતની આ છબી શ્રી. મનુભાઈના આ જાગર માથે પ્રગટ કરીએ છીએ.

“ધ્યારાબાપુ”

આ માસિકમાં મુખ્યત્વે ગાંધીજીના તત્વજ્ઞાનના અભ્યાસીઓના લેખો, સમ્બંધો, ગાંધીજી તથા ગુરુદેવની વિચારશ્રેણીના સમન્વય કરી ખને ઉપાસકોની આખરી ધ્યેયની સાંધનાના મનનીય લેખો, ધર્મ, કળા અને સંસ્કૃતિનું સાહિત્ય, ગાંધીજીના અમૂલ્ય અપ્રગટ પત્રો, છબીઓ, ચિત્રો તેમજ આપણા રોજિંદા જીવનનાં પ્રશ્નોને સ્વતંત્રી બોધક વાર્તાઓ ઈત્યાદિ વિભાગો દ્વારા ધ્યેયક્ષત્રી મામથી આપવામાં આવશે.

સૂચના

- * દર માસની ૩૦મી તારીખે એક પ્રમિદ્ધ થશે.
- * પ્રગટ તારીખ પછી દસ દિવસમાં એક ન મળે તો ટપાલમા તપાસ કર્યા પછીજ

કાર્યાલયને જવાબજૂં.

- * મરનામાનો ફેરફાર તરત જવાવો, કે નેથી એક ગેરવસ્તુ જાય નહિ.
- * “ધ્યારાબાપુ”માંના મર્મ ચિત્રો અને છબીઓ કોપીરાઈથી સજિત છે

લવાનમ—

- દેશમા - રૂપિયા ૭
- પરદેશમા - બાર શિશિંગ

“ધ્યારાબાપુ” એ ગેના મધ્યમા પત્ર-વ્યવહારનું મરનામું—

“ધ્યારાબાપુ” કાર્યાલય, ‘રૂપાયતન’
૪૫, નહેરુ રોડ, વિલેપારલે. મુંબઈ-૨૪.

‘રૂપાયતન’નો મુખ્ય આદર્શ જનનામા લોકોપયોગી કક્ષાનો પ્રચાર કરી મામાન્ય લોકોનાં જીવનમા પણ સુરુચિ અને આનંદનું સિંચન કરવાનો અને કરાવવાનો છે. આ ધ્યેયને મિદ્ધ કરવા જમીનની વધુ આવશ્યકતા લાગે છે ત્યા આસીગાન મકાનો નહીં પણ કલામક ગૃહપ્રયોગ હશે. ત્યા બધા ગૃહઉદ્યોગો હશે, ત્યાં કલા હશે, ત્યાં મંગીન હશે ત્યા એ વાટે જ કેળવણી આપશે ત્યાંનું વાતાવરણ જ વિચાર્યોના સર્જનાત્મક શક્તિ જગાડી નથી પ્રેરણા આપશે. દરેક મનુષ્યમા સર્જનાત્મક શક્તિ તો પરી જ હોય છે પણ એ મુપુત્ત દશામાં હોય છે. એને પ્રગટ કરવા પ્રેરણાત્મક વાતાવરણ જ જોઈએ. આ વાતાવરણ બાપુ અને ગુરુદેવનાં શિશુ અને સંસ્કારના મિશ્રનથી જ ઉદ્ભવી શકે. મનુષ્યને જીવન જીવવા માટે જોઈતી આવશ્યકતા નિદ્રા, હવા અને ખોરાકની છે તેટલી જ આવશ્યકતા, મારું અને માદું જીવન જીવવા માટે મૌહર્થ પારખવાની પણ છે.

કળા જ્યારે પૂર્ણ સ્વરૂપે વિકસે છે, ટીચે પહોંચે છે ત્યારે તે પવિત્ર બને છે અને સમાજને એક દિવ્ય સંદેશ આપે છે.

અમારી આકાંક્ષા, અમારો આદર્શ અને પૂર્વ બાપુ અને પૂર્વ ગુરુદેવનાં શિશુ અને સંસ્કારમાંથી જોગ્યા છે. અને આ બંનેનાં શિશુ અને સંસ્કારનાં મિશ્રનમાંથી જ રૂપાયતનનો જન્મ થયો છે.

દુકેમાં રૂપાયતનનું ધ્યેય દરેક વ્યક્તિની આંતરજીવિ જગાડવાનું અને મૌહર્થ પારખવાની શક્તિ કેળવવાનું છે. આ તેને આંતરથી ભરી દેશે અને તેને નવું સ્વપાને માટે પ્રેરણા આપશે.

કળા, આમ દુનિયામાં મેલા અને મૌહર્થના આનંદની પ્રતિનિધી બને છે. રૂપાયતન એ કળાનું નવ સેવક છે.

પ્રકાશક અને સુદ્રક, ખીરન આખી. “ધ્યારાબાપુ” સુદજ્ઞાનજય, નહેરુ રોડ, વિલેપારલે

માર વરસાદ વરસી રહ્યો હતો ત્યાં તે ભગવાન શ્રીકૃષ્ણનો જન્મ થયો. દેવકી વસુદેવને બાળુ ચિતા થવા લાગી પણ આવી ધોધમાર વરસાદ વરસાતી ઘનઘોર મધ્યરાત્રિનો લાભ લઈ વસુદેવ બાળમુકુદને જેલમાંથી બહાર લઈ નદના ગોકુળમાં એ ગયા અને ત્યાં નદને મંળી એની પુત્રીના બદલામાં પુત્ર સોંપી એ મથુરા આવ્યા આ આખું દૃશ્ય નાનપણમાં શ્રીમદ્ ભાગવતની કથા માલગતા આખ મામે આવતું તે આજે પણ તરી આવે છે ! કેટલો ભવ્ય એ પ્રસંગ !

શ્રીકૃષ્ણનું બાળપણ મુઘ્ધ તોફાનમાં પૂર થયું શ્રીકૃષ્ણ અને વસુદેવના બીજા પત્ની રાહિણીના પુત્ર બાલદેવના ૧૭ ૧૮ વર્ષ ગોકુળમાં વીત્યા ત્યાં એણે રાક્ષસી માયામાં રૂપ તાડી આવતા રાક્ષસો અને રાક્ષસીઓનો સહાર કર્યો છેવટે મથુરામાં જઈ કસનો વધ કર્યો

ત્યારપછી શ્રીકૃષ્ણના જીવનની બીજી બાબત આપણને મહાભારતમાં દૃષ્ટિએ પડે છે પાંડવોના સાથી શ્રીકૃષ્ણ રાજનીતિજ્ઞ, કાર્યવિચક્ષણ, આર્થદૃષ્ટા, વિવેકાવિવેકની તીવ્ર બુદ્ધિ વાળા અને 'યતો વર્મ' તતો જય ' એ સૂત્રની સાચકતા કરી બતાવતા નજરે પડે છે ખા. હરુક્ષિત્રે ધર્મક્ષેત્રે' ભગવાન શ્રીકૃષ્ણના ગીતાકાશ તરીકે જે ઉદાત્ત અને ભવ્ય દર્શન

શાય છે એ તો આપણા આત્મામાં એકરસ બની જાય છે સુદૃઢ પર પોતાના જ જ્ઞાતિ બધુઓનો સગાં બધીઓનો મોઠો સમુદાય જોઈ અર્જુનમાં આસક્તિજન્ય મોહ ઉદ્ભવે છે આ મોહને નિવારવા અર્થે ભગવાન શ્રીકૃષ્ણ અર્જુનને ગીતા મળાવે છે ખરેખર માનવજીવનમાં ગીતાનું સ્થાન બહુ ઉચ્ચ છે ભગવાન શકરાચાર્ય, ભગવાન જ્ઞાનેશ્વરથી માંડીને

સ્વામી વિવેકાનંદ, મહર્ષિ દિનેશ્વરનાથ, લોકમાન્ય તિલક, પંડિત માલવિયાજી, મહાત્મા ગાંધીજી મુખી સૌની ગીતામયાએ ભીડ લાગી છે અરે, પશ્ચિમના વિદ્વાનો-થોમસ, એમર્સન, એક્ એચ. મોયેમ, એક્ ટી બ્રુકમ, વિ હેમ ફાન હુઓન્ટ જેવા તત્ત્વજ્ઞોએ ગીતામાંથી પ્રેરણા પ્રાપ્ત કરી છે બાપુજી કહેતા હતા જ્યારે જ્યારે હું બહુ ભારે લીડમાં ઘેરાઈ જાઉં છું, ત્યારે ત્યારે હું

ગીતામાં તો પાસે દોડી જાઉં છું અને એમાંથી માત્ર સમાધાન ન થયું હોય એવું કહી બન્યું નથી ' ગીતાના ગાનાર શ્રીકૃષ્ણ વિશે બાણપથારી પર પોટેલા ભીષ્મપિતામહના ઉદ્ગારો મનનીય છે સુધિગિર ભીષ્મને કહે છે, 'પિતામહ, શ્રીકૃષ્ણ પ્રત્યેનો આપનો મદ્રસાવ હું જાણુ છું ' ભીષ્મ વચ્ચે તરત જ બોલી જાય, અરે, સદસાવ નહીં, પૂત્યભાવ-ભગ્નિભાવ

તમે લોકો શ્રીકૃષ્ણને ઓળખતા નથી એ તો યુગપુન્ય છે બીજા ઠોંઠાં જમાનામાં એ અવનર્થ હોત તો લોકો એમને ધ્વિરતા અવતાન તરીકે પૂજત આવા મહાયુગપુરુષને ઓળખવા માટે તો તપશ્ચર્યા કરી નતો પવિત્ર થયું જોડેએ' શ્રીકૃષ્ણ તો છે આપણા ભગ્નિભાવનો શૂંચો અનન્યપણે એની સાથે આપણે પ્રેમ બાંધીએ તો તે આપણી ખાત્રી જેવા એમનો નથી ભગવાન પણ એમ જ કહે છે

પત્ર પુ પ કલ તોય ચો મે ભક્ત્યા પ્રવર્તતિ ।

તાદૃ ભા યુષ્મતમ્મનમિ પ્રવતામ્ ॥

(પત્ર પુ પ કલ તોય જે અપેલકિતથી મને અર્પણુ જનિતથી તે હું આરોગ્ય યાનવાનનું)

ભગવાન શ્રીકૃષ્ણનું આમ અમરણુ કન્યા કન્યા નાનપણમાં અને અત્યારે અવાગનવાન જે રક્ષોકુળ અમરણુ ચ. રહ્યું છે એનું અપદન દૃઢધર્મીણા પૂજનની જિંદ છે

મુક્ કરોતિ વાત ૪ પત્ર ૧૫ નિ મુ ।

૪૮૫ તમદ વ દે ૫ માન દ માલક ॥

સંતો-ભક્તો-શહીદો

[સંતોનું જીવન પારમર્યથી ભર્યું છે જે કોઈ એકમ અમાન્યતા આવે છે અને જેને મંત્રનો સ્પર્શ થાય છે, એનું જીવન સુવર્ણમય બની જાય છે એથી જ આપણા દેશમાં અમંગલ સાધનાનું એક મુખ્ય અંગ ગણવામાં આવ્યું છે.

આ હેતુને ગણમાં રાખીને પ્રત્યેક મહિને કોઈને કોઈ મંત્રના જીવનની સ્પર્શના આપવાનું હાલિન ગણ્યું છે.]

સાધુ હીરાનંદ

“અવ્યક્તી”

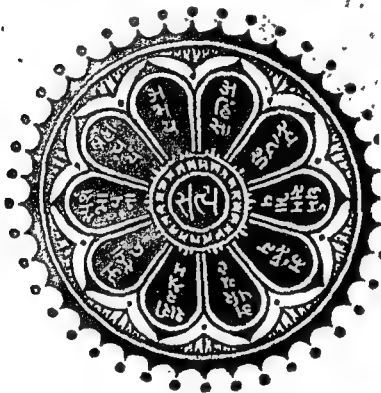
‘સાધુ-જીવનનો: સાચો આદર્શ અને એનું ક્ષેત્ર મનવજાતિની વિશાળ સેવા છે એ સેવા એને પ્રજા સહવાસ મત્તની સૌધમાં બધી ઉપયોગી નીચકે છે કાન્થ કે બીજાની સેવા કરવા કરતાં એનો પોતાનો અદમ્ય ધર્મ ધર્મી રાખે જાય છે અને અદમ્યનો નાશ એ માણસને પ્રભુ-પ્રેમનો પારમર્યથી મળ્યો છે એનું એક પ્રમાણ છે. પોતાનું મહાકર્મ વ્યક્તિત્વ અપરિચિતમાં મળી જાય છે, જેમ નદી માગરમાં મળે છે એ સમયનું નામ પ્રજા છે એમ તે ખાતે છે

એવા સાધુ-જીવનની ડાયા દેદગમ્યાક સિધ્ધા. સાધુ હીરાનંદના જીવનમાં પ્રત્યક્ષ જોવા મળે છે, જે કે તેમણે ભરજીવાનીમાં જ દેહલાભ કર્યો હતો. તેમનો જન્મ મધ્ય કાળમાં ઉત્તરાર્ધમાં થયો હતો. તેમના પિતાથી મારી રિધિના અને ગયો દોહો થરાવતા હતા તે વખતના રિતરિવાજ પ્રમાણે મોજામતના મોખીન હતા. ખામ કરીને એમને મંગીન વધારે પ્રિય હતું. મિષ્ટી અને ફાગી માદિ-ત્યામાં જાય એમનો સારો રસ હતો. એવા મસ્કાપૂર્ણ વાતાવરણમાં લીનલંદનો જન્મ થયો માળા અને કોસંગમાં સિદ્ધા મેજી તેઓ જાય જી એક મિલકત કોસંગમાં ફાગમ થયા, કેમકે ત્યારે તેઓ રાજામાં જણતા હતા ત્યારે એમણે એવો નિયમ કર્યો હતો કે પોતે દાહાર બનજો, જેથી જગતના દુ:ખનો ભાર વેશમાં જાય એણે કરવામાં તેઓ ઉપયોગી થઈ પડે પરંતુ આ નિયમની પડઘ એક વિશેષ કાન્થ લાગે છે નાનપણમાં માજો જ્યારે બીજા વિદ્યાર્થીઓ અમવા જતા ત્યારે તેઓ એકાદ જરીય સોડોની વસતીમાં જતા. તેથી ગરીબોનાં દુ:ખ કેવા હોય એવી તેમને માગી પડે મહિની હતી આ સાન્નું એક બીજું જાય જણ મળ્યું. તેમણે સદાદર્શમાં રહેવા માંડ્યું “જોઈ જતા, મેંદા પદનના, જાકી સજ પકવ સેવા કરતા” એ એમના જીવનનો મંત્ર હતો

કસકતામાં તેઓ બહુ સમાજની તુલન સાખા-તયાવિધાનના સ્થાપક અને તેવા થી કેમકે સેના મંગલમમાં આવ્યા એનું પરિણામ એ અન્યું કે તેમના જીવનમાં બહિષ્કારનો મત્તર થયો

કદં તે નાતપસ્કાય નાતિકતાય ક્લાયન ।
 ન ચાશુશ્રૂપવે વાચ્યં ન ચ માં યોડભ્યસૂચતિ ॥

જે તપસ્વી નથી, જે ભક્ત નથી, જે સાંભળવા, ઈચ્છતા નથી,
 અને જે મારો દ્વેષ કરે છે તેને આ (સાન) તું કદી નં કહેજે.—ગીતાઈ.

ય કદં પરમં ગુણં મહદ્ભક્તોવલિધાસ્યતિ ।
 ભક્તિત્વં મયિ પરાં કૃત્વા માત્રેવિધ્યન્વસંશયમ્ ॥

પણ આ પરમ ગુણ જ્ઞાન જે મારા ભક્તોને આપશે તે મા
 પરમ ભક્તિ કરવાથી નિઃશંક અને પામશે. —ગીતાઈ

रघुपति राघव राजाराम अहिंसा पतित पावन सीताराम प्रेम

ଟିଏମ୍ ଓଏଲ୍ ଲୁଗା ଟିଏମ୍ ଲୁଗା ଟିଏମ୍ ଲୁଗା
 ଟିଏମ୍ ଟିଏମ୍ ଟିଏମ୍ ଟିଏମ୍ ଟିଏମ୍ ଟିଏମ୍ ଟିଏମ୍
 ଟିଏମ୍ ଟିଏମ୍ ଟିଏମ୍ ଟିଏମ୍ ଟିଏମ୍ ଟିଏମ୍ ଟିଏମ୍
 ଟିଏମ୍ ଟିଏମ୍ ଟିଏମ୍ ଟିଏମ୍ ଟିଏମ୍ ଟିଏମ୍ ଟିଏମ୍
 ଟିଏମ୍ ଟିଏମ୍ ଟିଏମ୍ ଟିଏମ୍ ଟିଏମ୍ ଟିଏମ୍ ଟିଏମ୍
 ୧୫-୧୨-୩୩ V. ଟିଏମ୍ ଟିଏମ୍ ଟିଏମ୍

॥ श्रीश्वर अल्ला तेरे नाम ॥ अभय ॥ सबको सम्मति दे भगवान ॥ श्रीम

ਪਿਆਰਾ ਬਾਪੂ

पृष्ठ ३

संपादक :- नयान' गांधी

24th C

બાપુ-ચિત્રાવલી

બાપુના જન્મદિને ખેડાર પડેલો
સુંદર ચિત્રસંપુટ.

આ સુંદર ચિત્રાવલી તમે મેળવી ?

દરેક ગ્રાહકને પોતાની નકલ બે રૂપિયા સાત આન
મનીઓર્ડરથી મોકલાવી મંગાવી લેવા વિનંતિ છે. વી.પી.થી
મોકલીએ તો વધારે ખર્ચ થાય અને મોકલતા થયે
વિલગ થાય એટલે સહુ મ. ઓ.થી જ પૈસા મોકલી
ચિત્રાવલી મેળવવાની ગણતરી રાખે. થોડી જ નકલો છપાવી
છે એટલે જે મિત્રોને બાપુની સુંદર અને લાક્ષણિક
છબીઓનો શોખ હોય તે ધીલ ન કરે.

બાપુ-ચિત્રાવલી કિં. રૂ. ૦-૦ (પોસ્ટેજ) ૦-૭-૦

[આદ્યમની સ્મૃતિ લા' X ૧૩ા']

ગ્રાહક નંબર અવશ્ય લખાવો.

પરદેશના ગ્રાહકોને પોસ્ટેજ સાથે ૬ શિલિંગ

પોસ્ટલ ઓર્ડરથી મોકલવા વિનંતિ છે.

‘ધારાબાપુ’ કાર્યાલય. ‘રૂપાવતન’ રૂપા. નંબર રેડ, વિવેક-મંદિર, મુંબઈ.

આશ્રમનાં લજનો

મેરે મન સકલ સુખોકો ધાવે, કોઇ સુખ હાય ન આવે. મેરો
સેમરડી સેવા કર જૈસે, સુવા ભેઠ પછતાવે. મેરો
સાથો સુખ દુઃખડી ભીતર હૈ, કોન ઇસે મમઝાવે. મેરો

આજ એક, કાલ બીજા, ને પરમહિવસ ત્રીજા એમ એક પછી એક અનેક સુખ સાડુ મારું મન હડકાયા કૂતરાની ઘોડે વક્ષમાં માર્યા કરે છે, પણ તલભાર સુખ પણ મારે હાથ આવતું નથી, અને શાસ્ત્રભરી (શેમળા)ના ઝાડ ઉપર ફળની આશાએ ભેંસનારા પોપટને થાય એમ મને પરતાવેા થાય છે. મારા મૂળમ મનને કોઈ આ વાત મમઝાવે તો કેલું સાડું કે ખરું સુખ તો દુઃખના અવસ્થામાં રહેલું છે !

સાદે વિના દુઃખ દેહકે, સુખ જગ લહે ન કોય; કાઠે પૈ કદલી ફરે, સિંચે ફરે ન કોય.
'દુઃખ ખમ્યા વિના કોઈ સુખ પામતું નથી. કેળને કાપે છેતો તે ફળે છે, પાણી પાયે જ ફળતી નથી.'

દુઃખ દાડ, સુખ રોગ ભયા—નાનક. ('સુખ રોગ છે, ને દુઃખ ઓસડ છે.')

"જેને ભગવાન શિક્ષા કરે છે તે માણસને ધન્ય છે, કારણ એ જ ધા કરે છે, ને એ જ પાટા બાધે છે તથા ધા ફેંકે છે." (અયુષ ૫-૧૭, ૧૮)
ચિરં જીવન્તિ નિરસ્નેહાઃ પૃથિવ્યાં વાસુકાદયઃ । સરનેહા અત્ર પીળન્તે કેવલં તિલસપખાઃ ॥

"સ્નેહ (તેલ, પ્રેમ) વિનાનાં રેતી વગેરે ઘણું છવે છે. સ્નેહવાળા કેવળ તલ-સરસવ જ પીલાય છે."

મુખકે માથે મિલ (શિલા) પટા હરિહરવસેભય; બજિહારી હૈ દુઃખડી, પલ પલ રામ રદાય-કખીર
દુઃખકે ભીતર મુક્તિ હૈ, મુખમે નરક નિવાન-પનક
દુઃખિતે મનમિ ભકિર્દુઃખિતે સત્તમગમઃ । દુઃખિને જીભવઃ સર્વ-સ્તમાત્તમુખતોઽધિકમ્ ॥

'ભકિત, સત્સંગ, સર્વ અતુલ્ય દુઃખીને જ થાય છે, એટલે દુઃખ સુખથી અધિકું છે.'

વિપદઃ સન્તુનઃ ગચ્છત્ત્વમ્ ગચ્છત્ત્વમ્ હરિઃ ॥

'આપણને વિપત્તિ સદાય હો, જેને સીધે આપણને રામનામ લેવાનું સૂઝે.'

"જેને ભગવાન આહે છે તેને એ શિક્ષા કરે છે"—નીતિવચન ૩-૧૨. ૨. વા.

ગીતામાં રેડિયો

ગાંધીજી.

"જે યજ્ઞ કર્યા વિના જન્મે છે તે ચોરી કરે છે."

યજ્ઞાર્થાકર્મભૂતન્યત્ર લોકોઽર્થ કર્મબન્ધનઃ ।
તદર્થ કર્મ કૌન્તેય યુક્તસર્ગઃ સમાચર ॥

યજ્ઞાર્થે કરેલાં કર્મ સિવાયનાં કર્મથી
આ લોકમાં બંધન પેદા થાય છે. તેથી હું
કૌન્તેય ॥ સગરહિત થઈને યજ્ઞાર્થે કર્મ કર.

ઈષ્ટાભોગાન્નિદ્યો દેવાદાસ્યન્તે યજ્ઞભાવિતા ।
તૈર્હતાનપ્રદાયિશ્ચેયો યો ભુન્કન્તે સ્તેન એવ સર્ગા ॥

યજ્ઞ વડે સંતુષ્ટ થયેલ દેવો તમને ઇચ્છિત
લેગ આપશે. તેમને વળતર આપ્યા વિના
તેમણે આપેલું જે લેગવશે તે અવરય ચોર છે.

"બધાંએ લોકકલ્યાણ અર્થે મજૂરી તો કરવીજ જોઈએ."

હું તો ગીતાજીમાં પણ રેડિયો જોઉં
છું. તેના આપાર ફરે મેં ત્રીજા અધ્યાયના
કેટલાક પ્રખ્યાત શ્લોકો ટાંક્યા છે. એ હું
જાણું છું કે મેં જે અર્થ કહ્યો છે તે
ગીતાજીની ટીકાઓના અક્ષરમાં જોવામાં નહિ
આવે. છતાં એ અર્થ હું આજે નથી કરતો,
પણ લગભગ ૧૯૦૯ની સાલથી કરતો આવ્યો
છું. એ શ્લોકોનો ભાવાર્થ એ છે કે જે
યજ્ઞ કર્યા વિના જન્મે છે તે ચોરી કરે છે.
આમાં યજ્ઞનો અર્થ આપણે સમજીએ તો
મેં કરેલો અર્થ કબૂલ કરવામાં અડચણ
ન જ આવે. યજ્ઞથી પર્જન્ય થાય છે, એનો
સીધો અર્થ તો એ જ છે કે માણસ મજૂરી
કરે તો ઝાડ ઊગે ને ઝાડ ઊગે તો વર-
સાદ આવે. લોકકલ્યાણ અર્થે કરેલી શરી-

રિક મજૂરી એ જ ખરો યજ્ઞ. પશુનો કે
હજારોનો પણ લેગ આપીને કરેલો હોય
તે શુદ્ધ યજ્ઞ તો નથી જ. આવે. સાર્વ-
જનિક યજ્ઞ એક તો ખેતી છે પોતાની મહે-
નતથી થયેલા પાકમાંથી ખેડૂન થોડું જ ખાય
છે. તેની મુખ્ય મહેનત બીજા અભારથી પણ
લોકસંગ્રહ સાડુ છે. એ મહેનત બધાથી
ન જ થઈ શકે. તેને સાડુ શરીર મજબૂત
અને ટાઢ તકકામાં કામ કરતાં કસાયેલાં હોવાં
જોઈએ પણ રેડિયો તો બધા ચલાવે. રેડિયા-
માંથી માણસ બલે પોતાનું ભરણપોષણ ન
કરી શકે પણ પ્રખર્મ તો કરી શકે, એ
સરસ શબ્દોમાં દાકતર દાય જેવા શાસ્ત્રીએ
પણ બતાવી આપ્યું. અને જ્યારે હિન્દુસ્તાન
જાવમાલ થવાની અણીએ આવેલું છે ત્યારે

જે વડે દેશ ઠેકાણે આવી શકે તે રેટિયો જ છે અને તેથી તે ખરેશં યસ છે. “આવા પ્રવર્તિત ચક્રને જે નથી અનુસરતો તે ખાત્રી પોતાના વિષયોને જ સારુ, એટલે ફાકટ હવે છે.” એ ચક્ર અત્યારે તો રેટિયો જ છે જ્યારે એ શ્લોક લખાયો ત્યારે ભણે રેટિયાનું ધ્યાન એ મહાકવિ અને ઋષિના મનમાં ન હોય, પણ કવિઓ અનન્ત કાળને સારુ લખે છે ને તેમના કાવ્યોમા તેઓએ ન કંપેલા એવા અર્થો સિદ્ધ થઈ શકે છે એ કાવ્યની પૂર્ણતા અને પૂખ્તી છે સિદ્ધાન્ત રૂપે એવા વાક્યો

અવિચળ હોય છે. તેનાં ફળો અનેક છે. અને મારો એવો નમ્ર મત છે કે અમૂલ્ય અમૃતવચનોમાંથી આપણને અનેક સુંદર ફળો ઉતારવાનો અધિકાર છે. કવિને કિકર, માલિક ને મજૂર, શેઠ ને નોકર, શેઠણી અને દાસી બધાંએ લોકકલ્યાણ અર્થે મજૂરી તો કરવી જ જોઈએ. કરોડપતિ ભણે પોતાને સારુ મજૂરી ન કરે, રેટિયો ન ચલાવે. પણ તેણે દેશને અર્થે, લોકને અર્થે તો રેટિયો ચલાવ્યે જ છૂટકો. નહિ તો ગીતા વાક્ય પ્રમાણે તે ફાકટ હવે છે.

— ગાંધીજી.

* * *

“રેટિયો એક એવી શાન્તિમય ક્રિયા છે કે આપણા હૃદયને સૂતરની સાથે મેળવી દેતાં આપણા હૃદયને આપણે ઇશ્વરના નામ સાથે જોડી શકીએ છીએ.”

આપણે જ્યાં સુધી પરદેશી વસ્ત્ર પહેરીએ ત્યાં સુધી હિન્દુસ્તાનમાં રહી ઇશ્વરનું -યુગાતું- નામ લેવા લાયક નથી બનતા એવી મારી માન્યતા છે. એક માણસ ખીજના ગળા ઉપર છરી ફેરવતો રામનામ લે તો રામને લજવે તેમ જ એક હિન્દી ખીજ હિન્દીના હાથમા સૂતરથી વણાયેલા કપડાનો ત્યાગ કરી સેંકડો ગાઉ ફરથી પોતાનાં કપડાં મંગાવી પોતાના ભાઈના ગળા પર છરી ફેરવ્યા જેવું કરે છે તે પણ ઇશ્વરનામ લેવાને લાયક નથી. મેં આ પ્રસંગમાં રેટિયાનું મહત્ત્વ તો બતાવ્યું છે. રેટિયો એક એવી શાન્તિમય ક્રિયા છે કે આપણા હૃદયને સૂતરની સાથે મેળવી દેતાં આપણા હૃદયને આપણે ઇશ્વરના નામ સાથે જોડી શકીએ છીએ. ઇશ્વરભક્તિ એ પણ પ્રહાયર્થની જેમ સ્વદેશીની સાથે મેળવી ન દેવાય. ઇશ્વરનું નામ નહિ લેનાર પણ સ્વદેશીનું પાલન કરે તો તેટલું પામે જ, પણ કોઈ નાસ્તિક

પણ જો સ્વદેશીનું પાલન કરે તો તેટલે ઘરજો તેનું ફળ તો તે મેળવે જ ને દેશને પણ આપે. જેના મનમાં ઇશ્વરનું નામ છે, જેના હૃદયમાં ઇશ્વર વાસ કરે છે તે દેશને અને પોતાને ધણો લાભ આપશે જ. સ્વદેશી એ આપણને ઇશ્વર ભણી લઈ જનારી તાકાત છે, કેમકે તે આપણને જીએ લઈ લય છે. તેથી આપણે ઇશ્વરને ભજતા ન હોઈએ તો આપણા યુદ્ધને આપણે ધર્મયુદ્ધ ગણી ન શકીએ. એકખીજના ધર્મની રક્ષા કરવાના હેતુથી લડનારા આપણે ઇશ્વરનું નામ તો ન જ ભૂલીએ, તેનું રતણ તો આપણા હૃદયમાં નિરંતર આત્મા જ કરવું જોઈએ. આપણા હૃદયમાં જેટલા ધનકાર થાય છે તેટલી વખત એટલે નિરંતર આપણે તેનું રતણ કરવું જ જોઈએ. એમ કરવામાં સ્વદેશી મહાયજત-છે, પણ બન્ને એક જ નથી. સ્વદેશી દેહનો ધર્મ છે, ઇશ્વરસ્તવન આત્માનો ગુણ છે.

સંત કૃન્નિસસ

અને

ગાંધીજી

દાકતર વેરિયર એજન્સિય

જે મહાપુરુષ પોતાના જીવનમાં સત્યના હુમેશાં નવા પ્રયોગો કરતો હોય છે તેમને વિશે કંઈ પણ લખવું બહુ કઠિન છે. પરંતુ જ્યારે મને એવી બધી યાદ કે ગાંધીજીની જ્યંતી અને સંત કૃન્નિસસનો પર્વ પામે પાસે આવે ત્યારે જો બંને મહાપુરુષોની તુલના કરવાની મારી ધ્રુવજાને હું શક્તી ન રાક્યો. સ્વર્ગીય દીનબંધુ એન્ડ્રુજે એકવાર કહ્યું હતું: “હું સહજ ભાવે કલ્પના કરી શકું છું કે મારીબની જેટલું જ એવાં કપડાં પહેરતા અર્ધનગ્ન ગાંધીજી સંત કૃન્નિસસની જેટલીઓને ઉપદેશ આપી રહ્યા છે, રાગતપીડિયાઓની સેવા કરી રહ્યા છે અને અનાચારી શાસકોના અત્યાચારો ગણી રહ્યા છે. જ્યારે હું ‘મધ્યકાલીન પાર્શ્વ-ભૂમિમાં સત કૃન્નિસસનું ‘ધિ લિટલ ફ્લાવર્મ્’ નામક પુસ્તકનું પઠન કરું છું ત્યારે હું મારી જાતને કહું છું કે આ કેટલી આશ્ચર્યજનક વાત છે કે હું સંત કૃન્નિસસના પ્રેમમય જીવનને ગાંધીજી અને તેના અનેક અનુયાયીઓમાં ચરિતાર્થ થતું જોઉં છું.”

સંત કૃન્નિસસ અને ગાંધીજીએ પોતાના જમાનામાં ઉદાર અને મહાન વિચારોનું પ્રતિપાદન કર્યું છે. - બંને પોતપોતાના યુગનો, અને આવવી પેઢીઓને પણ પ્રેરણા-હન આપવાવાળા, મહાપુરુષો છે. - ગાંધીજી

અને સંત કૃન્નિસસ પોતપોતાના જમાના કરતાં આગળ હતા. જો બંને મહાપુરુષો કદી વૃદ્ધ થયા નથી અને તેઓના ઉપદેશ પોતાના જ દેશમાં અપાયેલા હોવા છતાં જગતના માર્ગ ભૂલેલા આત્માઓને પણ દર્શન કરાવી રહ્યા છે સંત કૃન્નિસસની જેટલી ગાંધીજી પણ એવા સુયોગ્ય સમયમાં અવતર્યા જ્યારે જગતને ગાંધીજીની જરૂર હતી. મિ. ક્રિસ્ટોફર ડેસને લખ્યું છે કે દેવી સ્વતંત્રતાની જેલાવનાની સોળમી સદીના અગ્રતિ-કાળમાં વિશેષતા હતી તે આજના માનવીઓ વીસરી ગયા છે. અને આજેય તેમણે પ્રકૃતિના કેટલાંક તત્ત્વો પર વિજય મેળવ્યો છે તો પણ પોતાના હુર્બા-ય, પોતાની વાસનાઓ, ભૌતિક પરિસ્થિતિઓની પોતાની ગુલામી અને મૃત્યુની સમ્મુખિયા તે વધારે પરિસ્થિત છે. યંત્રવાદને અનુલક્ષીને સ્થપાતું જીવન પશ્ચિમની સંસ્કૃતિના પાન અને તેની નિક્ષેપતાનું ઘોતક છે નોકર-શાહી શાસને માનવીના વ્યક્તિત્વને નિષ્ક્રિય બનાવીને તેની સજ્જનસંકિતને હટાવી નાખી છે. આવા યુગને માટે કૃન્નિસસ અને ગાંધીજીનો પ્રોત્સાહિત અને ઉદાર મદદશ માણસોનાં દિલને અપીલ કર્યા વિના રહેનહી.

ગત સુદ પહેલાં યુરોપમાં સંત કૃન્નિસસના પંચના ત્રીસ હજાર કરતાં વધારે

અનુયાયીઓ હતા. એથી અતિરિક્ત, સંત ક્રાન્સિસ સાથે સંબંધ ધરાવતા કેટલાયે નાના નાના પંથો હતા. જર્મનીમાં પણ પ્રો. હીલ્કરે સંત ક્રાન્સિસના સંપ્રદાયની સ્થાપના કરી હતી જે 'ક્રાન્સિકન થર્ડ ઓર્ડર'ને નામે ઓળખાતો હતો. ફ્રાન્સમાં પણ પ્રો. મોનોદે ક્રાન્સિસના એક સંપ્રદાયની સ્થાપના કરી હતી. ઈંગ્લાંડમાં અનેક એવા વિભાગો છે જ્યાં સંત ક્રાન્સિસના અનુયાયીઓ રહે છે. અંદર અંદરથી યુરોપના આત્મા, આ વજૂદ વિનાનાં મહાયુદ્ધોની હિંસા અને નફરતથી કંટાળીને ઉદારતા અને પરસ્પર સમભાવ તેમજ સહાનુભૂતિને માટે તલાપી રહ્યો છે. હોલીવુડનું કદન પહેરેલો એ મૃતદેહ પાશ્ચાત્ય સભ્યતાથી સડી રહ્યો છે. આજે હોલીવુડ અને સેવાશ્રમ એ બંને ઇંગ્લેંડના નિશ્ચેષ્ટ શરીર પર પોતાના કબજો દાવો માંડી રહ્યાં છે. જે ગાંધીજીને યુરોપના ક્રાન્સિસ-મતવાળાઓનો સહયોગ પ્રાપ્ત થાય તો ગાંધીજીને હાથે હોલીવુડની પાશ્ચાત્ય સંસ્કૃતિની હાર નિશ્ચિત છે.

યુરોપની સર્વોચ્ચ પરંપરાનો અને એશિયાની એ નૂતન ભાવનાની સાથે, જેના ગાંધીજી પ્રતિનિધિ છે, પરસ્પર સહયોગ આ સમયે માનવતાની સૌથી મોટી જરૂર છે. જે લોકો ક્રાન્સિસનો આદર કરે છે તેઓ ગાંધીજીનો પણ આદર કરશે. બંને માનવતાના સાચા પૂજારી છે, બંને અપરિચ્છિન્ન ઉપદેશક છે, બંને અહિંસાની ભાવનામાં વિશ્વાસ રાખે છે, બંને કર્મચોગી છે, બંને વ્યાવ-

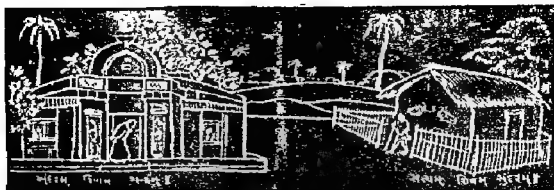
હારિક સમાજવાદી છે; બંને પોતાનો દિવ્ય ખજાનો ધીમાને વહેંચી દે છે, તેથી રુદિવાદી સામ્યવાદ તેઓની પામે ટકતો નથી. દુનિયા જે અભાગીઓ સાથે નફરત કરે છે તેમને આ બંને મહાયુગ્યો આહે છે. સંત ક્રાન્સિસ રગતપીતિયાને ચુંબન કરતા હતા ત્યારે ગાંધીજી હરિજનને લાવીને પોતાના પરિવારમાં દાખલ કરતા હતા. બંને ખેડૂતો પર પ્રેમ રાખતા હતા અને ખેડૂતોના જીવનને આદર્શ માનતા હતા. બંને નમ્રતાને જીવનનો આધાર માને છે. બંને વિશ્વવંધુત્વનો ઉપદેશ આપે છે. હું એ વાતની કદપના કરી શકું છું કે મહાત્મા ગાંધીજી ક્રાન્સિસના યુગમાં જન્મીને હાથથી કંતેલાં અને વણેલાં, ધૂળથી ખરડાયેલાં કપડાં પહેરીને એમિગ્રેશનના પહોડા પર ભજન ગાતા ફરી રહ્યા છે અને હું એ વાતની પણ કદપના કરી શકું છું કે સંત ક્રાન્સિસ ખાદીની લંગોટી મારીને સ્થળે સ્થળે ખાદી, કેન્દ્ર ખોલીને અને હરિજનોને સમાદર અને સન્માન કરવાનો ઉપદેશ આપતા ભારતમાં ફરી રહ્યા છે.

અરી રીતે ક્રાન્સિસ અને ગાંધીજી એ બંનેના આત્માઓના સંયોગમાં પૂર્વ અને પશ્ચિમનો એક એવો સમન્વય રહેલો છે જેણે દુનિયાના ત્રાસિત આત્માની સાથે

આદર્શનો એક નવો, સુખદ અને શાંતિ - માર્ગ પ્રસ્તુત કર્યો છે અને કેવળ એ માર્ગ પર ચાલીને દુનિયાનું કલ્યાણ થઈ શકે - એમ છે.

* * *

ગાંધી-ગુરુ

શ્રી. ગુરુવાસક મલિક

[જન્મતા મહાપુરુષો તો એક જ કુટુંબના હોય છે. પરંતુ ધણીવાર તેઓના અનુયાયીઓ પોત-પોતાના ગુરુને સત્યથી જોએ સ્થાને સ્થાપવાની અભિલાષા સ્વીકારી બીજા ગુરુજનોને નીચે પાડવાના પ્રયત્નો કરે છે. પરિણામે અનુયાયીઓ વચ્ચે અપ્રીતિ જન્મે છે, વધે છે. આવી વિનવાદિતા મહાપુરુષોને સત્યારે ગમતી નથી. 'સત્યદેવવિદ્યુત' મહાનુભાવ મહાત્માઓને શી રીતે ગમે ?

'ગાંધી-ગુરુ' લેખમાળામાં ગાંધીજી અને ગુરુદેવ રવીન્દ્રનાથ ઠાકુર એ બન્ને મહાપુરુષોનું રસદળી દ્રષ્ટિથી દર્શન કરતા તેઓમાં રહેલા સામ્યતાના સ્પર્શનને જ વહેતું ચક્રવાત્મા આપ્યું છે.]

“અનન્તમાં જ પ્રભુનો સારો સ્પર્શ માણસ અનુભવી શકે છે.”

જગતમાં લગભગ બધા લોકોમાં મહાપુરુષોનો જન્મરહસ્ય ઉજવવાની પ્રથા છે. એટલે આ પ્રથા પાછળ કંઈક અમુક વિશેષ સુદો રહેલો જ હશે, એમ કહી શકાય. એ સુદો શો હોઈ શકે ? આ પ્રશ્નનો વિચાર કરતાં મનમાં ધણા વિચારો ઉત્પન્ન થાય છે. ધણા અર્હાંતો દેવતા છે કે ત્રણ વિચારોનો જ વિચાર કરવાનું ધાર્યું છે

મનુષ્ય - જન્મ એ એક અમૃત્ય રતન છે. એ એક દેવી દાન ■ જે માણસને કોટી વર્ષો પછી જીવનના દેવમાં અથવા પ્રાણના સુવિશાળ પ્રાર્થણમાં મળેલું છે. એવા દુર્લભ દાનને જે સારી રીતે વાપરે છે, - મહાપુરુષો વાપરે છે તેમ - તેઓ અભિનંદનને, આદરને અને પ્રેમપૂર્વક શ્રદ્ધાપૂર્ણ સ્મરણને પાત્ર છે. શુભ કર્મ કરીને જે

પ્રાણી દિવસ બને છે તેનો આ બીજો અને સારો જન્મ પ્રભુના હૃદયમાં થાય છે, જેથી રીતે એનો શારીરિક જન્મ એની માતાના ગર્ભમાં થાય છે. એવા મનુષ્યોનાં શુભ કર્મોનું ધ્યાન કરવાથી માણસને શુભ કર્મ કરવાની પ્રેરણા મળે છે તેથી મહાપુરુષોના જન્મરહસ્યને પર્વતુ રૂપ આપવામાં આવે છે.

ધણી ધણી વાર એવા જન્મોત્સવો પ્રસંગે સામાન્ય રીતે મહાપુરુષોનાં દેવતા શુભગાન કરીને લોકો સતોષ માને છે અને જે અગત્યનું છે એ વીસરી ભય છે. એનો અર્થ એ કે તેઓ મહાપુરુષોનાં શુભકર્મો સાકુ સમવા અથવા એવાં બીજાં શુભકર્મો કરવાની ડોશિશ કરતા નથી. એનું પરિણામ એ આવે છે કે સાધારણ લોકો ઉન્નતિને માર્ગે બહુ જ ધીમે

ઉંડા, જામે, હે વહાલાં પંખીડાં,
એજ-જનો પાસે જઈ જ્ઞાન પ્રાપ્ત કરો.

[મહાપુરુષની મહાનનાનું એક માપ છે જાળકો માટે એમનું વહાલ ગાંધીજીનો જાળકો માટે પ્રેમ અગાધ અને અદ્વિસાપૂર્ણ હતો તેઓ જ્યારે જાળકો વચ્ચે હોય, ત્યારે કેટલાક લોકોની આખ સામે પશ્ચિમના એક વિખ્યાત ચિત્રકારનું ચિત્ર આવીને ખડું થતું એ ચિત્રમાં ઈશુની ચારેપાળ જાળકો ઊભા છે. ગાંધીજી જાળકોની સાથે જાળક જેવા થઈ જતા, તેમનો જાળકો સાથેનો એકાત્મભાવ તેમણે જાળકો પર જે પત્રો લખેલા તેમાં સારી રીતે વ્યક્ત થાય છે.]

“વિદ્યાર્થી છુવનમાં આપને ક્યા ઉલોગમાં રસ હતો.” એ પ્રશ્નના જવાબમાં આપુ લખે છે:

“વિદ્યાર્થી” છુવનમાં કોઈ ઉલોગને વિષે કહી શકાય તો ચોપડી બાધવાનું ને સુધારી કામ ગમતું એમ કહાય કહેવાય.”

વહાલાં પંખીડાં

રેડિયોને લગતા જ એટલા બધા ઉલોગો છે કે તમારે જાળકોને બીજા પસંદ કરવા પાછું રહેવું નથી. રેડિયોશાસ્ત્ર સંપૂર્ણ જાણવા સારું આવડતા ઉલોગોનું એકું વતું જ્ઞાન જોઈએ-જેવી, રસાયણ, રંગરંગનું, ચિત્રકળા, સુધારી, લુહારી, વણાટ, ગૂંથણ. સીંચણ, પીંજણ, લોહા-મણ, ધોળીનું, જુદા જુદા દેશોના ઉલોગોના ઇતિહાસ, કોતરકામ, અક ગણિત, ભૂમિતિ વિ. તમે પોતેજ વિચારી જો જો કે ઉપરના બધા ઉલોગોનું સામાન્ય જ્ઞાન રેડિયોશાસ્ત્રીને જોઈએ કે નહીં. મેં તો સાદા આબ્યા તે ઉલોગો અને કળાઓ લખી નાખ્યા. તમે સાથે મળી વિચાર કરશો તો બીજા ઉલોગો ઉમેરી શકશો. નવા મળી આવે તો મને લખજો. આ પત્ર સાંચવશો એમ માનું છું.

“આપની સેવા અમે કેવી રીતે કરી શકીએ” એના જવાબમાં આપુએ લખ્યું:

“જો સાચું જોડે, સાચું કરે, સાચું વિચારે, અરીજમાં ગરીબ હોય તેની ઉપર પ્રેમ કરે, અરીજોને ખાતર લોકે, પીંજે, કાંતે, વણે તે

મારી સેવા કરે છે. લાજવાળી ભુદ્ધિ ખીલે ને તેથી વધારે સેવા થાય.”

“કાંવળા બહુ કચરો પાડે તે દરિદ્રનારાયણના ચોર ગણાય.” બાપુના જાણીતું

“આગે આપુ”

(૧૯૪૯) ૧૮૭

૧૨. માઉ,
 ગાથાના પાંચ પાંચ
 ને લખાઈ. ગાથાના લાડોની
 દુલ્હન મળતે તેના વચા પાંચ
 વાળા રહી. તેઓ રજું તે જ રજું
 પાંચ જો રાત્રી તે જ રજું પાંચ
 પાંચ જો. નય-માત્ર તે પાંચ તે જ
 તેઓ ઉપપાદો તે જ રજું હિં બોર
 તે જો જ રજું જો, રજું મંડો
 તે જો મંડો જો નહિ, પાંચની
 તે જો વડોરની જો. બધી માટેની
 મંડુ વાચ. બાપાની સાથે
 મંડુ. મંડુ બધી તેઓ;
 રાત્રી પાંચ તે જ રજું પાંચ
 તે તેની રજું લેવાને રજું. મંડુ
 તે જ રજું પાંચ તે જ રજું પાંચ

-વરણ ધર બનતું જણ હવે બાપુના એકે એક વાક્યમાંથી તેજસ્વાતણુ ખાખતો હતા અને અકલ્પ્ય ગતિથી પ્રગ્નમાં બલિદાન શક્તિ વધતી જતી હતી

દાડી પહેાંચી ગયા બીજે દિવસ મીમનો સત્યાગ્રહ શરૂ થનાનો હતો બાપુને મળીને અમે અમારી ઇચ્છા વ્યક્ત કરી અમને પણ આપના પ્રથમ બનિમા ન સમાની લો / બાપુએ થોડી ચકાસણી કરી અને સમતિ આપી અમારા આનંદનો પાર ન રહ્યા બાપુ અને એમના હૃદ્યેનિકા સાથે અમે પણ મીરા સત્યાગ્રહની શરૂઆત કરીશુ એ વિચાર પણ કેવો ઉત્તમ હતો / સરકાર ઉકળતા લાવામાં ફેંકી દે તો એની પણ અમારી તૈયારી હતી પણ સ્વાતંત્ર્યનો પહેલો બલિ બનવું અને બાપુની સાથે એના જેવો બીજો કોરો સુઅવસર મળે ?

ક્યારે શુ થશે કોઈ જાણતું ન હતું પહેલા બલિમા હોમાવાની પરવાનગી મળી ગઇ હતી મનમાં થયું કે લાવને બાપુનો છે નો સંદેશો લઇ આવું બાપુ એમના જોરમાં એકના મેઘ બેઠા લખ્યા કરતા હતા એ એમા એટલા તલનીન હતા કે હું જરાય અનાજ ક્યાં વિના એમની નજીક આવ્યોને બેસી ગયો છું એની પાસે એમને ખબર ન પડી લખવાનું પૂરું થયું એટલે એમણે બેસું બેસું કેમ તમે આની ગયા છો ? બેનો શુ કહેતું છે ? મેં ગીતાનું પહેતું પાનું ઉઘાડીને બાપુ પાસે ધસું આમાં કાઢક લખી આપે એમણે એક ક્ષણના પણ વિલંબ વિના ચાર શબ્દો લખ્યા એ અજે પણ મારા અતરમાં કોતારાઈ લ્યા છે

સત્યની આરાધના રેશન કેપી

બાપુ તો ફરી પાઝ એમના કામમાં ગૂંચઇ ગયા હું એક મદામનો ખજાનો તપને મારા નિયના કામમાં લાગી ગયો પણ એ ચાર શબ્દોએ મને કેટ કેટલી વાર સખાન કર્યો છે / એ ચાં શબ્દોએ ચારેય બાજુ ધરાતા અધાગ વન્ને પણ કેવો પ્રકાશ પાડે છે / આજે પણ એ ચાર શબ્દો જ મારી દીનાદાડી છે બાપુ મારા

જેવા કેટલાની દીવાદાડી બાપુ છે એનો વિચાર કરું છું ત્યારે મસ્તકે હજારો વાર નમી પડે છે

બાપુ અને એમની દુકાની સાથે દાડી કિનારે અમે પણ મીકા સત્યાગ્રહ કર્યો હિંદને માટે એ એક અપૂર્વ પર્વ હતું. એક જખરદરત સલ્તનત સામેનો એ પડકાર હતો એ પડકારના પરિણામ રૂપે અમારા ઉપર કેવો હાથ ઉગામ્યો એની અમને કલ્પના ન હતી પણ અમે જે કામ આવે તે માટે તૈયાર હતલ પરંતુ બાપુ એથી બિનહુ અમનદારો અને પોતિસો બના હાજર હતા હડે એક અમે સૌએ મીમના કાવદાનો ભગ કર્યો પણ કોઇએ અમને કશું કંઈ જ નહિ અમને આશ્ચર્ય થયું બાપુએ કશું કાઈ હરકત નહિ આપ્યો મીક બનાવવાનું અને વેચવાનું ચાનું રાખે

બેતણ દિવસમાં તો દેશભરમાં મીમ સત્યાગ્રહ શરૂ થઈ ગયો હવે સરકારે એનું ખરું રૂપ પ્રકાશનું પ્રગ્ન સામે એણે ઉગામેનો એનો લોખંડી પળે જ્યાં ત્યાં ઝીંકાતો જોયો વિરમગામમાં સત્યાગ્રહીઓ ઉપર લાડીઓ ચાલી ધોડા દો વા. કોઈના હાથ લાગ્યા કોઈના માથા ફૂટ્યા પ્રાંતમાંથી આવ્યા સમાચાર આવતા જતા હતા પ્રગ્ન પણ મદામગર બેઠો એમ સરકાર સામે બેઠી હતી એ જોઈ, જાણીને અમે રાજ થતા હતા અમારા દિવમાં કુખ એકજ વાતનું હતું કે અમે સરકારી કાવદાનો ભગ કરીએ છીએ હતા સરકાર અમારુ શા માટે કાર્મનામ નથી ભેતી /

બાપુએ કંઈ ધીરજ ધરે તમારો પગ વારે આનરો આજે તો જે કરો હા એ કર્યા કરો ફાજલ મમયમાં લોકાને રેટિયો લાખવો અને આપણે તો માટે નીકળ્યા હીએ એ મદેશનો દેલાવો કંગલ બાપુ સરકારની ચાંત જાણી ગયા હતા કે એમના અને એમની દુકાનીના સત્યાગ્રહની અનજણના કરીને મામાન્ય પ્રગ્નના કાવદા ભગને કડક રાધે દાખી દેવા માગતી હતી પ્રગ્નમાં એ એક જાનનો મતમેદ બિલો કરવા માગતી હતી પણ બાપુ એ સ કમનાય માથાના દતા એ

[અનુમંદાન ૪ ૧૯૪૭]

• બાપુનું વિરાટ દર્શન

શ્રી સરલાખહેન મહમદર
(ગીતાખરનિ પરથી)

“ કરું શું ને કરું શું ના ” મૂંઝાઉં સમશું નહિ
અર્થાં વિવાદથી ભારી, ભુદિ હારી જતી નહી. ૧

અવાજ અંતરે ઊઠે, “ વાંચ તું ગાંધીની ગીતા ”
બાપુએ શું લખી ગીતા ? બહુ ના કેમ હું કંઈ ૨

અરે ઓ મૂર્ખ અજાની ! આટલું સમજે નહિ,
ગીતાની ભવતી દિવ્ય, મૂર્તિ શા બાપુ એ હતા. ૩

સુણતાં અંતરે શબ્દો, અણુ બધ યથા ગયાં
તેજે ઘડેલ મૂર્તિ શા, ગાંધી બાપુ ઉભા રહ્યા. ૪

અદ્ભુત એ દર્શન માંહી રાચતાં
શું નેત્ર મારે કંઈ સ્વપ્ન ઊપકયું
બાપુ તણે મળિ સમાન દેહ,
વિરાટને અદ્ભુત રૂપ ધારે. ૫

ઘણાં મૂખો ઘણાં નેત્રો, ઘણા અદ્ભુત રૂપને
ઘણાં સદ્ગુણનાં દિવ્યો, ભૂણે ભગકી રજાં ૬

અહિંસા સત્યના દિવ્ય, સભ્યાં આયુધં એમણે
સમનામ તણી માળા ફરવે જુલતી દીસે. ૭

પ્રવેત પાવનકારી, એ ખાદીનાં વસ્ત્રથી દીપે
આશ્વર્યોથી ભર્યો બોધા, દેસ વ્યાપક દેવ તે. ૮

અકારો સામટી દીપે, હજારે સૂર્યની પ્રભા
તે કરી એ મહાપ્રમાણ, તેજ થી યાવ તો ભલે. ૯

(ક્રમશઃ)

મનકા માન ત્યાગો - ૧૦૧

"અભિમાન છોડી દેવું એ જ મારું જીવન, એજ મારી માનના."

હાહોરની પાસેના બટાલા ગામમા આજે નાનકડાહુની જયંતી ઉજવાય છે. મોટી મેદની મળી છે, ત્યાં મગનબાબાને કંઈ સંભળાવવાની વિનંતિ થઈ.

‘અમ્મહા, સુનિયે’ કહી એમણે જે પ્રવચન કર્યું તે નીચેના શબ્દોમાં રજૂ કરું છું:

‘નાનકશાહ વિષે હું તે શું કહી શકું ! એ તો રહ્યા આત્માના આલમગીર, આપણે તો એમના બંદા ગની રહીએ એટલે બસ. એમની વાણી એટલે શું ? જ્યોતિને અક્ષરે ઉચ્ચારાયલા મંત્ર. એ અનુભવના દિવ્ય મંત્રોમાનો એકાદ પલ્લુ આપણા અંતરમાં ધવની ઊઠે છે અને આપણા આચારમાં ઊતરે એટલે પહોં. સો વાતોની એકજ વાત ! આચાર. મહાત્માઓનાં વચનોનો આપણા જીવનમાં આચાર !

આ પ્રસંગ પર એક વાત યાદ આવે છે. મારે જે કહેવાનું છે. તે આ બધું આ વાત કહેશે.

વયોવૃદ્ધ ધણીધણીયાણી, સવાન નહીં, એક માત્ર ભત્રીજો. આખું ગામ એમને કાકા-કાકી કહીને સંબોધે.

કાકી બહુ શ્રદ્ધાળુ. ઘેર હોય ત્યારે માળા ફેરવવી, અને તે નહીં ત્યારે બાજાએ

જવું, એ જે જ બાણે એમના જીવનનાં મુખ્ય કાર્યો. કાશી, કેદાર, હરદ્વાર, ત્રિપિકેશ, ગંગોત્રી, જમનોત્રી આદિ તીર્થસ્થળોનો મહિમા એમણે માણ્યો હતો, અને હજીય નવાં નવાં તીર્થોએ જવાની એમને હોંશ હતી. કામા બિચારા ઘેર જ રહે. માણસ ભલા અને નિષાલસ, કૂડ કપટને સમજે ય નહીં એવા લોળા.

“થોડી. બત્રા તો કરે ! હવે આપણે ક્યાં સુધી જીવવાનું છે ? એક વાર તો ગંગા નાહી આવે.’ કાકી કાકાને ટોક્યા જ કરે. ને કાકા લોળા દિલે જવાબ આપે, “મન થગા તો કથરોટમાં ગંગા.”

આમ ઘણાં વરસ યાદયું. પણ આજે કાકીએ નકડી કર્યું કે એમણે બત્રાએ જવું જ ભેધએ અને એમણે કાકાને આગ્રહ પર આગ્રહ કરવા માંડ્યો.

‘આ વખતે તો મારી સાથે ચાલો, કાશી યધને હરદ્વાર ગઈ આવીએ. હવે હું છેક ઘરડી થઈ. તમે સાથે હો તો સારું. દેહનો શો ભરોમો !’ આમ અનેક વિધ આગ્રહ થયે કાકાએ કાકીની સાથે જવાની હા કહી.

બન્ને જણ ગયાં કાશી. ત્યાં મજિ-કણિકાના ઘાટમાં નાહી કરી પાવન થઈ

ગંગાકિનારાનું સેવન કરતાં કરતાં હરદ્વાર તરફ વળ્યાં. કાકાના મનમાં એમ કે નિરાંતે જવું, ઊતાવળ કરવી નહિ, આવ્યા છીએ તો સાધુ સંતોનો સમાગમ કરવો અને કથાકીર્તનોનો લાભ લેવો કાકી ઉતાવળીયાં. એક સ્થાનકેથી બીજે ને બીજેથી ત્રીજે જવામાં જ એમની ભત્રા બહે સમાયેલી હોય તેમ એ કાકાને ક્યાંય હરવા દેતાં નહીં. ‘ચાલો આગળ જઈએ’ નું એમનું વચન સાંભળી સાંભળીને કાકાના કાન કેંટાળી ગયા હતા. ત્યાં એક તીર્થધામે કથાકીર્તન થઈ રહ્યું છે ત્યાં પહોંચ્યા. કાકાએ કાકીને કહ્યું : ‘આંજે જરા હર, કંઈક શુભ વસ્તુ સાંભળીએ. પછી દાંટિયાતોડ જેટલી કરવી હશે તેટલી કરીશું.’ બંને જણા કથા સાંભળવા બેઠાં. ‘સાધો મનકા માન ત્યાગો.’

કામ ક્રોધ સંગત દુર્જનકી, તાતે અહુનિશ ભાગો, — સાધો! મનકા માન ત્યાગો.”

કાકા કાકીએ સાંભળ્યું—કાકીએ જુદા અને કાકાએ સાથા કાનથી.

‘બસ હવે આગળ નથી જવું’, ચાલો ઘેર, ભત્રા પૂરી થઈ ગઈ.’ કાકાએ કાકીને કહ્યું. કાકીની ઘણીય નામરજી છતાં કાકા દૃઢ રહ્યા ને બંને જણાં ઘેર આવ્યાં.

કાકી પાછાં એમનાં પૂજપાઠમાં ને જપમાળામાં, ને એમાંથી નવરાં થાય ત્યારે પિતે કહેલી ભત્રાઓની ગ્રાટી ગ્રાટી વાતો ગામનાં બૈરાંને સંભળાવવામાં મથ્યાં.

કાકા બહુ બોલે ચાલે નહિ. એમના હોઠ ઉપર માત્ર આ એક વચન મર્મરી બેઠું : ‘સાધો! મનકા માન ત્યાગો, કામ ક્રોધ સંગત દુર્જનકી તાતે અહુનિશ ભાગો.”

કોઈ પૂછવા આવે કે ‘કાકા! ભત્રા માંથી અધવચ પાછા કેમ આવ્યા? તો કહે,

‘લાઈ! બધે ફરી ફરીને શું કરું? મને તો મારા જીવનનો મહામંત્ર મળી ગયો; ‘સાધો! મનકા માન ત્યાગો’ બસ અભિમાન છોડી દેવું એ જ મારું’ જીવન, એ જ મારી સાધના.’ ભત્રીજો આવ્યો ને કાકાને કપકો આવવા લાગ્યો : “કાકા! બિચારી કાકી નાસીપાસ થઈ ગઈ છે. આમ અધવચ આવતા રહ્યા! હરદ્વાર તો જવું હતું!”

કાકા—“ભાઈ, મારી ભત્રા તો થઈ ગઈ સફળ! પછી આગળ અમથો અમ લેવાની શી જરૂર? શુરુ નાનકેવનું આ મંત્રરૂપ મહાવાક્ય મને મળી ગયું છે, ‘સાધો મનકા માન ત્યાગો’ મારે માટે આટલું બસ છે. સારા જગની ભત્રાઓનું પુરસ્કૃષ્ટ મને તો આ વચનના આચરણમાં જ રહેલું દેવાય છે. નથી એ કારકીમાં કે નથી એ પ્રયોગમાં, નથી હરદ્વારમાં કે નથી કૈલાસમાં; દ્વારકા, જગન્નાથ ને સચિન્દર જવું હવે નિરર્થક છે. તીર્થોમાંથી જે મેળવવાનું છે તે તો મને મળી ગયું. હવે તો એનો જ ભપ, એની જ સાધના ને તન્મય જીવન! ‘સાધો! મનકા માન ત્યાગો’ હવે આ મહાવાક્ય મારું જીવન બનશે.’

ભત્રીજો સુધરેલો હતો, બહેલો ગણેલો અને તેથી ધર્મભાવ તરફ અભાવ રાખનારો. એણે કાકાને કસોટીએ ચકાવવાનો મનસૂબો કર્યો.

કાકા ભત્રાએ જઈ આવ્યા છે એની ખુશાલીમાં નાત જમાડવાના અવસરને એણે નિમિત્ત બનાવ્યું. આખા ગામને એવાત કહી. માત્ર કાકા કાકીને એ સંબંધી કશું જણાવ્યું નહિ. નાતમાં બેતરારં ઘેરઘેર દેવાયો. માત્ર કાકા કાકીને જ નહિ.

કાકી (કાકાને) — ‘સાંભળ્યું છે ને? આપણે ભત્રીજો નાતવરો કરે છે, તમારી ભત્રાને નિમિત્તે!’

કાકા—‘હા સાંભળ્યું છે તો ખરું.’

કાકી—‘પણ તમને કે મને કશું પૂછવા આવ્યો છે? આપણે તો બધું હોઈએ જ નહિ એવું એણે કયું છે!’

કાકા—‘એમાં શું? આપણને પૂછવાની શી જરૂર છે? આપણે તો બાળીએ જ છીએ ને.’

કાકી—‘આખા ગામને નોતરા દેવાયાં છે. માત્ર આપણને જ બાતલ કર્યાં છે!’

કાકા—‘અરે ગાંડી! આપણને તે વળી નોતરાં શાનાં? ઘરના ને તે વળી નોતરાં હોય? ચાલો આપણે જાતે ભત્રીજાને ઘેર જઈએ.’

કાકી—‘તમારી તો અકકલ મારી ગઈ લાગે છે. એમ ને એમ કંઈ જાણને આંગણે જઈ ઊભા રહેવાય? અને જૂએ મંરે છે કે લોચા ખાવાને માટે વગર બોલાવે આમ જવાનું કહો છો?’

કાકા—‘તું તો એવી ને એવી રહી. એ તો આપણું બાળક. આપણે તો સહુ પહેલાં જવું જોઈએ.’

કાકા જવા ઉપડ્યાને કાકીની મરજી તો ન હતી છતાં કાકા બંધ ને પોતે ન બંધ તો ખરાબ દેખાય, એટલે પોતે અનિચ્છાએ પાછળ ધસકાયાં.

કાકા ભત્રીજાને ઘેર ગયા. કોઈએ કશો આવકાર ન આપ્યો. ‘જેવું ને?’ કાકીએ કાકાના કાનમાં કહ્યું. ‘જેવાનું શું હતું? છેકરે ધમાલમાં પડ્યો છે. વહાલાને વળી આવકારનો આડંબર શો? કાકાએ શાંતિથી જવાબ આપ્યો.

પંગત પડી. કોઈએ કાકા કાકીને જમવા ન બોલાવ્યાં.

કાકી—‘જુઓ, જરા કોઈ જમવા

બેસવાનુંય કહે છે? દુકાળમાંથી નથી આવ્યાં! ચાલો ઘેર!

કાકા—‘ધીરી થા ધીરી; ચાલ આપણે પોતે જ જઈને પંગતમાં બેસીએ.’

કાકા પંગતમાં બેઠા. કાકીએ પણ ના ઇલાજે ઘવાયેલા હૃદયે કાકાનું અનુસરણ કર્યું.

બન્ને પંગતમાં બેઠાં. પીરસણ ચાલ્યું, પણ કાકા કાકી આગળ કોઈ પીરસવા જ ન આવ્યાં.

‘ઘરતી માર્ગ આપે ને સમાઈ જાઉં!’ એવી કાકીની હાલત યદ્યપિ, પણ કાકા તો શાંત સ્થિર ભાવે પીરસવાવાળાને બોલાવવા લાગ્યા. ‘એ અહીં બાકી રહી ગયું છે!’

હૃદ આવી ગઈ. ભત્રીજાનું હૃદય ભરાઈ આવ્યું. દોડતો આવીને એ કાકાના પગમાં પડ્યો અને આંખના જળથી એમના પાવન પદ મખાળવા લાગ્યો.

‘મીઠું કંજો, કાકા! મારી છેકરવાદીને મનમાં લાવના નહિ! આપનો અપરાધી છું. મેં નહોતું બપડ્યું કે આપ ‘સાધો મનકા માન ત્યાગો’ના મહાત્મ્યની જાગતી જ્યોત મૂર્તિશા મહાત્મા જ છે. આજથી આપ જ મારા ગુરુ, મારા આરાધ્ય દેવતા.’

ભત્રીજાને ઊઠાડી કાકાએ હૃદય સરસો ચાંપ્યો અને કહ્યું: ‘ભાઈ! અપરાધ શાને ને વાત શાની? તીથે’ મને જે આપ્યું તેની આરાધના ન કરું તો બમણો પાપી બનું. શાંત થા ભાઈ! ને પ્રસન્નભાવે ગુરુ નાનકના આ મહાવાક્યને ઉજવ.’

‘સાધો મનકા માન ત્યાગો—

કામ કોઈ સંગત દુર્જનકી તાતે અહુનિશ

સાધો! મનકા માન ત્યાગો—” “નવનીત”

“પારા બાપુ”

“આરાણ્ય”

આ માસિકમાં મુખ્યત્વે ગાંધીજીનાં તત્વજ્ઞાનના અભ્યાસીઓના લેખો, સંસ્મરણો, ગાંધીજી તથા ગુરુદેવની વિચારશ્રેણીનો સમન્વય કરી બને ઉપાસકોની આખરી ધ્યેયની સાધનાના મનનીય લેખો, ધર્મ, કળા અને સંસ્કૃતિનું સાહિત્ય, ગાંધીજીના અમૂલ્ય અપ્રગટ જોતો, છબીઓ, ચિત્રો તેમજ આપણાં શેરોમાં જીવનનાં પ્રશ્નોને સ્પર્શતી બોધક વાર્તાઓ ઇત્યાદિ વિભાગો દ્વારા ધ્યેયક્ષી સામગ્રી આપવામાં આવશે.

સૂચના

* દર માસની ૩૦મી તારીખે એક પ્રસિદ્ધ થશે.

* પ્રગટ તારીખ પછી દસ દિવસમાં એક નું મૂલ્ય તો ટપાલમાં તપાસ કર્યા પછીજ

‘રૂપાયતન’નો મુખ્ય આદર્શ જનતામાં લોકોપયોગી કલાનો પ્રચાર કરી સામાન્ય લોકોનાં જીવનમાં પણ સુરુચિ અને આનંદનું સિંચન કરવાનો અને કરાવવાનો છે. આ ધ્યેયને સિદ્ધ કરવા જમીનની વધુ આવશ્યકતા લાગે છે ત્યાં આસીશાન મકાનો નહીં પણ કુલુપ્રમુક ગૃહમાંથી હશે. ત્યાં બધા શુદ્ધઉયોગી હશે, ત્યાં કલા હશે, ત્યાં સંગીત હશે. ત્યાં એ વાટે જ કેળવણી અપાશે ત્યાંનું વાતાવરણ જ વિદ્યાર્થીઓની સર્જનાત્મક શક્તિ જગાડી નથી પ્રેરણા આપશે. દરેક માણસમાં

સર્જનાત્મક શક્તિ તો પડી જ હોય છે પણ એ સુષુપ્ત દશામાં હોય છે. એને પ્રગટ કરવા પ્રેરણાત્મક વાતાવરણ જ જોઈએ. આ વાતાવરણ બાપુ અને ગુરુદેવનાં શિશુ અને સંસ્કારના મિલનથી જ ઉદ્ભવી શકે. મનુષ્યને જીવન જીવવા માટે જેટલી આવશ્યકતા નિદ્રા, હુવા અને ખોરાકની છે તેટલી જ આવશ્યકતા, સારું અને સાદું જીવન જીવવા માટે સૌંદર્ય પારખવાની પણ છે.

કળા જ્યારે પૂર્ણ સ્વરૂપે વિકસે છે, ટોચે પહોંચે છે ત્યારે તે પવિત્ર બને છે અને મમાજને એક દિવ્ય સંદેશ આપે છે.

અમારી આકાંક્ષા, અમારો આદર્શ અમે પૂર્વ બાપુ અને પૂર્વ ગુરુદેવનાં શિશુ અને સંસ્કારમાંથી મેળવ્યાં છે. અને આ બંનેનાં શિશુ અને સંસ્કારનાં મિલનમાંથી જ રૂપાયતનનો જન્મ થયો છે.

દુકંમાં રૂપાયતનનું ધ્યેય દરેક વ્યક્તિની આંતરણુદિ જગાડવાનું અને સૌંદર્ય પારખવાની શક્તિ કેળવવાનું છે. આ તેને આનંદથી ભરી દેશે અને તેને નવું સ્વપ્નને માટે પ્રેરણા આપશે.

કળા, આમ દુનિયામાં સેવા અને સૌંદર્યના આનંદની પ્રતિનિધી બને છે. રૂપાયતન એ કળાનું નમ્ર સેવક છે.

કાર્યાલયને જણાવવું.

* સરનામાનો ફેરફાર તરત જણાવો, કે જેથી અંક ગેરવલે બંધ નહિ.

* ‘આરાણ્ય’માંનાં સર્વ ચિત્રો અને છબીઓ કેપીરાઈટથી રક્ષિત છે.

જવાબ—

ફેરામાં - રૂપિયા ■

પરદેશમાં - બાર શિલિંગ

‘આરાણ્ય’ અંગેના સમગ્રા પત્રવ્યવહારનું સરનામું—

‘આરાણ્ય’ કાર્યાલય, ‘રૂપાયતન’

૪૫, નહેરુ રોડ, વિલેપારલે, મુંબઈ-૨૪.

સાધુચરિત ગુણ સરિસ કપાસૂ નિરસ નિશદ ગુણમય કલ બસૂ ।
જો સહિ દુઃખ પર હિદ્ર દુરાયા, બંદનીય જેહિ જગ જસુ પાવા ॥

સાધુપુરુષનાં ચરિત્ર સુંદર કપ મના જેવાં હોય છે. તેના ફળમાં
જો કે મ નથી તે પણ તે ઘણા ઉદ્ધવલ તથા ગુણમય હોય છે.
તે પે તે દુઃખ સહે છે અને પારકા છિદ્ર ઢાકે છે; તેથી જ તે જગતમાં
વદનીય અને યગજ્ઞ ગણાય છે — સમાયણુ.

મિત્ર સતસંગ વિવેક ન હોય સમકૃપા મિત્ર મુલભ ન સોઈ ।
સતસંગતિ મુદ મંગલ મૂલા, સોઈ ફલ સિદ્ધિ સખ સાધન દૂલા ॥

સતસંગ વિના સારસાર પારખવાનું વિવેકરૂપી જ્ઞાન ઉત્પન્ન થતું
નથી, અને સમકૃપા વિના સતસંગ મુલભ નથી સતસંગ એ આનંદ
મંગલરૂપી વૃક્ષનું મૂળ છે, (દાન, યજ્ઞ તથા તપ આદિ) સાધન તેનાં
ફૂલ છે એ સિદ્ધિ તેનું ફળ છે.

— સમાયણુ.

थ (रघुपति राघव राजाराम) अहिंसा (पवित्र पावन सीताराम) प्रेम

नव प्रसन्न मने अने पुत्र अने सुखी मने अने
 जन्म विषे अने अने अने ते अने अने अने
 ते पुत्र अने अने अने अने अने अने अने
 अने अने अने अने अने अने अने अने
 अने अने अने अने अने अने अने अने
 अने अने अने अने अने अने अने अने

पा (ओम्बर अल्ला तेरे नाम) अथ (सबको सन्मति दे भगवान) श्रम

आरा बापू

पर्व २ संपादक :- नवीन जोषा अंक ६

બાપુ-ચિત્રાવલી

બાપુના જન્મદિને બહાર પડેલો
સુંદર ચિત્રસંપુટ.

આ સુંદર ચિત્રાવલી તમે મેળવી ?

દરેક શાહકને પોતાની નકલ એ રૂપિયા માત્ર આના
મનીએ ડૅરથી મોકલાવી મગાવી લેવા વિનંતિ છે વી પી થી
મોતીએ તો વધારે ખર્ચ થાય અને મેકલતા ધણે
વિશ્વજી ધય એટલે સહુ મ આથી જ પૈમા મોકલી
ચિત્રાવલી મેળવવાની ગણતરી રાખે થોડી જ નકલો છપાવ
છે એટલે જે મિત્રેને બાપુની સુંદર અને લાક્ષણિક
છબીઓનો શોખ હોય તે લીલ ન કરે.

બાપુ-ચિત્રાવલી કિ. ર-૦-૦ (પોસ્ટેજ) ૦-૭-

[આજમની નામિક લા'૪૧૩૩]

આલોક નંબર અવશ્ય જણાવો.

પગેગના આલોકને પોસ્ટેજ માથે ૬ શિલિંગ

પોસ્ટલ ઓર્ડરથી મેકલવા વિનંતિ છે.

મધ્યાનબાપુ' કાર્યાલય. 'રૂપાયતલ' રૂપ, નહેરૂ રોડ, વિને-પાગલા, મુ

201

‘ नमः श्री गणेशाय ’

२०१

आदि देव

[Dhanubhai Melte]

દેશિયા ઉપર સારું કૌતુહલ
તો એકામત અને મૈત્રી જ થાય
દેશિયાની પૂરી શક્તિ તમારે
નહીં લેવી જોઈએ ને તેનો ઉપયોગ
કરી જ લેવો જોઈએ. સૌ દેશિયાયક
તો ફરજો જ. - બાપુ

નવા વર્ષને મઠિ એટલું જ કે
આશ્રમનાં બધાં પ્રતો વિરે વધારે
સમજો ને જન્યુત થાઓ જેમ તેનું
પાલન મનપૂર્વક થયે તેમ શરીર
અને આત્મા બન્નેની ઉન્નતિ થશે.
જમવાન તમારા સહુનું કલ્યાણ. "

વર્ષ ૨

૩૦ ઑક્ટોબર, ૧૯૪૯

અંક ૯

વિષયસૂચી

૧૪

૫૪

- ૧ નવા વર્ષે ... મોખીજી ૨૦૧
- ૨ શાંતિનિકેતનનાં બંધનો ... શુરેશ્વ ૨૦૨
- ૩ શ્રીકૃષ્ણમીનાં બંધનો ... શ. ના. પાંડે ૨૦૩
- ૪ બાપુનો પરિવાર ... મુકુલભાઈ ૨૦૫
- ૫ મતની આવકો ... મોખીજી ૨૦૮
- ૬ બાપુ-ગુરુ ... શુરેશ્વર મલિક ૨૦૯
- ૭ વંદનાં રૂબીનાં ... મોખીજી ૨૧૧
- ૮ બાપુના પત્રો ... મોખીજી ૨૧૨

- ૯ સંસારી માતાઓ ... મુખ્યભાઈ મહેતા ૨૧૪
- ૧૦ મોખીજીનાં માર્તી ... મિસ્ત્રીદાસી ૨૧૫
- ૧૧ સ્વાર્થે ભાજી બચાવી ... મુખ્યભાઈ ૨૧૬
- ૧૨ સર્વોદય વાળી ... વિનોભાજી ૨૧૭
- ૧૩ સતો, ભક્તો, શહીદો શુરેશ્વર મલિક ૨૧૮
- ૧૪ ભાવના અને સિદ્ધિ ... "ભારતવાસી" ૨૨૧
- ૧૫ જોને અજવાળે સરલામહેન મહુમદા ૨૨૪
- ૧૬ સરદાર વલ્લભભાઈ (જીબી) મહુમદા મહેતા

શાંતિનિકેતનનાં ભજન

ભજન પૂજન સાધન આરાધના સમસ્ત થાક પડે ।
 રુદ્રદારે દેવાલયેર કાણે કેન આહિસ્ય ઓરે ?
 અન્ધકારે લુકિયે આપન મને કાહારે તુમ્ પૂજિસ્ય સંગોપને ?
 નયન મેલે દેખું દેખિ તુમ્ ચેયે દેવતા નામ્ ધરે ॥ ૧ ॥
 તિનિ ગેછેન જેથાય માટિ ભેગે કરછે ચાપા ચાપ ।
 પાથર ભેગે કાટછે જે થાય પથ ખાટછે ગારો માસ ।
 રૌદ્રે જલે આછેન સખાર સાથે ધૂલા તાહાર લેગે છે હુધ્ હાતે ।
 તારિ મતન ગુચિ વસન છાડિ આય રે ધૂલાર પરે ॥ ૨ ॥
 સુક્તિ ? ઓરે સુક્તિ કોથાય પાવિ સુક્તિ કોથાય આછે ?
 આપ્નિ પ્રભુ સૃષ્ટિબાધન પરે બાંધા સખાર કાછે ।
 રાખો રે ધ્યાન, થાક રે કૂલેર કાલિ છિંડુક વચ્ચ, લાગુક ધૂલાળાલિ ।
 * કર્મયોગે તાર સાથે એક હોયે ધર્મ પડુકે ઝરે ॥ ૩ ॥

ભજન સેવાપૂજ સાધના આરાધના બધુંય પડતું મૂક. બધું ગારણુ દેવળના ખૂણામાં કેમ છે ? અધારામાં લપાઈને તું છાનો છાનો તારા મનમાં કેને પૂજસ ? આંખ બિધાડીને તું ને તો ખરે કે દેવળમાં દેવ જ નથી.

દેવ તો ત્યાં ગયા છે જ્યાં માટીનાં ઢેકાં ભાગીને ખેડૂત ખેતી કરે છે, અને જ્યાં પથ્થર ભાંગીને લોકો સડક કરે છે તથા ગારે માસ શરીરશ્રમ કરે છે. ધાણી કૂટે એવો તાપ પડે છે ત્યાં, મુસળધાર મેહ વર્ષે છે ત્યાં એ બધાયના લેળા છે, અને એના બેચ હાથ ધૂળ ધૂળ થઈ ગયા છે. એની ઘોડે તું પણ ધોળાં કૂલ જેવાં કપડાં કાઢી નાખ ને ધૂળ ઉપર આવી જ.

સુક્તિ ? અરે, સુક્તિ તું કયાંથી પામવાનો હતો ? સુક્તિ છે જ કયાં ? ભગવાન પોતે જ આપણી બધાયની હારે બધાઈ ગયા છે. ધ્યાનખ્યાન, સમાધિગમ્માધિ રહેવા દે, બાપડાં કૂલને તોડ મા, કૂલ ભરવાનું પાત્ર ફગવી દે, તારાં વચ્ચે ફાટવા દે તથા ધૂળ લાગવા દે. કર્મ (કામ) કરવાનો યોગ સાધીને તું ભગવાન સાથે એકકાર એકરૂપ થઈ જ, ને તારી કાયામાંથી પરસેવો (ધર્મ-ધામ) ઝરવા દે. [દિ. વા.]

*ઈડિયન પ્રેસ, પ્રયાગની “ગીતાંજલિ” પૃષ્ઠ ૧૨-૧૩

ગુલામીનાં દાન

શ્રી. રામનારાયણ ના. પાઠક.

એકવાર બાપુજી એરિસામાં ફરતા હતા. એરિસાનાં હાડપિંજર જેવાં ગરીબ અને અજ્ઞાન લોકોને નેઈ બાપુજીનું હૈયું બારે વચોવાતું.

દીનબંધુ ઝેન્ડુજી સાથે બાપુ સ્ટેશન પર બેઠા હતા એવામાં એક ડાસો આવ્યો. એણે એક લંગોટી પહેરી હતી. માથે એવો જ હીરા વીંટ્યો હતો. શરીર ઉપર પાંસળીઓ ગણી શકાતી હતી. એ આવીને જરા દૂર બેસો રહ્યો. માથામાંથી ઘાસનું એક તરણું લઈ એણે મોંમાં મૂક્યું અને પછી બાપુને પગે લાગ્યો. બાપુ આ નેઈ રહ્યા. તેમનું અંતર કળીએ કળીએ કપાતું હોય એવી વેદના ચહેરા ઉપર તરી આવી. ડાસો થોડી વાર બેસો થયો હોય નેદીને સામે બેસો રહ્યો. પાસે બેઠેલા દુભાષિયાને બાપુએ કહ્યું :

‘એને પૂછો તરણું શા માટે રાખ્યું છે ?’ ડાસાએ પૂછતાં જવાબ વાળ્યો :

‘આપ જેવા મોટા માણસની એટલી આમન્યા રાખવી નેઈએને !’ આમ કહી કેટલી એક પૈસા કાઢી બાપુના પગ આગળ મૂક્યો. એ નેઈ બાપુ બોલ્યા : ‘મહે તારા પૈસા નથી નેઈતો. મારે તારી પાસેથી ખીજી વીજ નેઈએ છીએ.’

ડાસો તામુજ બનીને સાંભળી રહ્યો. પોતાની પાસે પૈસા સિવાય એવું તે શું છે જે મહાત્માજી જેવાને આપી શકાય. પણ મહાત્માજીને પોતે આપી શકે એ વસ્તુઓ મલિક છે એ વિચારે તેની આંખ ચમકી. મહાત્માજી

જેવા શું માગતા હશે એ વિચારે નવાઈ પામતો એ બેસો રહ્યો. બાપુએ માગ્યું :

‘તારું આ ઘાસનું તરણું મને આપ. હવે પછી કોઈની સામે આ પ્રમાણે મોંમાં તરણું ન લેતો. જસ મારી એ જ માગણી છે. બોલ મને આટલું આપી શકીશ ?’ ડાસાએ તરત ઘાસનાં તણખલાં માથામાંથી કાઢી બાપુના પગ આગળ મૂક્યાં. ‘બાપુજી, હવે કોઈ દિ’ મોંમાં તરણું ન મૂકું. જાઓ તમને વચન આપું છું.’

‘અને શીશું’ બાપુ બોલ્યા.
‘શું ?’ ડાસો આંખ ફાડી નેઈ રહ્યો.
‘તારું મોં ગંધાય છે. કોઈ દિ’ ફારને હાથ ન લગાડીશ.’

“આજથી એ પલ્લુ હરામ.”
“જસ હવે તારો પૈસો પૈસો લાવ. મારે મન એ લાખ રૂપિયા નેટવો છે.”

ડાસાએ પૈસા આપતાં કહ્યું : —
‘કાલ આજે દિ’ જગ-લમાં બટકીને બારે લાવેલો. તે વેચીને પૈસા આપ્યા તેમાંથી એ મૂઠી ચણા

“ધારા બાપુ”

(૧૯૪૯) ૨૦૩

લઈને ખાધા, છાંટો પાણી લીધાં અને એક પૈસો આપને પણ મૂકવા લાવ્યો.” આમ કહી પૈસો મૂકી ફરી પણ લાવ્યો અને પછી આનંદથી હસતો હસતો ચાલ્યો ગયો.

દીનબંધુ શાંતચિત્તે આ ભવ્ય દેખાવ બેઠું રહ્યા હતા એમની નજર સમક્ષ બે હજાર વર્ષ પૂર્વે લોકોની માનવતા બચત કરતા ઈશુ તરવા લાગ્યા.

હિંદુશ્રમમાં ગામડે ગામડે ફરીને લોકોની બેવડી શુભાશીનાં દાન બાપુએ શી રીતે લીધા અને તેના બદલામાં પોતે કરેલો શુભાશીને અભયદાન શી રીતે લીધાં, એની પાવનકારી કથાઓ ઠેર ઠેર પડેલી છે. બાપુ જ્યાં જ્યાં ગયા, જેને જેને મળ્યા, ત્યાં ત્યાં, તેને તેને,

બાપુએ મુક્તિદાન લીધાં. સામાના હૃદય સાથે એકતાર બનીને તેની શુભાશીનાં મૂળ પારખ્યાં, એના બંધનની ગાંઠો ઓળખી, અને તે સત્યાગ્રહના શસ્ત્રે સમભાવથી છેદી નાંખી. મહાભારત કારે દાનની વ્યાખ્યા કરતાં કહ્યું છે :

“ દાનં વૈ ભૂત લક્ષણમ્ । ”

પાણીમાત્ર પ્રત્યે સમભાવ એ જ શ્રેષ્ઠ દાન. એવા એકાત્મભાવથી બાપુએ કરેલો હૈયામાં વાસ કરી તેને ભથત કર્યા : બાપુ કહેતા, “આત્મવત્ સર્વ” ભુતેષુ એ માટે મન શાસ્ત્રવચન નથી પણ જીવનમાં વણાયેલું સૂત્ર છે. ”

એની પ્રતીતિ ઉપરના પ્રસંગો વિચારતાં આપણને થાય છે.

[અનુસધાન પૃષ્ઠ ૨૦૭ થી આગળ]
હોય તો મારા જેવો ઠાઠ નિશાળિયો કોણ ?”

વલ્લભભાઈ અને બાપુજીનો સબધ શુરુ શિષ્યનો જ નહિ પણ પિતાપુત્રનો હતો. સરદારની ૭૦મી વર્ષગાંઠે ત્યારે બાપુજીને સંદેશો આપવાનું કહેવામાં આવેલું ત્યારે બાપુએ કહ્યું હતું : “પુત્રને પિતા તરફથી શો સંદેશો હોય ?”

આમ પિતાસમાન, શુરુસમાન બાપુ જતાં વલ્લભભાઈ જેવા લોખંડી પુરખનું પણ હૈયું બીનું થયું હતું. વલ્લભભાઈ જરાબર બાળે છે કે પોતે આજે જે કંઈ છે તે બાપુજીને જ આભારી છે. તેથી જ બાપુને અજલી આપતી વેળાએ દિલ્હીની રામલીલા મેદાનની સભા વખતે એમણે ગદ્ગદ કંઠે કહ્યું હતું : “બાપુજી ન હોત તો હું કંઈક બુદ્ધો જ

હોત !” વલ્લભભાઈના જે ઉચ્ચતર શુભો, અને જે શુભ મહત્તા છે તે બાપુજીએ ભથત કરી અને વિકસાવી.

સરદાર તો છે બાપુની કાર્યશક્તિ. આજે બાપુ નથી ત્યારે એમના સાન્નિધ્યમાં રહી પ્રેરણાના ગરણમાંથી જોએ જોએ પીધેલા અનુભવવારિમાંથી પોતાના જીવનને વિકસાવનાર સરદાર વલ્લભાઈ, સ્વ. મહાદેવભાઈના શબ્દોમાં કહીએ તો વીર વલ્લભભાઈ, આપણી વચ્ચે દીર્ઘકાળ પર્યંત ગ્રીને વિમાર્ગે વળતા હિંદને બાપુએ ઉપદેશેલા સુપથે દોરવા અનિરુદ્ધ પ્રયત્ન કરી બાપુના સુપુત્ર અને આદર્શ શિષ્ય તરીકેનું નામ સાર્થક કરી અમને માર્ગદર્શક બને એટલી આશા બાપુના પરિવાર પાસે રાખ્યા વિના રહેવાતું નથી.

જાપુનો પરિવાર

સરદાર વલ્લભભાઈ

મી. મુકુલભાઈ

‘યન ચોગેશ્વરે ગાંધી વડેલથ કુર’પર ।

કરાંચી મહાસભાના અધિવેશનમાં જ્યારે વલ્લભભાઈ પ્રમુખ થયા ત્યારે સાક્ષરશ્રી નરમિંદરાવભાઈએ ઉપર મુજબનો પ્રલોક બનાવીને મોકલ્યો હતો. આ વિધાનમાં ઘણું તથ્ય રહેલું છે. વલ્લભભાઈના જીવનમાંથી જાપુને બાદ કરે તો આને એમનું જે ઉદામ વ્યક્તિત્વ ઉજાગર્ય પ્રતિભાથી મહિન થયેલું છે એવું ન જ હોત. જાપુજીના માનિધમાં વલ્લભભાઈ આવ્યા એ પહેલાં તેઓ અમદાવાદમાં ગુજરાત કલબને જોડેલે ખુદશી ટેબલ પર સામસામા બેઠેલા વકીલો સાથે પતાં બેઠતા હતા. એમની દુનિયા એટલે પૈસા કમાવ્ય અને જીવન આરામથી, મિત્રશોખથી ગુલરવું, એટલામાં જ મરિમિન હતી.

એ વખતે ગાંધીજી પણ એ કલબમાં આવવા લાગ્યા, અને આશ્રમજીવન વિષે વકીલો સાથે વાતો કરવા લાગ્યા. વલ્લભભાઈ તો થોડે દૂર પાનાં રમતા બાચ અને કોઈ કોઈ વાર ગાંધીજી ઉપર નજર નાખતા બાચ. રમતાં રમતાં કહે : ‘આ ગાંધી ગુએને, આ લોકો

પાસે શા માટે આશ્રમજીવનની વાતો કરતા હશે? મેંશ આગળ બાગવત કરવા બેઠા છે.’ વળી કોઈ કોઈ વાર એમના દીખળી સ્વભાવને લીધે આશ્રમમા તો ઘઉંમાંથી કાંકરા વીલાવે છે ને એવું એકું તેઓ કહેતા ને બધાને હસાવતા. પણ જાપુજીની દીકા અને દીખળ કરનાર વલ્લભભાઈ ગાંધીજીના થોડા પરિચયમાં આવ્યા અને વિચાર્યું વલ્લભભાઈને પ્રતીતિ થઈ કે દેશની સાચી સેવા કરનાર આ જ માણસ છે! અને ત્યારથી એમના જીવનમાં અચાનક પલટો આવ્યો. અને પછી તો ગાંધીજી અને વલ્લભભાઈને સખધ અનૂદ બધને ભેટાયો. જ્યાં જાપુ હોય ત્યાં સરદાર હોય જ. જાપુનો પડયો બોલ ગીતવ વલ્લભભાઈ સદા તૈયાર જ હોય. એમનું આવું વર્તન જોઈને ઘણું લોકો કહેતા હતા કે વલ્લભભાઈ તો ગાંધીજીના અધીન છે. પણ વલ્લભભાઈએ તો એ દીકા સહર્ષ વધાવી લીધી અને છાતી ઠોકીને બોલ્યા : ‘હા, હું જાપુનો અધીનકત છું.’

અને વલ્લભભાઈએ પોતાનાં જીવનકાર્યોથી એ કથનને સત્ય કરાવ્યું. ખેડા સત્યાગ્રહમાં એમની ભેડે એમના સેવક તરીકે કામ કર્યું. બાપુજી તો એમને મન પ્રેરણામૂર્તિ હતા. બાપુજી ધારાસભા પ્રવેશમાં નહોતા માનતા, તો સરદારે પણ ધારાસભા પ્રવેશનો વિરોધ કર્યો. બાપુજી રચનાત્મક કાર્યક્રમને મહત્ત્વ આપતા તો વલ્લભભાઈ પણ એનો સ્વીકાર કરતા. એમણે તો બાપુનો જોલ જીવવાનું પસંદ કર્યું હતું બાપુજી ચરખો કાતવાનું કહેતા તો સરદાર મીઠી મજાક કરવાનું ચૂકતા નહિ તોયે ચરખો કલાકો સુધી કાતતા. વલ્લભભાઈ તો જે પ્રવૃત્તિને બાપુના આશીર્વાદ મળ્યા હોય એને અપનાવી લેતા. બારડોલીના ખેડૂતોએ સરકારે મહેસુલમાં વધારો કરેલો હોવાથી મહેસુલ ન ભરવાનો નિશ્ચય કર્યો. તેઓ ખેડા અને જોરસદ સત્યાગ્રહના ધુરધર વલ્લભભાઈ પાસે ગયા. વલ્લભભાઈએ એ લોકોની તત્પરતા તપાસી લીધી, પછી બોલ્યા : 'હું તૈયાર છું, બાપુના આશીર્વાદ લઈ આવો.'

આમ વલ્લભભાઈ ભલે કેટલીય બાબતમાં બાપુને અનુસરના ન હતા તોયે તેઓ બાપુમય બનતા હતા.

વલ્લભભાઈનો જન્મ અસ્વસ્થામલા ચાંડુ-તરમાં આવલા કરમસદ ગામમાં ૧૮૭૫ ના ઑક્ટોબરની ૩૧મી તારીખે થયો હતો. એમના પિતા ઝવેરભાઈની વીરના અને સાહસ કેમથી ગાંજ્યા બચ એવાં ન હતાં. ને સાથે સાથે ઇશ્વરભક્તિ અને શ્રદ્ધા પણ એમનામાં અત્યંત હતી. સંયમ-પૂર્ણ જીવન જીવી ઠેક બાલું વંશની વયે

૨૦૬ (૧૯૪૬)

એમનું અવસાન થયું. વલ્લભભાઈમાં જે સાહસવૃત્તિ છે, જોખમોની વચ્ચે સદૈવ ચમકી ઊઠનારી જે યોદ્ધાની પ્રતિભા છે, જે કષ્ટ સહિષ્ણુતાનો ગુણ છે એ પિતા તરફથી મળેલો વારસો છે.

વલ્લભભાઈ ન્યારે વિદ્યાર્થી અવસ્થામાં હતા ત્યારે એમનાં તોફાન, નીડરતા અને હિંમતથી શિક્ષકો પણ ત્રાસી જતા. અન્યાય આમે તેઓ સતત ઝઝૂમતા અને એમનાં એ સામેનાં પગલાં પણ એટલાં જ અભૂતપૂર્વ હતાં. એકાદ જે ઉદાહરણો લઈએ. નડિયાદની શાળામાં શિક્ષક હંમેશાં વિદ્યાર્થીઓ પોતાની પાસેથી જ ચોપડી, સીસાપેન ઇત્યાદી શાળાપ-યોગી ચીજો ખરીદે એવી ઇચ્છા રાખતા હતા. વલ્લભભાઈને એ ન ગમ્યું. જ્યારે જે ત્રણ વાર શિક્ષકે આ તરફ એમનું ધ્યાન ખેંચ્યું, ત્યારે વલ્લભભાઈએ પોતાના પહેર-ણની એક બાંધ સહેજ ઊંચી ચઢાવતાં ગંભીર અવાજે દૃઢતાપૂર્વક જવાબ આપ્યો. 'માસ્તર સાહેબ, અત્યાર સુધી તમારો એ વેપાર ભલે ચાલ્યો. પણ આજથી હવે તમે એ ચીજોનો વેપાર બંધ કરજો.' પણ શિક્ષકે નમતું ન આપ્યું એટલે વલ્લભભાઈએ વિદ્યાર્થીઓને કહ્યું, 'આલો, નીકળો બધા બહાર.' છ દિવસ હડતાલ ચાલી. છેવટે શિક્ષકે નમતું આપ્યું! આવા તો કેટલાય પ્રસંગો બન્યા છે હવે બીજો એક જ આપું.

વલ્લભભાઈને આંક લખવાની સજા કરવામાં આવી. તે વખતે વલ્લભભાઈ અંગ્રેજી માત્રામાં પારણમાં હતા. એક જે ત્રણ એમ દિવસો પસાર થયા, પણ વલ્લભભાઈ પાઠ શેના લખી લાવે!

“ધારા બાપુ”

દિવસે દિવસે સજ્જત બધતી ગઈ.
એમ કરતાં બસો પાડા આંક
લખી લાવવા સુધી સજ્જત પહેાચી.

શિક્ષકે પૂછ્યું, “કેમ પાડા
લખી લાવ્યો કે નહિ ?”

વલ્લભભાઈને પણ ગુસ્સો
ચડ્યો, અને એમણે મજા-
કમાં કહ્યું :

“સાહેબ, બસો પાડા લાવ્યો હતો, પણ
એમાં બે મારકણા નીકળ્યા, તેથી બધા જ પાડા
નિશાળના દરવાજા પાસેથી નાચી ગયા !”
વર્ગમાં હસાહસ થઈ રહી.

શિક્ષકે પણ ઉરકેરાઈને કહ્યું : “હુંવે તારે
પાડા લખી લાવવા છે કે નહિ ?” વલ્લભભાઈ
બોલ્યા : “હા સાહેબ, લખી લાવ્યો છું. આ
રહ્યા.” એમ કહીને કામળ શિક્ષક સામે ધર્મો.
એમાં લખ્યું હતું, ‘બસો પાડા.’

આથી શિક્ષકે એમને હેડમાસ્તર પાસે
બોલ્યા. વલ્લભભાઈએ હેડમાસ્તરને કહ્યું :
“સાતમી અંગ્રેજી બહુ છું” ને મને આંક લખ-
વાની સજ્જત કરવામાં આવે છે એ શું અન્યાય
ભરેલું નથી ? આંક, લખું તો એ જોઈને
ખીજ મને મૂરખ જ કહે ને !”

છેવટે હેડમાસ્તરે સજ્જત રૂઢ કરી. પણ
વલ્લભભાઈ મેટ્રિક સુધીમાં જેટલા તોફાની
હતા એટલા જ પાછળથી અભ્યાસરત બન્યા.
૧૯૧૦માં તેઓ વિદાયતમાં બેરિસ્ટર, થયા
ગયા. તેઓ જ્યાં રહેતા હતા ત્યાંથી ખિડલ
ટેમ્પલ ૧૧ માઈલ દૂર હતું, છતાં તેઓ સવાર
સાંજ ૧૧ માઈલ ચાલીને જતા અને આવતા.
આખો દિવસ પુસ્તકાલય બંધ થાય ત્યાં સુધી
ત્યાં બેસીને વાંચતા જ હોય. બપોરે દૂધ અને
એક મગાવીને ખાઈ લેતા.

છેક સાંજ પડે અને બધા જ ઘેર જતા
રહે તોયે વલ્લભભાઈ રોડ પથાળ મજા થઈને.

વાંચતા જ હોય !

છેવટે પુસ્તકાલયનો પટા
વાળો આવીને કહે : “સાહેબ,
બધા જતા રહ્યા હવે જોડા !” ત્યારે
વલ્લભભાઈ જોડે અને ઘેર બાથ.

આ પ્રમાણે સત્તર સત્તર
કલાક સતત વાંચતા. પરીક્ષામાં
તેઓ પ્રથમ વર્ગમાં આવ્યા,

તેથી તેમને આર ટર્મની માફી તેમજ ૫૦
પાર્કેડની છાત્રવૃત્તિ મળી.

આમ વલ્લભભાઈની સાંભળવી ગમે એવી
કેટલીયે વાતો છે. એ બધી કહેતા પાર આવે
એમ નથી. એમનું બ્યક્તિત્વ અનોખું જ છે.
એમના બહારથી શાંત દેખાતા મુખ પરથી એમની
બીતરમાં કેવાં મનોમથનને ચાલતાં હોય છે, એ
એ કેાઈથી કહી શકાય એમ નથી. મૌલાના શૈક્ષ-
ત્રી તો કહેતા, “સરહાર તો બરફથી છવાયેલા
જવાળામુખી જેવા છે.” આમ વલ્લભભાઈને
પૂરેપૂરાં જોળખવા મુશ્કેલ છે. તેઓ બોલે છે.
ત્યારે ભલભલાને વિચાર કરતા કરી મૂકે છે.

પણ વલ્લભભાઈ બાપુજી આગળ તો
એમને અનુસરનાર જ બની જતા. બાપુ
આગળ વલ્લભભાઈ હૃદયોર્મિથી વ્હાવિત હોય.
વલ્લભભાઈએ બાપુજી જતાં હિંદની ધારા-
સભાના કેંગ્રેસપક્ષ સમક્ષ કહ્યું હતું :

“બાપુજી તો મારા શુરો હતા.” વલ્લ-
ભભાઈ પોતાને આંધીજીના નિશાળિયા ગણા-
વતા, બારડોલી સત્યાગ્રહ વખતે સુબાઈમાં
એમને અભિનંદન આપવા મળેલી વિદ્યાર્થી-
ઓની સભામાં એમણે કહેલું : ‘દાઈસ ઓફ
ઈડિયા લખે ■ કે દર અડવાડિયે હું સત્યા-
ગ્રહ કેમ ચલાવવો એને વિશે આંધીજીને
પૂછવા બાઈ છું. પણ એ બાપુજીની પાસે
દરા વર્ષ લાવીનેયે મારે એમને પૂછવા જવાનું’

[અનુસંધાન પૃષ્ઠ ૨૦૪ મે પાંચે]

વ્રતની આવશ્યકતા

ગાંધીજી.

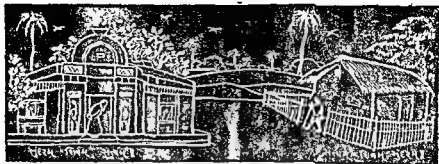
“અડગ નિશ્ચય વિના માણસ ઉત્તરોત્તર ચડી જ ન શકે.”

એવો એક સપ્રધાય અને તે પ્રબળ છે, જે કહે છે: ‘અમુક નિયમોનું પાલન કરવું ઉચિત છે, પણ તે વિષે મત લેવાની આવશ્યકતા નથી, એટલું જ નહિ પણ તે મનની નબળાઈ સૂચવે છે અને હાનિકારક પણ હોય. વળી મત લીધા પછી એવો નિયમ અગવડ રૂપ લાગે, અથવા પાપરૂપ લાગે તોયે તેને વળગી રહેવું પડે એ તો અસહ્ય છે’ તેઓ કહે છે: “દાખલા તરીકે દાડ ન પીવો સારું છે તેથી ન પીવો, પણ કોઈવાર પિવાયો તો શું થયું? દવા તરીકે તે પીવો જ જોઈએ. એટલે તે ન પીવાનું મત એ તો ગળે હાંસડી ઘાટ્યા જેવું થાય. અને જેમ દાડનું તેમ ખીજા બાબતમાં. અસત્ય પણ બલકાને સારું કાં ન કહીએ?” મને આ દલીલોમાં વજૂદ લાગતું નથી. મત એટલે અડગ નિશ્ચય. અગવડોને ઓળંગી જવા-સારું તો મતોની આવશ્યકતા છે. અગવડ સહન કરે છતાં તૂટે નહિ-તે જ અડગ નિશ્ચય ગણાય. એવા નિશ્ચય વિના માણસ ઉત્તરોત્તર ચડી જ ન શકે એમ આખા જગતનો અનુભવ સાક્ષી પૂરે છે. જે પાપરૂપ હોય તેના નિશ્ચય એ મત ન કહેવાય. એ શક્તીશી વૃત્તિ છે અને અમુક નિશ્ચય જે પુણ્યરૂપે જણાયો હોય તે આખરે પાપરૂપ મિદ્ધ થાય તો તે છેડવાનો ધર્મ અવશ્ય પ્રાપ્ત થાય છે. પણ એવી વસ્તુને વિષે મત કોઈ લેતું નથી, લેવું જોઈએ નહિ. જે સર્વમાન્ય ધર્મ ગણાયો છે પણ જે આચરવાની આપણને ટેવ નથી પડી તેને વિષે મત હોય. ઉપરના દૃષ્ટાન્તમાં તો પાપનો

આભાસમાત્ર હોય. સત્ય કહેતાં કોઈને હાનિ થઈ જશે તો? એવો વિચાર સત્યવાદી કરવા ન જોસે. સત્યથી આ જગતમાં કોઈને હાનિ થતી નથી ને થવાની નથી, એવો પોતે વિશ્વાસ રાખે. તેમ જ મધપાનને વિષે. કાં તો એ મતમાં દવા તરીકે અપવાદ મૂક્યો હોય, અથવા ન મૂક્યો હોય તો ‘શરીરનું’ જોખમ વહેરવાનો મતની પાછળ નિશ્ચય હોય. દવા તરીકે પણ દાડ ન પીવાથી દેહ જાય તોયે શું! દાડ લેવાથી દેહ રહેશે જ એવો પદો કોણ લખાવી શકે છે? અને તે ક્ષણે દેહ નબળો ને ખીજા જ ક્ષણે કોઈ ખીજા કારણસર જાય તેનું જોખમ કોને માથે? અને એથી બિલકુલ દેહ જતાં છતાં પણ દાડ ન લેવાના દૃષ્ટાન્તની અમરકારિક અસર દાડની બહીમાં ફસાયેલાં મનુષ્યો ઉપર થાય એ જગતને કેટલો બધો લાભ છે! દેહ જાયો અથવા રહે, મારે તો ધૂમ પાળવો જ છે એ બોલ્ય નિશ્ચય કરનારા જ ઇન્ધરની ઝાંખી કોઈ કાળે કરી-શકે છે. મત લેવું એ નબળાઈ-સૂચક નથી પણ બાળસૂચક છે. અમુક વસ્તુ કરવી ઉચિત છે તો પછી કરવી જ એનું નામ મત, અને એમાં બળ છે. પછી આને મત ન કહેતાં ખીજે નામે ઓળખો તેની હરકત નથી. પણ ‘બનશે ત્યાં લગી કરીશ’ એમ કહેનાર પોતાની નબળાઈનું અથવા અભિમાનનું દર્શન કરાવે છે; લહે તેને પોતે નમ્રતાને નામે ઓળખાવે. એમાં નમ્રતાની ગંધ સરખીયે નથી. ‘બને ત્યાં સુધી’ વચન શુભ નિશ્ચયોમાં ઝેરસમાન છે એમ મેં તો

[અનુસંધાન પૃષ્ઠ ૨૧૦ મે]

“પ્રવાસ માધુ”

ગાંધી-ગુરુ

શ્રી ગુરુદવાસ મંત્રિક

[જન્મના મહાપુરુષો તો એક જ કુટુંબના હોય છે. ૫૦ વર્ષીયાર તેઓના અનુયાયીઓ પોતા-પોતાના ગુરુને સદુપી કીચે સ્થાને સ્થાપવાની અભિલાષા સેરીને બીજા ગુરુજનોને નીચે પાડવાના પ્રયત્નો કરે છે. પરિણામે અનુયાયીઓ વચ્ચે અપ્રીતિ જન્મે છે, વધે છે. આવી વિમવાદિતા મહા-પુરુષોને ભગેરે મમતી નથી. 'રામદેવવિમુક્ત' મહાનુભાવ મહાત્માએને સી રીતે કહે :

'ગાંધી-ગુરુ' શ્રેષ્ઠમાણ્યા ગાંધીજી અને ગુરુદેવ સ્વી-સ્વાય કાકુર એ બન્ને મહાપુરુષોનું સ્તેષ-ભરી હિંદી દર્શન કરતા તેઓના રહેણા સામ્યતાના સ્પર્શને જ વહેતું પાવાયા આનંદ છે.]

"નદીના સતત વહેના પ્રવાહને સાકુ બે કાંડાઓની જરૂર રહે છે, તેમ જ જીવન-પ્રવાહ સરળ અને નિરંતર ચાકુ રહે એ માટે તતેની જરૂર છે."

જીવનમાં મતોનું કુલ સ્થાન છે? ગાંધીજી માનતા હતા કે એનું સ્થાન જીવનમાં અગ્ર ત્યગ છે. એ માણસે પોતાનો સ્વધર્મ ભણવો હોય તો તેણે પોતાના નૈસર્ગિક સ્વભાવને સંયમમાં રાખવાની કોશિશ કરવી પડશે. એ વિના એના જીવનમાં તટસ્થપણ કોઈ દિવસ આવશે નહીં. તેથી આપણું વ્યક્તિગત સાંસારિક જીવન મતોથી સંયમિત કરવામાં આનંદ છે. જેમ નદીના સતત વહેતા પ્રવાહને સાકુ બે કાંડાઓની જરૂર રહે છે, તેમ જ જીવન-પ્રવાહ મરળ અને નિરંતર ચાકુ રહે એ માટે મતોની જરૂર છે. અથવા એમ પણ કહી શકાય કે જેમ નદીમાં જળ-પ્રવાહનો વેગ વધારવા માટે સ્થળે સ્થળે જથ્થા જામવા

પડે છે, તેમ મતોનું પાલન કરવાથી જીવન-ગતિને વેગ મળે છે.

ગુરુદેવ પણ મતોની જરૂર છે એમ માનતા હતા. અને જ્યારે જ્યારે એમણે કોઈ પણ મત લીધું હતું, ત્યારે એનું પાલન તેઓ છેવટ સુધી કરતા હતા. ઉદાહરણ તરીકે જ્યારે યજ્ઞોપવીત પ્રસંગે બ્રાહ્મણોએ દિક્ષા આપતી વખતે એમને એનું મત લેવાનું કહ્યું કે દિવસ દરમિયાન કદાપિ ન સૂવું, કારણ કે દિવસે સૂવાથી આગ્રસ વધે છે અને આગ્રસ માણસને, વિશેષે કરીને બ્રાહ્મચારીને, ન શોભે, ત્યારે એ મતનો જગ એમણે કોઈ દિવસ કર્યો નહીં. એટલે સુધી કે જ્યારે ગાંધીજી ચાંતિનિકેતન ૧૯૪૭ માં આવ્યા હતા ત્યારે

ગુરુદેવની તબિયત મારી ન હોવાથી તેમણે ગુરુદેવને સલાહ આપી કે તેઓ દિવસે, ખાસ કરીને જમ્યા પછી, થોડો વખત આરામ લે તો સારુ, જેથી તેમને તાજગી રહેશે. ગુરુદેવે કહ્યું કે દિવસના ન સવાનું મેં મત લીધું છે પછી ગાંધીજીને તેમણે પોતે ખાર વર્ષના હતા ત્યારે મત લીધું હતું એની વાત કહી. આ સાંભળીને ગાંધીજી બોલ્યા, ‘તમે તમારા વતનો ભંગ કરો, એમ તો હું તમને ત્યારે ન કહી શકું. પણ તમારી તબિયતની સ્થિતિ જોતા બહામણ તો કરી શકું ને ?’

ગાંધીજી પોતાના આશ્રમવાસીઓને અમુક મતો લેવાનું કહેતા અને એ મતો તેમની પાસે લેવડાવતા પણ ખરા અને ન્યારે મતધારી પોતાના મતનો ભંગ કરતો, ત્યારે તેમને ઘણું દુઃખ તો થતું જ, પણ એ મત-ભંગ માટે તેઓ પોતે પણ પ્રાયશ્ચિત કરતા ગુરુદેવ કોઈને પ્રત લેવા માટે બહામણ કે દબાણ કદાપિ કરતા નહીં. તેઓ એમ માનતા હતા કે માણસ પોતે જ સમજીને જે પ્રત લેવા ઇચ્છતો હોય તે લે, પણ તે કોઈ ખીજ માણસની મામે તેની પ્રતિજ્ઞા ન કરે.. તેણે [અનુસંધાન પૃષ્ઠ ૨૦૮ થી આગળ]

મારા પોતાના જીવનમાં ને ઘણાંઓનાં જીવનમાં જોયું છે. ‘ખતે ત્યાં સુધી’ કરવું એટલે પહેલી અગવડ પડી જતું. ‘સત્ય જાને ત્યાં સુધી પાગીશ’ એ વાક્યનો અર્થ જ નથી. વેપારમાં કોઈ ખતે ત્યાં સુધી અમુક તારીખે અમુક રકમ ભરવાની ચિઠ્ઠીનો કયાંયે એક કે હુડીરૂપે સ્વીકાર નહિ થાય. તેમ જ ખતે ત્યાં લગી સત્ય પાળનારની હુડી ઇશ્વરની દુકાને વટાવી નહિ શકાય.

ઇશ્વર પોતે નિશ્ચયની, મતની સંપૂર્ણ મૂર્તિ છે. એના કાયદામાંથી એક અણ પણ ફરે તો એ ઇશ્વર મટે. સૂર્ય મહામતધારી છે, તેથી જગતનો

તો અંતર્યામીને સાક્ષી રાખીને પ્રતિજ્ઞા લેવાની હોય. કોઈ ખીજને એટલું જોઈવાની જરૂર નથી કે અમુક જણાએ અમુક પ્રત લીધું છે. તેઓ એમ પણ કહેતા હતા કે જો પ્રત લેવું જ હોય તો દરેક વ્યક્તિ પોતાની સમજ અને શક્તિ અનુસાર લે અને પોતાની સ્વેચ્છાએ લે. અને જો કોઈ વખતે તેના મતનો ભંગ થઈ પણ જાય તો એ માટે પ્રાયશ્ચિત કરવાને બદલે એ પ્રતના દૃઢ પાલન માટે પોતાની કોશિશ વધારે તીવ્ર કરે, પોતે વધારે બચત જીને. * પ્રતભંગ થવાથી એણે મોટું પાપ કર્યું છે એવો વિચાર મનમાં ન આવે. કોઈ એવી ઉચ્ચ તપસ્યા ન કરવી જેથી જીવન-છંદમાં ભંગ પડે, જેથી જીવન એક સંઘામ છે એવું મનમાં ઠસી જાય. જીવન એ સંગીત છે, નૃત્ય છે અને જીવનવિકાસ એ કમલના વિકાસસમ છે. પોતાના છંદથી તે વિકાસ પામે છે. જો જીવનનું ધ્યેય એક વાર નક્કી થઈ ગયું હોય તો પછી દરેક જણ પોતે જ એ ધ્યેયને સફળ કરવા સારું અમુક પ્રતો કે સંયમોનું પાલન કરે છે, જેમ કોઈ કવિ કે કલાકાર પોતાની કૃતિનું સર્જન કરતી વખતે અમુક સંયમ પાળે છે.

કાળનિર્માણ થાય છેને શુદ્ધ પંચાંગો રચી શકાય છે. તેણે એવી શાખ પાડી છે કે તે હંમેશાં જિંદગી છે ને હંમેશાં જિંદગી કરશે, ને તેથી જ આપણે આપણને સુરક્ષિત માનીએ છીએ. વેપાર માત્રનો આધાર એક ટેક ઉપર રહ્યો છે. વેપારીઓ એક ખીજ પ્રત્યે બધાય નહિ તોવેપાર ચાલે જ નહિ. આમ પ્રત સર્વવ્યાપક વસ્તુ જેવામાં આવે છે. તો પછી ત્યારે આપણે પોતાનું જીવન બાંધવાનો પ્રશ્ન જિઠું, ઇશ્વરદર્શન કરવાનો પ્રશ્ન રહ્યો છે, ત્યાં મત વિના કેમ ચાલી શકે ? તેથી મતની આવશ્યકતા વિશે આપણાં મનમાં—કદી શંકા ન આવે.

હો, બાપો, હું વહાણં પંખીયં,
એકજનો પામે જાન પ્રાપ્ત કરે.

[મહાપુરુષની મહાનતાનું એક માપ છે જાળકો માટે એમનું વહાલ ગાંધીજીને જાળકો માટે પ્રેમ અગાધ અને અદ્વિ સાપુલું હતો. તેઓ જ્યારે જાળકો વચ્ચે હોય, ત્યારે કેટલાક લોકોની આંખ સામે પશ્ચિમના એક વિખ્યાત ચિત્રકાળનું ચિત્ર આવીને ખડું થતું એ ચિત્રમાં ઇશુની ચારેપાસ જાળકો ઊભાં છે. ગાંધીજી જાળકોની સાથે જાળક જેવા થઈ જતા તેમને જાળકો માથેનો એકાત્મભાવ તેમણે જાળકો પર ને પવે બળેલા તેમ સારી રીતે વ્યક્ત થાય છે.]

“શરીરને જે કેવળ સેવાનું માધન જ માને છે તેને શારીરિક પ્રહારો સ્પર્શી જ નથી શકતા.”

આપની અદ્વિ મઠે પાનમાં મદુ કોઈ બન કઈ કોઈ જાળકોએ ફક્ત પોતાની વાનસ્તેના સ્થા-
રેથી, નીચેના પત્રમાં પોલીસનાં અપરાધમાં આવી માગ આપેલા એક જાળકને આપુએ લખ્યું :

બાપુજીએનું બાપુજી,

“તે” શબ્દ શીક લખ્યો. તમને બધાને પ્રસાદી મળી તેથી હું તો બહુ રાજ થયો છું. પોલીસના માર છતાં મનમાં શોષ ન આવે ને દયા જ છૂટે તથા બીજી પ્રસાદીની તૈયારી જ હોય એટલે જીવનું સાર્થક ગણાય. મંત્ર ક્રિસ્ટિયને કોઈ ગાળા દેય ત્યારે તે મનમાં હતો ને ઇશ્વરને પાક માને કે આળ દેનારને મારવા તે ન પ્રેર્યો ને મારનારને વિષે એમ કહે કે મારી નાખવા તે ન પ્રેર્યો મારી નાખનારને વિષે માને કે તેણે શીબાવવાનો પ્રયત્ન ન કર્યો. તાત્પર્ય એ છે કે જેણે શરીરનો મોહ ઊઠ્યો છે ને શરીરને કેવળ સેવાનું માધન જ માને છે તેને શારીરિક પ્રહારો સ્પર્શી જ નથી શકતા

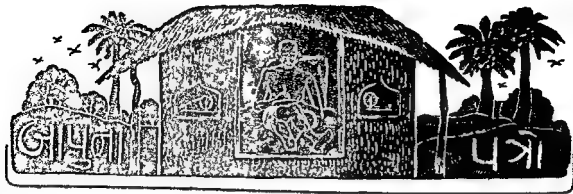
* * *

મન મજબૂત કરવા સારું મવારના નિશ્ચયો બાંધ્યા હોય તે દૃઢતા પૂર્વક પાળવા. થોડા પગલ પછી અકવાડિયાને મારું નિશ્ચયો કનય. એમ કરતાં જીવંતી ભરના થય. નકામો એક પણ

વિચાર મનમાં આવવા જ ન દેવો. તેથી જ રામ નામનો મહિમા એ તંબુર છે. બીજા સારા વિચારો મુઠા વાજિત્રો અને સંગીત છે. તંબુર તો ચાલ્યા જ કરવા બોલ્યો. આપુના આજીવન,

“ધારા બાપુ”

(૧૯૪૬) ૨૧૧

ભી રહી.

ને અમીન પંચ
 ભાઈ ને પાંચદાર
 ને નોકર મુખે પાંચ
 રાત્રી-પાંચદાર પાંચ
 પાંચ રાત્રી, પાંચદાર
 પાંચ પાંચદાર રાત્રી.
 પાંચદાર પાંચદાર રાત્રી,
 પાંચદાર પાંચદાર રાત્રી
 રાત્રી, પાંચદાર રાત્રી
 પાંચ, પાંચદાર રાત્રી
 રાત્રી, પાંચદાર રાત્રી
 રાત્રી રાત્રી રાત્રી.
 રાત્રી રાત્રી રાત્રી
 રાત્રી રાત્રી રાત્રી રાત્રી
 રાત્રી રાત્રી રાત્રી રાત્રી
 રાત્રી રાત્રી રાત્રી રાત્રી

$\frac{29}{32}$

ભાઈ

શ્રી રમાબહેન જોષી ઉપરનો આપુનો પત્ર આ નવા વર્સે મળીય થઈ પડો. "ખબરદાર
જો એ ચૂક્યા તો." આ આપુની પ્રેરણાત્મક ટકોર, આપણને સૌને જાગૃત કરે તો કેવું સારું !

ચિ. રંભા,

મેં વચમાં જ કાગળ લખ્યો તે મળ્યો હશે,
ને તેનો અમલ કર્યો હશે. ક્રોધની સામે ક્રોધ નહીં,
અવગુણ સામે અવગુણ નહીં. ક્રોધની સામે શાંતિ,

તા. ૧-૧૧-૩૨.

અવગુણનો બદલો ગુણ, ગાળનો બદલો પ્રેમ,
અપકારનો બદલો ઉપકાર. આ ધર્મ છે. આ
આશ્રમવ્યવહાર છે. ખબરદાર જો એ ચૂક્યા તો.

આપુ,

"અહંકારતું બીજ શૂન્યતા અનુભવવાથી જ જાય."

એક સણ પણ કોઈ જિંડે જિતરીને વિચાર
કરે તો પોતાની અતિ અસ્પૃશ્યતા જણાયા વિના
ન જ રહે. પૃથ્વીને વિષે આપણે જેમ જાણીએ
તુચ્છ જાણીએ છીએ, તેથી કસોટોગણા મોટા
પ્રમાણમાં આ જગતને વિષે મનુષ્યપ્રાણી
તુચ્છ છે. તેનામાં બુદ્ધિ છે તેથી કંઈ જ ફેર
નથી પડતો. એનો મહિમા જ પોતાની

તુચ્છતા અનુભવવામાં છે. કેમ કે એ અનુ-
ભવની સાથે જ બીજું જ્ઞાન પેદા થાય છે કે
જેવો તે પોતારૂપે તુચ્છ છે તેવો તે ભગવાનનો
તુચ્છતમ અંશ હોઈ તેમાં તેના લય થાય છે
ત્યારે તે ભગવાનરૂપ છે, ને એ સૂક્ષ્મ અણુમાં
ભગવાનની શક્તિ ભરી છે. અહંકારતું બીજ
શૂન્યતા અનુભવવાથી જ જાય.

"માણસ પ્રતિજ્ઞા કરીને ભાગે છે તેનું કારણ પોતાનું અભિમાન જ છે"

પોતાના મનની સાથે નિશ્ચય કરી રાખવા
એનો કાંઈ અર્થ નથી. માણસ પ્રતિજ્ઞા કરીને
ભાગે છે તેનું કારણ એ ■ કે તે પોતે જ
પોતાના બળે તે પાણી શકશે એવું અભિમાન
રાખે છે. ત્યારે આપણું કાંઈ બળ જ નથી,
એ બળ ભગવાનનું જ આપણું છે. એને જ
બળે આપણે બળિયા છીએ. એક નાનકટો
પાણીનો ઘડો સમુદ્ર ઘવાને મથે એના જેવી
વાત છે. ઘડામાં પાણી છે, એ સમુદ્રમહિ-
લા જ પાણીનો અંશ છે, એમાં શંકા નથી.
પણ એ અંશ આપણામાં છે અને એને લીધે

આપણે દિન પ્રતિદિન શુદ્ધ થઈ એ મહા-
સાગરમાં ભળવાનું છે એ જ્ઞાન જ આપણને
પશુથી જુદા પાડે છે નહીં તો પશુની સાથે
સામાન્ય ગુણો તો આપણામાં ઘણા છે. જે
સર્વશક્તિમાન છે, સર્વવ્યાપક છે તેના વિના
આપણે અપજ શકીએ, તું ઉતાવળે
પ્રતિજ્ઞા ન લઈશ, કારણ તારે પાછું અનેક
લાલચોમાં પડવાનું છે. પણ ક્યાંય વશ ન
થઈશ. ઈશ્વરમાં એ તું માનતો હોય તો
ઈશ્વર તને બળ આપે.

આપુના આશિર્વાદ.

સંસ્કારી માતાઓ જ ઉત્તમ રત્નો પેદા કરે છે.

શ્રી બબલભાઈ મહેતા,

“યત્ર નાર્યસ્તુ પૂજ્યન્તે નન્દન્તે તત્ર દેવતા ”

બાળઉછેરની જવાબદારી તો માતા અને
રિતા બન્નેની ગણાય છે કેમ કે બાળક મા
અને બાપ બન્નેનું ગણાય છે

પણ એના ઉપર વધારે સસ્કાર પડે છે
માતાના કેમ કે માળકમા સસ્કાર પડવાની
જે ર થી ૭ વર્ષની ઉંમર છે એ કાળ દરમ્યાન
એને માતા મુઠે રહેવાનું વધારે મળે છે
માતાનું દય અને માતાનો સ્નેહ પીને એ
ઊછરે છે એટલે માતાના જીવનની અસર
બાળકના જીવન ઉપર બહુ જબ્બર હોય છે

ઈવર બાળકને આખ અને કાન આપ્યા
છે ફોગોઆફરની ફિટમની અદર જેમ કેમ
નાના બાળકમા દેખતુ બધુ દશ્ય ઝડપાઈ
જાય છે, એમ બાળક એની આખ મારફત
જે જે જુએ છે અને કાન મારફત જે જે
માલગે છે એ બધુ છપાઈ જાય છે એમા
શ્રી જ એના સારાનરમા સસ્કાર મુઠાય
છે નાના બાળકમા ભગવાને
અનુકરણ કરવાની એક એવી
શક્તિ મૂકી છે કે એની આજુ
બાજુ એ જે કાંઈ જુએ
માલગે છે એનું અનુકરણ
કર્તુ થઈ જાય છે

એથી જ એની આજુબાજુ
હેવુ વાતાવરણ જિલુ કરવુ
એના સુશીલ માતા વિચાર
કરે છે બાળકમા ખોટો
નન્દાર પડે એની ડોઈવાત

૨૪ (૧૮૪૮)

એને સાલગવા ન મળે, ખોટો મસ્કાર પડે
એવી કોઈવાત એને જોવા ન મળે એની એ
તકેદારી ગળે છે પછી એ પોતે તો એણે
ખોટું વર્તન શાનું રાખે જ ?

આપણા શાસ્ત્રોમા ગાયુ છે કે જ્યા
શ્રીઓને માન મળે છે ત્યા દેવતાઓ રમે
છે એટલે કે જ્યા સસ્કારી માતાઓ વસે
તે ત્યા પ્રજા એવી પાકે છે કે એને રિદ્ધિ
અને મિદ્ધિ વરે છે

આપણો ઇતિહાસ તો શાખ પુરે છે કે
કૌસલ્યા માતા ગમચ દ્રશ્ય આપે છે, જીજ્ઞ
બાઈ સિવાજ આપે છે, કપમુદરી વનગજ
આપે છે, પૂતળીબાઈ ગાધીજી આપે છે અને
સ્વરૂપરાણી જવાહર આપે છે

આપણા કુટુંબોને મસ્કારી બનાવવા હોય
તો ભવિષ્યની માતાઓ સમી આપણી પુત્રી

એના શીવ અને સસ્કાર,
એમના શરીર મન, એમની
બુદ્ધિ અને આત્મા ઉન્નત થાય
એવી કેમવણી એમને આપો

દીકરો વહાલો અને દીકરી
દવવી એ વિચાર છોડી દો
દીકરો અને દીકરી બન્ને પ્રભુની
આપેલી પ્રમાદી છે એમને
ઉત્તમ ગીતે ઉછેરવા, કેમવવા
એ મત પિતાનો ધર્મ છે

‘નોંધવન

“યાગ બાપુ”

ગાંધીજીનાં

માતા

શ્રી. ચિરંજીવી

“એક સાંધીજી આવા મહાત્માને જન્મ આપી શકે”

મહાત્મા ગાંધીના ચરત્રની જીવનની અનુપમ સૈદ્ધ્યવાળી અનેક બાબતો હતી. એમાંની એક તે સ્ત્રીઓ પ્રત્યેના એમના ઉડા આદર. એ આદરનું મૂળ તેમની માતા પ્રત્યેના તેમના પ્રેમ અને પૂજ્ય ભાવમાં હતું. તેઓ પોતાની માતા પ્રત્યે કેવો જીડા આદર ધરાવતા હતા તે નીચેના પ્રસંગ પરથી જણાય છે. દક્ષિણ આફ્રિકામાંથી વિજય મેગરીને પાછા આવ્યા બાદ તેઓ હિંદમાં પોતાના ભાવિ કામ માટે યોગ્ય સ્થળની શોધ કરતા હતા ત્યારે આ પ્રસંગ બન્યો હતો.

૧૯૧૬ની શરૂઆતના ભાગમાં સિંધના પ્રવાસ વખતે તેમણે દેરાળાદની મુલાકાત લીધી હતી. તે વખતે મારા નિમંત્રણને માન આપી તેમણે મારું ઘર પાવન કર્યું હતું. મારી માતા એ વખતે ૫૭ વરસનાં હતાં. જાહેર કામકાજમાં એ રસ ધરાવતા નહોતાં. તેમણે થોડે દૂરથી ગાંધીજીને પ્રણામ કર્યાં એથી ગાંધીજીને પિન્ન નહોતો શુદ્ધ આનંદમય બની ગયો. તેમણે કહ્યું, “તમારા માનુષીને કહે કે તમને જોઈને મને મારી મા વાત આવે છે.” એ વખતે ગાંધીજીને સ્ત્રીમંજારેથી ચહેરો પૂગ ખીંચ્યા મુલાબતી પેટે ખીલી ઊઠ્યો હતો. મારી માતા અજબ દેવનાં જતા હરવની ભાષા સારી પેટે સમજ્યાં અને ગાંધીજીનાં જવા પછી સિંધીમાં તેમણે અને કહ્યું કે “ગાંધીજીનાં મુખ પર આત્મતિલક કાતિ જોઈ.”

આપુના ચારિત્રકતરમાં તેમની માતાને યોરો કાળો હતો એ કારણે તેઓ સ્ત્રીને “પ્રજ્ઞની ઉમદામાં ઉમદા કુનિ” મનજતા અને સ્ત્રીમાત્રને એની

ઉંમર પ્રમાણે દીકરી, બહેન કે મા તરીકે સેખતા. તેમની માતા પછી તેમના કર્તવ્યનિષ્ઠ પત્નીએ ગાંધીજીની સ્ત્રીઓ પ્રત્યેની કોચા આદરની ભાવનામાં કાળો આપેલો. ગાંધીજી એના ખરા સખ્તાઈમાં નારી-પૂજક હતા. સ્ત્રીઓના ઉત્કૃષ્ટની તેમની હિમાયત અને તેમના પ્રત્યેની તેમની ઉદાર દૃષ્ટિ એ સામાન્ય-પણે તેમની માતા અને પત્નીને અદ્વિતીય અંજલિ છે. તેમની માતા અને પત્ની બન્નેનાં જીવન પોત-પોતાની રીતે આત્મસમર્પણના જીવન હતાં. સ્ત્રીઓ પ્રત્યેના મહાત્માજીને પ્રેમપૂર્ણ અને માયાળુ વર્તણૂક સામાન્ય એટલા જ પ્રેમ અને માયાળુપણાને પકડી પાડેલો. કારણ કે જૂવને પાત્ર એવી માનવતા પ્રત્યેની કરુણાભરી તેમની આબોધાથી ચોરેર પ્રસરતા તેમના અકિતવનુ ભદ્રુષ આત્મિક તેમને અસર કર્યાં વિના રહેતું નહીં. ‘જે હાથ છુસાવે પાશુ’ તે ચલાવે ‘રાજ પૂતીતણું’ એ કહેવતને મહાત્માજીનું અદ્ભુત જીવન પ્રત્યક્ષ કરે છે. તેમને અને એ આપમેળે જે હેવટે સ્વીદામાં જુઓ તેથી અને તેમની પવિત્ર માતાના ઉદાર દાખલાએ જેની પ્રેરણા આપી એ કક્ક આત્મસંભરથી બાપુએ જગદ્ગુરુની દરોળમાં સ્થાન લીધું. કળરી દૃષ્ટિએ આપણે એમની પાસે એટલા જવા નિકટમાં છીએ કે આપણે તેમના ઉદાત્ત જીવનની ભજના પૂરી સમજી શકતા નથી પરંતુ ભાવિ પેઢીઓ એને માયા સ્વરૂપમાં જોષ કરશે અને તેમની મહાન તપશ્વર્ણથી અને તેમણે પ્રાપ્ત કરેલ મહત્તાથી તેઓ કેવળ અચળો પામશે.

અરેબર, “એક સાંધીજી આવા મહાત્માને જન્મ આપી શકે.” “દગિન”

“૧૫૨૨ ન્યયુ”

(૧૯૪૬) ૨૧૫

સ્વાર્થે બાજ બગાડી

“અભ્યાસી”

રાજકીય આઝાદી તો આપણને મળી પણ આર્થિક પ્રગતિ આપી શકે તેના જીવવાના અને સુખી થવાના અધિકાર વિના આ સ્વતંત્રતા શા કામની ? આ જાતનું જ્યાં જમ્મએ ત્યાં મલખાય છે સુખી થવાની કલ્પના હાથ બેટીને બેસી રહેનારી થોડી જ પ્રાપ્ત થાય ! સ્વરાજ મત્યા પછી તો ઊલટું આપણે પહેનાથી પણ વધારે સ્વાર્થી જન્યા સવાનો મત્ર બાપુએ આપેલા તે પણ જન્યા, અને અધિકારનો મોહ જાગ્યો. આપણી મરકારને સહકાર આપવાને બદલે હાકાવવાનો પ્રયત્ન કરીએ છીએ આપણે નિ સ્વાર્થી ? યશુ તો સરકાર સારી થવાની જ આપણે સ્વાર્થ જ આપણને સમરાજ લાઈ જતા અટકાવે છે નીચેની ટૂંકી વાર્તા પરથી બોધ મેળવી સવેળા ચેતી જમ્મએ નહીં તો સ્વાર્થજ આપણ કાય જાગાડશે

“એક પુરુષ જે ચોર હતો, ઠગારો હતો અને જેનું અસ્થિત હલકું હતું તે મરણ પધારીએ પડ્યો હતો મરણ પછી મારુ શુ થશે તે વિચારથી તે આકુળઆકુળ થતો હતો આખી જિંદગીમા તેણે ધર્મવરનો કે ધર્મનો વિચાર સરખોય ક્યો ન હતો, પણ અત્યારે મરણ પાસે દયા વાસ્તે માગણી કરી રહ્યો હતો તેની માગણી ધણી જ દયાજનક હતી તે સાલળી એક દેવદૂત તેની પાસે આવ્યો અને પૂછવા લાગ્યો કે શુ છે ?

તેણે કહ્યું “મારે હવે કરણુ શુ ? મારી જિંદગીમા એક પણ શુભ કર્મ મેં કર્યું નથી હું હવે મરવાની તૈયારીમા છું મારુ શુ થશે ?” તે ફૂટે પૂછ્યું “તારા હાથે કોઈ સાડુ કામ કર્યું હોય તેણે તને યાદ છે ? જરા વિચાર કરીને જવાબ આપ.” પેલો માણસ ઘણી જ ગડમથલ પછી બોલ્યો “હું જ્યારે નાની

ઉમરનો હતો ને લીખ માગતો ત્યારે એક સજ્જનને મને જામડું આપ્યું હતું તે ખાવાની તૈયારીમા હતો ત્યાં એક ખીજી મારા જ જેવી ગરીબ સ્ત્રી ત્યાં આવી પહોંચી અને મારી પાસે જામડું માગ્યું અને વગર આનાકાનીએ મેં હું ખ વેટી પેણું જામડું લીખારણને આપ્યું ”

આ સાલળી દેવદૂતે કહ્યું “શિકર ન કર, આ જામડુંજીની ઉદારતા તને બચાવશે તું તેને પકડી રાખજે ” પછી તે મરણ પામ્યો ને જામડુંજી મદદથી તે સ્વર્ગ તરફ જતો હતો તેવામા તેના જેવા ખીજા કેટલાય પાપી છવો હું ખમાથી બચવા તેને વગળી પડ્યા. આથી

તેને અદેખાઈ આવી તે બોલ્યો “મને જવા દો આ તો જામડુંજી મારું છે” તે જ પળે પોતે સ્વર્ગમા જતો અટક્યો ને એકદમ નરકમા આવી પડ્યો તેને એક જ સારું કામ બચાવી રહ્યું હતું ત્યાં તેણે સ્વાર્થ તાક્યો ને નરકમા જવું પડ્યું

ગમરાજ લાઈ જતા આપણી સ્થિતિ ઉપગની વાર્તા પ્રમાણે તો નહીં જાને ને ! બાપુની તપશ્ચયાથી જગતમા આપણે દેશ પ્રતિ ધા પામ્યો પણ એ મૂડી ઉપર આપણે કેટલું એ ખી સક્યું ? નિ સ્વાર્થ મેવાભાવથી દેશનું કાય થાય તો જ આપણી સાધના ફળે પણ એ માટે આપણા આત્માને પતેલાનવો ગ્લોહ

“જ્યાં લગી આત્મા-તત્ત્વ ચીન્યો નહિ ત્યાં લગી સાધના મર્વ જૂઠી ”

“ધારા બાપુ”

“ત્યાગનો નિવાસ ધર્મની યોગ ઉપર છે, દાનનું સ્વેદાનુ
તેની તળેટીએ છે.”

એક માણસે બહાધરી અને પ્રમાણિક-
તાથી ધર્મ કરીને પૈસો મેળવ્યો છે. એ
પૈસાથી તે પોતાનો સ્માર મુખેથી ચલાવી
રહ્યો છે. બૈરી છેકરાં માટે તેને માથા છે.
પોતાનો હેઠ માટે મમતા છે. સ્વભાવિકપણે જ
તેનું પૈસા તરફ વિશેષ ધ્યાન છે. દિવાળીના
દિવસ આવનાં તે પોતાના દિસાળનું સરવેશું
કાગળપૂર્વક કાઢે છે. સરવાળે ખરચ આવક
કરતાં બોધું થયું છે, અને તેથી પૂંછ કંઈક
વધી છે, એમ જોઈ તે શાંત થાય છે. બારે
કાઠમાડથી તમા તેટલા જ બકિતભાવથી તે
લક્ષ્મીની પૂજા કરે છે. તેને દ્રવ્યનો લોભ
હોય તોય તેની સાથે જ તેને દીર્ઘિતિ કે
મામાજિક પ્રતિષ્ઠાની કહો, આ પરોપકારની
કહો, ખૂબ પરવા છે. દેવધર્મ માટે-એમાં જ
દેશ પણ આવી ગયો સમજો-અચરિતા પૈસાનો
બ્યાજ સાથે બટલો મળે ॥ એવો તેનો
વિશ્વાસ છે. તેથી તેને માટે તે છૂટે હાથે
ખર્ચ કરે છે. નાના બાળકને જેમ માનો તેમ
આસપાસનાં ગરીબગુરુજાને તેનો માટે
આધાર લાગે છે.

બીજા એક માણસે આવી જ રીતે પ્રમા
ણિકતાથી પૈસો મેળવ્યો હતો. પણ તેથી તેને
“પાસ નાનું”

સતોષ ન હતો. એક વખત બગીચા માટે
તેણે એક ફૂલો ખોદાવ્યો. ફૂલો ધણો જીંટો
ગયો, તેમાંથી થોડીક માટી, ફેટલોક મુરમ
અને મોટા બધામા પથ્થર નીકળ્યા, તેને
એક ડુંગર જ બન્યો. તે પોતાના મનમાં વિચાર
કરવા લાગ્યો : “મારો તિલ્લેરીમા પણ
પૈસાનો એવો જ એક ડુંગર ભેગો થયો ॥
તેને લીધે બીજે કયાંક એવડો જ મોટો ખાડો
તો નહિ પડ્યો હોય ?” વિચારનો ધક્કો
વીજળીના આચકા જેવો હોય છે. આટલા
વિચારથી તેની જિંદગી મળે ને તે બન્યો;
એ ફૂલો જ તેનો ગુરુ બન્યો. તે ફૂલ પાસેથી
તેને જે મંત્ર મળ્યો તેની કસોટી ઉપર તેણે
પોતાની પ્રમાણિકતા ધસી ભેઠ. પણ તે
પૂરતા કસની નથી એમ તેને જણાયું. ‘વેપારી
પ્રમાણિકતા’ મેં જાગવી હોય તોય અથવા
દેવીના પાસા ઉપર મારું ધર ફેટકું ટકવાનું ?
આ વિચાર તેને ગ્રાંની જેમ વળાવ્યો. આખરે,
પથ્થર અને માટી તથા માણેક અને માંતી
એમનાં તફાવત તેને દેખાતો બધ થયો.
‘નકામે ફૂલોકચરો સંઘરી રાખવામાં શો
અર્થ છે ?’ એવો વિચાર કરીને તે એક
દિવસ મુંઝર પડેલિયે બેઠ્યો. બધી માંપતિ.

તેણે ગધેડાની પીઠ ઉપર લાદી અને તે વધને તે ગગાને કિનારે પહોંચ્યો 'હે માતા, માડુ પાપ ધોઈ નાખ,' એમ કહી તેણે એ બધી કમાણી માતાના બોળામા ઠાલવી દીધી અને મન ન કરીને મુક્ત થયો તેને ડોઈ પૂછતુ કે "દાન પણ તમે કેમ ન કર્યું ?" તો તે જવાબ આપતો, "દાન કરવા બઉ તો 'પાત્ર' જોડુ પડે અપાત્રને દાન કરવાથી ધર્મ કરવા જતા અધર્મ થઈ બેસવાની ધાત્તી હોય છે મને અનાયાસે ગગાનુ 'પાત્ર' મળી ગયુ તેમા મે દાન કર્યું" એથીય દૂકાણુમા તે એટલુ જ કહેતો, 'કચરાનુ તે કંઈ દાન કરવાનુ હોય ?' આગળ જતા છેવટે તે 'મૈન થી જવાબ આપવા લાગ્યો આવી રીતે તેણે સ પત્તિને ત્યાગ કર્યાથી હવે તેના બધા 'જિગરના દોસ્તો' એ તેના ત્યાગ કર્યો

પહેલો દાખલો દાનનો છે, બીજો ત્યાગનો છે આજના જમાનામા પહેલો દાખલો જેમ મનમા ઠમી નય છે તેમ બીજો ઠમતો નથી પણ આ આપણી દુર્બળતા છે એટલા જ માટે શાસ્ત્રકારોએ પણ કળિયુગમા દાનનો મહિમા કહ્યો છે 'કલિયુગ એટલે પણ શુ ? કલિયુગ એટલે મનની નબળાઈ નબળુ મન પેસાને લોભ સાવ છેડી શકતુ નથી તેથી એવુ મન ઘણુ ॥ એ કૂદકો મારે તોય તે દાન સુધી જ પહોંચે છે ત્યાગ જેટલે જીએ તે જઈ શકતુ નથી લોભી મનને ત્યાગનુ નામ દેના કંઈ ને કંઈ થાય છે તેથી શાસ્ત્રકારોએ તેની આગળ દાનનો મહિમા અને શુભ ગાથા છે

ત્યાગ તો છે- મૂળ ઉપર જ ધા કરે છે દાન કરતુ એ ઉપર ઉપરથી પાદડ તોડવા જેવુ છે ત્યાગ પેન્મા આપવાની દવા છે દાન કપાળે ચોપડવાનો સૂઠનો લેપ છે ત્યાગમા અન્યાય માટેની સીડ છે દાનમા સામાજિક પ્રતિ

૨૧૮ (૧૪૮)

ધાનો મોહ હોય છે ત્યાગથી પાપનુ મુદલ મુદા ચૂકતુ થાય છે, જ્યારે દાનથી તો માત્ર પાપનુ વ્યાજ જ ચૂકવાય છે ત્યાગનો સ્વભાવ દયાળુ છે દાનનો સ્વભાવ માયાળુ છે બને ધર્મ કાર્યો જ છે ત્યાગનો નિવાસ ધર્મની ટોચ ઉપર છે, દાનનુ રહેઠાણુ તેની તળેટીએ છે

પ્રાચીન કાળમા માણુમ અને ઘોડો અવગ બલગ રહેતા કેઈ કેઈના તાબામા ન હતુ એક વખત માણુસને કંઈ ઉતાવળનુ કામ આવ્યુ એટલે તેણે ઘોડા પાસે તેની પીઠ ઘોડા વખત પૂરતી ભાડે માગી ઘોડાએ પણ પડોશધર્મ માનીને માણુસની માગણી સ્વીકારી માણુસે કહ્યુ, 'પણ મારાથી તારી પીઠ ઉપર એમ ને એમ નહિ બેસી શકાય લગામ પહે- શવવા દઈશ તો જ તારી પીઠ હુ વાપરી શકીશ' ઘોડાએ આ વાત પણ કપૂલ રાખી ઘોડાને લગામ ઘાલીને માણુસ ઘોડા ઉપર સવાર તો થયો, ઘોડાએ પણ ઘોડા જ વખતમા તેનુ કામ પાર પાડી આપ્યુ હવે કરાર મુજબ માણુમે ઘોડાની પીઠ ખાની કરવાનુ આવ્યુ, પણ માણુમનો લોભ છૂટે નહિ એ કહે,- 'આમ જો ભાઈ તારી પીઠ મારાથી હવે છોડતી નથી, એટલે એટલી વાત તુ મને માફ કર એમ તો તે મારી આકરી કરી છે, (અને હવે પછી પણ કગીશ.)' એ વાત હુ કદાપિ ભૂવીશ નહિ તે બદલ હુ તારી આકરી કગીશ તારે માટે તળેલો બાપીશ તને દાણુ ખવડવીશ, પાળી પાઈગ, ખરેડો કરીશ, તુ જે કહે તે કરીશ પણ એટલી વાત હવે કરીશ મા,' ઘોડો બિચારો શુ કરી ગયે ? મોટેથી હાણુહણીને એ મૂગા જન વડે પોતાની ફરિયાદ પ્રભુના દન્યાન્મા મોઢાવી ઘોડાને ત્યાગ જોઈતો હતો ત્યાગે માણુમ દાનની વાતો કરતો હતો ! 'ભવા માણુસ ! તારો આટલો બોલ પણ ખરો પડવા દેજે

— નિનાબાઈ

"પ્યારા માપુ"

સંતો-ભક્તો-શહીદો

[સંતોનું જીવન પારમર્યભર્યું જેવું છે. જે કોઈ એમના સમાગમમાં આવે ■ અને જેને સતનો સ્પર્શ થાય છે, એનું જીવન સુવર્ણમય બની જાય છે. એથી જ આપણા દેશમાં સત્સંગને સાધનાનું એક મુખ્ય અંગ ગણવામાં આવ્યું છે.

આ દેવને લક્ષમાં રાખીને પ્રત્યેક મંદિરને કોઈને કોઈ સતના જીવનની રૂપ-રેખા આપવાનું ઉચિત મર્યુ છે.]

સત્યસાધિકા અને બેસેન્ટ

શ્રી સુરદાસ મહિં

એકવાર શ્રીમતી સરોજિનીદેવી નાયડુએ કહ્યું હતું કે ગાંધીજીનું દેશસેવાનું કાર્ય શક્ય બન્યું એનું કારણ એ છે કે શ્રીમતી એની બેસેન્ટ ગાંધીજીએ જે કાર્ય શરૂ કર્યું તે પહેલાં એનો પ્રારંભ કર્યો હતો અને માર્ગ ખુલ્લો મૂક્યો હતો. કવિની દ્રષ્ટિ અતીવ ભાંડી હોય છે. તેથી કવિ જે દર્શન કરી શકે છે તે સામાન્ય લોકો કરી શકતા નથી. આ દ્રષ્ટિએ ગાંધીજી અને એની બેસેન્ટનો આંતરિક સંબંધ હજી સુધી લોકો બરાબર જાણી શક્યા નથી.

એની બેસેન્ટ શું કર્યું? દીનબંધુ એન્ડ્રૂઝની પેઠે એમણે પણ પોતાના દેશ ઇંગ્લેન્ડને છોડીને હિંદની સેવા કરવાનું સ્વીકાર્યું. ઇંગ્લેન્ડ આપણા પર રાજ કરીને આપણી ઉન્નતિના માર્ગમાં અડચણ આવે છે એ એક 'પાપ' છે. પાપનું પ્રાયશ્ચિત કરવા માટે આ બંને અસ્તિત્વેએ હિંદને પોતાનાં

જીવનની પુણ્ય-ભૂમિ બનાવી. એ બંનેએ લગભગ ચાલીસ વર્ષ સામાજિક, ધાર્મિક અને રાજકીય સેવા બજાવી.

એની બેસેન્ટ જ્યારે હિંદમાં ગઈ શતાબ્દિકાના અંતમાં આવ્યાં ત્યારે દેશનો શિક્ષિત વર્ગ એમાં જ ગર્વ સમજતો હતો કે દરેક બાબતમાં વિલાસતના લોકોની નકલ કરવી : વિચારમાં, આચારમાં, ખાવા પીવામાં, પોશાકમાં અને પોતાની સંસ્કૃતિ તેમજ પોતાના માહિત્ય નહીં જાણવામાં; અને, એ એટલી હદ સુધી કે એની અવગણનામાં મોટાઈ સમજતા! આ બધું એણે આપણા લોકોની વિચાર-ધારાની દિશાને સ્વદેશ અને સ્વધર્મ તેમજ સન્માન બાંધી ફેરવવામાં એની બેસેન્ટે યથાશક્તિ પ્રયત્નો કર્યા. ધીમે ધીમે શિક્ષિત લોકો સમજ્યા લાગ્યા અને જેમ જેમ સમજતા ગયા તેમ તેમ નિર્ભય દેશભક્ત બનતા ગયા. આપણા દેશસેવકો અને દેશપ્રેમીઓમાં

હજીય સારી સંખ્યાનાં લોકો એવા મળી આવશે જેઓ એની બેસેન્ટની માનવતા છ.યા તળે ઉછર્યા છે તેથી જ કાશી વિશ્વ વિદ્યાલય-જેની સ્થાપના થોડા વર્ષો પડી થત ને એની બેસેન્ટે પોતાની મોટી કોલેજ આપવાની કુશાલી ન કરી હોત તો-ના એક મકાનમા આરસની તખતી પર આ મજ્જો ફાનરેલા છે :

“અમારી માતાએ એ તો અમને ફક્ત જન્મ આપ્યો હતો, પણ તમે, માતૃશ્રી એની બેસેન્ટે, અમને પુનર્જન્મ આપ્યો છે ”

ગાંધીજીની જેમ એની બેસેન્ટે પણ બે વાતો પર મૌથી વધારે ભાર મૂક્યો હતો. આગિત્યત ધડતર અને મત્યની પૂત બે ગાંધીજીનું આગમન હિંદના બાગમા વસતના પવન નમાન હતુ તો એની બેસેન્ટેનું અનમન વસતના પવનને અંગેનું આપનારુ હતુ તેથી જ ‘માતા બમતી’ના નામથી એમના શિષ્યો અને અનુયાયીઓ ધણા વડાવથી એમને નબોધતા હતા:

માતા બમતીનો જન્મ મર્ઝ શતાબ્દીની લગભગ અધવચ્ચે હન્વેન્ડમા થયો હતો ત્યારે ઉમરમા આઠ્યા ત્યારે પેતાનું મિશન પૂર્ન કરી તેમણે એક પાઠગી નથે લન કર્યા. એમને સતાન થયુ એક વગ એમનું

॥ વહે માન-મ ॥

એ બાળક બહુ જ બિમાર પડ્યુ. એ નાના બાળકનું અતિશય કષ્ટ બેઠને એમનો વિશ્વાસ પ્રભુ પરથી અને ઈશુ પરથી ઊઠી ગયો. તે દિવનથી જ એમની મત્યશોધનની યાત્રા શરૂ થઈ જ્ઞાન દ્વારા આપણે અત્ય પરના આવ ગ્હો દૂર કર્યા. પણ મત્યનું એક વિશિષ્ટ રૂપ ન્યાય છે એટલે ત્યા ત્યાં એમણે સામાજિક જીવનમા અન્યાય ભોલો ત્યાં ત્યા અન્યાયને દૂર કરવા તેઓ તરત જ હાજર થઈ જતા. મત્યપરાયણ અને ન્યાયપરાયણ હેવાને લીધે એમ બ્લેવેટરફી (જેમનો અહેવાલ ‘પ્રાગ બાપુ’ના એક અકમાં આવી ગયો છે)ની કૃપાદૃષ્ટિ એમના પર પડી. ત્યારથી તેઓ થીઓનોલોજિકલ એમાયટીમા ભેગયા, અને એ સોસાયટીના કામ અંગે જ એમને હિંદમા આવવાનું થયું.

કોઈએ એક વાર શ્રીમતી એની બેસેન્ટને પૂછ્યુ હતુ, ‘આપના મૃત્યુ પછી આપની કબર પર બે કોઈને એક વાક્ય લખવું રોય તો આપ કયા શબ્દો પસંદ કરે ?

એમણે ઘટી નમ્રનાથી જવાબ આપ્યો ‘ફક્ત પાચ જ શબ્દો :

‘S’ic tried to follow Truth’ (એમણે નત્યનુ પાવન કેન્વા પ્રયત્ન કર્યો ”)

ભાવના અને સિદ્ધિ

આપણે—ભારતવાસીઓ—સ્વરાજ સ્વરાજ શબ્દનો ઉચ્ચાર અને સ્વરાજ પ્રાપ્તિની ઇચ્છા ધણા હાંબા કાગથી કરીએ છીએ. છતાં સાચા સ્વરાજનો સાક્ષાત્કાર હજુ સુધી કેમ આપણાથી વેગળો ને વેગળો રહે છે? સ્થિરચિત્તે વિચાર કરતાં એટલું તો જોને સમજાયે કે આપણો સ્વરાજ શબ્દનો ઉચ્ચાર નિર્માસ્ય-પોષ્ટીઆ ટુલુ જેવોજ રહ્યો છે. વધારે સ્પષ્ટ શબ્દોમાં કહીએ તો સાચા સ્વરાજ માટેની આપણી ભાવના સાચી જોળી છે. અને ઈશ્વર ગમે તેટલો માયાળુ કાં ન હોય પણ જોળી ભાવનાની સિદ્ધિ તો એ જોનો જ અપાવે?

ઠાણને પ્રશ્ન થયે કે આપણી ભાવના જોળી છે એની ખાતરી સી? તકને ફડ જવાબ એવોતા હોય તો તો હજી આપણને સ્વનંતતા મળ્યા છતાં આપણી નૃત્તિ બદલાઈ નથી. એ જ એની ખાતરી. પણ આ સ્થળે તો એ વાતની ખાતરી ખ્યાર બાપુના વાચકને હું પુરાણની દબે એક કથા દ્વારા કરાવવા માગું છું.

સાધુ સંતોના ઉપદેશમાં એક આવી કથા છે:—

એક હતો કુંભાર. તે પોતાનાં ગધેડા લઈને એકવાર એક ગામથી ખીળે, ગામ જવા નીકળ્યો. ગામ જરા દૂર હતું અને ગધેડાં જરા ધીમાં હતાં એટલે સાંજ પડી ગઈ છતાં ગામ આગળ નહિ. હવે તો રસ્તામાં જ રાતવાસો કર્યા વિના ચાલે એવું ન હતું.

કુંભાર તો આસપાસ ઘોડાં બાંધી હતાં તેની સાથે ગધેડાને એક પછી એક બાંધવા માડ્યાં. બાંધતાં બાંધતાં એક ગધેડું રહ્યું એને બાંધવા માટે કુંભાર પાસે દોરડું જ ન મળે. ગધેડાને તો મળ પડી ગઈ. નાથે, ફૂટે ને ચારે તરફ ઢોઢો મૂકે. કુંભાર બિચારો એનાથી થાક્યો અને ખૂબ મૂંઝાયો એવામાં એની નજર રસ્તે જતા એક બાવાજી ઉપર પડી. એણે તો તરત જે હાથ ભેડ્યા ને પૂછ્યું ‘બાવાજી, આ ગધેડાને ઠેકાણે લાવવાનો કંઈ ઉપાય બતાવોને?’ બાવાજી કુંભારની મૂંઝવણ સમજ્યા અને હસી પડ્યા, એહો! એમં તે આટલો મુંઝાય છે. જ્યે, હું કહું તેમ કર. તારા એ ગધેડાને એક ઠેકાણે જીવો રાખી એના પગ પરેખરા

ખાંધવા હોય એવી રીતે તારે તારા હાથના ખોટેખોટા ડોળ કરવા બસ, ગધેડું ના બધાય તો મને કહેજે ।

કુભાર તો હરખાતો હરખાતો ગયો ગધેડા પાસે. અને બાવાજીએ જતાવેલી યુક્તિ અજમાવી એણે હાથના ચાળા કર્યા તેની માથે જ ગધેડું ઘિર થઈ ગયું । યુક્તિ આખાદ મદ્દગ નિવડી. બિચારો ચાકયો પાકયો બાવાજીનો પાડ માનતો મૂઈ ગયો રાત તો પલક વારમા પમાર થઈ ગઈ અને સવાર પડી રાતોમાતો સૂરજ ઊઠ્યો. અને કુભારનાં પોપથા ઉઘડયા એતે તો તરત જ બીજે ગામ જવાની ઉતાવળ કરવા માડી ગધેડાને એક પછી એક ઊંઘ્યા પેલા મસ્તીખોર ગધેડાને તો ઊંઘવાપણુ હતું જ નહિ ને ?

એટલે કુભારે તો હાથમા ડફલુ લઈને બધાને હાકવા માડ્યા બીજા બધા તો મીધે સીધા ચાંચા પછુ પેતુ કેમ ક્યું ડગલુ જ ન ભરે, બહુ માર્યું પછુ પેલા ગધેડાએ તો સમ ખાવા પૂરતું એક ડગલુયે ન ભર્યું । હવે ! કુભાર વગી ચાકયો આખરે એક વિચાર મૂર્યો એને નકદી લાગ્યું કે પેલા બાવાએ આ ગધેડાને મત્રેતુ લાગે છે એટલે જ નથી ચાલતું બાવાજીને ગધેડાનો લોભ લાગ્યો છે હં, હવે સમજ્યો ।

કુભાર તો નીકળ્યો બાવાજીને શોધવા અને મારે નમીજે બાવાજી પલુ નહકમાં રાતવ નો રહેવા એટલે તરત મગી આંચા એણે જઈને મવાત કર્યો, “અં બાવાજી આ માગ ગધેડાને તમે શુ ક્યું છે કેટલુ માર્યું”

પણ ખસતું જ નથી. ”

બાવાજી તો હસતા હસતા બોલ્યા અરે ! ભલા ભાઈ, એમાં ગધેડાનો શો દોષ ! બે, જઈને, બાણે સાચે માર્યું દોરડું બાંધ્યું હોય અને ઊંડતો હોય એવી રીતે હાથના ચાળા કર-બસ, પછી એ નં ખસે તો મારી પાસે આવજે. ”

કુભાર તો પહોંચ્યો ગધેડા પાસે. હાથના ચાળા કર્યા ન કર્યા અને ગધેડું ચારે પગે ઉપડ્યું. કુભાર તો છક થઈ ગયો. અને ખુશ પણ થઈ ગયો.

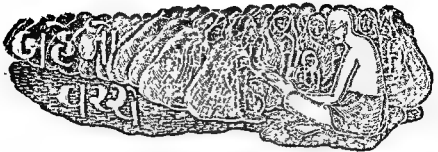
આ થઈ કથા. હવે એનો કિંમતી સાર આપણે ભેઈ લઈએ. પેલા ગધેડાને દોઈએ ખરી રીતે બાંધ્યું પણ નહોતું અને ઊંડયું પણ નહોતું માત્ર એના મનમાં ઠમી ગયું કે “હું બંધાયો છું” અને “હું છૂટ્યો છું” એ જ એતુ બધન અને એ જ એની યુક્તિ. જેવી ભાવના થઈ તેવી સિદ્ધિ પણ થઈ. પણ એ ભાવના ગાચી સળળ હતી.

આપણા સ્વરાજને વિષે પણ કંઈક આપું જ કદી શકાય. આપણે સ્વતંત્ર થયા છતાં સ્વતંત્રતાની ભાવના આવી નથી. એવી મનોવૃત્તિ છે ત્યાં સુધી ગમગજ દેમ મંભવે ? “આપણે દેશના નં એવક છીએ ” એવી તિત્ર ભાવના થશે તે ધરીથી જ આપણે સાચા સ્વતંત્ર થવાના એ વિષે શંકાને મ્યાન નથી એ ભાવના શુદ્ધ હશે તો રામગજ આવવાનું જ.

“બ્રહ્મ ! આપણા દેશવાસીમાં ‘રામરાજ’ની બગવાન ભાવના પ્રેરો અને સિદ્ધિ કરો । ”

— બાદનવાગી.

[મદાપુરેનું હદય માતાની હદય જેવું હોય છે. એજ કારણે એમનાં પાસે સ્ત્રીઓ રહે-છાએ અને નિર્ભયપણે નય ॥ અને પોતાનું હદય એમની પામે વિના મરેલે પુણું મૂકા દે છે.

બાપુના કવનમા પણ એમ જ થયું. એમના સંપર્કમા આવીને હનરો બહેનોએ પોતાના કવનની અનેક મુશ્કેલીઓને ઉઠેલી છે. એનું પ્રમાણ તે બાપુના બહેનો પરના પત્રો છે.]

“ખરી સુંદરતા એ તો આત્માની સુંદરતા છે.”

બહેનો,

હવે તો મારે આ એક જ કાગળ લખવાનો રહે છે. પછીને સોમવારે તો હું તમારી તરફ આવવા રવાના થયો હુપશ

સુસાદરીમાં સ્ત્રીઓની સભાઓ તો હોય જ છે એટલે અતુલવે નિત્ય નવા મળ્યા જ કરે છે સ્ત્રીઓની પામે સ્વરાજ્યની આવી છે એમ જોઈ છું પણ એને કોણ જામત કરે ? અસંખ્ય સ્ત્રીઓ નિરુદ્ધમી છે તેને ઉદ્ધમી કોણ જનાવે ! બચપણથી જ માતાઓ પોતાના બાળકને બગાડે છે તેને કોણ અટકાવે ? છોકરાંઓને ઘરેણાંથી, અનેક પ્રકારના કપડાંથી લાદી મૂકે છે. નાની બાળિકાઓને પરણાવી મૂકે છે. બાળને છુટ્ટને આપે છે. સ્ત્રીઓનાં ઘરેણાં જોઇને તો હું ‘હેરાન જ થઈ જઈ’ છું, એને કોણ સમજાવે કે એમાં ‘સાંદય’ નથી. ‘સાંદય’ તો હદયમાં છે. આવી તો અનેક વાતો હું લખી શકું. પણ તેનો ઇલાજ શો ? ઇલાજ તો સ્ત્રીઓમાંથી કોઈ ઉચ્ચ તેજવાળી ક્રૌંપદી નીકળી પડે ત્યારે મળે. આવી શક્તિ મેળવવા તમારે પ્રયત્ન કરવો રહ્યો છે. તેનો નિશ્ચય કરજો ને મ. વ. ૧૧ માવન,

પછી ધીરજ રાખજો. ઉતાવળે આંખા ન પાકે.

બાળાઓને વિષે તમે લખ્યું છે એ મને ગમે છે. બે છોકરીઓના કાગળમા આ પ્રશ્ન છે : છોકરીઓ માથાને સાડુ પીન અને ચીપિયા વાપરી શકે ? શીબનગૂંથી શકે ? મેં ઘટતો જવાબ તો આપ્યો છે પણ તમારી બાગળ એ વાત મૂકું છું, મને લાગે છે કે એ બેમાથી એકે વસ્તુની આવશ્યકતા નથી. પૂર્વે તો નહોતી. પશ્ચિમમાં વર્ગ અનેક રીતે ગૂંથે છે એટલે એક એક જોરત સેકડો પીન અને ચીપિયા વાપરે છે. શીબનનો તો પાર નથી. પણ આપણે તો બહારની શોભા જોઈએ નહીં. પાઈ પાઇનો પણ કૃપણની જેમ સાંચવવાનો આપણો ધર્મ છે, કેમકે આપણને મજાતા દ્રવ્યના આપણે માલીક નથી પણ રક્ષક હીએ. એટલે તેમાંથી દેહને અત્ત વચ્ચડપી ભાડું આપવા જેટલા જ પૈમાવાપરવાનો આપણો અધિકાર છે ત્યાં પીન વિ. ને સ્થાન હોય જ નહીં એમ માણું છું. આપણો પોતાનો અને બાળકોનો આનંદ આપણને શોભે એવી રીતે આપણે રચવો જોઈએ.

બાપુના આશીર્વાદ,

“ખાર” -----

(૧૯૪૬) ૨૨૩

બાપુનું વિરાટ દર્શન

શ્રી. સરલાબહેન મહુમદાર

[મતાકથા ચાપુ]

ત્યારે આશ્ચર્યથી ઉઠ્યાં, હૃદયે ગેમ શરીરનાં
નભાવી શિર હું બોલુ, બાપુને હાથ ભેડીને

હે બાપુ! દેખું તવ દિવ્ય તેજે,
છાઈ રહી માનવ બન હિંદની
ઝગે જવાહીર, વગી પ્રકાશે
આ ઉઝ તેજે મરહાર પોને.

સામે ફરે 'ધર્મનુ' ચક્ર વેગે
મંજુલ ગોંને ચરખો તમારો
ઝગી રહ્યા સૌમ્ય પ્રકુદલ તેજે
પ્રભાતના સૂર્ય સમા મહાપ્રભા.

અનેક નેત્રો, યુખ, હમ્મ, પેટ
અનંત રૂપો, તવ, સર્વ બાપુ
ન અત તાંત, નહિ મધ્ય અહી
વિગટ તારું રૂપ હું નિહાળું...

અનેક નેત્રો તુજનાં ગી ગહો,
ખુલે ખુલેગી દુઃખ ભેદ વિશ્વનાં
દેહે બધો પ્રેમ અખૂટ અજિથ
એ નેત્ર માગે વડતો અખંડ

૧૪ (કમલ)

“ધ્યારાબાપુ”

આ માસિકમાં મુખ્યત્વે ગાંધીજીનાં તત્ત્વજ્ઞાનના અભ્યાસીઓના લેખો, સંસ્મરણો, ગાંધીજી તથા ગુરુદેવની વિચારશ્રેણીનો સમન્વય કરી બને ઉપાસકોની આખરી ધ્યેયની સાધનાના મનનીય લેખો, ધર્મ, કળા અને મંસ્કૃતિનું સાહિત્ય, ગાંધીજીના અમૂલ્ય અપ્રગટ પત્રો, છબીઓ, ચિત્રો તેમજ આપણાં રોજિંદા જીવનના પ્રશ્નોને ચર્ચતી બોધક વાર્તાઓ ઈત્યાદિ વિભાગો દ્વારા ધ્યેયક્ષી સામગ્રી આપવામાં આવશે.

સૂચના

* દર માસની ૩૦મી તારીખે એક પ્રસિદ્ધ થશે.

* પ્રગટ તારીખ પછી દસ દિવસમાં એક ન મળે તો ટપાલમાં તપાસ કર્યા પછીજ

કાર્યાલયને જણાવવું.

* સરનામાનો ફેરફાર તરત જણાવો, કે જેથી એક ગેરવહેતો બંધ નહિ.

* “ધ્યારાબાપુ”માંનાં સર્વ ચિત્રો અને છબીઓ કોપીરાઈથી રક્ષિત છે.

લવાજમ—

દેશમાં - રૂપિયા ૭

પરદેશમાં - બાર શિલિંગ

“ધ્યારાબાપુ” અંગેના સઘળા પત્ર-વ્યવહારનું સરનામું—

“ધ્યારાબાપુ” કાર્યાલય, ‘રૂપાયતન’

૪૫, નહેરુ રોડ, વિલેપારલે. મુંબઈ-૨૪.

‘રૂપાયતન’નો મુખ્ય આદર્શ જનતામાં લોકોપયોગી કલાનો પ્રચાર કરી સામાન્ય લોકોનાં જીવનમાં પશુ સુરક્ષિ અને આનંદનું સિંચન કરવાનો અને કરાવવાનો છે. આ ધ્યેયને સિદ્ધ કરવા જમીનની વધુ આવશ્યકતા લાગે છે. ત્યાં આલીશાન મકાનો નહીં પણ કલાત્મક મૂંપડાંઓ હશે. ત્યાં બધા મુહુર્તોગો હશે, ત્યાં ઠંડા હશે, ત્યાં સંગીત હશે ત્યાં એ વાટે જ કેળવણી આપશે. ત્યાંનું વાતાવરણ જ વિદ્યાર્થીઓની સર્જનાત્મક શક્તિ જગાડી નવી પ્રેરણા આપશે. દરેક માણસમાં સર્જનાત્મક શક્તિ તો પડી જ હોય છે પણ એ મુકુપ્ત દશામાં હોય છે. એને પ્રગટ કરવા પ્રેરણાત્મક વાતાવરણ જ જોઈએ. આ વાતાવરણ બાપુ અને ગુરુદેવનાં શિક્ષણ અને સંસ્કારના મિલનથી જ ઉદ્ભવી શકે. મનુષ્યને જીવન જીવવા માટે જોઈતી આવશ્યકતા નિદ્રા, હવા અને ખોરાકની છે તેટલી જ આવશ્યકતા, મારું અને સાદું જીવન જીવવા માટે સૌંદર્ય પારખવાની પણ છે.

કળા જ્યારે પૂર્ણ સ્વરૂપે વિકસે છે, તેથી પહોંચે છે ત્યારે તે પવિત્ર બને છે અને મમાજને એક દિવ્ય સંદેશ આપે છે.

બમારી આકાંક્ષા, પ્રમાણે આદર્શ અમે ૫૦ બાપુ અને ૫૦ ગુરુદેવનાં શિક્ષણ અને મંસ્કારમાંથી મેળવ્યાં છે. અને આ બંનેનાં શિક્ષણ અને મંસ્કારનાં મિલનમાંથી જ રૂપાયતનનો જન્મ થયો છે.

દુકમાં રૂપાયતનનું ધ્યેય દરેક ધ્યક્ષિની આંતરણુદિ જગાડવાનું અને સૌંદર્ય પારખવાની શક્તિ કેળવવાનું છે. આ તૈને આનંદથી ભંરી-દેશે અને તેને નવું સ્થવાને માટે પ્રેરણા આપશે.

કળા, આમ દુનિયામાં સેવા અને સૌંદર્યના આનંદની પ્રતિનિધી બને છે. રૂપાયતન એ કળાનું નમ્ર સેવક છે.

પ્રકાશક અને મુદ્રક, પીરેન ગાંધી. “ધ્યારાબાપુ” મુદ્રણાલય, નહેરુ રોડ, વિલેપારલે.

ભલો ભલાઈ હિ પે લલમ્, લલમ્ નિવાઈ હિ નીચુ ।
સુવા સરાહિય અમરતા, ગરલ સરાહિય મીચુ ॥

અમૃત જેમ અમરપણુ આપવામાં અને વિષ જેમ મરણુ આપવામાં પકાય છે, તેમ ભલા માણસો ભલાઈ કરીને અને નીચા માણસો નીચતા કરીને વડાઈ માને છે.

— રામાયણ.

જડ ચેતન ગુન દોષભય, વિધિ કીન્હ કર્તાર ।
સંત હંસ ગુન ગહહિં પપ, પરિહરિ બારી બિકાર ॥

પરમેશ્વરે જડ-ચેતનના ગુણદોષવાળું જગત સરળું છે, પરંતુ હંસસ્વરૂપ સંતપુરુષો જળરૂપ વિકારનો ત્યાગ કરી દૂધરૂપી સારને ગ્રહણ કરે છે.

— રામાયણ.

સહકાર આપો.

આ મથાળા નીચે “ધ્યાસ યાપુ” નો મેવાલાવથી પ્રચાર કરનારા મિત્રોનો હેવલ અવાર નવાર પ્રગટ થાય છે. અમારી ગણતરી તો હતી જ કે દરેક ગ્રાહક યોદ્ધામાં યોદ્ધો એક નવો ગ્રહક બનાવી આ કાચને પ્રેમથી અપનાવી લેશે પણ એ નથી બન્યું આવું કાર્ય મહકાર વગર થોડું જ સફળ થઈ શકે? એક નવો ગ્રાહક બનાવી મોકલવો એ કંઈ ભારે વસ્તુ નથી યાપુની ધર્મવાણીનો પ્રચાર કરવો એ કર્તવ્ય સમજી સહુ આ કાર્ય ઉપાડી લે તો “ધ્યાસ યાપુ” દરેક ઘરમાં અવશ્ય પહોંચી જાય.

આ છે-વા બે મહિનામાં શ્રી અમૃતલાલ વોરા, જયતિલાલ પટેલ તેમજ રતિભાઈ પાલાએ અદ્વિકામાં પ્રચાર માટે સારો ઉત્સાહ બતાવ્યો છે આ સિવાય આણંદમાં શ્રી નવરલાલભાઈ દવે, ભાદરવામાં અળાવાલ શાહ, મુળાઈમાં માણેકચંદ બોના તેમજ અમદાવાદમાં ચારુબહેન ચોડાનો સહકાર મળ્યો છે તે માટે તેઓના આભારી છીએ.

અમે આશા રાખીએ છીએ સહુ આ પ્રચાર કાર્યમાં ભળી “ધ્યાસ યાપુ” ને પગભર રીતે આગળ લે મહેનત કરી રહ્યા છીએ તેમા પૂરો મહકાર આપશે જે મિત્રોને રસ હોય તે અમારા કાર્યાલયનાં મરનામે પત્ર-વ્યવહાર કરે જેથી પ્રચાર માટેની પત્રિકાઓ મોકલી આપાય આ ન અવશ્ય જણાવો.

નીચેના સ્થળોએ “ધ્યાસ યાપુ” નું લવાજમ ભરી શંકાશે.

- (૧) શ્રી કુમુભબહેન ગાધી રાષ્ટ્રીયગાળા, રાજકોટ
- (૨) શ્રી જમુભાઈ સરવૈયા ગંગા મહાવ, પલ, આણંદ ગા રોડ, મુળાઈ ૬
- (૩) શ્રી ચીમનલાલ તમાકુવાલા વસી તમાકુવાલા એન્ડ સન્સ, પુરાનપુરી ભાગોળ, સુરત
- (૪) શ્રી મનમુખલાલ બાદવજી ગાધી ૩૬, નાગદેવી કોસ ચેઇન, મુળાઈ
- (૫) શ્રી ગીરધરનાથ દામોદરદાસ લીમીટેડ રોડ રોડ, ચોલસિંહ ચોકી, અમદાવાદ
- (૬) શ્રી રામકૃષ્ણ બજાર તિલક ચોક, સોલેપુર
- (૭) શ્રી ૧૫ ડી મની ૧૧૨, સર વિઠ્ઠલદાસ એમ્પ્લોયર્સ, ૧૬ એપોલો સ્ટ્રીટ, મુળાઈ ૧
- (૮) શ્રી નવરલાલ દવે નાનુ અડધ આણંદ
- (૯) શ્રી મોહનભાઈ મહેતા ૧૮૪ ગોવિંદ અપ્પા નાયક મદ્રાસ
- (૧૦) શ્રી સ્વદેશી વસ્તુભંડાર ગોવવાડ ગે, નવમારી
- (૧૧) શ્રી ચીમનભાઈ કોડારી મથવારાના ટેવામાં, મુરેન્દ્ર નરસ [સારાઈ]
- (૧૨) શ્રી શાંતિલાલ દવે માધવવાડી, ૧૦૨ ઈ રૂમ ન ૨૨, દાદર, મુળાઈ ૧૪
- (૧૩) શ્રી આર આર શેઠની કુાં કેશવભાગ પ્રિન્સેસ સ્ટ્રીટ, મુળાઈ
- (૧૪) શ્રી એન એમ ત્રીપાઠી વિ. ૧૬૪, પ્રિન્સેસ સ્ટ્રીટ, મુળાઈ
- (૧૫) શ્રી રમણીકલાલ મેઘાણી ૧૪, અમરતયા સ્ટ્રીટ, કલકત્તા

પરદેશમાં “ધ્યાસ યાપુ” નું લવાજમ નીચેના સ્થળોએ ભરી શંકાશે

- (૧) શ્રી પ્રભુદાસ જ વજગીચ પો બો. ન ૧૦૬, નેંગ્રી, કેન્યા કોલોની
- (૨) શ્રી રતિલાલ પાવા ‘કાન્નપાવા’ લોગેન્સો-મારકવીંગ પો. બો. ન ૮૮૦ [પો. ઈ. બા.]
- (૩) શ્રી અમરતલાલ વોરા પો. બો. ન ૧૬૦ કમ્પા. [યુગાન્ડા]
- (૪) શ્રી જયતિલાલ પટેલ પો. બો. ન ૭૨, કમ્પા. [યુગાન્ડા]

નવા વર્ષને મઠિ એકલું જ કે
આમમનાં બધાં મતો વિષે વધારે
સમજે ને આપુ જાઓ. જેમ તેનું
પાસન મનપૂર્વક થશે તેમ રહીરે
અને આખા બન્નેની ઉન્નતિ થશે.
બગવાન તમારા સહુનું કલ્યાણ કરે.

સનુ એક થઈને પોતાની શક્તિ
સી નાખીને કામ કરે તો થાણું
વધારે કામ થાય. આ વાત આખા
જવાનના જીવમાત્રને લાગુ પડે છે.
તમે કીડી, મકોડને બેસાડો તો તેની
કુનિઆથી જે એજ પાડ રીખાય છે.

૨૦ નવેમ્બર ૧૯૪૮

વિષયસૂચી

	૪૪		૪૪
૧ નૂતન દિવસના પ્રતિક ગાંધીજી ૨૨૫		૬ બાપુના પત્રો ગાંધીજી ૨૩૧	
૨ શાંતિનિકેતનનાં મંજનો મુરદેવ ૨૨૬		૧૦ સંવેદન વાણી વિનોબાજી ૨૦૬	
૩ આમમનાં કંવિયર ન. પાંડ ૨૨૭		૧૧ સેવક સમાજના વેદ જનપુ પડે બળતબાધ ૨૪૦	
૪ મહાન વિભૂતિ મુરદેવ ૨૨૮		૧૨ વડાલા પંખીડા ગાંધીજી ૨૪૧	
૫ બાપુને પરિવાર મુકુલભાઈ ૨૨૬		૧૩ આ, કોશી, કોઈ ગાંધીજી ૨૪૨	
૬ દિમાસપ અને બાપુજી મજુદાસ ગાંધી ૨૩૧		૧૪ ગુરુ સમયે શાંતિ મુરદેવ ૨૪૩	
૭ ગુરુ નાનકાબાબા ધીરેન ગાંધી ૨૩૪		૧૫ ગાંધી-મુરુ મુરદેવ ૨૪૫	
૮ બલેનો વચ્ચે ગાંધીજી ૨૩૫		૧૬ એને અજવાળે સરલાબહેન મજુમદાર ૨૪૬	

શાંતિનિકેતનનાં ભજન

યદિ તોમાર દેખા ન પાછ પ્રભુ એવાર એ શ્યવને
તોખે તોમાય આમિ પાછનિ જેનો સે કથા રય મને ।
જેનો ભૂલે ન જાઇ વેદના પાછ સયને સ્વપને ॥

હે પ્રભુ, જો આ ભવે તમારાં દર્શન હું ન કરવા પામું, તો પણ હું તમને હજી પામ્યો નથી એ
વાત મારા મનમાં રહો (રય); હું જૂલી ન જાઉં પણ સૂતાં સૂતાં સ્વપ્નમાં પણ મને એનો ખટકો રહો.
એ સંસારેર હાટે આમાર જતણ દિવસ કાટે,
આમાર જતણ દુહાત ભરે ઓઠે ધને
તોણ કિછુધ આમિ પાછનિ જેનો સે કથા રય મને ।
જેનો ભૂલે ન જાઇ વેદના પાછ સયને સ્વપને ॥

આ સંસારના ચૌદામાં મારા ગમે તેટલા દિવસ વીતે, મારા જે હાથ ધનથી ગમે
તેટલા ભરાઈ જાય, તો પણ હું કાંઈ કહેતાં કાંઈ પામ્યો જ નથી એ વાત મારા મનમાં રહો.
હું જૂલી ન જાઉં પણ સૂતાં સૂતાં સ્વપ્નમાં પણ મને એનો ખટકો રહો.

યદિ આઘસભરે આમિ ભસિ પથેર પરે
યદિ ધૂલાય સયન પાતિ સયતને
જેનો સકલ પથઈ બાકી આછે સે કથા રય મને ।
જેનો ભૂલે ન જાઇ વેદના પાછ સયને સ્વપને ॥

આળસ કરીને હું મારગમાં જ એસી જાઉં, ધૂળ ઉપર જ જતનથી મારી પથારી
પાથડું, તો પણ આખો મારગ માટે વટાવવાનો બાકી છે એ વાત મારા મનમાં રહો; હું જૂલી
જતણ ભરે દાસિ ધરે જતણ વાળે વાંસી
ઓગા જતણ મૂઠ સાજાઈ આપોજને
જેનો તોમાય ધરે દોષનિ આના સે કથા રય મને ।
જેનો ભૂલે ન જાઇ વેદના પાછ સયને સ્વપને ॥

મારે ઘેર અમે હસિએ, વાંસળી ને એવાં ખીન્નાં વાળાં વગડાવિએ, ઘરને શણગાર
સજાવિએ, તો પણ તમારી પધશમણી આ ઘરે થઈ નથી એ વાત મારા મનમાં રહો. હું
જૂલી ન જાઉં પણ સૂતાં સૂતાં સ્વપ્નમાં પણ મને એનો ખટકો રહો. દ. વા.

* ઇન્ડિયન પ્રેસ, પ્રયાગની ગીતાંજલિ, ૭૯ (પાનું ૧૧૬). આ ભજનનો પ્રથમ પરિચય મારા બાલમિત્ર સ્વામી
આનન્દે મને સાંભરમતી જેષ્ઠમાં સને ૧૯૨૨માં કરાવ્યો હતો.

આશ્રમમાં કવિવર

શ્રી રામનારાયણ ના. પાઠક

એકવાર સાબરમતી આશ્રમમાં શુરુદેવ પધાર્યા હતા. ૫૦ બાપુના ઓરડામાં આદી ઉપર નિરાંતે બંને પવિત્ર આત્માઓ આઠ પડ્યા જ્ઞાન ગમ્મત કરી રહ્યા હતા.

શુરુદેવે બાપુને પૂછ્યું: “તમને કેટલા યથા મહાત્માઓ, હું તો સિત્તેરનો થયો.”

“મને સાઠ યથા.”

“ત્યારે તો હું તમારાથી કશ વધે” મોટો. “એટલે બાપુએ કહ્યું: “પણ સાઠ વરસનો વૃદ્ધ ગાંધી ગાંધી નથી શકતો ત્યારે સિત્તેર વર્ષનો યુવાન કવિ નાચી શકે છે.” આમ કહીને બાપુ ખડખડાટ હસી પડ્યા. એમાં શુરુદેવનું મીઠું હાસ્ય ભળ્યું.

શુરુદેવ શાંતિનિકેતન માટે યોગવેસા ઉદ્ધારવા નીકળ્યા હતા. એમને એ હાવનું નહોતું.

ઉદ્ધારણાની વાત નીકળતાં શુરુદેવ કહે: “સૌથી મોટા બિંદુક તો માલવીયલ.”

મહાત્માઓ, તમે માલવીયલને લગો ખરા કે નહીં?”

બાપુ કહે: “પહોંચું ખરો. પણ એમને હોરા મે.તી મળે ત્યારે મને કોડી મળે.” ફરી બંને વૃદ્ધ યુવાનોના હાસ્યથી એરડો ગાળી જાયો. ચીન જાપાનના પ્રવાસની વાત નીકળતાં કવિ કહે:

‘મહાત્માઓ, ચીનમાં મજૂરનાં મોંમાં સંગડન થાય છે. આપને એમ નથી લાગતું મહાત્માઓ, કે શ્રીમતો કરતાં ગરીબો-શ્રેમણીઓ-સંગડન વધારે સહેલાઈથી થઈ શકે છે?’

“ખરી વાત છે” બાપુએ દેહો આપતાં

“ખારા બાપ”

કહ્યું: “કરજી કે શ્રીમતો અને ભુદિભવીઓને તો એક બીજાને ભોગે આગળ વધવાનું હોય છે. ત્યારે ગરીબ શ્રમણીઓ એક બીજાના સહકારથી આગળ વધી શકે છે.”

ભારતવર્ષની મહાનવિભૂતિઓ વચ્ચે ચાલતો વાર્તાલાપ અતિ અદ્ભુત હતો. સનાતન સત્યની પેઠે એ સામાન્ય લોકો સમજી શકે તેવો સાદો છતાં હવા અને પાણી જેવો પૌષ્ટિક અને પ્રાણદાયી હતો.

ત્યારબાદ, આશ્રમવાસીઓએ શુરુદેવને બે શબ્દ કહેવાની વિનંતિ કરી. શુરુદેવ ઘડીભર આંખો પીચી બેસી રહ્યા તેમનો અપિસકૃષ્ટ પ્રભાવ-શાળી સહેરા સત્યના તેજ પ્રકાશી રહ્યો હતો. આખરે તેમના મુખમાથી તપ-પૂત વાણી નીકળી.

“તમારી વચ્ચે જન્મત બેઠેલા શુરુતું જીવન એ જ આપણને સૌને પ્રેરણા આપતા ઉપદેશ છે.”

“બોલવાની મને ટેવ નથી, પણ અનુભવે હું જાણું છું કે એ વૈખરીમાં કશું નથી. માત્ર જીવન અને ત્યાગ શાકે છે એટલું જ.....”

“આપણા દેશની સેવા માટે જે ત્યાગ જોઈએ છીએ તે લાગણી અને વાણીના ઉભારથી ન થઈ શકે. એમાં જાહેર આપણને મજા આવતી હોય; પણ ત્યાગ તો સત્ય-પાલન અને તેને અંગે

રહેલા કડક નિયમપાલનથી જ આવે. એટલે બાપણે અને સરખસો વગેરે તોફાનોમાં આપણે ન પડીએ, એથી ન રાચીએ. પણ શાંત અને સુગંધ કામનું વૈતરુ, આનંદ-પૂર્વક કરીએ.”

મહાન-વિભૂતિ

ગુરુદેવ.

“એવ દેવો મહાત્મા સદા જનનાં હૃદયે સન્નિવિષ્ટઃ”

માનવોના હૃદયમાં નિત્ય તામ કરનાર એ જ ધરાવે છે. એમના રાજકીય શાણપણને દેવતાને ઉપનિષદોમાં મહાત્મા કહ્યો છે. ને લીધે નહીં, પણ એમના આધ્યાત્મિક પ્રભાવને જેમનું મુખદુમાન આપણે કરીએ છીએ તે લીધે જ લોકો એમનામાં શ્રદ્ધા રાખી રહ્યાં છે;

ધર્મરક્ષક સંતને એ નામ આપવું યોગ્ય જ થયું છે. કારણ, આજે એમનું સ્થાન હિંદમાં જન્મેલા અસંખ્ય લોકોના હૃદયમાં તો છે જ, અને હવે પછી જન્મ લેના રાઓને હૈયે પણ હશે જ. બીજાઓના અંતરને પારખી લેવાની શક્તિ ધરાવતા એમના આત્માની મહત્તાને લીધે જ આપણા ઇતિહાસમાં આજ સુધી કદી ન બનવા પામેલી વાત શક્ય બની છે, આજે સામાન્ય જનતાને પણ આ મહાન હકીકતનું જ્ઞાન થયું છે કે જેમાં એ લોકો જીવતા જાગતાં હૃદય છે, તે ભરત ભૂમિ માત્ર કે ભૌગોલિક સંસ્થાન જ નહીં, પણ એક જીવંત સત્ય છે.....

મહાત્મા પાસે નથી કે શારીરિક બળ વા પાર્થિવ સત્તા પણ છતાં એમના મહા-પ્રભાવની ઓથે, સર્વ પ્રકારના નૂતનો ગુઝરતી સત્તાને વશ રહેવા ટેવાયેલાં લોકો પણ આજે ઊઠીને ઊભાં થયાં છે, અને આજના જગતમાં સૌથી પ્રબળ આધ્યાત્મિક સામર્થ્ય

વાતાવરણમાં શરીર તેમ જ આત્માની દૃષ્ટિએ પણ અનિવાર્ય નાશને પાત્રે છે તે એમણે અચૂક સાબિત કરી આપ્યું છે.

અને એ શ્રદ્ધા ખાતર મરવા તૈયાર છે, સહન કરવાયે તત્પર છે. આવી રીતે હુઝો સહન કરતાં કરતાં ચે તેઓ વિજયી નીવડે છે.....

જે ખરેખર મહાપુરુષ છે તેને મહાન બનાવવાની જરૂર નહોતી. એવા લોકો સ્વયંશઃથી જ મહાન બને છે; અને જગત જ્યારે એમને સ્વીકારવા તૈયાર બને છે ત્યારે પોતાની મહત્તાથી જ આતિને પામે છે. વખત આવશે ત્યારે જગત ગાંધી-જીને જરૂર પિછાનશે. કારણ, પ્રેમ મુક્તિ અને બંધુતાના એમના સંદેશની જગતને જરૂર છે. ગાંધીજી પૂર્વના આત્માનું યોગ્ય પ્રતીક જ છે; કારણ, માનવીનું તત્વતઃ આધ્યાત્મિક સ્વરૂપ એમણે જ અસરકારક વાણીમાં સાબિત કરી આપ્યું છે. વળી, માનવી નૈતિક અને આધ્યાત્મિક ક્ષેત્રે જ આખા દીને પામે છે, તથા દેશ અને દારૂગાળાના ધુમાડીયાં

બાપુનો પરિવાર

ગાંધીજીનો વારસદાર

મી. મુકુલભાઈ

એવશ્ય એવશ્ય. મનુષ્યમેતસ તથોઃ એવ આદહાનસ્ય સાધુ ભવતિ
તૌ સમપરીત્ય વિવિનકિત ધીરઃ। દીપતેતર્યાઃ ય ઉ પ્રેયા વૃણી તે॥

[માનવપ્રતિભા એવશ્ય અને એવશ્ય રહેલા છે. સુઘ માણસ એ જન્મેને વિમુક્ત રાખે છે...જે એવશ્યને અપનાવે છે તે પવિત્ર છે, જે એવશ્ય બાપી થસાગ છે તે સત્યથી રેતથો રહે છે.]

પડિત જવાહરના જીવન પ્રતિ દષ્ટિ દેખતાં મને આ સ્લોકનું સ્મરણ થાય છે. એક તરફ અખૂદ વૈભવ, અદગક પન, ઉંચા પ્રતિષ્ઠા, સુધોચ શિક્ષણ અને અનુપમ વિદ્વતા એ સઘળું હતું અને બીજાં તરફ પેતાના રેશમાંધયોની દીન સ્થિતિ તેમજ માતૃભૂમિની પરત્વે અવદશા. એમાંથી નહોતું કુટુંબે જેમાં કંઈક રહેતું છે એ વિકટ માર્ગ સ્વીકાર્યો. અધાં વૈભવો અને સુખોને તણને પિતાને પગલે પગલે જવાહરે બાપુજીની વહાલમરી સોડમાં સ્થાન પ્રાપ્ત કર્યું. સજ્જારણમાં બાપુજી જવાહર વિના એકલા અટલા હોય એમ લાગે. અખિત હિંદ મહાસભાને મંચ બાપુજી અને જવાહર સાથે એકે ત્યારે જ રેડિયમાન અને ગૌરવપૂર્ણ લાગે. જવાહરે પણ બાપુજી વિના એકલા અટલા લાગે. બાપુજીના અવસાન પછી જવાહરના ઉદ્ગમ

દશમાં આ જ ભાવ સ્પષ્ટતા જણાય છે. તેઓ કહે છે: “બાપુજી હતા ત્યાં સુધી અમે નાનકડા પ્રયત્ન લોકલ માટે એમની પાસે દોડતા જતા. પણ આજે એમના વિના રહેતું પડે છે એ અદેખર અમારે માટે અસહ્ય પરિસ્થિતિ છે.”

આમ જવાહર બાપુજીનું અંગે બની ગયા હતા અને બાપુજી જવાહરના જ્યોતિર્ધર અને પથદર્શક બન્યા હતા. તેથી જ બાપુજી જતાં જવાહર બહુ ઉદ્વિગ્ન બન્યા હતા અને અતીવ દુઃખપૂર્ણ અવાજે પોતાને વિવાદ બ્લક કરતાં તેમણે કહ્યું હતું:

“હમારી યાન ચલી મર્ઝ. જો સૂર્ય હમારે રોજ કે ઉજ્જવા તથા પ્રકાશ પ્રદન કરતા આ વહ બસત હો ગયા. હમ શીત તથા અધકર મે કાંપ રહે હું.”

પરંતુ પેતે બારતના પ્રધાનમંત્રી છે

એનું લાન થતાં પોતાની વિહ્વળ સ્થિતિને અંતર્મુગ કરી તેઓ કહેવા લાગ્યા :

“ ફિર લી હુમકો અપને આંદર ઇસ પ્રકાર કા ભાવ નહીં લાના હૈ. જબ હુમ અપને દુદયો કો દેખતે હું તો અબ લી ઉસમેં વહુ પ્રત્યક્ષિત અગ્નિ પાતે હૈં જિસે વે સુલગા ગયે થે; ઔર ચદિ વહુ અગ્નિ હુમારે પ્રભોં મેં ઇસી ભાંતિ શેષ રહી તો હુમારે દેશ મેં અધકાર નહીં હોગા. ઉસકા સ્મરણ કર, ઉનકે માર્ગ કા અનુસરણ કર હુમ અપને પ્રયત્નોં સે ફિર પ્રકાશ-સુકન હો સકતે હૈં અતઃ હુમ ચદિ ઉનકે લિએ શોક મના-યેગે તો વે અપ્રમુન્ન હોગે. હુમારા ઉનકે પ્રતિ ઠીક સન્માન ચહી હોગા કિ જિસ કાર્ય કો વે ઇતની દૂર લાકર બિના પૂરા કિયે છોડ ગયે હૈં, ઉસે પૂરા કરને કી હુમ પ્રતિજ્ઞા કરેં ઔર પૂરા કરને સે હુમ અપના જીવન સમર્પિત કર દે. ”

આ જ સાથી સ્થિતિ છે. બાપુજી પણ એવું જ ઇચ્છતા હતા. તા. ૧૧-૨-૪૫ ના એક પત્રમાં બાપુજી લખે છે

“ મૃત પ્રિયજન કા સ્મરણ કેસે કરે ? મેરા હૃદય વિશ્વસ હૈ કિ વે મરતે નહી, શરીર મરતા હૈ લેકિન સ્મરણ તો કાયમ રખના હી હૈ, ઉનકે સજ શુભ હુમારે મેં

યથાશક્તિ ઉતાર કર, ઉનકી શુભ પ્રવૃત્તિ અપનાકર ઔર ઉસમે વૃદ્ધિ કર કર. ”

જબ હર તો કેઇએ કહ્યું છે એમ બાપુ-જીનો સર્ગ પામેલો પશ્ચિમનો યોગી કેવો હોય એના આદર્શ રૂપ છે. વિનોબાજી પૂર્વના યોગીનો આદર્શ દર્શાવે છે.

બાપુજી જતાં જવાહર પર ભરે જવાબ-દારી આવી પડી. બા.પુના વારસદાર જવાહર અપૂર્વ કાર્યદક્ષતા અને ઉત્સાહ દાખવી બાપુ-વિહોણા હિંદને ઠટોકટીના વાતાવરણ-માથી ઉત્કર્ષને માર્ગે દોરી રહ્યા છે. એમની અભૂતપૂર્વ પ્રતિભાને લીધે હિંદ આજે સમગ્ર વિશ્વમાં ઉચ્ચ સ્થાને વિરાજે છે અને આખું વિશ્વ જવાહર-ધેણું બન્યું છે. આજે હિંદને અને આખા વિશ્વને ‘ભારતના ઋતુરાજ’ સમા જવાહરના અન્તરની સૌરભ અને શીતળતાની જરૂર છે. બાપુજી તો ગયા પણ આપણા દેશનું સુકન જવાહરને સોંપના ગયા છે. હજી આપણા દેશનો એના હૈયા પર એક પછી એક પડેલા આઘાતને લીધે ઉપજેલો ઉદ્વેગ દૂર થયો નથી. હજી આપણને ગ્રેરણાદાયી જવાહરની આવશ્યકતા છે. આપણી વચ્ચે દીર્ઘ કાળ સુધી જવાહર રહે અને આપણને વિકાસને માર્ગે દોરે એવી અભ્યર્થના.

હિમાલય અને બાપુજી

શ્રી. પ્રજ્ઞદાસ ઇ. ગાંધી.

હિમશિખરેણ સૌંદર્ય તથા ધ્યાનસ્થ થયેલા બાપુજીની એકામતા ભેદને
હું એક ખૂણામાં સ્તબ્ધ થઈને ઊભો રહ્યો.

પહેલાં હિમાલયની વાતો મેં ખૂબ સાંભળી હતી. હિમગિરિ કંદરઓનાં ઋષિ આશ્રમેની કુંદર કંદપનાઓ કરી રાખી હતી અને સોનાના મેરુપર્વતથી એ વધારે રમ્ય ખ્યાલ હિમાલય વિષે મને હતો. કાબરોહનમાં વર્ષો પહેલાં જ્યારે મુંબઈની તપસ્વીઓનું વર્ણન વાંચતો ત્યારે હિમાલય ભોવાળી બારે ઉત્કંઠા થતી. ત્યાર પછી દસ બાર વર્ષો કાકાસાહેબનો અને સ્વામી આનંદનો હિમાલયનો પ્રવાસ વાંચ્યો અને સ્વામી રામતીથી કહેલું હિમાલયનું સ્તવન વાંચ્યું એટલે તો ખસ હિમાલયનું નામ લેતા ગળગળા થઈ જવાતું.....

બાપુજીનું નામ સાંભળીને તથા તેમને ફરી વળતા જનસમુદ્રોનાં વર્ણન સાંભળીને અને તેમની સાધુતાની છાંટાભાર કંદપના કરીને તેમના દર્શનની અને ચરણરજ લેવાની લોકોને એટલી ઉત્કંઠા ધજા થતી જેટલી મને હિમાલયનું નામ સાંભળીને થતી હતી....

ઘણાં વર્ષો પહેલાં હિમાલય પર જઈ રહેવાનો શુભ અવસર મને મળ્યો. ઉનાળો જઈ ચોમાસુ શરૂ થવાનો એ વખત હતો. એ પર્વતમાળાના અનેક શિખરો રાખથી નાડેલા

બાવાની જેઠે ઉપરથી નીચે સુધી હવામાં ભિડતી ધૂળને લીધે આંખાં પડી ગયાં હતાં. ચોતરફ ધૂળ સિવય બીજું કંઈ પણ નહોતું. એવી ધૂળમાં હિમાલયનાં ભરફનાં શિખરો તો અલભ્ય એટલે ફરથી દેખાય જ ક્યાંથી ? જિંઘાં જિંઘાં મિનારા જેવા ચીડનાં પહેલાં બે બાડો ભેદને તો નવાઈ અને આનંદ મળ્યા. પણ પછી સો સો માર્ગિત સુધી મોટરમાં ચુસાફરી કરતાં સુધી એના એ જ બાડો ભેદને કંટાળો આવી ગયો. સદ્ગાદિના જેવાં પાસાદાર કુંદર પથરાઓ પણ ક્યાંય ન દેખાવ. આખું ઉપરથી દેખાતી અશ્વત્થની હારોના જેવું રંગિયામઝું દરય પણ ક્યાંય ન મળે. કાળાં કાળાં લૂખાં મારીનાં હમલાં જેવાં જિંઘાં પહાડો ભેદને એ લૂખું વાતાવરણ મધુર લાગવાને બદલે વધુ કારખું લાગતું હતું. અને આજુ ધૂગિયું વાતાવરણ એક બે દિવસ નહિ જખ્ખે ત્રણ ત્રણ અઢવાડિયા સુધી રહ્યું. હું તો સાવ નિરાશ થઈ ગયો. કાકાસાહેબના 'હિમાલયનો પ્રવાસ' ઉપર ચીડયો કે કેટલું બધું વધારી વધારીને લખ્યું છે, અહીં તો નથી કંઈ દેખ, નથી

"ધારા નાપું"

(૧૯૪૬) ૨૩૧

કંઈ ફૂલ, નથી ક્યાંય ખાવાની મઢૂલીઓ કે નથી ક્યાંય સાધુઓ. અને એવી ઠંડી હવા પણ ક્યાં છે કે મગજ તર થઈ જાય. આવો સોગિયો પહાડ તો ક્યાંય નેયો નથી.

આના કરતાં કાઠિયા વાડના શિહોરના હુંગ-શઓ અને રાજકોટની તળાવની ધારે પણ વધુ સુંદર અને પ્રસન્નતા આપનારી છે. આ હિમાલયનાં વર્ણનો હવે કંઈ જ વધારે કરવાની જરૂર નથી એની સ્તુતિ થઈ છે એ પણ વધારે જ છે.

બાપુજી પાસે આશ્રમમાં કેઈ નવો અનુભવ લેવા આવતો તેને પણ બધું લખ્યું સૂકું અને સોગિયું લાગતું. ઘઉં વીણતાં કે ઘંટી દળતાં અથવા કાંતતાં કે ઝીણી વસ્તુઓ પર લાંબી લાંબી ચર્ચાઓ કરતાં, સાંજની પ્રાર્થનામાં આવવાની ઉપર અથવા ઘેંસ, રોટી વગેરે ઉપરના પ્રવચનો સાંભળી તથા કામ કામ ને કામની વાતો સાંભળી, આખા વર્ષ સુધી પાપખાનું સાફ કરવાનાં કે રોટી શેકતા રહેવાના ફૂકો સાંભળીને મહા-ત્માજી વિષે તો રસ સૂકાઈ જતો. બાપુજીમાં ખરેખર મોટાઈ છે કે નહિ એવી શંકા પણ આવી જતી. અને બાપુજીનું સૂકું પાતળું શરીર અને તે પરની કરચલીઓ જોઈતેમને વિષેની કાવ્યમય કલ્પના લાંબીને ભૂકે થઈ જતી.....

પણ એક આશ્ચર્ય વરસ મારે ફરજિયાત હિમાલયમાં રહેવું પડ્યું. વાતાવરણની ધૂળ એસી ગઈ. વરસાદથી ચોતરફની વનસ્પતિ-માંથી જાતજાતની સુગંધો નીકળવા માંડી. વરસાદ વરસતાં દશ દશ દિવસ સુધી સૂર્ય

તો શાનો જ દેખાય. પણ ચાર હાથ ફરની વસ્તુ ન દેખાય એટલી ધુમ્મસનો ત્રાસ વેક્યો. શરદ ઋતુની ચાંદની અને વાતાવરણની અમીમય નિર્મળતા પી પીને પોષણ મેળવ્યું.

ખરફો વરસાદ એટલે કે સ્વર્ગીય દશ્ય. તેજો જોઈને નસે નસ આનંદથી નાચવા લાગી. કઠોર ઠંડીથી હાડકાં-

ઓએ પણ ખૂબ ધૂણ લીધું. ખરફનાં શિખરો ઉપરની સાંજ સવારની પ્રતિભા ભરી સંધ્યાઓ જેટલી જોવાય તેટલી જોઈ શિયાળો ઉતરતાં આસપા ના પ્રદેશોમાં અને વનોમાં ફરવાનો આનંદ લૂંટ્યો, પક્ષીઓના ગાન સાંભળ્યા, તથા જિયાં જિયાં શિખરો ઉપર ચઢીને ચોતરફ સો સો માઈલ સુધી દેખાતી પર્વતમાળાઓનાં દરેયો જોયાં. તથા શ્રીમન્નગતુના ઇર્દ્રફળ કહેવાતા કાફળ અને હિસાહુ ખાધા. શીતળ અને મધુર પાણીનો આનંદ લીધો. ત્યાર પછી હિમાલયનો આનંદ અકચનીય લાગવા મંડ્યો. હિમાલયને શાની ઉપમા દેવાય? હિમાલય તે હિમાલય જ. એનાં ખરફનાં પહાડોનાં દર્શન, શ્રવણથી ચક્રિત થઈ જવાય છે તો એ પહાડોની તો વાત જ શી કરવી? શ્રીકૃષ્ણ ભગવાને કહ્યું છે તેમ હિમાલય સાથે જ ભગવાન છે. વિભૂતિ છે.....

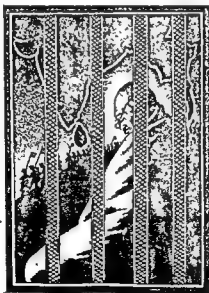
એક બે વરસ બાપુજી સાથે રહેવાનો પ્રસંગ મળે, શુષ્ક કાર્યક્રમોને ભેદીને તેથી પર થવાય ત્યારે બાપુજીનો સાચો અનુભવ મળવા લાગતો. એમના લખાણના કે બોલના એકે એક વાક્ય પાછળ અનુભવના ડેવા કેવા પહાડો સંતાયલા હોય છે તે દેખાવા લાગતા. બાપુજીના કોથમાં કે સામા માણસ પ્રત્યે

તેઓ દર્શાવતા તે બેરકારીમાં કેટલો બધો પ્રેમ વરસતો હતો એ વિચરતા પીમળી જવાય છે. દરેક સ્ત્રીથી વસ્તુ પછગ જે કાગળ લેતા તેમાં સત્યની ધાર ઉપર ચાલવાની બાપુ-જીની અસાધારણ શક્તિ દેખાવા લાગે છે નાના મેઠા અનેક ગુનઓ ગળી જતા તેમને જોઈ ઊંચાં ઊંચાં બરફનાં શિખરોથી વધુ ઊંચાં અને વિશાળ 'મનવાળા બાપુજી' છે એમ સમજાવા લાગે છે. અને બાપુજીની કાર્ય-પરાયણતા રાજ એકના એક દેખતા કાર્ય-ક્રમની પાછળ રહેલી પ્રતિભા, નિત નૂતનતા એટલે રાજ ને રાજ રંગો નવા જ દેખાય અને નવું જ કરે એ બધું જોઈને ચંપ્ર બાય છે કે બાપુજી જેવા બીજા કોણ હોઈ શકે? એ તો મહાત્મા ગાંધી જ હોય. બાલે ભગવાનના અવતાર પેતે

બાપુજી હું હતો ત્યારે એકવાર હિમાલય

આવ્યા હતા. એ વરસ સુધી હિમાલયનું અને તેનાં બરફનાં શિખરોનું મેં અવલોકન કર્યું હતું. પણ બાપુજી જ્યારે કેસાની બંગલે પહોંચ્યા તે શતે બરફની એ પર્વત-માળાએ મેં કદી ન જોયું હતું એવું પેતાનું રૂપ અગત્યનું હતું. હિમશિખરોનાં દરેક પાસા પર એવી ચાંદની ફેલાયતી હતી કે ચંદ્રમનું તેજ વધારે કે એ હિમ-માળાનું એ શંકા આવે

બાય. હિમાલયનું એ કાવ્યમય દૃશ્ય જોઈને અમે બધા અવાક જ બની ગયા હતા. બાપુજીએ પેતાનો ખાટલો ખાસ એવી રીતે રજાવ્યો કે જેથી એ રૂપાથી થે વધુ ચગ્રકતા રમણીય પહોંચીને દર્શન તેઓ ઊંઘતા સુધી કરી શકે. એક ધિળી ચાદર નીચે બાપુજી કંકાઈ ગયા ને પહોંચીને જોતાં જોતાં હાથમાં માળા લીધી. એકાદ દિવસ પહેલાં જ્યારે પદમસીંહ મેટર નીચે કચરાઈ ગયા હતા ત્યારે બાપુજીનું જે ચરત પ્રકારનું હતું તે હિમશિખરો ઉપરની ચાંદનીથી થે વધુ લાગતું. અત્યારે ચાંદનીના વરસાદ નીચે પૂર્વ પશ્ચિમ પથરાયેલાં હિમશિખરોનું સાંદર્ય તથા ધ્યાનસ્થ થયેલા બાપુજીની એકમતતા જોઈને હું એક ખૂણમાં સ્તબ્ધ થઈને ઊભો રહ્યો અને મનમાં આશ્ચર્ય કરતો રહ્યો

ઉપરે નિશ્ચય કર્યો કે પિતા હિમાલય વિષે કે પિતા-મહુ બાપુજી વિષે વિચારવા બેસીશ તો પાર જ નહિ આવે. હોઠોએ લખ્યું છે તે બધું બહુ થોડું લખ્યું છે. પણ પૂરેપૂરું લખવાની કેઈની તાકાત જ નથી. બેમાંથી કોઈને વિષે કશું પણ ન લખ્યું એ જ મારે મટે તો સહેલામાં સહેલો રસ્તો છે.

ગુરુ નાનકબાબા

ધીરન ગાંધી.

“સખમે રામ રહો એકાકી”

આ કારતકી પૂનમે શીખશુરુ નાનકબાબાની જન્મતિથિ ઉજવાઈ. એમનો જન્મ ઇ. સ. ૧૪૬૯માં થયો હતો અને ઇ. સ. ૧૫૩૯માં નિર્વાણ પામ્યા હતા. શીખધર્મના આચાર્યનો જન્મ એ વખતે થયો હતો જ્યારે મુસલમાનો હિંદ પર ચડી આવતા હતા; તેને લીધે ઘોર કતલો થતી હતી; અને ચારે બાજુ અધાધૂધી ફેલાયેલી રહેતી. તેથી લોકોને પારાવાર કષ્ટ પડતું. આવા દુઃખમય કાળમાં શુરુ નાનકબાબાએ જીવન ગાળ્યું. તેમણે હિન્દુ, મુસલમાન બંનેને ઉપદેશ આપ્યો કે કોઈ હિન્દુ નથી, કોઈ મુસલમાન નથી. આપણે સહુ ઇશ્વરના અને પ્રદાના બાળકો છીએ. બાળક જેવા નિર્દોષ અને સાચા થઈને રહીએ તો બધું દુઃખ આપોઆપ ટળી જશે. આપણાંમાં લોભ અને લોભનાં તત્વો પેસી ગયાં છે તેથી જ આ અધેર ચાલે છે. અને દુઃખ એમાંથી જ નીપજે છે.

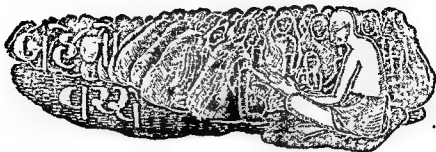
શુરુનાનકના જીવનમાંથી તો ઘણું શીખવાનું છે. પણ તેમનાં તાત્પર્યતા મંત્રો પણ કેટલાં પ્રેરણાદાયી છે ! શુરુનાનક બાલપણમાં ખૂબ શાંત સ્વભાવના હતા. તેમને એકાંત ખૂબ જ પ્રિય. બીજા બાળકોની જેમ રમતમાં દિલ ન ચોંટે. તેમની માતાનું નામ તૃપ્તાજી. માતા તૃપ્તાજીએ એકવાર બાળક નાનકને કહ્યું : ‘એટા, તું બીજા બાળકની જેમ રમવા

કેમ નથી જતો ? આજો દિવસ ઘરકૂકડીની જેમ ખૂણામાં શુ’ ભરાઈ રહે છે ?’ માતાની ખૂબ ઇચ્છા અને આગ્રહથી તેણે રમવા બહાર નીકળ્યા. બહાર ફળિયામાં છેકરાંઓ રમતાં હતાં તેમને યોલાવીને કહ્યું : ‘યોલો મિત્રો, તમે કંઈ નવી રમત રમવા માંગો છો ? હું એક નવી મઝાની રમત શોધી લાગ્યો છું. કે પછી એજ જૂની રોજની રમત રમવા માંગો છો ?’ બધાં બાળકો નાચતાં કૂદતાં નાનકને વિંટળાઈને યોલી ઊઠ્યાં : ‘નવી રમત, નવી રમત. ’નાનક યોલ્યા : ‘ચાલો ત્યારે, બધાં હું જેમ બેસું એમ ગોળાકારમાં બેસી બઝો.’ છેકરાંઓ તો નવી રમતનાં આનંદમાં ડાહ્યાડમરાં થઈને નાનકની જેમ બેસી ગયાં. અને યોલ્યાં, ‘હવે’ નાનક યોલ્યા; ‘હવે, ચૂપચાપ જરાપણ અવાજ કયાં વગર,

હલ્સા વગર આંખ વીંધા બઝો.’ છેકરાંઓ કંઈક નવી રમતની કલ્પનાના ભેરમાં આંખ વીંચી ગયાં. અને યોલ્યાં ‘હવે.’ નાનક યોલ્યા : ‘હવે અવાજ કયાં વગર મનમાં “સત્યકર્તાઈ, સત્યકર્તાઈ” કરતા રહો.’ બાળકોને તો કંઈ નવું જોઈએ એટલે બધાં એક ધ્યાન થઈને નાનકનો પઢા-

વેલો પાઠ લજતાં રહ્યાં. આ દરમિયાન માતા તૃપ્તાજીને થયું, ‘એહ’ તો ખરી મારો નાનક બીજા બાળકો સાથે કેવી રીતે રમે છે ? માતાએ કંઈ કંઈ કલ્પના કરી લીધી . [અનુસંધાન પૃષ્ઠ ૨૪૬ મે]

[મહાપુરુષનું હૃદય માતાના હૃદય જેવું હોય છે. એ જ કારણે એમની પાસે સ્ત્રીઓ રવેચ્છાએ અને નિર્ભયપણે જાય ॥ અને પોતાનું હૃદય એમની પાસે વિના સંકોચે ખુલ્લું મૂકી દે છે.]

બાપુના જીવનમાં પણ એમ જ થયું. એમના સંપર્કમાં આવીને દુનિયા બહેનોએ પોતાના જીવનની અનેક દુઃખેલીઓને ઉઠાવી છે. એનું પ્રમાણ તે બાપુના બંદોને પસંદ પડી છે.]

“સ્ત્રીઓને વિષે અખજા લીડુ વી. જે વિશેષણ વપરાય છે તેને તમે ખોટાં પાઠો એમ ધમ્મિકું” બહેનો,

તમે ખાદી કાગળો જ પસંદ કરો છો એમ માનું છું. ધર્મ તો વજની વિષે છે કેમ કે તેની ઉપર જૂને મરતાંને આધાર છે. આવાં કાગળો કરનારા થોડા જ માણસો છે. પણ આ દેશમાં બનવું ને સાડું હોય ત્યાં લગી આપણે તે લઇએ અને વાપરીએ. તમે ટપાલ અર્થના પૈસા કાઢો છો એ બહુ સાડું છે. ભલે એટલા જૂન પૈસા રહ્યાં છતાં તેને હિસાબ રીતસર સખી નાનું રાખવાનું પણ તમારામાંથી ને શીખી શકે તે શીખી લેએ.

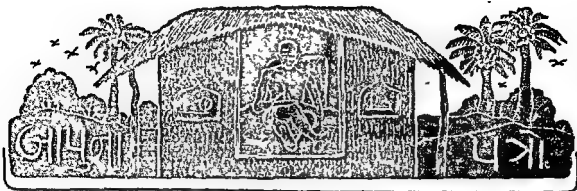
તમારી ખીજ પ્રગતિ પણ સરસ લાગે છે. ગયે અડવાડિયે થોડી વિષે મેં ને સલાહ પૂછ્યો છે તે નાખી દેવાનો નથી. સ્ત્રીઓને વિષે અખજા લીડુ વી. જે વિશેષણ વપરાય છે તેને તમે ખેડાં પાઠો એમ ધમ્મિકું છું. બધી સ્ત્રીઓને તે લાગુ નથી જ પડતાં. સખી-પરજની સ્ત્રીઓને લીડુ કેણુ કહેશે. તે અખજા ક્યાં છે? પશ્ચિમની સ્ત્રીઓ અત્યારે બધામાં માથું મારી રહી છે એ અનુકરણ કરવા થોડું છે એમ હું નથી કહેવા માગતો પણ તેઓ

પુરુષોની ઘણી ગણતીઓ ખોટી પાડી રહી છે. આફ્રિકાની હજસણો જરાયે બીરુ નથી તેઓની જાવામાં સ્ત્રીને સાડુ એવું વિશેષણ પણ કદાચ નથી. બ્રહ્મદેશમાં પુરુષો સીરુ અને અખજ જેવા લાગે છે. સ્ત્રીઓ જ બધી કારકાર ચલાવે છે.

પણ મારે સલાહ તમને ગભરાવવાને સાડુ પણ નથી. કેવળ શાન્તપણે વિચારવા સાડુ છે. આશ્રમમાં આપણે બધાં આત્માનો અનુભવ મેળવવા ઇચ્છીએ છીએ. આત્મા નથી પુરુષ નથી સ્ત્રી નથી બાળક નથી બુદ્ધો. આ બધા શુભો તો શરીરના છે એમ શાસ્ત્ર અને અનુભવ બન્ને કહે છે. તમારામાં ને મારામાં એક જ આત્મા છે. ત્યારે હું તમને રક્ષણ શું કરવાનો હતાં? મેં મને ક્યાં આપડી હોયતો તે મારે તમને શીખવવાની રહી છે.

આજે તો આટલું જ વિચારએ. મને શૂર ચડશે તો વગી આ વિચારને આગળ ચલાવીશ. ને બહેનોને મને લખવું હોય તે મુજેથી લખે. મેં સાંભળ્યું છે કે વાલજીભાઈએ સહુને ભરખવી મૂક્યાં છે. રજે ભડકતાં. — વે. યુ. ડ. મૈનવાર.

બાપુના આશીર્વાદ

વિ. સુ. સુ. ન -

ધરો દેશ કુશલ ને તાલ ને વડા
 ન બાપા ધર્મ ગર્ભ દસડે બધી
 પહેલાં. બાપા વર્ષ ૧૧ તરો
 દિનનીલે બાપા - તરુડે મધ્ય
 દાખલ થઈ. ત્યાં તેને વ્યાધિ
 લગી. તે હારી નહિ. વ્યાધિ માં
 રૂડું ને પાતાના પ્રોથ, આનંદ
 થી સ્વાસ્થ્ય દીધા. જોઈ તેની
 માસે બરેકે તો તેને રૂના
 વ્યાપ ને કહે તમ તમાર
 માં નાચો. માલી માસે તો
 પ્રભુ બંધા છે. માલી ચિંતા
 ન કરતી. સોમ કરતો તહીં
 બાપા માસે માં અખંડ નિશ
 લાઈ. લાઈ માહી માં
 નિશ માં રૂડા-તેને કહે

રજા આપે ને કહે કે તમે તમારે કામે જાઓ. મારી પાસે તો પ્રભુ બેઠા છે. મારી ચિંતા ન કરજો. એમ કરતાં તેણે બારેક માસમાં અખંડ નિદ્રા લીધી. લાધા મહારાજ બિલખામાં રહેતા. તેને કોઢ થયો. તેણે કોઈની

[લાધા મહારાજ વિષે બાપુએ આત્મકથામાં ઉપરની અનન્ય શ્રદ્ધાના દર્શન આમાં પણ થાય છે.]

“પિતાશ્રી રામજીના મંદિરમાં રોજ રાત્રે રામાયણ સાંભળતા. સંભળાવનાર રામચંદ્રજીના એક પરમ ભક્ત, બીલેશ્વરના લાધા મહારાજ કરીને હતા. તેમને વિષે એમ કહેવાતું કે, તેમને કોઢ નીકળ્યો હતો તેની દવા કરવાને બદલે તેમણે બીલેશ્વરનાં બીલીપત્ર જે મહાદેવ ઉપરથી ઊતરતાં તે કોઢિયલ ભાગ ઉપર બાંધ્યાં ને કેવળ જ્ઞાનનામનો જપ આદર્યો. અંતે તેમનો કોઢ જડમૂળથી નાશ પામ્યો. આ વાત ખરી હો કે ન હો, અમે સાંભળનારાઓએ ખરી માની. એટલું પણ

“ભગવાનનું શુદ્ધ ચિંતન સેવા જ છે”

દરદીઓ સેવા લે છે અને સેવા નથી કરી શકતા તેની હાથવોથ કરે છે. આ મોટી ભૂલ છે. દરદી શુદ્ધ વિચારથી સેવા કરે છે. જોશમાં જોષી સેવા લઈ, સેવા કરનારને

“જેમને ઈશ્વર ઉપર શ્રદ્ધા છે તેમને જીવન અને મરણ સરખાં છે.”

તને હું જરાય બૂઝ્યો નથી. તું શરીરે નબળી હશે પણ તને બોધ ત્યારથી જ હું બાણી શક્યો હતો કે મનથી તું બહુ જળરી છે. અને ઈશ્વરને તારા આ શરીરે સેવા કરાવવી હશે તો તને શરીરે

મેવા ન લીધી. કેવળ સમનામ રટતા શિવાલયમાં પડી રહ્યા. રામાયણ પઠે. છેવટે રોગ મુક્ત થયા. એને રામાયણ વાંચતા મેં સાંભળેલા એ બંનેયે સેવા કરી. કે નહીં?

૨૭-૧૧-૩૨.

બાપુ,

થોડો ઉલ્લેખ કર્યો છે તે નીચે મુજબ છે મહારાજની

ખરું કે લાધા મહારાજે ત્યારે કયાનો આરંભ કર્યો ત્યારે તેમનું શરીર તદ્દન નીરોગી હતું. લાધા મહારાજનો કંઠ મીઠો હતો તેઓ દોહાચોપાધ ગાતા ને અર્થ સમજાવતા. પોતે તેના રસમાં લીન થઈ જતા અને શ્રોતા જનને લીન કરી મૂકતા. મારી ઉંમર આ સમયે તેર વર્ષની હશે, પણ મને તેમના વાચનમાં ખૂબ રસ આવતો એ યાદ છે. આ રામાયણશ્રવણ મારા રામાયણ પરના અત્યંત પ્રેમનો પાયો છે. આજે હું તુલસીકાસના રામાયણને ભક્તિમાર્ગનો સર્વોત્તમ ગ્રંથ ગણું છું.”

પ્રેમથી નવશરીને સેવા કરે છે, પોતે પ્રકુલ્લિત રહીને પણ સેવા કરે છે. ભગવાનનું શુદ્ધ ચિંતન સેવા જ છે એ આપણે કદી ન ભૂલીએ.

પણ જળરી બતાવશે. જેમને ઈશ્વર ઉપર શ્રદ્ધા છે તેમને જીવન અને મરણ સરખાં છે. આપણી દરજ્જા તો છેલ્લા. શ્વાસ સુધી સેવા કરવાની છે. તું લખી શકે ત્યારે જરૂર લખજો. બાપુના આશીર્વાદ.

હિંદુસ્તાનના બધા ધાર્મિક સાહિત્યમાં સત્યને બહુ જ મહત્વ આપવામા આવ્યું છે. પરંતુ હિંદુસ્તાનમાં ચોતરફ અસત્ય જ ફેલાયેલું જોવા મળે છે. સાધારણ બનરમાં જઈએ તો ત્યાં જૂઠનો જ બહેવાર થાલે છે. હું કાળા બનરની વાત કરતો નથી. સરૂદ બનરમાંય અણુ થાલે છે. કેઈ બાળક દુકાન પર ચીજ ખરીદવા બધ તો દુકાનવાળો એને કમ્પા વિના નહીં રહે. એને એમ નહીં લાગે કે એક અજાણ બાળક દુકાન પર આવ્યો છે તો એને ઉત્તમમાં ઉત્તમ વસ્તુ આપવી જોઈએ અને પૂરું તોલ આપવું જોઈએ. એને તો એમ લાગે છે કે મારે સાડુ આ કમ્પાવાનો મોકો છે. એને એમ સૂઝતું નથી કે સારી ચીજ દેવી, પૂરું તોલ આપવું અને ચાહકને પ્રેમ સંબાદન કરવો એ સૌથી સારો વેપાર છે. બહુ જ દુઃખની વાત છે કે આપણા આ પ્રાચીન દેશમાં હરવખત જૂઠ ને જૂઠ જ ચાલી રહ્યું છે. એથી આપણી યાજ્ઞોમાં સત્યનિષ્ઠા નિર્માણ કરવાનો આપણે અધિકથી અધિક પ્રયત્ન કરવો જોઈએ. છોકરાઓ પર હંમેશાં વિશ્વાસ રાખવો જ જોઈએ. છોકરાઓ ને કહે એ સાચું છે એમ સમજાવે આવડતું જોઈએ. એથી જ આપણે એમને સુધારીશું અને એમનમાં સત્યનિષ્ઠા નિર્માણ કરી શકીશું. જે સત્યનિષ્ઠ હોય છે એ હંમેશાં બીજા પર વિશ્વાસ રાખે છે.

“પાસા બાપુ”

ત્રીસ વરસ પહેલાંની વાત છે. એ વખતે હું કાશીમાં હતો. હું એક દુકાન પર તાણું ખરીદવા ગયો હતો. મારી એવી ટેવ હતી કે થીજ લેવી ન હોય તોયે એનો ભાવ પૂછી રાખતો. એથી હું તાણાની કિંમત બાજુતો હતો. દુકાનવાળાએ તાણાની કિંમત દસ આના બતાવી. હું બાજુતો હતો કે એની કિંમત ત્રણ આના છે. મેં દુકાનવાળાને કહ્યું કે આ તાણાની કિંમત ત્રણ આના છે એ હું બાજુ છું પરંતુ તમે દસ આના કહો છો તો હું દસ આના આપું છું. દસ આના આપીને હું તાણું લાવ્યો. એ દુકાન પાસે થઈને મારો જવાનો રસ્તો હતો એટલે મારે ત્યાંથી હંમેશાં નીકળવાનું રહેતું. એક વખત હું દુકાન પાસેથી જતો હતો ત્યારે દુકાન પર કોઈ ન હતું તે વખતે દુકાનદારે મને બોલાવ્યો. શી ખબર એના મનમાં શું થઈ આવ્યું કે એણે મને કહ્યું, “તાણાની કિંમત ત્રણ આના હતી, આ સાત આના પાછો લો.” મારી આંખમાં આંસુ આવ્યાં. મને એવી કોઈ અપેક્ષા નહોતી. મેં માન્યું કે ઈશ્વરે મને સત્યનિષ્ઠાનો પાઠ આપ્યો. પરંતુ એમ જાને કે ઈશ્વર હંમેશાં એવું નયે કરે. બચવાન બહાની વળી કસોટી વધુ કરે છે. એથી લોકોના દિલ પર આપણી સત્યનિષ્ઠની દરી અસર ન જણાય તો પણ આપણે સત્યનિષ્ઠ રહેવું જોઈએ.

—વિનોબાજી.

સેવકે સમાજના વૈદ બનવું પડે

શ્રી. અખતભાઈ મહેતા.

સાચો વૈદ કે દાકતર કોઈ પણ દરદીને દવા આપતાં પહેલાં એને શો રોગ થયો છે અને એ કયા કારણે થી થયો છે એની પહેલી તપાસ કરે છે ત્વર પછી જ એ એને દવા આપે છે સાબ થયેલા દરદીને બીજો કોઈ રોગ લાગુ ન પડે એ માટે એણે કઈ કઈ તકેદારી રાખી પડશે એની એ સૂચના આપે છે અને દરદીનું શરીર તંદુરસ્ત કાર્યક્ષમ અને શત્રુ રાયણ જેવું રાખવા માટે એણે શું અને કેટલું ખાણે ભેંધે તથા કઈ ઢોળે એની રહેણી કરણી ગોઠવવી ભેંધે એની પણ એ વિગતવર લલામણ કરે છે.

એ જ પ્રમાણે આપણે આપણા સમાજ શરીરને નિરોગી, લયમુક્ત અને નિલ વિકાસ કરી શકે એવું તંદુરસ્ત બનાવવા માગીએ છીએ.

એટલે સમાજ સેવકે પણ સમાજની બરાબર સેવા કરવી હોય તો આપણા સમાજ શરીરને કયા રોગ લાગુ પડ્યા છે કયા રોગ લાગુ પડવાનો સંભવ છે અને એનાં શાં શાં કારણો છે એનો એણે એક દાકતર કે વૈદની અદ્યતી ત્રીણવટ ભર્યો અભ્યાસ કરવો ભેંધે એટલું જ નહિ પણ એના નિવારણ માટે અને લવિધ્યમાં એવો કોઈ રોગ કદી દેખા ન દઈ શકે એ માટે કયાં કયાં પગલાં લેવાં ભેંધે એનાં પણ આજ સુધીના ઇતિહાસ અને અનુભવ ઉપરથી તારણ મેળવવાં ભેંધે.

બીજી વાત છે સેવાવૃત્તિની. દાકતરના દિલમાં દરદીને માલે કરવાની વૃત્તિ હોય તો જ એ રાત દિવસ ભેંયા વિના, ઉબગરા વેઠીને પણ દરદીની તપાસ કરશે અને એના ઉપચાર કરશે એજ પ્રમાણે સમાજ સેવકમાં પણ સમાજ સેવાની વૃત્તિ હોય તો જ એ સમાજ સેવા કરી શકે.

ત્રીજી વાત છે લાયક શરીરની. દાકતર પાસે એની વિદ્યાનું જ્ઞાન છે. સેવાની વૃત્તિ છે પણ સેવા કરવા માટે, રાતના ઉબગરા વેઠવા માટે તેમજ ખડે પગે બેઠા રહેવા માટે ખડતલ અર્થે ચપળ શરીર ભેંધે. એ ન હોય તો પણ એ નિષ્કળ નીવડે છે. એ જ નિયમ ગ્રામ સેવકને લાગુ પડે છે. એ ગામડું જીવન જીવી શકે, એક મજૂર કે ખેડૂતના પ્રશ્નો ઉકેલતા આવી પડે તે મુશ્કેલીઓ વેડી શકે એવા ખડતલ શરીર અને મનવાળો હોય તો જ એ સમાજની બરાબર સેવા કરી શકે છે.

છેલ્લી વાત છે નિષ્ઠાની. દરદી છેલ્લા શ્વાસ લેતો હોય વૈદનો એક પણ ઇલાજ બર ન આવતો હોય એમ છતાં ધંધર મંગલમય છે એવી દૃઢ શ્રદ્ધા સાથે એ પ્રસન્ન ચિત્તે પોતાનું કાર્ય કર્યે જ લય છે. એમ સમાજ સેવક પણ અનેક નિષ્કળતાઓ વચ્ચે દિલના ઉમંગ સાથે એ જ મંગલમય પ્રભુમા નિષ્ઠા રાખીને પોતાનું કાર્ય કર્યે જ જવું ભેંધે. તો જ એ અંતરની શાંતિ અનુભવી શકે.

ઉડે, જાગે, હે મહાકાં પંખીયાં,
મેઘ-જનો પાસે જઈ જાન માસ કરે.

[મહાપુરુષની મહાનતાનું એક માપ ■ જાળકો માટે એમનું વહાલ ગાંધીજીને જાળકો માટે પ્રેમ અગાધ અને અદિ'સાપૂર્ણ હતો. તેઓ જવારે જાળકો વચ્ચે હોય, ત્યારે કેટલાક લોકોની આખ સામે પશ્ચિમના એક વિખ્યાત ચિત્રકારનું ચિત્ર આવીને ખડું થતું એ ચિત્રમાં ઈશુની આરેપાસ જાળકો ઊભાં છે. ગાંધીજી જાળકોની સાથે જાળક જેવા થઈ જતા. તેમને જાળકો સાથેના એકાત્મભાવ તેમણે જાળકો પર ને પડે સખેલા તેમાં સારી રીતે વ્યક્ત થાય છે.]

જાળકો ઉપરના આપૂના નીચેના પત્રો શ્રી. વાલજીભાઈ દેસાઈના આભાર સાથે પ્રગટ કરીએ છીએ.
"શિક્ષક આપણને દારે, એ કંઈ આપણને વિચાર આપે નહિ. વિચાર તો આપણમાં હોય".

બાલકોને બાળકો,

પંખી તો પાંખ વિના ઊડે ત્યારે ખસાં.
પાંખ હોય તે તો બધાં ઊડે. પાંખ વિના ઊડતાં તમને આવડે તો તમે મુફલ ન મૂંઝાઓ. આમ ઊડતાં તમને શીખવું. જુઓ, મને પાંખ નથી, છતાં રોજ તમારી પાસે ઊડીને આવું છું, કેમ કે વિચારમાં તમારી પાસે હોઈ છું એ રહી પેટી વિમળા, એ રહ્યો હરિ, મનુ, ધર્મકુમાર. તમે પણ વિચારમાં મારી પાસે ઊડીને આવી શકો છો. વિચાર કરતા આવડે એને બહુ મહેતાજીની જરૂર ન પડે. મહેતાજી આપણને દારે. એ કંઈ આપણને વિચાર આપે નહિ. વિચાર તો આપણમાં હોય. હાથ થાય તેને હાથ વિચાર આવે જ. પરજીભાઈ પાસે બરોબર પ્રાર્થના કોણ નથી કરતું? બધાની સહીને કાગળ મોકલો. જેને સહી નથી આવડતી તે સાચિયા પાડે. બાપુ. ચિ. મનુ,

જાળકોને દૂધ ન ભાવે એ કેમ થાયે ?
જૂળ લાગી હોય ત્યારે દૂધ જ પીવું એટલે ભાવી જરો. પ્રાર્થનાના ૫ મિનિટના મૌનમાં કરતું? બધાની સહીને કાગળ મોકલો. જેને સહી નથી આવડતી તે સાચિયા પાડે. બાપુ. ચિ. મનુ,

મનમાં રામનામ જપવું. ખીજાને કોઈ દહાડે ન ખીજવવા. રોજનિશી લખવાથી ક્યારે આપણે શું કયું તેની ખબર પડે. આજસ ભાગે. ૮-૭-૩૨ મ. મં. બાપુ.

...વજન વધારવા સારુ ખુટ્ટી હવામાં કસરત અને દૂધ ઘીવાળો ખેસક. તને દૂધ કેટલું મળે છે? થોડા કાગળમાં બધું સમાય તે લાંબા લખીને શું કરે? ૨૪-૧-૩૨ મ. મં. બાપુ.

"ખારા બાપ"

(૧૯૪૯) ૨૪૮

ચા, કોફી, કોકો

ગાંધીજી.

ચાથી માણસની હોજરી બગડે છે.

આ ત્રણમાંથી એકેય ચીજની શરીરને જરૂર નથી. ચાનો ફેલાવો ચીનમાંથી થયો કહેવાય છે. ચીનમાં તેનો ખાસ ઉપયોગ છે. ચીનનાં પાણી ઘણાંખરાં ચોખ્ખાં નથી હોતાં. પાણી ઉકળેલું પિનાય તો પાણીમાં રહેલો બગાડ દૂર કરી શકાય. કોણ ચતુર ચીનાએ ચા નામનું ઘાસ શોધી કાઢ્યું. તે ઘાસ બહુ થોડા પ્રમાણમાં પણ ઊકળતા પાણીમાં નખાય તો તે પણીને સોનેરી રંગ આવે છે. એ એ રંગ પણી પકડે તો તે ભીજેલું છે, એમ ચોક્કસ રીતે કહી શકાય. એમ સાબળું છે કે, ચીનમાં લોકો આવી રીતે ચાના ઘાસ પતી પાણીની પરીક્ષા કરે છે ને એ જ પણી પીએ છે. ચાની ખીજ ખાસિયત એ છે કે, ચામાં એક જાતની ખુશબો રહેલી છે. ઉપર પ્રમ થે બનેલી ચા નિર્દોષ ગણાય. આવી ચા બનાવવાની આ રીત છે : એક ચમચી ચા એક ગળણીમાં નાખવી. એને કીટલી ઉપર મૂકવી. ગળણી ઉપર ઊકળતું પાણી ધીમે રેડવું. કીટલીમાં જે પાણી ઊતરે છે તેના રંગ સોનેરી હોય તો ભણવું કે પાણી ખરેખર ઊકળ્યું છે.

જે ચા સામાન્યતઃ પિવાય છે તેમાં કંઈ શુભ તો ભણ્યો નથી, પણ તેમાં એક મોટો દોષ રહેલો છે. તેમાં ટનીન રહેલું છે. ટનીન એ પદાર્થ છે જે ચામડાને

સખત કરવા સારુ વાપરવામાં આવે છે. એ જ કામ ટનીનવાળી ચા હોજરીને વિષે કરે છે.

હોજરીને ટનીન ચડે એટલે તેની ખોરાકને પચાવવાની શક્તિ ઓછી થાય છે. એથી અપચો ઉત્પન્ન થાય છે. એમ કહેવાય છે કે, ઇંગ્લંડમાં અસંખ્ય ઓરતો આવી જલદ ચાની આદતથી અનેક રોગોનો ભોગ બને છે. ચાની આદતવાળાને પોતાના નિયમ પ્રમાણે ચા ન મળે તો તેઓ બ્યાકુળ બને છે. ચાનું પાણી ગરમ હોય છે. તેમાં ચીની (ખાંડ) પડે છે ને થોડું દૂધ એ કદાચ તેના શુભમાં ગણી શકાય. એ જ અર્થે સારા દૂધમાં શુદ્ધ પાણી નાખીને તેને ગરમ કરવામાં આવે ને તેમાં ચીની (ખાંડ) અથવા ગોળ નાખવામાં આવે તો સારી રીતે સરે છે. ઊકળતા પાણીમાં એક ચમચી મધ ને અરધી ચમચી લીંબુનો રસ નાખવાથી સરસ પીણું બને છે.

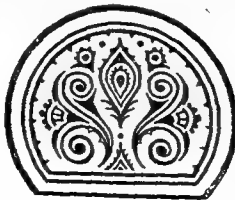
જે ચાને વિષે કહ્યું તે કોફીને વિષે ઓછા-વત્તા પ્રમાણમાં લાગુ પડે છે.

જે અભિપ્રાય મેં ચા કોફી વિષે આપ્યો છે તે જ કોકો વિષે છે. જેની હોજરી નિયમ-સર ચાલે છે તેને ચા કોફી કોકોની મહદની

જરૂર રહેતી નથી.

સામાન્ય ખોરાકમાંથી તંદુરસ્ત મનુષ્યો બધા સતોષ મેળવી શકે છે, એમ હું બહોળા અનુભવથી કહી શકું છું. મેં મજદૂર ત્રણ વસ્તુનું સારી પેઠે સેવન કર્યું છે. જ્યારે એ વસ્તુઓ લેતો ત્યારે

મને કંઈક ઉપદ્રવ રહ્યા જ કરતો. એ વસ્તુઓના ત્યાગથી મેં કશું ઓણું નથી ને ઘણું મેળવ્યું છે.

યુદ્ધ સમયે શાંતિ

શ્રી ગુરુદયાસ મણિક

[૧૬-૧માં જ્યારે ગાંધીજી ગોળમેજીમાં હજાર રહેવા માટે લાંઠન ગથા દેતા ત્યારે એક દિવસે તેમણે મિ. પ્રોક્ટરેને કહ્યું હતું કે જ્યારે હિંદ સ્વતંત્ર થશે ત્યારે તેઓ અહિં-સાના સિદ્ધાંત મળી પુરોષ અને અમેરિકાના અહિંસાના મનનારાઓની સાથે વિગતવાર વાતચીત કરીને અહિંસાની સાધના લોકો કઈ રીતે કરી શકે એની પદ્ધતિ નક્કી કરશે. પછી ૧૯૪૫માં કેટલાક કવેકર સમ્રદાયના ગૃહસ્થોએ ગાંધીજીની સાથે એવી વાતચીત કરવા વિનંતી કરી. પરંતુ ત્યારે હિંદ સ્વતંત્ર ન હતું. ત્યાર પછી ૧૯૪૭માં હિંદ સ્વતંત્ર થયા પછી ગાંધીજીને ફરીથી વિનંતી કરવામાં આવી. તેઓ રાજી થયા અને પશ્ચિમમાં જે મુખ્ય અહિંસાવાદીઓ છે તેમને હિંદમાં આવવા અને તેમની સાથે વાતચીત કરવા માટે બે.લાવવા બાપુજીએ કહ્યું. આ ઉદ્દેશ અનુસર શાંતિનિકેતન અને સેવાસ મમાં ડિસેમ્બર માસમાં એક સંમેલન યોજવાનું છે. એનો ઉદ્દેશ નીચેના લેખમાં કરવામાં આવ્યો છે.]

એવું કહેવાય છે કે ગાંધીજી વિશે કોણે એવું વિખાત કયું હતું કે જ્યારે ખીલ વિશ્વયુદ્ધના સેનની બિન્ન બિન્ન રંગભૂમિઓ પર દિશાનું એવું નબ પ્રદર્શન થા રહ્યું છે ત્યારે ગાંધીજી અહિંસાની સત્યતા અને સાધના પર અનાવરણ્ય ભાર મૂકી ગયા છે. ગાંધીજીએ એના ઉત્તરમાં એવું કયું હતું: “અહિંસાની સમગ્ર હિંસાની પૃષ્ઠ-ભૂમિ-ભરેને તે કેટલીયે રકતર મી દોષ-પર પારખી શકાય છે.”

ચોડા વખત પર જ્યારે એક મિત્રે આગામી ‘વિશ્વ શાંતિવાદી’ સંમેલનમાં શાંતિનિકેતન અને સેવાસમમાં થનારાં અધિવેશન વિશે સ્વર્થ કરતાં એની નિર્વર્જકતા દર્શાવી હતી ત્યારે અને બાપુજીના ઉપર કહેવા કપનનું સ્મરણ થયું. કારણ, એવું તો સ્પષ્ટ છે કે જ્યારે આજ ઘાતે છે

ત્યારે જ જલાલપોની અવરચામાં કેટલો સુધારો કરવાની જરૂર છે એ સમગ્રપણે તેમ જ ખીજ વાર આજ ઘાતે તો એનો ઉપોગ કરાવવા યાય એવી અવરચા કરવાનું પહેલાંથી સહે છે.

ડિસેમ્બર માસમાં જે સંમેલન યોજવાનું છે એનો વિચાર ‘સેવાસમી’ એક મેન્ડર્મના કવેકર સમ્રદાયમાં પહેલી વાર ઉદ્ભવ્યો હતો અને ગાંધી-જીએ એ વિચરને અનુમેલન આપ્યું હતું. ખીજ રીતે એકએ તો આવાં સંમેલનો વિષયમાં અને પોતપોતાના દેશમાં પ્રસરતી આજ સામે જલાલપોની અવરચકતામાં માનનારા સાધકોને એક વાર સાથે મળવાની તક આપે છે.

પ્રત્યેક દેશમાં એવી કેટલીક બંધિતઓનું મંડળ હોય છે, જે અનાક-લુપ્ત એમ માનતી હોય છે કે દેશકાંડના આરંભને નામે પોતાના સાધનું-

“ખાસ બાપુ”

(૧૯૪૬) ૨૪૩

એટલે કાષ્ઠપણ માણસનું—ચોદી રેડનું એ ભાત-
ધાતીના અધાર પાપને વહેરી લેવા સરખું છે.
એમતા દૃઢ્યમાં એસીસીના સન્ત ક્રાન્સિમના
પ્રેરણાત્મક શબ્દો સ્પષ્ટિત થતા હોય છે :

“હે પિતા, મુજને તવ શાંતિનું સાધન બનાવ.
જ્યાં ધિકાર વરસતો હોય
ત્યાં મને પ્રેમ રોપવા દે.
જ્યાં હતાશાની છાયા પ્રસરેલી હોય
ત્યાં મને આશા સિંચવા દે.
જ્યાં દુઃખનું વાદળ ઘેરાયેલું હોય
ત્યાં મને પ્રકાશ પાથરવા દે.”

આવી વ્યક્તિઓ આ સમેલનમાં પોતાના
અનુભવો-વિવિધ તેમજ પ્રાણવંતનો રસાસ્વાદ
ઝેળવવા ભેગી ધરી અને એકબીજા પાસેથી અદૃશ્ય
પરંતુ પ્રબળ એવી શક્તિ ઝેળવશે. જે શક્તિ શાંતિ-
સ્વરૂપ પરમાત્માના આધારે રહેનારી ત્રણ કે ચાર
વ્યક્તિઓ ભેગી થાય છે ત્યારે પણ વહે છે. સમે-
લનમાં તો આવી વ્યક્તિઓ મોટા પ્રમાણમાં ભેગી
થવાની છે તેથી તેઓ જ્યારે પોતપોતાને દેશ જશે
ત્યારે તેઓ એવા અનુભવ કરશે કે તેઓ | પ્રેમ-
મય અને શક્તિપ્રદ જ બધન વધારે પ્રગટ બનેલું છે.

પરંતુ સંશયવાદીઓ તો પૂછે છે : જ્યારે કરોડો
યોદ્ધાઓ તેમજ સંપ્રદાય એ જ બે વિરોધી દગોની
વચ્ચે સમાધાન કરવાનું એક
માત્ર સાધન છે એમ માનનારા
માણસો અણુને રોડી રાખ-
નારા બંધને તોડી-ફોડી
નાખવા કમર કરી રહ્યા હોય
છે, ત્યારે મુઠ્ઠીભર શાંતિ-
વાદીઓ શું કરી શકવાના
હતા ? અને જ્યારે એક
સંશયવાદી બીજાને મળે છે
ત્યારે એ કહે છે કે પહેલાંની
પાર્તમાં જેમ કોઈ રાજ સમુદ્ધાને ઉન્નત મોળ-
ઓની સાથે ચર્ચા કરવા ગયા હતા તેમ આ
બિચારા શાંતિવાદીઓ સંપ્રદાયની જરતીને રેડવા

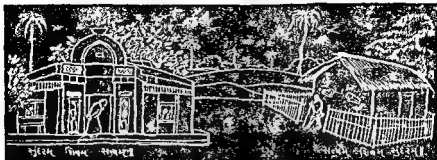
મિથ્યા પ્રયત્ન કરી રહ્યા છે ! આ લોકો શું
શુદ્ધિમાન છે ?

પરંતુ આત્મામાં જેને વિશ્વાસ છે એવા માણસો
પોતાના હૃદયની બધી મંગળ ભાવના અને કેમ-
ળતાની શક્તિઓની સદાયથી એનો વિરોધ કરે છે.
તેઓ સારી પેઠે સમજે છે કે માનવ-વિકાસના
ઇતિહાસે વારંવાર એ જ સાબિત ક્યું છે કે અંધ-
કારની સધન મેઘ-રાશિને પ્રકાશનું એક જ કિરણ
ચીરી નાખવાને શક્તિશાળી છે. આ એકલા કિરણ
પાસે શુભો શુભોના અંધકારને ભેદવાની તાકાત
રહેલી છે.

જે સાચા અને સંપૂર્ણતઃ પ્રામાણિક શાંતિ-
વાદીઓ છે તેઓ પ્રકાશની નાની નાની રશ્મિ-
રાશિઓ જેવા છે. જેટલો તેઓ વિવેકની પરમ
શક્તિની સાથે પોતાનો સુમેળ સાધે છે તેટલો
તેઓનો પ્રભાવ વધે છે. અને જેને સત્યની થોડીમે
સાધના કરવાનો અવસર મળ્યો છે, તેઓ આપણને
બતાવશે કે આ સુમેળની પાછળ કેટલો નૈતિક
પરિશ્રમ અને કેટલી તપસ્વીના આવશ્યકતા છે
જેની દૃઢતામાં પરેડ-આઉટ પર કરવાતો
પરિશ્રમ કંઈ વિસાતમાં નથી, પરંતુ એનો
પ્રભાવ અંધી રાતના પેલા જાદુબળા પ્રભાવના
જેવા હોય છે, જે રાતની નીરવતામાં કળીઓને ખીલતી
કરે છે અને ફળોને મધુર રસથી પરિપકવ કરે છે.

એટલું જ બસ નથી,
વિશ્વમાં એક વિશાળ નૈતિક
નિયમ ચાલી રહ્યો છે જે આ
વિશ્વનું સંચાલન કરી રહ્યો
છે. સેતાન અમુક દૃઢ સુધી જ
પોતાનું જોર અજમાવી શકે
છે. એ દૃઢ સુધી સેતાનને
મન ફાવે તેમ વિદરવાની છૂટ
આપવામાં આવી છે. તે પોતાની
સેતાની માયાનગરીમાં ફીક
ફીક દિવસો સુધી પોતાનું રાજ્ય ચલાવે છે. પરંતુ
એ સીમાની બહાર સેતાનનું જોર એક ડગલું
આગળ ચાલતું નથી. અને એ વખતે ધર્મના ત્રાજ

ગાંધી-ગુરુ

મી. ગુરુદાસ મલિક.

"સમગ્ર આમ-જીવનના ઉદ્ધારમાં જ દેશનો આત્મિક આનંદ અને ઉદ્ધાર છે."

ભારતવર્ષની સંસ્કૃતિ અને સભ્યતાનું મૂલ કેન્દ્ર ગામડું છે. અને સાચું મન ઉત્પન્ન કરવાનું ક્ષેત્ર-મહેનત કરીને સાદા જીવન માટે પૂરતું ઉપાર્જન કરવાનું ક્ષેત્ર-પણ ગામડું જ છે. જ્યારે જીવન સાદું અને સરળ હોય છે ત્યારે માણસનું મન સ્વાભાવિક રીતે સતોષ પામે છે. એની લોભવૃત્તિ અકુશમાં રહે છે. અને જ્યારે માનવી લોભવૃત્તિ પર કાબૂ મેળવે છે, ત્યારે એનું મન સહેલાઈથી જીવનનું ગંભીર સત્ય સમજી શકે છે. એકબીજાની સાથે એનો ને આધ્યાત્મિક સંબંધ છે એ માનવી યોગ્યપણી શકે છે. એને લીધે પ્રજામાં વિશ્વાસ અને પરસ્પર પ્રીતિ અને સેવા એ તેના જીવનના બે વિશેષ સ્વભાવો બની જાય છે.

આમ - જીવનનો મહિમા ગાંધીજી અને શુરુદેવ બંને બરાબર સમજતા હતા. તેથી તો આપણા દેશની ઉન્નતિનો આર્જ જ્યાં બે મહાન વિભૂતિઓએ સમગ્ર આમ-જીવનના પુનરુત્થાનમાં ભર્યો. તેઓએ એમ માનતા હતા કે રાજનૈતિક સ્વતંત્રતા કરતાં સ્વજનસહકાર

વધારે અગત્યનું છે. તેથી તેઓએ રચનાત્મક કાર્ય જરૂર વધારે ભાર મૂક્યો. શુરુદેવને આમ-જીવનની ગુદી ગુદી દિશાઓનો બરાબર અને સારો અનુભવ હતો. કારણ કે લગભગ વીસ વર્ષ સુધી તેમણે તેમના પિતાશ્રી મહર્ષિ દેવેન્દ્રનાથની જમીનદારીની હેખરેખ રાખી હતી. પરંતુ શુરુદેવ તો કવિ-સ્વભાવના હોવાથી તેમને એમ લાગ્યું કે આમ-જીવન નીરસ બની ગયું છે એનું મુખ્ય કારણ એ છે કે આમ-લોકો જીવનમાં આનંદ માણવાનું ભૂલી ગયા છે. નૃત્ય, સંગીત, કથા-કીર્તન, વિવિધ પ્રકારના યજ્ઞ-ઉલોગો વગેરેથી ને આનંદ પહેલાના સમયમાં એ લોકો અનુભવતા હતા એ સમજી કહે નથી શકું. એને બદલે એક પ્રકારનું નિરોધનું વાતાવરણ બધે પ્રસરી ગયું છે. તેથી શુરુદેવને એમ લાગ્યું કે ભોંટી પહેલાં આમ-જીવનમાં આનંદનો પ્રવાહ ફરીથી વહેતા કરવો જોઈએ.

આમ-જીવન કેવું છે એનો ખ્યાલ ગાંધીજી અને સ્વામીજી બન્નેને તેઓ દર્શાવે

રાગ રેણુ ઈર્ષીમદ મોહુ, જનિ સપનેહુ ઇન્હકે બસ હોહુ. ।
સકલ પ્રકાર બિકાર બિહાર, મન કમ બચન કરેહુ સેવકાઝ ॥

સગ, ક્રોધ, દ્રેષ, અભિમાન તથા અજ્ઞાન-આ કોઈને સ્વપ્નમાં
પણુ તમારે વશ નહિ; સર્વ પ્રકારે દોષનો ત્યાગ કરી મન, કર્મ
તથા વચનથી તમારે રામની સેવા કરવી. — રામાયણ.

મુલ અરુ અમુલ કરમ અનુહારી, ઇચ્છુ દેઈ ફલ હૃદયે બિચારી ।
કર્મ જો કરમ પાદ ફલ સોઈ, નિયમ નીતિ અમિકલ સણુ કોઈ ॥

ઈધર મનમાં વિચાર કરી સારાં અને નરસાં કર્મને અનુસરતાં
ફળ આપે છે, તેમ જ શાસ્ત્ર તથા નીતિ સર્વ એમ કહે છે, કે જે
જેવાં કર્મ કરે તેવાં તેને ફળ મળે.

— રામાયણ.

યુદ્ધ સમયે શાંતિ

[અનુસંધાન પૃ. ૨૪૪થી માણ]

વાતું પહોં કોઈ એવા અંદાજથી એની વિરુદ્ધમાં
હક છે અને સેતાનાં સુવર્ણ—ભવન, એની ગગન-
ચુંબી ઇમારત, એનું ગણનાતીત સૈન્ય, વૈભવ અને
ઐશ્વર્ય—એ સંપત્તિ રેતી પર બાધેલા મહેલની માફક
એક ધડીમાં કડકડાસ કરતું પરી ભાંગી ધૂળમાં
ભળી જાય છે.

શાંતિવાદીઓને આ નૈતિક નિયમ પર—એની
શક્તિ અને એના વિધાન પર—ગાઢ વિશ્વાસ છે.
બાઈબલના જોબની પેઠે એ લોકોમાં એ શુભ ધડીની
રાહ જોવાની ધીરજ હોય છે, જ્યારે શાંતિની
ભાવના અને એનું સાધન યુદ્ધના સાધન અને અભિ-
લાષી પર વિજય મેળવે છે. તેથી તેઓ પ્રતિદ્વિન-
પ્રતિશસ્ત્ર—મૈત્રીના અંધનને વધારે મજબૂત બનાવતા
આગળ ધંપી રહ્યા છે. તેઓ હંમેશાં અચાર અને
વિશાપનની દુનિયાથી પોતાને જેમ અને તેમ દૂર
રાખે છે. અને જો તેઓ ક્યારેય ભેગા થાય છે—
જેમ આ વખતે ડિસેમ્બરમાં શાંતિનિકેતન અને

સેવાગ્રામમાં ભેગા થવાના છે—ત્યારે એમનું મિલન
વિશ્વના મંડળ માટે શ્રમ કરવવાળા મજદૂર—સાધ-
કોના પુનર્મિલન સમાન હોય છે.

અસ્તુ. આગામી વિશ્વશાંતિવાદી સંમેલન એ
શ્રદ્ધા અને વિશ્વાસના ક્ષેત્રમાં સાહસ સમાન પણ
મણી શકાય. અને કોઈપણ યુગ—યુગ એ ગુ. આમ
સ્પષ્ટ કરું નથી કે વિશ્વાસ અને શ્રદ્ધાથી પર્વતને
પણ ઝાલી શકાય છે? પર્વત ખરેખર ડગે છે.
ભલે તે ઉપરથી અચળ—અટળ અને મક્કમ બનીને
ભારે ગર્વ સાથે જોતો રહે છે, તોયે એનું શૂળ
હાલી જોઈ છે એના પગ નીચેની જમીન ખસવા
લાગે છે. સંભવ છે કે આ સંમેલનમાં લોકો જેને
તથાત્મક વસ્તુ કહે છે એનું સાધી ન પણ શકાય,
તોયે આ સંમેલનથી એટલું તો એક વાર ફરીથી
સિદ્ધાર્થ શકશે કે માનવના હૃદયમાં વાસ્તવિક
રતિ ધૂણાને નહીં પણ પ્રેમનો, યુદ્ધનો નહીં
પરંતુ શાંતિનો શાન્તિ આવાસ છે.

*

* * *

*

સાભાર-સ્વીકાર

નવજીવન કાર્યાલય, અમદાવાદ.

મહાવિભાષની હાથરી પુસ્તક ત્રીજું : પૃ. ૦-૦

સમનામ : ગાંધીજી, ... ૦-૧૦-૦

ગાંધીજી સાથે ગાળમેજીમાં ... ૦-૧૦-૦

સરદાર વલ્લભભાઈનાં ભાષણો : ૫-૦-૦

બાપુની ઝાંખી : કાકા કાલેકર, : ૧-૦-૦

ધનસ્યામદાસ બિરલા, ૧-૦-૦.

નાસંદા પબ્લીકેશન, ફરીંગ્જીશાહ મહેતા રોડ, મુંબઈ.

Divine Dwellers In the Desert. ચુરદયાલ મલિક, ૩-૧૨-૦.

મણિપુરી નર્મન : ગોવર્ધન પંથાલ, ૭-૦-૦

આર. આર. શેકની કંપની : મુંબઈ ૨.

મહાત્મા ગાંધી : સીન્દ્રનાથ કાકર, સુવૃં જુલુબાઈ શુક્લ, ૧-૪-૦ તેજશિવો : રમણલાલ વ. દેસાઈ. ૪-૦-૦

“ધ્યારાખાપુ”

આ મામિકમાં મુખ્યત્વે ગાંધીજીનાં તત્ત્વજ્ઞાનના અભ્યાસીઓના લેખો, સંસ્મરણો, ગાંધીજી તથા ગુરુદેવની વિચારપ્રેરણાનો સમન્વય કરી અને ઉપાસકોની આખરી ધ્યેયની સાધનાના મનનીય લેખો, ધર્મ, કળા અને સંસ્કૃતિનું સાહિત્ય, ગાંધીજીના અમૂલ્ય અપ્રગટ પત્રો, છબીઓ, ચિત્રો તેમજ આપણાં રોજિંદાં જીવનનાં પ્રશ્નોને ચર્ચની બોધક વાનાંચે. કલ્યાણિ વિભાગો દ્વારા ધ્યેયક્ષી સામગ્રી આપવામાં આવશે.

સૂચના

● દર મામની ૩૦મી તારીખે એક પ્રસિદ્ધ થશે.

● પ્રગટ તારીખ પછી ૬મ દિવસમાં એક ન મળે તો ટપાકમાં તપામ કર્યા પછીજ

કાર્યાલયને જળાવવું.

● સરનામાનો ફરફાર તરત જળાવો, કે જેથી એક ગેરવસ્તુ બચ નહિ.

● “ધ્યારાખાપુ”માંનાં સર્વ ચિત્રો અને છબીઓ કેટલીકાઈથી રક્ષિત છે.

લઘાગમ—

દેશમાં - રૂપિયા ૭

પરદેશમાં - બાર શિલિંગ

“ધ્યારાખાપુ” અંગેના મધ્યમ પત્ર વ્યવહારનું રૂબરૂનું—

“ધ્યારાખાપુ” કાર્યાલય. ‘રૂપાયનન’ ૪૫, નહેરુ રોડ, વિલેપારલે મુગધ-૨૪

‘રૂપાયનન’નો મુખ્ય આદર્શ જનતામાં લોકોપયોગી કલ્પનાને પ્રચાર કરી નામાન્ય લોકોનાં જીવનમાં ‘પત્ર’ મુદ્રિત અને જ્ઞાનદાનુ મિત્રનું કરવાનો અને કલ્પવાનો છે. આ ધ્યેયને મિદ્ધ કળા જમીનની વધુ આચરણકતા હોય છે ત્યાં આત્મીયતાન મહાને નહીં પણ કલ્પના-મત જૂથમાંથી હોય. ત્યાં બધા નૃપકોનો હોય ત્યાં કલ્પા હોય. ત્યાં મંગીન હોય ત્યાં એ વાટે જ કેટલીક જાણી જાણી ત્યાં વાતાવરણ જ વિધાર્થીઓની મજાનાત્મક રક્ષિત જાણી નથી પ્રેરણા આપશે. દરેક માનુષ્યમાં મજાનાત્મક રક્ષિત તો પછી જ હોય છે પણ એ મુખ્ય દેશમાં હોય છે એને પ્રગટ કળા પ્રેરણાત્મક વાતાવરણ જ જોઈએ. આ વાતાવરણ ખાપુ અને ગુરુદેવના શિષ્યજ્ઞ અને મસ્કાના નિવૃત્તિની જ ઉદ્ભવી શકે. મનુષ્યને જીવન જીવવા માટે જોઈતી આચરણકતા નિદા, હવા અને ખોળાની છે તેટલી જ આચરણકતા. માત્ર અને માત્ર જીવન જીવવા માટે જોઈતી પારખવાની પણ છે.

કળા જાણે પૂર્ણ સ્વરૂપે વિશેષ છે, તેને પહોંચે છે ત્યારે તે પવિત્ર બને છે અને અમાનને જોઈ રિધ્ય મહેલ આપે છે.

અમારી આશંકા, અમારો આદર્શ અમે પૂ. બાપુ અને પૂ. ગુરુદેવનાં શિષ્યજ્ઞ અને મસ્કામાંથી મેળવ્યાં છે. અને આ જાનેનાં શિષ્યજ્ઞ અને મસ્કાનાં મિત્રમાંથી જ રૂપાયનનનો જન્મ થયો છે.

કેટલાં રૂપાયનનનું ધ્યેય દરેક બ્યક્તિની આંતરપુદ્ધિ જગાડવાનું અને સૌંદર્ય પારખવાની રક્ષિત કેળવવાનું છે. આ તેને આનંદથી ભરી દેશે અને તેને નવું સ્વચાને માટે પ્રેરણા આપશે.

કળા, આમ દુનિયામાં નેચા અને સૌંદર્યના આનંદની પ્રતિનિધી બને છે રૂપાયનન એ જાણું નક્કે સેવક છે.

પ્રાચીન અને મુદ્દક. ખીરન ગાંધી. “ધ્યારાખાપુ” મુદ્રણાલય. નહેરુ રોડ, વિલેપારલે.

આફ્રિકાથી હિંદમાં પાછા ફર્યા અને એક વરસ સુધી આખા દેશની મુસાફરી કરી. આખા દેશના પ્રવાસ પછી એમને એમ લાગ્યું કે આમ-જીવન નીરસ બની જવાનું કારણ લોકોની ગરીબી છે. તેથી આમ-જનતાની આવકમાં થોડે અંશે પણ શી રીતે વધારો થાય એ એમને વધારે અગત્યનું લાગ્યું. એ અર્થે તેમણે લોકોને 'ચરખા-પુરાણ'નો પાઠ ફરીથી કરાવવાનું નક્કી કર્યું. અને ધીમે ધીમે આમ જીવનના બીજા પાસાઓ પર તેમણે ધ્યાન આપ્યું. જેમ શુરુદેવે આમ લોકોના જીવનમાં આનંદનો સંચર કેમ થાય

[અનુસંધાન પૃષ્ઠ ૨૩૪થી ચાલુ]

હશે. તે આમ દોડતો હશે, તે કોઈના હાથમાં પકડાતો નહીં હોય, વગેરે. પણ માતા શું જૂએ છે! બધાં બાળકોને પંજાસન વાળીને એક ધ્યાનમાં બેઠેલા. આ દૃશ્ય જોઈ માતા ઘડીભર તો દિગ્મૂઢ બની ગઈ પણ બીજી જ દાંણે પોતાના દિકરામાં ઇશ્વર વસેલો જોયો.

આમ શુરુનાનક બાલપણથી ઇશ્વરભક્ત હતા. હવે એક બીજો સુંદર પ્રસંગ તેમના પિતાજી સાથેના કહ્યું.

તેમના પિતાજીનું નામ કાલુદાસ. કાલુરામ બાળા ખેતીનું કામ કરતા હતા. એકવાર પિતાજીને કયાંક કારણસર બહાર જવાનું હતું. ખેતર અનાજથી લગી રહ્યું હતું. નાનકડા નાનકડે બેલાવીને પિતાજીએ કહ્યું. ખેડા, આજે તારે ખેતરની રખેવાળી કરવાની છે. હું થોડા વખતમાં 'આવી જાશ. જોજે, પક્ષીઓ દાણાં ખાઈ ન બંધ. આવે કે તરત ઉડાડી મૂકજે. અને પશુઓનું પણ ધ્યાન રાખજે. બાળક નાનક તો પિતાજીની આજ્ઞા

[નાનક કહે છે દરો (એક-ધાન)ની જેમ નાના થી દરો તો લીલી ને લીલી જ રહેશે.]

૪૬ (૧૯૪૯)

એ પર ધ્યાન આપ્યું. ત્યાર પછી ધીમે ધીમે આમ-જીવનની બીજી દિશાઓ તરફ તેમનું મન વળ્યું.

આ પ્રમાણે ગાંધીજી અને શુરુદેવે પશ્ચિમના ભૌતિક ઉન્નતિથી માથા-મંત્ર-વશ બની હુપ્ત થઈ જતી ભારતવર્ષની ઇતિહાસ-ધારાને ફરીથી એની જે ખરેખરી દિશા છે એ ભણી વાળી. અને આપણા દેશનું કલ્યાણ એમાં જ રહેલું છે, 'કલ-કાલી'ની પૂજા કરવા બંધનું તો આપણે કચડાઈ મરીશું અને આપણી આચી સંસ્કૃતિ અને સંખ્યતા ખોઈ બેસીશું. સમગ્ર આમ-જીવનના ઉદ્ધારમાં જ દેશનો સાત્ત્વિક આનંદ અને ઉદ્ધાર છે.

શિરોધાર્ય ફરીને ખેતરે પહોંચ્યા. માંચડા ઉપર ચડ્યા અને આરે તરફ ખેતરની ચોક્કી કરતા બેલા. પક્ષીઓને આ મોસમમાં બેલાઈ હોય છે. 'એક ખેતરમાંથી હાંકે તો બીજા ખેતર પર ફૂંચ લઈ જાય. તેમ પક્ષીઓની એક મોટી સેના આવી. ફિલફિલાટ કરતાં, આશુ-બાજુ ડરતાં ડરતાં ભેતાં, ડૂંડા પર બેસીને મોજ ઉડાવતાં લાગ્યાં. નાનક તો આ અલૌકિક દૃશ્ય જોઈને પક્ષીને ઉડાડવાનું ભૂલી ગયા અને આનંદમાં અને મસ્તીમાં આવીને ગાવા લાગ્યા:

“સમગ્રી ચિડિયાં રામકા ખેત;

ખાસો ચિડિયાં ભર ભર પેટ.”

આમ બાળક નાનકની તો ઘણી ઘણી વાતો છે. પણ આપણે તો તેમનાં જીવનમાંથી જો એક વસ્તુ પણ શીખી શકીએ તો પણ ઘણું. તે એ કે નમ્રતા. તે આ નીરવ દોહડામાં સુંદર રીતે વ્યક્ત કરી છે.

‘નાનક નગડે હવે રહો જેસે નનહી દૂખ,
ધાસ-પાત જલ જાયજે - દૂખ ખૂબ કી ખૂબ’
થઈને રહો. તાપ પડતાં ધાસ-પાંદડું બંધી જશે,

“નાનકાં બાપ”

બાપુનું વિરાટ દર્શન

શ્રી સરસ્વતીજીન મહામહારાજ

[મતાંથી બાપુ]

અસંખ્ય તારા મૂખમાંથી વહેતી,
ત્રિમાળ ચીટી ઉપદેશ વાણી
અધ્યાત્મ જ્ઞાને પરિપૂર્ણ એ જગ્યા
માઈ રહ્યા મોહના-કૃષ્ણ શું ગીતા. ૧૫

કાંતો, લજો, ને વળી સુમુખા કરો
કદિન કાર્યો નિતાનાં કંઈક
અખૂટ એ કાર્ય ખુટાકવા શું
ધર્યાં તમે હસ્ત અસંખ્ય બાપુ? ૧૬

નિંદા ફળો ને અપમાન બોલો
વાણી વળી વૃશ્ચિક કંબ જેવી
અસંખ્ય આ પેટ મહીં સમાવી
ઉભ તપસ્વી મૂખ હાસ્ય ધારી ૧૭

માતાસમું બહાલ કરી કરાવી
પિતા યદ્યને ઉપદેશ આપે
સખા યદ્યને દૃઢ્યે વિરાળો
સેવા કરી સેવક નર થાઓ. ૧૮

આવાં કંઈ કંઈક અસંખ્ય રૂપે
બાપુ થતું દર્શન આજ તારું
એ સર્વ રૂપોતણી સર્વ બાબુ
અનેક ને અદ્ભુત કિબ્બ તારી ૧૯

માહાત્મ્ય તારું જળ પોષ જેવું
આદી કે મધ્ય ન અંત દીસે
બ્યાપી રહ્યો આ મહિમા તમારો
રે! કાળ માપી શકતો ન એને ૨૦

તમે પરં જ્ઞાન ઉતાયું છવને
તમે મહા આશય દુઃખીઓતુ
અનાશ ને શાશ્વત કીર્તિ તારી
છે સત્ય એ ધર્મ ખરો તમારો. ૨૧

બલિષ્ઠ આધ્યાત્મ અનંત શક્તિ
ને નેત્ર બે સત્ય વળી સ્વધર્મ
પેશું તમારે મુખ તેજ અક
તમે સ્વતેજે જગ આ ઢિપાવો. ૨૨

સમસ્ત આ બા ર ત વ ધ માં ને
વિશાલ વિસ્તરે તુજ કીર્તિ બ્યાપી.
તમારું આ અક્ષર કીર્તિ-રૂપ,
દેખી અદેખા અકળાય, બાપુ. ૨૩

અનેક આ સદ્ગુણ કિબ્બ કેવા
પ્રવેશતા રૂપ વિરાટ તારે,
દાગોરશ્યા કંઈક મહાકવિઓ,
અનેક જોએ તમને સતે છે. ૨૪ (આગ્રે)